ANABASİS

On Binlerin Dönüşü

KSENOPHON

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN: SİNEM CEVİZ

ANABASİS

ON BİNLERİN DÖNÜŞÜ

PAROLA YAYINLARI

PAROLA YAYINLARI: 190
Mitoloji: 12

Eser: Anabasis
Yazar: Ksenophon
İngilizceden Çeviren: Sinem Ceviz

Yayın Koordinatörü: Ahmet Üzümcüoğlu
Editör: Celal Coşkun
Kapak Tasarım: Emir Tali
İç Tasarım: Ali Koca
Baskı-Cilt: Çalış Ofset Matbaacılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Sti.
Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.
No: 8 Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 482 83 96

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17265
ISBN: 978-605-9011- 29- 7
1.Basım: Haziran 2014

Parola Yayınları
Mareşal Çakmak Mah. Soğanlı Cad. Can Sok. No: 5-A
Güngören İstanbul
Tel: 0212 483 47 96 - Faks: 0212 483 47 97
web: www. parolayayinlari. com, parolakitap.com
e-posta: parolayayin@gmail.com

ANABASİS

ON BİNLERİN DÖNÜŞÜ

Ksenophon

Parola
yayınları

KSENOPHON

Atinalı Ksenophon MÖ 431'de doğdu. Sokrates'in öğrencisiydi. Spartalılarla savaşa katıldı ve Atina'dan sürgün edildi. Sparta ona, yıllarca yaşadığı Skilontia'da (eski Yunan'da Scillus) toprak ve para verdi. Fakat Ksenophon burayı da Korint'e yerleşmek için terk etmek zorunda kaldı. MÖ 354'te öldü. Anabasis, Ksenophon'un tahtı Artakserkses'ten almak için uğraşan ve Yunan desteğini alan Cyrus'a yardım etmek için Pers'e doğru askerin yürüyüşünün ve hemen arkasından Ksenophon'un öncülüğünde Yunanlıların eve dönüşünün hikayesidir. Bu MÖ 401 ve Mart 399'da meydana gelmiştir.

SİNEM CEVİZ

27 Kasım 1989 tarihinde Elazığ'da dünyaya geldi. 2007 yılında Atatürk Lisesi Yabancı Dil Ağırlıklı Bölüm'ünü başarıyla bitirdikten sonra, aynı yıl Ege Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı ve buradan da 2011 yılında mezun oldu. Şu anda aynı üniversitede yüksek lisans yapmaktadır. Asıl ilgi alanı İngilizcenin yanı sıra yoğun şekilde İtalyanca ve İspanyolca öğrenme çalışmaları yapmaktadır. Araştırma ve yazım alanı ise mitoloji, fantastik edebiyat, kadın ve kadın sorunları, karşılaştırmalı edebiyat ve kültürdür.

ÖNSÖZ

Atinalı Ksenophon, MÖ 431 – 354 yılları arasında yaşamış ünlü bir tarihçi, asker ve filozoftur. Üst sınıftan bir ailede doğan Ksenophon, Antik Yunan'da elde edilebilecek bazı ayrıcalıklara ulaşma şansı yakalamıştır. Sokrates'in öğrencisi olan Ksenophon ondan çok fazla şey öğrenir ve bilgilerini hayata geçirme fırsatı bulur. Sokrates, onun için sıkıntıya düştüğü zamanlarda kendisine danıştığı bir rehber konumunu alır ve Ksenophon onun sayesinde dönemin önemli isimleriyle tanışma fırsatı bulur. Maceracı bir kişiliğe sahip olan Ksenophon'un hayatının büyük bir bölümü sürgünde veya seferde geçer. Bu sürgün ve sefer yılları boyunca da çeşitli kültürlerle ve insanlarla tanışır. Gördüklerini ayrıntılarıyla kaleme alır. Ksenophon, birçok konuyla ilgilenmiş ve çeşitli eserler ortaya koymuştur. İyi bir tarihçi ve aynı zamanda, okuyacağınız bu eserden de anlaşılacağı gibi iyi bir askerdir. Hitap ve söz söyleme sanatında da oldukça iyi olduğunu bu eserinde kanıtlamıştır. Hatta Yunan filozoflarının biyografilerini ele alan Diogenes Laertius, dili çok iyi kullandığı ve kulağa hoş gelen konuşma tarzından dolayı, Ksenophon'un bazen "Attic Muse" olarak da anıldığını ifade etmiştir. "Attic Muse", dönemin önemli bir diyalektiği olan Attic'i çok iyi kullanan, bu diyalektiğin tanrısı, ustası anlamında kullanılmaktadır. Yazarlık kimliği açısından oldukça üretken olan Ksenophon, doğu dünyasını yakından tanıyan bir yazardır ve bu gerçeği elinizdeki bu kitapta görmek de mümkündür. Cyropaedia, Hellenica ve Agesilaus gibi diğer önemli, tarihsel ve biyografik eserleri de vardır.

Anabasis, Ksenophon'un Cyrus ile çıktığı seferde yaşadıklarını anlatan bir eserdir. Cyrus babasının ölümü üzerine Tissaphernes'in karalamalarıyla kardeşi Artakserkses'in hedefi haline gelmiş ve ölümden dönmüştür. "... Daha sonra tehlikeyi atlatıp, saygınlığını yitirmiş bir şekilde kaçan Cyrus'u sadece kardeşinin gücünden nasıl korunacağı düşüncesi değil, eğer mümkünse, onun yerine nasıl kral olabileceği düşüncesi de sarmaya başlamıştı." Böylece kendisi için büyük bir ordu kurma hazırlıklarına başladı. Yedi kitaplık bu eserin birinci bölümünde ordu hazırlıklarına ve askerlerin çıktıkları bu seferin ayrıntılarına yer verilmiştir. Cyrus'un ağabeyi Artakserkses'e karşı çıktığı seferde desteğini gördüğü askerler arasında Ksenophon da yer alır. Bu eserde, uzun bir süre Ksenophon ortalarda yoktur. Cyrus'un ölümüyle, ordunun eve dönüş serüveni sırasında Ksenophon ortaya çıkar ve orduya liderlik eder. Anabasis, on binlerce askerin çeşitli nedenlerle Cyrus'a yardım etmek için yurtlarından ayrılıp Mezopotamya topraklarına doğru tırmanışlarının ve Cyrus'un ölümüyle amaçsız kaldıklarından evlerine geri dönüşlerinin hikayesidir. Acaba ordu terk ettiği toprakları tekrar görebilecek miydi? Dönüş yolunda başlarına neler gelecekti? Evlerine ulaşamayacaklarını düşünüp farklı diyarlara mı yerleşeceklerdi? İşte bütün bunların cevabını satırları okudukça bulacak ve Ksenophon'un ayrıntılarla süslediği anlatımından etkilenmekten kendinizi alamayacaksınız. Başlarda, olaylar Cyrus ve amacı etrafında dönerken, daha sonra kitabın asıl konusu ordunun eve dönüş çabası oluverir. Sayfaları çevirirken, ordunun bulunduğu bölgeleri, askerlerin giyimlerini, ruh hallerini ve karşılaştıkları düşmanların özelliklerini gözünüzde canlandırmakta zorlanmayacaksınız çünkü çok iyi bir gözlemci olan Ksenophon, yaşadığı her ayrıntıya yer vermiş ve bunları okuyucunun görmesini sağlamıştır. Ege topraklarından başlayan bu yolculuk boyunca ordunun geçtiği bütün bölgelere tanıklık edecek ve ordunun tecrübelerine ortak olacaksınız. Ege'den Akdeniz'e, Doğu Anadolu'ya, Mezopotamya'ya ve Karadeniz'e ulaşan bu muhteşem yolculuk, bölgeleri, oralarda yer alan halkların her birini ve bu halkların özelliklerinden geleneklerine, yiyeceklerinden giyimlerine kadar her bir ayrıntıyı gözleriniz önüne serecektir. Belki de daha önce hiç duymadığınız yerleri görecek, hiç tanışmadığınız halklarla tanışacaksınız.

Ksenophon'un Anabasis'i yazma amacına, eserin yazılış tarihine ve bunu etkileyen olaylara dair çeşitli görüşler vardır. Bu nedenle çeşitli kaynaklardan okuyabileceğiniz çok sayıda yorum görmek mümkündür. Bunlara ek olarak, Anabasis, kendisinden sonra gelen birçok esere kaynaklık etmiş ve kültürel anlamda birçok yazarı ve eseri etkilemiştir. Diğer bir önemli nokta da Ksenophon'un kitap içerisinde, bu sefere dostluk için, şeref ve ün kazanmak için çıktığını, orduya paralı asker olarak katılmadığını sürekli olarak vurgulamasıdır. Çünkü o dönemde, saygınlık ve ün elde etmek, erdemli bir insan olmak ve insanların gözünde önemli bir seviyede yer almak daha büyük bir önem taşıyordu. Ksenophon korkak, sadakatsiz ya da gurursuz bir asker olarak anılmaktan çok korkuyor ve onuru ve erdemi gözardı edip sadece para için orada yer alan paralı askerlerden biri olarak anılmak istemiyordu. Bunlara ek olarak, yine Ksenophon'un metin içerisinde sürekli kendi iyiliklerinden, erdemlerinden ve zekasından bahsettiğini de görmek mümkündür.

Eserin çevirisi sırasında, metin içinde geçen bölgelerin ve halkların Yunanca isimlerinin Türkçe karşılıklarına metin içerisinde yer verilerek okuyucunun metne yabancılaşması engellenmeye çalışılmıştır. Okuyucunun bilgilenmesi gereken her nokta dipnotlarla açıklanmış ve böylece eser daha anlaşılır bir hal almıştır çünkü metin içerisinde birçok mitolojik olaya, bazı tarihsel kişiliklere ve olaylara yer verilmiştir ve bu noktaların bilinmesi yazarın amacının ve anlatılanların odak noktalarının bilinmesine fayda sağlayacaktır. Elinizdeki bu kitap, hem tarihsel hem de coğrafi anlamda çok güçlü ve önemli bir eserdir.

Çeviri sırasında benden desteğini esirgemeyen çok değerli aileme; verdikleri destek ve duydukları inançla yanımda duran Ali Haydar Tumar, Begüm Özdemir ve Semih Özdemir'e; son olarak da tavsiye ve önerileriyle bana yol gösteren editörüm Burak Fazıl Çabuk'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sinem Ceviz

İzmir, Şubat 2013

ANABASIS[1]
BİRİNCİ KİTAP

Birinci kitapta, Cyrus'un kardeşi Artakserkses'e karşı bir sefer tasarladığı sırada bir Yunan ordusunu oluştururken takip ettiği yöntemin bütün ayrıntılarıyla anlatımı bulunacaktır. Ayrıca yukarıya doğru yürüyüşlerinde meydana gelen çeşitli durumların aktarımı, savaşın kendisi ve Cyrus'un ölümü söz konusudur. Ve son olarak da savaştan sonra Yunanların ordugaha varışlarının ve nasıl dinlenmeye koyulduklarının, kimsenin hiçbir şeyden şüphe duymayıp Cyrus'un ölümünden habersiz, zafer coşkusuyla yan yana olduklarının tasviri yer almaktadır.

1 Anabasis, Yunanca yukarıya doğru yükselme, tırmanma veya çıkış gibi değişik anlamlara gelmektedir. Kimi kaynaklarda bu ismin Lidya'nın (İzmir ve çevresi) başkenti Sardes şehrinden başlayıp Mezopotamya'ya doğru coğrafyanın yükselip dağlık alanlardan geçmesi veya ordunun sürekli tırmanması ile ilişkili olabileceğinden bahsedilmiştir.

BİR

Darius ve Parysatis'in, büyük olan Artakserkses, küçük olan Cyrus olmak üzere iki oğlu vardı. Kral Darius, hasta yatağında yatıyordu ve yaşamının sonunun yaklaştığını hissediyordu ve bu nedenledir ki iki oğlunun da yanında olması arzusundaydı. Büyük olan, zaten yanındaydı ama Cyrus'u general olarak, üstelik Kastolus ovasında toplanmış olan bütün kuvvetlerin başına general olarak atadıktan sonra satrap ilan ettiği ilden ister istemez geri çağırması gerekiyordu. Bu yüzden yanına arkadaşı olarak Tissaphernes'i alan ve ayrıca kendisine Parrhasialı[2] Ksenias'ın komutası altındaki üç yüz ağır silahlı Helen[3] askerî grubunun eşlik ettiği Cyrus babasının huzuruna çıktı.

Artık Darius, sonsuz yolculuğuna uğurlandığından ve Artakserkses tahta geçtiğinden dolayı, Tissaphernes, Cyrus'a karşı Artakserkses'e sığınma planlarıyla, onu Cyrus'a karşı doldurdu. İftiralar atarak Cyrus'u krala düzen kurmakla suçladı ve Tissaphernes'in sözlerine kanan Artakserkses, Cyrus'u öldürme amacıyla onu yakalattı fakat annesi Cyrus için krala yalvardı, aracılık etti ve onu güven içinde tekrar kendi bölgesine yolladı. Daha sonra tehlikeyi atlatıp, saygınlığını yitirmiş bir şekilde kaçan Cyrus'u sadece kardeşinin gü-

2 Arkadia'nın güneybatısında bir kasaba ve bölge.
3 Yunan.

cünden nasıl korunacağı düşüncesi değil, eğer mümkünse, onun yerine nasıl kral olabileceği düşüncesi de sarmaya başlamıştı.

Cyrus'u Artakserkses'ten daha çok seven ve tahta onun çıkmasını isteyen annesi Parysatis, onun bu amaca ulaşmasını sağlayacak ilk kaynaktı. Buna ek olarak, kralın sarayından yanına gelenlere öyle bir yaklaştı ki Cyrus, gelenleri tekrar yolladığında, bu kişiler artık kral kardeşinden çok ona daha yakın arkadaş olmuşlardı. Barbarları da unutmamıştı Cyrus. Onlara sofralar kurdu, ziyafet verdi. Hatta onları kısa sürede savaşçılar kadar yetenekli ve kendine tapan yandaşlar olacak şekilde eğitti. Son olarak, Helen askerî gücünü toplamaya başladı, bu işi son derece gizlilik içinde yürüttü çünkü kralı en ummadığı bir anda vurmak istiyordu.

Birlikleri toplamayı tasarladığı sistem şu şekildeydi: İlk olarak yönettiği şehirlerdeki garnizon kumandanlarına, birçok kez yapabildikleri gibi seçilmiş Peloponez birliklerinden oluşan büyük bir askerî grup halinde toplanmalarını ve Tissaphernes'in kendilerine tuzak kurduğu haberini aldığını söyleyerek, onun bu şehirlere saldırmayı planladığı noktada bir araya gelmelerini buyurdu. Aslına bakılırsa bu İyonya şehirleri Tissaphernes'e aitti. Ona kral tarafından verilmişti fakat şimdi, Miletus hariç, bu şehirlerin tümü Cyrus'un yanında yer almak için ayaklanmışlardı. Miletus'ta da benzer eğilimlerin farkına varan Tissaphernes, bu düşüncelere sahip olanların bir kısmını öldürüp kalanları sürgüne göndererek duruma engel oldu.

Diğer taraftan, Cyrus firarilere kucak açtı ve bir ordu topladıktan sonra sürgünleri tekrar vatanlarına kavuşturmak amacıyla Miletus'u karadan ve denizden kuşatma altına aldı. Böylece silah gücü toplamak için başka bir bahanesi daha olmuştu. Aynı zamanda, krala, Tissaphernes'in bu şehirleri yönetmeye devam etmesindense onların kralın kardeşi olarak kendisine verilmesini talep eden bir haber yolladı. Bu olayların devamında annesi (kraliçe), oğluyla işbirliği yaptı ve kralı Cyrus'un Tissaphernes'e karşı savaş açma amacıyla

silah gücü topladığına inandırdı. Böylece kralın kendisine karşı yapılan planları görmesini engellemiş oldu. Bu ikilinin savaş içinde olduğunu görmek kralı çok fazla rahatsız etmedi çünkü Cyrus, Tissaphernes'e ait olan şehirlerden topladığı vergileri krala yollama konusunda oldukça titizdi. Bu da kralın işine geliyordu.

Cyrus'un yanında savaşmak için üçüncü bir ordu da Abidos'un karşısında Chersonese'de[4] toplanıyordu. Bu ordunun temeli şu olaya dayanıyordu: Cyrus'un kendisiyle arkadaşlık kurmaya başladığı Clerchus adlı Lakedaemonlu bir sürgün vardı. Cyrus adama hayranlık duyuyordu ve ona hediye olarak on bin darik[5] verdi. Clerchus altını aldı ve o parayla bir ordu oluşturdu. Yunanların çıkarı için Gelibolu yarımadasını operasyonlarında üs olarak kullanıp Hellespont'un[6] kuzeyindeki Trakyalılarla dövüşmek amacıyla işe koyuldu. Elde edilen mutlu sonuç üzerine Hellespontine şehirleri, Cyrus'un birliklerini desteklemek için para kaynağı sağlama konusunda istekli davrandılar. Bu sayede, Cyrus için gizli bir şekilde yeni bir silah gücü daha oluşturuluyordu.

Cyrus'un Teselyalı Aristippus[7] adlı bir arkadaşı vardı. Aristippus, yaşadığı bölgedeki rakip partinin baskısı altında olduğundan Cyrus'a gelmiş ve ondan kendisine üç ay boyunca yardım edecek iki bin paralı asker için ödeme yapmasını istemişti ve bu sayede, dediğine göre rakibini alt edebilecekti. Bunun üzerine Cyrus, Aristippus'a dört bin paralı asker için altı aylık ödeme yapacağını söyledi ve kendisine danışmadan rakibiyle uzlaşma yoluna girmemesini istedi. Dolayısıyla Cyrus, gizli bir şekilde oluşturulmuş dördüncü bir askerî güç daha kazanmış olacaktı.

Dahası, başka bir arkadaşına, Boeotialı Proksenus'tan mümkün olduğu kadar çok erkeği bir araya getirmesini ve kendi bölgesinde

4 Abidos, Çanakkale yakınlarında antik bir kenttir. Abidos'un karşısında bulunan Chersonese, yarımada demektir. Gelibolu Yarımadası'na işarettir.

5 Bir Pers altın parası: 125,55 altın taneciği.

6 Çanakkale Boğazı.

7 Platon'un "Menon" adlı eserinden öğrendiğimize göre, Larisa'nın yerlilerinden Aleuadae ailesinden gelmektedir. Gorgias'ın öğrencisiydi. Ayrıca kendisi yerine bu sefere yolladığı Menon'un hayranıydı.

huzursuzluk yaratan Pisidialılar üzerine sefere çıkmayı planladığını ve topladığı adamlarla birlikte kendisine katılmasını istedi. Benzer şekilde, Miletler'le birlikte Tissaphernes'e karşı bir mücadeleye girişme yolunda olduğunu söyleyerek, iki arkadaşı Stymphalialı[8] Sophaenetus ve Achaelı Sokrates'e haber yolladı ve toplayabildikleri kadar fazla adam toplayıp yanına gitmelerini istedi. Bu emirler söz konusu subaylar tarafından gerektiği gibi yerine getirildi.

8 Arkadia'daki Stymphalus şehri.

İKİ

Artık hedeflediği bölge üzerine yürüme zamanının geldiğini düşündüğü an, ileri sürdüğü bahanesi doğrultusunda hareket etmesi gerekiyordu. Göz önündeki bahanesi, Pisidialıları tamamen ülkeden atmak istemesiydi ve bu doğrultuda toplanmalarını istediği hem Asya hem de Yunan askerî gücünü bir araya getirmek için harekete geçti. Bu sefer, yaptıklarını gizlemiyordu çünkü asıl amacını örtmek için ileri sürdüğü bir bahanesi vardı. Sardes'ten[9] her yöne emirleri yayılmaya başladı. Clerchus, tüm ordusuyla ona katılmalıydı; Aristippus, şehrindeki rakip parti ile anlaşmalı ve emri altındaki paralı askerleri ona sevk etmeliydi; şehirlerdeki yabancı birliklerin başında genel amir olarak görev alan Arkadialı Ksenias, iç kalelerde mevzilenip onları koruması gereken askerlerin dışında hazırda bulunan bütün adamlarıyla kendini orduya dahil etmeliydi.

Cyrus, daha sonra Miletus kuşatmasında görev alan birlikleri çağırdı. Sürgünlerden, niyetlendiği seferde kendisine katılmalarını isteyerek, karşılığında eğer amacında başarılı olursa, onları kendi vatanlarına tekrar döndürene kadar durmayacağına dair söz verdi. Bu davete memnuniyetle kulak verdiler; ona inandılar ve silahlarıyla Sardes'e doğru yola çıktılar. Bu sırada Ksenias da şehirlerdeki

9 Manisa civarında Sart kasabası yakınlarında bulunan ve Lidya (Lydia) devletine başkentlik yapmış antik kent.

dört bin ağır silahlı askerden oluşan birliklerle, Sardes'e vardı. Ayrıca Proksenus bin beş yüz ağır silahlı asker ve beş yüz hafif silahlı askerle; Stymphalialı Sophaenetus bin adet ağır silahlı askerle; Achealı Sokrates beş yüz ağır silahlı askerle gelirken, Megarionlu Pasion da üç yüz ağır silahlı askerle ve üç yüz piyade askeriyle[10] çıkageldi. Pasion, Sokrates gibi Miletus'u kuşatan kuvvetler arasında yer alıyordu. Bütün bu güçlerin hepsi Sardes'te Cyrus'a katıldı.

Fakat Tissaphernes, bu işlemleri not etmeyi ihmal etmedi. Bu kadar büyük bir kuvvet bir Pisidia işgali için fazlaydı. Hedefte başka bir şey olmalıydı; bu yüzden de olabildiğince hızlı bir şekilde yaklaşık beş yüz atlının eşliğinde krala ulaşmak için yola çıktı. Kral, Tissaphernes'ten Cyrus'un bu muazzam ordusunun haberini alır almaz karşı hazırlıklara başladı.

Böylece Cyrus, bahsettiğim bu birliklerle Sardes'ten yola çıktı ve Lidya üzerinden üç günlük bir yolculukla, yirmi iki fersah[11] yol alarak Meander nehrine[12] doğru ilerledi. Nehir iki yüz adım genişliğindeydi ve üzerinde yedi teknenin birbirine bağlanarak birleştirilmesinden oluşan bir köprü vardı. Köprüyü geçtikten sonra, Phrygia[13] üzerinden bir günlük bir yolculukla, sekiz fersah yol alarak insanların ikamet ettiği,[14] zengin ve geniş bir şehir olan Colossae'a[15] doğru ilerledi. Burada yedi gün kaldı ve bu sırada Teselyalı Menon, Doloplar'dan, Aenialılar'dan ve Olynthuslular'dan oluşan bin savaşçı asker ve beş yüz hafif piyadeyle Cyrus'a katıldı. Buradan toplamda yirmi fersah yol alarak üç günlük bir yolculukla Frigya'nın yoğun nüfuslu, geniş ve zengin bir şehri olan Celaenea'ya[16] doğru ilerledi.

10 Ağır silahlı askerlerin ya da piyadelerin hafif kalkanlarla donatılmış askerleri. İpicrates daha sonraki dönemlerde bu askerlerden büyük oranda faydalanmıştır.

11 Bir Pers ölçü birimi. Asya'nın bütün bölgelerinde kullanılmamaktadır.

12 Büyük Menderes Nehri.

13 Frigya.

14 "İkamet edilen" yerler, Asya'nın şimdilerde çöl olan şehirlerinin birkaçıdır fakat bu ifade, o zamanların yoğun bir şekilde ikamet edilen nüfusu geniş şehirlerini işaret etmektedir.

15 Frigya'nın önemli şehirlerinden biridir. Bugünkü Denizli ili yakınlarında yer alır.

16 Frigya'da Büyük Menderes nehrinin kaynağına yakın bir bölgede yer alan antik bir kenttir. Bugünkü Afyonkarahisar yakınlarında yer alır.

Burada Cyrus'un bir sarayı ve vahşi hayvanlarla dolu büyük bir parkı vardı. Burayı at üstünde avlanıp vücudunu çalıştırmak ya da atlarına talim yaptırmak istediğinde kullanıyordu. Bu parkın ortasından sarayın yapılarının bulunduğu yerden doğup Celaenae kenti boyunca akan Büyük Menderes nehri geçiyordu. Ayrıca, büyük kralın Celaenae'da başka bir nehir olan Marsyas nehrinin kaynağının olduğu yerde, akropolisin[17] eteklerinde kurulmuş güçlü bir sarayı daha vardı. Bu nehir de şehir boyunca akar ve Büyük Menderes'e boşalır. Yirmi beş adım genişliğindedir. Burasının Apollon'nun kendisiyle yetenek açısından yarışmak isteyen Marsyas'ı yenip derisini yüzdüğü yer olduğu söylenir. Apollon, Marsyas'ın derisini kaynağın fışkırdığı mağaraya asmış ve bundan dolayı nehrin ismi Marsyas olmuş. Söylendiğine göre, Kserkses bu sarayı ve Celaenae hisarını Hellas'ta[18] savaşı kaybettikten sonra oradan geri çekilirken inşa etmiş. Cyrus burada otuz gün kaldı ve bu süre zarfında Lacedaemonlu Clearchus bin ağır silahlı asker ve sekiz yüz Trakyalı hafif silahlı piyade ve iki yüz Giritli okçuyla ona katıldı. Aynı zamanda Siracusalı Sosis, üç bin ağır silahlı askerle ve Arkadialı Sophaenetus[19] da bin ağır silahlı askerle çıkageldi. Parkta Cyrus orduyu bir gözden geçirdi, Yunan askerlerini saydı ve on bir bin ağır silahlı askerden ve yaklaşık iki bin hafif silahlı piyadeden oluştuklarını gördü.

Buradan yoğun nüfuslu Peltae şehrine iki gün -on fersah- yol alarak geldi. Bu şehirde üç gün kaldı ve bu arada Arkadialı Ksenias kurbanlar keserek Lycaea Şenliği'ni[20] kutladı ve oyunlar düzenledi. Oyunlar sonunda verilecek olan hediyeler altın saç bantlarıydı ve Cyrus bu yarışmalara izleyici olarak katıldı. Buradan, ordunun iler-

17 Eski Yunan kentlerinde, kentlerin yanı başındaki yükseklikler verilen addır. Yunanca akropolis "yukarıda bulunan şehir" anlamına gelir. Klasik dönem Yunanistan'ında her önemli yerleşme yerinin bir akropolisi vardı. Tapınaklar, hazinelerin saklandığı yapılar ve çeşitli kurumlar burada yer alırdı. Saldırı durumunda akropolis sonuna kadar savunulurdu.

18 Yunanistan.

19 Muhtemelen bu, Arkadialı Agias olmalı çünkü Sophaenetus'tan yukarıda zaten bahsedildi.

20 Zeus'un şerefine düzenlenen bir Arkadia şenliği (Arkaios), Romalıların Lupercalia'sına benzer bir şenliktir. Lupercalia, aslında bir çoban şenliğidir, Romalılar bu şenliğin giriş kısmını Arkadialı Evander'e atfederler.

leyişi Frigya'nın Misya[21] sınırındaki son şehri olan, yoğun nüfuslu Ceramon-agora'ya doğru iki gün -yirmi fersah- devam etti. Oradan üç günlük bir ilerleyiş -otuz fersah- onu yine kalabalık bir şehir olan Caystrupedion'a getirdi. Cyrus burada beş gün kaldı ve bu sırada üç aydan fazladır ödemesi yapılmayan askerler, hak ettikleri parayı almak için birçok kez sarayın kapılarına kadar geldi. Cyrus onları güzel ve umut verici sözlerle oyaladı fakat sıkıntısını saklayamıyordu çünkü parası olduğunda ödemeleri geciktirmek ya da ödeme yapmamak onun onaylayabileceği bir şey değildi.

Tam da bu sırada Cilicia[22] Kralı Syennesis'in karısı Epyaksa, Cyrus'u ziyarete geldi ve söylendiğine göre Cyrus kraliçeden hediye olarak büyük miktarda para aldı. Bu noktada durum ne olursa olsun, en azından Cyrus ordusuna dört aylık ücretlerini verebildi. Kraliçeye Kilikyalılardan ve Aspendoslulardan oluşan bir koruma grubu eşlik etti ve eğer söylenenler doğruysa Cyrus'un kraliçeyle çok yakın bir ilişkisi vardı.

Cyrus, bu yerden iki gün -on fersah- yol alıp yoğun nüfuslu başka bir şehir olan Thymbrium'a[23] ilerledi. Burada, yolun kenarında Frigya Kralı Midas pınarı diye adlandırılan bir kaynak vardır. Midas'ın burada kaynağa şarap dökerek satiri[24] yakaladığı söylenir. Cyrus buradan yoğun nüfuslu Tyriaeum'a[25] iki günlük -on fersahlık- bir yol kat ederek geldi. Burada üç gün kaldı ve yaygın bir söylentiye göre bu sırada Kilikya kraliçesi kendi eğlencesi için Cyrus'a ordusunu sergilemesi için yalvarmış. Bunun üzerine böyle bir sergileme yapmaktan memnunluk duyan Cyrus, orduyu bir düzlükte toplayıp Yunanları ve barbarları yeniden gözden geçirmeye karar vermiş. Böylece, her bir Yunan generalinin kendi taburunu sıralayarak safları oluşturmasını ve ordunun geleneksel savaş düzenini almasını emretti. Bu emre göre askerler dört sıra halinde sıralandılar.

21 Çanakkale bölgesinin eski ismi.
22 Kilikya: Bugünkü Çukurova bölgesinin eski adı.
23 Konya civarında antik bir kent.
24 Yarı keçi yarı insan, kır ve orman tanrısı.
25 Konya civarındaki antik kentlerden biri.

Sağ kanat Menon ve askerleri tarafından; sol kanat Clearchus ve askerleri tarafından; orta kısım da diğer general ve askerleri tarafından oluşturuldu. Cyrus ilk olarak atlı birlikler ve piyade birlikleri ile yürüyen barbarları teftiş etti. Daha sonra kendi savaş arabasına atlayıp, binek arabasındaki kraliçeyle Yunanlıların önünden geçerek onları teftiş etti ve hepsinin pirinçten miğferleri, mor ceketleri, baldır zırhları ve çıplak[26] kalkanları vardı.

Askerî grubun tamamı geçtikten sonra, arabasını savaş çizgisinin ortasına doğru sürdü ve tercümanı Pigres'i Yunan generallerine yollayıp silahlarını hazırlamalarını ve bütün bir grup halinde ilerlemelerini emretti. Bu emir, generaller tarafından bütün adamlarına iletildi ve kalkanlar önde mızraklar arkada borazan sesleri altında düşmanla karşılaşmak için ilerlediler. Yürüyüş hızlandı ve bir haykırışla beraber askerler kendiliğinden ordugah yönüne doğru koşmaya başladı. Barbarların yarattığı panik muhteşemdi. Kilikyalı kraliçe arabasını döndürdü ve kaçtı; pazar alanındaki orduyu takip edip onlara gıda maddesi satan satıcılar tabak çanaklarını bırakıp topukladılar. Bu arada Yunanlılar da kahkaha ve haykırışlar ile ordugaha vardı. Bu olay sonunda kraliçe ordunun parlak zekasına ve disiplinine hayran kalmış ve aynı zamanda oldukça şaşırmıştı, öte yandan Cyrus da Yunanlıların Asyalıların kalplerinde yarattığı korkudan memnunluk duyuyordu.

Bu yerden üç günlük -yirmi fersahlık- bir ilerlemenin ardından üç gün kaldığı Frigya'nın son şehri Iconium'a vardı. Oradan Likaonya'ya[27] doğru beş gün -otuz fersah- süren bir yol aldı. Burası bir düşman şehriydi ve bu nedenle yağmalanması için onu Yunanlılara teslim etti. Bu noktada Cyrus, Kilikyalı kraliçeyi en hızlı yoldan kendi ülkesine geri yolladı ve ona eşlik etmeleri için Menon ve askerlerini görevlendirdi. Birliklerin geri kalanıyla yürüyüşünü Kapadokya üzerinden kalabalık, geniş ve gelişen bir şehir olan Dana'ya doğru dört günlük -yirmi beş fersahlık- bir yol alarak devam ettirdi. Bu-

26 Harekete geçmeye hazır, "süngüleri sabitlenmiş."
27 Konya yöresinin eski adı.

rada üç gün durdular ve bu süre içinde Cyrus bir komplo suçlaması üzerine Megaphernes isimli, kraliyet morunu giymiş bir Pers soylusunu ve onunla beraber emrindeki kumandanlardan biri olan yüksek mevkili başka bir adamı öldürdü.

Bu yerden Kilikya'ya açılan bir geçidi zorlamaya uğraştılar. Geçide giden yol oldukça dik bir patikadan oluşuyordu ve karşılarına onlara engel olmak için bir direniş kuvvetinin çıkması durumunda, böyle kalabalık bir ordu için burayı aşmak neredeyse imkansız bir hal alacaktı. Zaten rapor edildiğine göre Syennesis de geçidin tepesinde, yaklaşan olursa diye bekçilik yapıyordu. Bu nedenle patikaya tırmanmayıp ovada bir gün durdular. Ertesi gün Syennesis'in geçidi terk ettiğine dair bilgi veren bir haberci geldi. Şüphesiz, Menon'un ordusunun çoktan Kilikya'da, yani dağın öteki tarafında olduğunu anladıktan sonra orayı terk etmişti. Böylece Cyrus, Menon'un Kilikya'ya ulaştığı haberini de almış oldu. Dahası Lacedaemonlulara ve Cyrus'un kendisine ait olan savaş gemilerinin Amiral Tomas'ın komutasında İyonya'dan Kilikya'ya doğru açıldığı haberini de aldı. Sebep her ne olursa olsun artık dağlarda kendisine engel olacak bir kuvvet yoktu.

Böylece Cyrus hiçbir direnişle karşılaşmadan yolunu Kilikya'ya açılan tepelere doğru çevirdi ve Kilikyalıların nöbet tuttuğu çadırların görüş alanına girdi. O noktadan yavaş yavaş, geniş ve güzel, düz bir ülkeye indi. Burası sulak bir bölgeydi ve çeşit çeşit ağaç ve asmalarla kaplıydı. Bu düz ülkede bol miktarda susam yetiştirilmekle beraber darı, akdarı, arpa ve buğday da yetiştirilirdi. Sarp ve yüksek dağlar ovayı dört bir tarafından, denizden denize çevrelemişti. Bu düz ülkeye indikten sonra dört gün -yirmi beş fersah- yol alıp Kilikya'nın geniş ve zengin şehri Tarsus'a ilerledi. Burada ülkenin kralı Syennesis'in sarayı bulunuyordu ve şehrin ortasından iki yüz adım genişliğindeki Cydnus[28] adlı nehir geçmekteydi. Meyhaneciler hariç şehirde yaşayanların hepsi Syennesis'le beraber tepelerde güçlü

28 Tarsus Çayı.

ve güvenli bir bölgenin yolunu tutmuştu. Deniz kenarındaki Soli[29] ve Issi halkı ise yerlerini terk etmemişti.

Öte yandan Syennesis'in kraliçesi Epyaksa, Cyrus'tan beş gün önce Tarsus'a ulaşmıştı. Ovaya ulaşmak için dağları aşan Menon'un ordusundan iki bölük kaybolmuştu. Kimisi onların birkaç yağmalama işine teşebbüs ederken Kilikyalılar tarafından kılıçtan geçirildiğini söyledi; bir başka söylenti ise onların geride kaldıklarını ve asıl birliğe yetişemediklerinden ya da rotayı bulamadıklarından dolayı yanlış yola saptıklarını ve can verdiklerini söylüyordu. Durum her ne olursa olsun, kaybolan bölükler yüz ağır piyade askerinden oluşuyordu. Diğer askerler ovaya vardıklarında silah arkadaşlarının uğradığı yıkımdan dolayı duydukları büyük kızgınlık ve üzüntüyle Tarsus şehrini ve sarayı talan ettiler.

Cyrus şehre geldiğinde, Syennesis'i huzuruna çağırttı fakat Syennesis cevap olarak henüz kendisinden kuvvetli olan birinin eline teslim olmadığını ve şu anda da Cyrus'un önerisini yerine getirme konusunda istekli olmadığını belirterek onu reddetti. Bunun üzerine türlü ısrarlardan sonra karısı onu ikna etti ve Syennesis de Cyrus'un iyi niyet ve sadakat vaatlerini kabul etti. Daha sonra bu ikili buluştu ve Cyrus ona geleneksel kraliyet hediyeleri, yani altın gemli bir at, altın bir kolye, altın bir bilezik, altın bir pala ve bir Pers kıyafeti sundu. Son olarak da topraklarını daha fazla yağmalamayacağına ve her nerede karşılaşmış olurlarsa olsunlar, yakaladıkları bütün köleleri geri getireceğine söz verirken, Syennesis de Cyrus'a, ordusuna yardım etmek amacıyla büyük miktarlarda para verdi.

29 Mersin'in 10 km güneybatısında Pompeipolis de denilen antik bir kent.

ÜÇ

Cyrus ve ordusu, Tarsus'ta yirmi gün beklediler çünkü askerlerde seferin aslında krala yönelik olduğuna dair bir şüphe uyanmıştı. Bu yüzden daha fazla ilerlemek istemiyor ve böyle bir amaca hizmet etmek istemediklerini söylüyorlardı. Clearchus kendi adamlarını yola devam etmeleri için zorlama girişiminde bulundu fakat daha ilk birliklerden itibaren buna başlamasıyla beraber, askerler onu aralıksız dövmeye ve teçhizatını dağıtmaya başladılar. Clearchus öldüresiye taşlanmaktan kıl payı kurtuldu. Sonunda onları zorlayarak bir yere varamayacağını anlayınca, askerlerden bir grubu yanına çağırdı ve karşılarında durup uzun süre ağladı. Askerler de gördükleri bu manzaradan dolayı duydukları şaşkınlıkla sessiz bakışlarını ona dikti. Sonunda Clearchus şu şekilde konuştu:

"Silah arkadaşlarım, bu yaşadığımız sorunlardan dolayı ciddi anlamda sıkıntı yaşamamı garipsemeyin. Cyrus benim için sıradan bir arkadaş değildi. Ben sürgündeyken, beni birçok açıdan şereflendirmekle kalmayıp bana hediye olarak on bin darik verdi. Parayı kendim için özel harcamalarım ya da zevk uğruna çarçur etmek için değil, sizlere harcamak için kabul ettim. İlk olarak Trakyalılar üzerine savaş açtım ve elbette ki bunu sizin yardımlarınızla yaptım. Trakyalılar bölgedeki Yunan halkını kendi topraklarından mahrum bırakmak istediklerinde, onları Gelibolu yarımadasının dışına sürerek,

Yunanistan adına onlardan öç aldım. Fakat Cyrus beni çağırır çağırmaz, olur da bana yardım eden bu adama bir faydam dokunur diye sizleri de yanıma aldım ve yola koyuldum. Bu adamın ellerinden bizzat gördüğüm iyi niyet ve davranışların karşılığını verme şansına erişmiştim… Şimdi yola benimle beraber devam etmek istemediğiniz için bana şu iki şeyden birini yapmak kalıyor; ya Cyrus'la olan arkadaşlığım uğruna sizden vazgeçeceğim ya da ona ihanet etme pahasına da olsa sizinle geleceğim. Yapmaya karar verdiğim şey doğru mu yanlış mı bilemem ama ben sizi seçiyorum ve bunun sonunda başımıza her ne gelirse gelsin ben sizin kaderinizi paylaşma niyetindeyim. Hiç kimse benim Yunan birliklerini barbarlara[30] karşı yönlendirdikten sonra, onlara ihanet ettiğimi ve barbarların dostluğunu seçtiğim söyleyemez. Hayır! Siz bana itaat etmeyi ve arkamdan gelmeyi seçmediğinize göre, ben sizin arkanızdan gelmeye karar verdim. Bundan sonraki alamet her ne olursa olsun, sizin kaderinizi paylaşacağım. Size ülkem, arkadaşlarım, dostlarım gözüyle bakıyorum; sizinle şerefleneceğime inanıyorum. Nerede olursam olayım, siz olmadan bir dostuma nasıl yardım edebileceğimi ya da bir düşmanın canını nasıl yakacağımı kestiremiyorum. Kararım kesindir. Siz nereye giderseniz ben de oraya geliyorum."

Bu şekilde konuştu Clearchus ve sadece kendi askerleri değil ordudaki diğer askerler de onun söylediklerini ve büyük kralın sarayına doğru yürümeyeceğine dair ifadelerini duyunca, onu desteklediklerini açıkladılar. Bunun üzerine iki binden fazla adam, Ksenias ve Pasion'u terk edip silahlarını ve teçhizatlarını aldıkları gibi Clearchus'un yanında yerlerini aldılar ve onunla birlikte ordugah kurdular. Cyrus, umutsuzluk ve işlerin değişmesinden duyduğu sıkıntı içinde Clearchus'a adam yolladı. Clearchus gelmeyi reddetti fakat askerlerinin haberi olmadan Cyrus'a bir mesaj yolladı. Her şeyin yoluna gireceğini söyleyerek ondan kalbini ferah tutmasını istedi. Ayrıca Cyrus'tan elçi yollamaya devam etmesini isteyerek, oyunu bozmamak için kendisinin de bu elçilere olumlu yanıt vermeyeceğini

30 Kelime anlamı "barbarların ülkesine."

söyledi. Daha sonra kendi adamlarını, onlara katılan diğer askerleri ve Clearchus'u seçen diğer tüm adamları bir araya topladı ve şu şekilde konuştu:

"Silah arkadaşlarım, Cyrus bize karşı ne tutum sergiliyorsa, bizim de ona aynı tutumu sergilediğimiz açıktır. Artık o bizim komutanımız değil, biz de onun askerleri değiliz çünkü onun peşinden gitmekten vazgeçtik. Şüphesiz o, şimdi bizim kendisine ihanet ettiğimiz düşünüyor fakat buna rağmen bana haberci yollamaya devam ediyor. Ben ise karşısına çıkmaya korkuyorum. Bunun iki sebebi var: Öncelikle onu büsbütün kandırdığımı bildiğim için bundan utanç duyuyorum. Öte yandan kısmen de beni yakalamasından ve ona yaptığımı düşündüğü yanlışlardan dolayı cezaya çarptırmasından korkuyorum. Benim fikrime göre, zaman, uyuyup kendimizi unutma zamanı değildir, aksine bir sonraki hamlemizi tasarlama zamanıdır. Burada kaldığımız sürece kendimiz nasıl koruyabileceğimizi düşünsek iyi olur. Eğer buradan hemen ayrılmaya karar verirsek, geri çekilirken en güvenli yolun hangisi olacağını ve bu süreç boyunca kendimize yetecek erzağı nasıl elde edebileceğimizi düşünmemiz gerekecektir. Mücadele etmek zorunda olduğumuz adam dost olduğu insanlar için mükemmel bir arkadaştır fakat düşmanlarının da korkulu rüyasıdır. Üstelik hepimizin çok iyi gördüğü ve bildiği gibi o büyük bir piyade ve süvari kuvvetinin ve çok sayıda savaş gemisinin desteğini alıyor ve bizim de ondan ve ordusundan çok fazla uzakta olduğumuz söylenemez. Peşimize düşmek istediği anda bizi kıskıvrak yakalayacaktır. Öyleyse, önümüzdeki hamleler adına önerisi olan varsa, şu an konuşma zamanıdır."

Bu sözlerle konuşmasını bitirdi. Bunun üzerine birçok konuşmacı ayağa kalktı; kimisi kendi fikirlerini dile getirmek için harekete geçerken, kimisi de Clearchus'tan aldıkları cesaretle Cyrus'un rızasını almadan orada kalmalarının ya da geri dönmelerinin çok zor ve umutsuz bir durum olduğunu dile getirdi. Bu konuşmacılardan özellikle biri, bir an önce eve doğru yola çıkmak için aceleci ve endişeli bir tavır sergileyerek, askerleri, eğer Clearchus eve dönmek

için kendilerine liderlik etmeye hazır değilse, zaman kaybetmeden kendilerine yeni bir lider seçmeye davet etti. Ayrıca askerlere erzağı pazardan satın almayı -ki pazar Asya ordugahının ortasında kuruluydu- bütün teçhizatlarını toplayıp yola çıkmak için hazırlanmayı ve Cyrus'un yanına gidip deniz üzerinden ilerlemeleri için ondan gemi istemeyi önerdi. Cyrus gemi vermeyi reddederse, o vakit kendilerini güvenli bir yoldan yurtlarına yönlendirebilecek bir rehber istemeyi, onu da reddederse, daha fazla gürültü patırtı çıkarmadan yürüyüş düzenine girip, Cyrus ve "bütün mallarını yağmaladığımız" diye ekleyerek, Kilikyalılar kendilerini fark etmeden önce geçide ulaşmak için harekete geçmeyi önerdi. O konuşmacının sözleri bunlardan ibaretti. Onu yalnızca şu sözleri söyleyen Clearchus takip etti:

"Bu durumda hiç kimse benden liderlik yapmamı beklemesin. Bu görevi üstlenmeme engel olacak çok sayıda sebebim var. Seçtiğiniz başka bir lidere sonuna kadar itaat edebilirim, bu da ayrı bir konu ki benim itaat konusunda en iyi olan adamlarınız kadar, emir altında görev alabileceğimi göreceksiniz."

Clearchus'tan sonra başka bir konuşmacı ayağa kalktı ve sanki Cyrus seferden vazgeçip eve yelken açmayı düşünüyormuş gibi kendisinden gemi isteme önerisi getiren konuşmacının basitliğine işaret etti:

"Ve şu noktalara da dikkat çekmeme izin verin." dedi. "Planlarını mahvettiğimiz şu adamdan bir rehber dilenmek ne kadar da basit bir fikirdir. Eğer Cyrus'un bize lütfedebileceği bir rehbere güveneceksek, o zaman gidip ona tepeleri bizim için işgal etmesini de emredelim. Kendi adıma ben, bize verebileceği gemilere ayak basmadan önce iki kere düşünürdüm çünkü olur da savaşçı adamlarıyla o gemileri batırır diye korkardım. Aynı şekilde onun bize vereceği herhangi bir rehberinin arkasından gitmekten de tereddüt ederdim çünkü bu rehber bizi öyle bir yere götürebilir ki oradan kaçmak bizim için imkansızlaşabilir. Cyrus'un rızasını almadan eve döne-

ceksem, yakalanmadan hemen sıvışıp topuklamayı tercih ederdim ki aslında bu da imkansız bir durumdur. Gördüğünüz gibi tüm bu planlar tamamen mantık dışıdır. Benim önerim Clearchus ile birlikte uygun kişilerden oluşan bir temsil heyetinin Cyrus'a gitmesidir. Bu heyet Cyrus'a gitsin ve onunla devam edersek bizden ne şekilde faydalanmak istediğini öğrensin. Eğer bu sefer, daha önce yabancı birliklerden yardım alarak çıktığı sefere[31] benzer bir türdense, şüphesiz arkasından gidelim ve daha önceki seferinde kendisine eşlik edenler kadar cesur ve yetenekli olduğumuzu gösterelim. Yalnız, eğer bu sefer öncekinden daha önemli bir iş haline dönüşecekse -daha fazla meşakkat ve tehlike içerecekse- Cyrus'tan ya bize arkasından gitmemiz için geçerli sebepler sunmasını ya da kendisinden ayrılıp dost bir ülkeye gitmemize razı olmasını isteyelim. Böylece, onunla gideceksek, bunu ona dost olarak, tüm kalbimiz ve ruhumuzla yapalım, şayet ondan ayrılacaksak, kendimizi tehlikeye atmadan onunla anlaşarak evimize güven içinde dönelim. Cyrus'un bu önerilere vereceği cevabı heyet bize ulaştırdıktan sonra, yapmamız gerekenin en iyisine karar veririz."

Bu öneri dikkate alındı ve ordu tarafından karara varılan önerileri Cyrus'a iletmek için Clearchus ve beraberindekiler yola çıktı. Cyrus, düşmanlarından biri olan Abrocomas'ın yirmi günlük uzaklıktaki Euphrates nehrine[32] yollandığı haberini aldığını; hedefinin bu adı geçen Abrocomos'a karşı ilerlemek olduğunu ve eğer hâlâ oradaysa onu cezalandırmayı dilediğini söyledi:

"Eğer kaçmışsa, orada bu konuyu tekrar gözden geçirip ne yapacağımıza karar veririz."

Heyet cevabı aldı ve askerlere iletti. Seferin krala yönelik olduğuna dair duydukları şüphe dağılmadı fakat onunla gitmek en doğrusu gibi görünüyordu. Sadece ödemede artış istediler ve Cyrus da şimdiye kadar aldıklarının yarısı kadar daha (yani her birine bir

---

31 Bu sefer, Prrasialı Ksenias komutasındaki üç yüz Yunan ağır piyadesinin Babil'e giden Cyrus'a eşlik ettiği seferdir.

32 Fırat Nehri.

darik yerine her ay bir buçuk darik) ödeme yapacağına söz verdi. Cyrus onları gerçekten krala saldırmaya mı yöneltiyordu? Şu anda bile hiç kimse, ulu orta açık bir şekilde gerçeği duyamıyor, söyleyemiyordu.

DÖRT

Cyrus bu noktadan iki gün -on fersah- yol alıp iki yüz adım genişliğindeki Psarus nehrine[33] ve Psarus'tan da bir gün -beş fersah- yol alıp Pyramos nehrine[34] ulaştı. Buradan da Kilikya'nın son şehri olan Issi'ye yürüdü.

Issi, deniz kıyısında yer alır, zengin, geniş ve bereketli bir şehirdir. Burada üç gün konakladılar ve bu sırada Cyrus'un, Lacedaemonlu Amiral Pythagoras'ın komutası altındaki otuz beş gemilik donanması Peloponnesus'tan buraya geldi. Bu gemilere Ephesus'tan[35] itibaren, Cyrus'a ait yirmi beş gemiden oluşan başka bir donanmaya kaptanlık eden Mısırlı Tamos komuta etmişti. Bu gemiler, Miletus, Tissaphernes tarafından kuşatıldığı dönemde, Tamos'un şehirdeki abluka filosunu oluşturmuştu. Ayrıca Tamos bu gemileri Cyrus'a verdiği başka bir askerî hizmet sırasında, Cyrus'un düzenlediği askerî operasyonlarda kullanmıştı. Donanmada üçüncü bir kaptan daha vardı. Bu Cyrus'un hizmetindeki yedi yüz ağır silahlı askere komutanlık eden Lacedaemonlu Cheirisophus'tu ve o da Cyrus tarafından kendisine destek olması için çağrılmıştı. Donanma, Cyrus'un çadırının karşısında demirledi. Burada da başka

33 Seyhan Nehri.
34 Ceyhan Nehri.
35 Efes.

bir takviye kuvvet baş gösterdi. Abrocomas'ın hizmetindeki Yunan paralı askerlerinden oluşan dört yüz kişilik bir ağır silahlı asker grubuydu. Bu askerler Abrocomas'ı terk etmiş ve Cyrus'a katılmışlardı.

Cyrus, Issi'den Kilikya ve Suriye'nin kapılarına doğru bir gün -dört fersah- boyunca ilerledi. Burası çift hisardan oluşmaktaydı. Kilikya'yı koruyan içteki kale, Syennesis ve Kilikyalıların oluşturduğu bir garnizon tarafından tutuluyordu. Suriye'yi koruyan dıştaki kalenin ise kralın birliklerinden oluşan bir grup tarafından korunduğu rapor edildi. İki hisarın arasındaki boşluk boyunca yüz adım genişliğindeki Carsus[36] adlı bir nehir akar ve bu iki hisar arasındaki mesafe hemen hemen altı yüz yardadan fazladır. Her iki hisar da büyük kapılarla korunurken, buradaki geçidi zorlamak imkansız olacaktı. Surlar aşağıya, denizin dibine kadar uzanıyordu ve bu surların üst tarafları sarp kayalarla doluydu. Üstelik her iki hisar da büyük kapılarla korunurken, geçidin kendisi de oldukça dardı. Böyle bir durumda buradaki geçidi zorlamak neredeyse imkansızdı. Cyrus, donanmayı bu geçit yüzünden çağırmıştı çünkü Abrocomas'ın büyük bir orduyla Suriye kapılarında beklediğini düşünüyordu ve bu kapıların arasındaki bölge ile iç tarafına bir grup ağır silahlı askeri yollayarak oradaki söz konusu düşmanla başa çıkabilmeyi ve askerlerin yardımıyla geçidi aşmayı planlıyordu. Fakat Abrocomas öyle yapmamıştı, aksine Cyrus'un Kilikya'da olduğunu öğrenir öğrenmez hemen geri çekilip, söylendiğine göre üç yüz bin adamdan oluşan bir orduyla krala katılmak için Phoenicia'dan[37] çıkış yapmıştı.

Cyrus, bu noktadan Suriye boyunca bir gün -beş fersah- ilerleyip deniz kenarında, Finikelilerin yurt edindiği bir şehir olan Myriandus'a[38] doğru yoluna devam etti. Burası ticari bir limandı ve sayısız tüccar gemileri burada demirliyordu. Ordu burada yedi gün kaldı ve bu sırada Arkadialı General Ksenias ve Megarialı Pasion en değerli mallarını bir gemiye yüklediler ve eve doğru yelken açtılar.

36 İskenderun körfezine dökülen bir akarsu.
37 Finike. Abrocomas bu eyaletin satrabıydı.
38 İskenderun yakınlarında, deniz kenarında yer alan bir kent.

Birçok insan bu durumu bir kıskançlık duygusunun sonucu olarak değerlendirdi çünkü Cyrus, Clearchus'un krala karşı yürümek yerine Yunanistan'a dönme umuduyla kendisini terk eden adamları korumasına ve elinde tutmasına izin vermişti. Bu ikilinin ortadan kaybolması üzerine, Cyrus'un birkaç savaş gemisiyle, onların peşinde olduğuna dair dedikodular yayıldı ve kimisi korkakların yakalanmasını isterken, kimisi de yakalanacaklar diye onlara acıdı.

Fakat Cyrus, generalleri çağırdı ve onlara şunları söyledi:

"Ksenias ve Pasion bizi terk etmeyi seçti fakat buradan gizlice kaçabildiklerini düşünüp övünmelerine gerek yoktur. Nereye gittiklerini biliyorum; kaçışlarını hızlandırmalarına da gerek olmayacak. İstersem, onları yakalamaya yetecek kadar askerim var. Fakat tanrılar şahidim olsun, onların peşinden gitmeye niyetim yoktur. Kimse hakkımda, bu insanlar yanımdayken onlardan faydalandığımı ve onlara her açıdan iyi olduğumu fakat benimle zıt düşmeye başladıklarında ve beni terk etmek istediklerinde onları yakalayıp kendilerine eziyet ettiğimi ve onları sahip oldukları bütün mallardan mahrum ettiğimi söyleyemez. Bu kadar değil! Bizim onlara karşı davranışlarımızın ve yaklaşımlarımızın onların bize karşı olan davranışlarından ve yaklaşımlarından daha iyi olduğunun bilinciyle gitsinler. Ayrıca onların kadınları ve çocukları hâlâ benim elimde. Tralleis'te kilit altında ve güven içindeler fakat bu ikiliyi ailelerinden de mahrum bırakmayacağım. Onları, daha önce yaptıkları iyiliklerinden ve gösterdikleri sadakatten dolayı geri alabilecekler."

Bu şekilde konuştu Cyrus ve Yunanlar, hatta ülkenin yukarısına doğru yürüyüşe gönül vermeyenler bile Cyrus'un bu asalet dolu konuşmasını duydukları anda, daha mutlu ve düzenlediği bu seferde onun peşinden gitmeye daha hevesli oldular.

Bundan sonra Cyrus, Chalus[39] nehrine doğru dört gün -yirmi fersah- yürüdü. O nehir yüz adım genişliğindeydi ve Suriyelilerin tanrı olarak gördükleri ve onlara gözleri gibi baktıkları devasa balık-

39 Suriye'nin kuzeyinden geçen bir nehir.

larla doludur. Güvercinler de Suriyeliler tarafından aynı ilgi ve alakayla korunuyordu.[40] Ordugah kurdukları köy, Prysatis'e aitti ve gelir elde etmesi için kendisine verilen topraklardan biriydi.[41] Cyrus, bu noktadan yüz adım genişliğindeki Dardas nehrinin kaynağına doğru beş gün -otuz fersah- boyunca yürüdü. Burada, Suriye'nin yöneticisi Belesys'in sarayı ve kendi mevsiminde boy gösteren bütün mevsimlerden ürünlerle dolu, çok geniş ve güzel olan korusu bulunmaktaydı. Cyrus korudaki bitkileri kesti ve sarayı yaktı. Ardında yarım mil genişliğindeki Fırat nehrine kadar üç gün -on beş fersah- yol aldı.

Kıyısında Thapsacus isimli geniş ve bereketli bir şehir yükseliyordu. Burada beş gün kaldılar ve Cyrus burada, Yunan generallerine haber yolladı ve yürüyüşün Babil üzerine, büyük krala karşı olduğunu söyledi. Bu bilgiyi askerlere söylemelerini ve devam etmeleri için onları ikna etmelerini istedi. Generaller bir toplantı düzenledi ve haberleri askerlere duyurdu. Askerler onları uzun süredir bildikleri sırrı saklamakla suçlayıp generallere öfke kustular. Cyrus daha önce babasının yanına giderken yanına aldığı askerlere verdiği paranın aynısını kendilerine de vermeyene kadar ilerlemeyeceklerini söylediler. Üstelik bahsedilen bu önceki askerler savaşmak için değil, barış dolu bir süreçte, bir evladın (yani Cyrus'un) babasını ziyareti sırasında kendisine eşlik etmişti. İstek generaller tarafından Cyrus'a iletildi. O da Babil'e ulaşır ulaşmaz her birine beş gümüş mina[42] vereceğini ve onları sağ salim tekrar İyonya'ya ulaştırana kadar ödemelerinin tamamını yapacağına dair söz verdi. Bu yolla Yunan kuvveti, daha doğrusu Yunan kuvvetinin çoğunluğu, ikna edilmiş oldu. Daha askerlerin ne yapacağı kesinleşmeden önce -yani gerçekten Cyrus'la devam edip etmeyecekleri konusunda bir karar verilmeden önce- Menon, kendi birliğini ayrı olarak topladı ve şu konuşmayı yaptı:

---

40 Efsaneye göre Suriyeli Tanrıça Derceto, bir balığa ve kızı Semiramis ise bir güvercine dönüştürülmüştür.

41 Pers İmparatorluğu'nda krallar gelir elde etmeleri için kraliçelere topraklar verirlerdi.

42 Eski Babil'de bir para birimi, birkaç aylık maaşlarına denk geliyordu.

"Arkadaşlar," dedi, "beni dinlerseniz, risk almadan ve zahmete girmeden, diğer askerlerin önüne geçip, Cyrus'un özel ilgisini kazanabilirsiniz. Size ne yaptıracağımı mı soruyorsunuz? Söyleyeyim. Cyrus, şu anda krala saldırmak için Yunanlardan kendisine eşlik etmelerini istiyor. O halde ben derim ki: Diğerlerinin cevabı belli olmadan, bir an önce Fırat'ı geçin. Eğer askerler onunla gitmeyi seçerlerse, siz nehri daha önceden geçtiğiniz için onlara örnek olmuşsunuz gibi düşünülecek ve bu sayede Cyrus size minnettar olacak ve onun gözünde değeriniz bir kat artacak. Siz onun nazarında, en sadık askerler olarak kalacaksınız ve bunun karşılığını en iyi şekilde alacaksınız. Askerler Fırat'ı geçmeyi ve krala karşı yürümeyi reddederlerse, biz de tekrar geri döneriz fakat kendisine yalnız siz itaat ettiğiniz için sadakatlerine tamamen güvendiği tek askerler olarak, garnizonların ya da birliklerin komutasına sizler getirileceksiniz. Ne isterseniz isteyin Cyrus'a söylemeniz yeterli olacak ve onun dostları olarak bu istekleriniz geri çevrilmeyecek."

Askerler Menon'un söylediklerine kulak verdi ve dediklerine aynen uydular. Diğer askerler cevaplarını vermeden önce, onlar çoktan karşıya geçmişlerdi. Cyrus, Menon'un birliklerinin çoktan karşıya geçtiğini öğrenince çok memnun oldu ve Glus'u şu mesajla söz konusu bölüğe yolladı:

"Askerler, lütfen sonsuz teşekkürlerimi kabul edin ve bilin ki sonunda sizler de bana teşekkür edeceksiniz çünkü bu yaptığınız karşılıksız kalmayacaktır. Bunu göreceğim, eğer görmezsem benim adım Cyrus değil."

Bu sözlerden dolayı, askerler, Cyrus'un başarılı olması için yürekten dua edip durdular; umutları çok yüksekti. Bu arada Cyrus'un Menon'a muazzam hediyeler yolladığı söyleniyordu. Bu şekilde ona cömertliğini göstermişti. İşler yoluna girdikten sonra, Cyrus karşıya geçmek için yola koyuldu ve ordunun tamamı onu izledi. Nehirden yaya olarak geçerlerken, adamların hiçbirinin göğsünden yukarısı ıslanmadı. Thapascusluların söylediğine göre, bu nehir daha önce

hiç kimse tarafından şimdiki gibi yaya olarak aşılamamıştı. Her zaman sandallara ihtiyaç duyulurdu fakat şimdi söz konusu sandallar, Cyrus'un karşıya geçmesini engellemek için Abrocomas tarafından yakılmıştı. Böylece nehir mucizevi bir şekilde geçilmişti. Fırat nehri sanki Cyrus müstakbel kralmış gibi onun önünde adeta diz çökmüş ve geri çekilmişti. Ordu bu yerden yürüyüşüne Suriye içinden devam edip dokuz gün -elli fersah- yol alarak Arakses nehrine[43] ulaştı. Burası üç gün kaldıkları ve orduyu gözden geçirdikleri, şarap ve mısırla dolu birçok köyün bulunduğu bir yerdi.

43 Habur Nehri.

BEŞ

Böylece Cyrus, Fırat'ı sağda bırakıp Arabistan'a doğru beş çöl günü -otuz fersah- ilerlemeye devam etti. Bu bölgede yeryüzü deniz gibi alabildiğine geniş ve düzlüktü ve her yer pelin otu doluydu. Çalılık ve saz adına orada yer alan diğer bitkilerin tümü baharat ya da hoş otlar gibi kokarken, ağaç namıma hiçbir şey yoktu. Çeşit çeşit vahşi hayvan görmek mümkündü; pek çok devekuşu, muhteşem bollukta yaban eşekleri ve bunların yanında toy kuşları ve antiloplar vardı. Süvariler bazen bu hayvanları kovalıyordu. Yaban eşekleri takip edildiklerinde, oldukça hızlı koşup öne fırlıyor ve sonra duruyorlardı. Adımları atlarınkinden daha hızlıydı ve atlar yaklaşır yaklaşmaz yine aynı performansı sergileyip hızla uzaklaşıyorlardı. Süvariler için onları yakalamanın tek yolu belli aralıklarla mevzilenip, nöbetleşe bir şekilde birbirlerinin yerini alarak avlamaktı. Yakaladıkları eşeklerin etleri geyik etinden farklı değildi, sadece daha yumuşaktı. Kimse bir devekuşunu yakalayacak kadar şanslı değildi. Kimi birlikler kovalamaya kalktılar fakat hemen bırakmak zorunda kaldılar çünkü kuş kaçmaya çalışırken, bacaklarını en üst hızda hareket ettirerek ve kanatlarını bir yelken gibi kullanarak hızlı bir şekilde kendisiyle kovalayanlar arasında uzun bir mesafe yaratıyordu. Ani hamleler yapıldığında toy kuşlarını yakalamak çok zor değildi

çünkü onlar keklikler gibi sadece kısa uçuşlar yapıyor ve hemen yoruluyorlardı. Etleri de lezzetliydi.

Ordu bu bölgeden yoluna devam ederken, yüz adım genişliğindeki Mascas nehrine ulaştı. Burada Corsote[44] adlı, terk edilmiş, kelimenin tam anlamıyla rüzgarın hüküm sürdüğü büyük bir şehir vardı. Burada üç gün kaldılar ve erzak temin ettiler. Daha sonra yürüyüşlerini sağlarında kalan Fırat'ın eşliğinde on üç çöl günü -on dokuz fersah- boyunca Pylai'a kadar devam ettirdiler. Bu yürüyüşler süresince birçok yük hayvanı açlıktan öldü çünkü ne çim ne ot ne de ağaç adına hiçbir şey yoktu. Ülke baştan aşağı çorak topraklarla örtülüydü.

Burada yaşayanlar nehir kenarlarındaki taş ocaklarından taş çıkarıp değirmen taşı haline getirirler ve onları Babil'e götürüp satarak karşılığında tahıl alırlardı. Ordunun tahıl stoğu azalmıştı ve Cyrus'un Asyalı ordusunun içindeki Lidya pazarının[45] dışında parayla satın alacak yer yoktu. Bu pazarda bir *kapithe*[46] buğday ya da arpa dört *şekele*[47] mâl oluyordu. *Kapithe* iki Attika *khoinike*'sine[48] denk gelirken, *şekel* yedi buçuk Attika *obolos*'una[49] denk gelir. Bu fiyatlar Atina'daki normal fiyatların oldukça üzerindeydi ve askerlerin alım gücünü aşıyordu. Sonuç olarak, askerler tüm bu süre boyunca sadece et yemek zorunda kaldılar. Su ya da yem bulmak için ilerlemek zorunda kaldıkları zamanlarda çok uzun mesafeler kat etmeleri gerekiyordu.

Bir keresinde, kendilerini arabaların ilerlemesine engel olan dar ve killi bir yolda buldular. Cyrus, yanındaki soylularla durumu denetlemek için durdu ve Glus ile Pigres'e bir grup barbarı yanlarına alıp arabaları çamurdan çıkarmalarını emretti. İşi yavaşlattıklarını gördüğünde, kızarak Pers soylularına döndü ve arabaları çıkarma-

44 Mezopotamya'da bir kent.
45 Lidyalılar, birliklerin içinde askerlere yiyecek satmak için bir pazar kurmuştu.
46 Kapithe: Asya'da kullanılan bir ölçü birimi.
47 Şekel: Asya'da kullanılan bir para birimi.
48 Khoinike: Bir Yunan hacim ölçü birimi. Yaklaşık 1 litreye denk gelir.
49 Obolos: Eski Yunan'da bir drahminin altıda birine denk gelen para birimi.

ları için onlara el atmalarını emretti. Böylece, kırk yılda bir de olsa, iyi bir disiplinin örneği sergilenmiş oldu. Emir verilen her bir asker mor yeleğini çıkardı ve sanki orduyu zafere götürecek bir görevmiş gibi büyük bir istekle kendini işe verdi. Pahalı ceketleri ve nakışlı pantolonlarıyla, dik bir tepeden aşağıya doğru aktılar. Kimisi boyunlarındaki kolyelerle kimisi kollarındaki bileziklerle çamura daldı. Hepsi birden balçığa daldı ve akla gelebilecek en kısa süreden bile daha az bir zaman dilimi içinde arabaları kuru toprağa çıkardılar.

Cyrus'un ilerleme konusunda aceleci davranmaya meyilli olduğu çok açıktı çünkü ne kadar hızlı ilerlerse kralı savaş için o kadar hazırlıksız yakalayacağına inanıyordu. Bu yüzden de zorunlu ya da gerekli koşullar haricinde duraksama istemiyordu. İlerlemesi ne kadar yavaşlarsa, toplanmış olarak bulacağı düşman ordusu o kadar büyüyecekti. Aslında dikkatli bir gözlemci bu durumu bir bakışta anlayabilirdi. Kralın imparatorluğu toprak genişliği ve barındırdığı insan sayısı bakımından güçlü olabilirdi fakat yolların uzunluğu ve ülkedeki dağınık yerleşim de bu imparatorluk için zayıflık göstergesiydi. Ülkeye baskın düzenleyip saldırıya geçen bir kuvvet hızlı olduğu sürece, bu zayıflıktan faydalanabilir ve kolaylıkla üstünlük elde edebilirdi.

Fırat'ın öbür yakasındaki bu çöl aşamaları devam ederken Charmande[50] isimli geniş ve bereketli bir şehre vardılar. Bu şehirde, askerler erzak temin ettiler ve nehri sallarla şu şekilde geçtiler: Çadır örtüsü olarak kullandıkları derileri aldılar ve onları hafif çimlerle doldurdular; daha sonra su, kuru ota ulaşmasın diye onları uçlarından sıkıca bastırarak birbirine diktiler. Bunlar sayesinde karşıya geçtiler ve eski yemişten yapılan şarap, darı veya ülkenin yaygın ve başlıca besin kaynağı olan mısır gibi erzaklara ulaştılar.

Bu arada Menon ve Clearchus'un askerleri arasında kimi çekişmeler ve anlaşmazlıklar görüldü ve bunun üzerine Clearchus, Me-

50 Arabistan'ın kuzeydoğusunda yer alan bir şehir.

non'un adamlarından birini suçlu olduğu gerekçesiyle cezalandırdı ve kırbaçlattı. Kırbaçlanan adam kendi birliğine gitti ve olanları anlattı. Yoldaşlarına yapılanları duyan arkadaşları öfkeden burunlarından solumaya başladılar ve Clearchus'a çok kızdılar.

Aynı gün Clearchus, nehrin geçiş noktasına gitti ve oradaki pazarı denetledikten sonra, at üstünde, bir arkadaşıyla birlikte çadırına dönerken Menon'un bölgesinden geçmek zorunda kaldı. Cyrus da henüz yanına ulaşmamakla birlikte atını o yöne doğru sürüyordu. Menon'un adamlarından biri odun keserken, Clearchus'un yanından geçtiğini görünce baltasını ona fırlattı fakat başka biri, bağırma ve tıslamalarla ona bir, üç ve sonra daha fazla taş fırlatmaya başlayınca baltasını fırlatan adam ıskaladı ve amacına ulaşamadı.

Clearchus kendi birliklerine doğru hızlı bir hamle yaptı ve hemen adamlarına silahlarını almalarını emretti. Ağır silahlı askerlerine kalkanlarıyla dizlerine yaslanıp o pozisyonda kalmalarını emretti. Kendisi de Trakyalıları ve kendi ordusunda yer alan ve yine Trakyalılardan oluşan kırktan fazla atlıyla Menon'un askerlerinin üzerine yürüdü. Bunun üzerine karşı taraf, Menon'un kendisi dahil, paniğe kapıldı ve herkes silahlarına koştu. Hatta kimisi ortaya çıkan bu durum karşısında şaşkınlık içinde bir noktaya perçinlendi. Şans eseri, hemen arkalarından ağır silahlı asker tümeniyle Proksenus çıkageldi ve bir dakika bile tereddüt etmeden bu iki grup arasındaki boşluğa atladı ve silahları bıraktırdı. Daha sonra Clearchus'a vazgeçmesi için yalvarmaya başladı. Clearchus nazikçe konuşan bu adamın çabalarını görmek istemiyordu çünkü öldüresiye taşlanmadan kıl payı kurtulmuştu. Bu yüzden Proksenus'a çekilmesini ve aradaki boşluğu açmasını emretti.

Tam da bu önemli noktada Cyrus geldi ve ne olduğunu sordu. Tereddüt edecek zaman yoktu. Elinde sıkıca tuttuğu kargısıyla -yanındaki bazı sadık korumaları eşliğinde- dörtnala gitti ve hemen ortaya geçip haykırdı:

"Clearchus, Proksenus ve şuradaki siz diğer Yunanlar! Ne yaptığınızın farkında değilsiniz! Siz birbirinize düşerseniz bizim kaderimiz kapanır. Ben parçalara ayrılırım ve benimle birlikte siz de yıkıma uğrarsınız. Sizin kaderinizin seyri benimkini çok yakından takip edecektir. Hele bir düzeni bozup kaderimizin kötü bir dönüş yapmasına neden olun, işte o zaman çevrenizde gördüğünüz bu barbarların bize, şu anda krala hizmet edenlerden daha beter düşman olacaklarını göreceksiniz."

Bu sözler üzerine Clearchus kendine geldi. Her iki taraf da savaşı bıraktı ve kendi bölgelerine çekildi. Düzen yeniden sağlandı.

ALTI

Bu noktadan ilerlerken, sık aralıklarla toynak izlerine ve at gübrelerine rastladılar. Yaklaşık iki bin atın izine benziyordu. Ordunun başını çeken bu atlılar, çimleri ve kullanılabilecek başka her şeyi yakmışlardı. Kralın soyundan gelen Orontas isimli bir Persli vardı. Savaşla ilgili konularda, en üstün marifetlere sahipti. Daha önceden Cyrus'la savaşan ve ardından onunla uzlaşan bu adam, şimdi onu tüketmek için tuzak kurmuştu. Cyrus'a bir öneri sundu: Cyrus'un onu bin adet süvari ile mükafatlandırması durumunda, önlerindeki her şeyi yakıp yıkan bu birliklerin hakkından gelecekti; pusuya yatacaktı ve onları yok edecekti ya da onların bir kısmını canlı yakalayacaktı. Herhalükarda, onların saldırganlıklarına ve yakıp yıkmalarına bir son getirecekti. Onların icabına öyle bir bakacaktı ki bir daha Cyrus'un ordusunu görme ya da ordunun gelişini krala rapor etme şansları olmayacaktı. Bunun üzerine Orontas'ı her bir generalden bir müfreze alması ve yola çıkması için yetkilendiren Cyrus'a bu öneri mantıklı geldi. Süvarileri ayarladığını düşünen Orontas, krala bir mektup yazıp yanında getirebileceği kadar çok süvariyle kendisine katılacağını bildirdi. Aynı zamanda ondan kraliyet süvarilerine kendisini dostça karşılamaları için emir vermesini istedi. Mektup ayrıca onun eski dostluğunu ve fedakarlığını hatırlatan kesin ifadelerle doluydu. Bu mektubu güvenilir sandığı bir kuryenin eline tes-

lim etti fakat taşıyıcı onu aldı ve Cyrus'a teslim etti. Cyrus mektubu okudu ve daha sonra şahsi hizmetliler arasından en soylu yedi Persli'yi çadırına çağırdı, Yunan generallerine de bir ağır silahlı asker grubu oluşturmaları için emirler yolladı. Bu birlikler çadırının etrafında mevzi aldılar.

Generaller yaklaşık üç bin ağır silahlı askeri bir araya getirdi. Clearchus da askerî mahkemeye yardımcı olması için içeri davet edildi çünkü hem Cyrus hem de divandaki diğer üyeler ona büyük saygı duyuyordu. Clearchus dışarı çıktığında, duruşmanın koşullarını (aslında, hiçbir gizliliği olmayan konuyu) arkadaşlarına iletti. Cyrus'un şu sözlerle soruşturmayı açtığını söyledi:

"Sizleri buraya davet ettim arkadaşlarım çünkü söz konusu adam Orontas hakkında sizlerle bir karara varıp Tanrı'nın ve insanların gözünde, bu karar doğru da olsa yanlış da olsa uygulamaya koyma niyetindeyim. İlk başta, bu hükümlü benim sadık adamım olması için bana babam tarafından verilmişti. Daha sonra, söylediğine bakılırsa, kardeşimin emri üzerine Sardes hisarını kuşatıp benimle savaşa girişti. Savaş içinde savaşla karşılaştım ve onu benimle savaşmaktan vazgeçmesinin daha yerinde bir karar olduğunu düşünmeye zorladım. Bunun üzerine önemli sözler vererek el sıkıştık. Ondan sonra..."

Tam bu noktada Cyrus Orantos'a döndü ve direkt ona hitap ederek:

"Ondan sonra sana herhangi bir yanlış yaptım mı?"

Cevap:

"Hiçbir zaman."

Yine başka bir soru:

“Peki, senin de kabul ettiğin gibi sana herhangi bir zarar vermememe rağmen, fırsat buldukça, Misyalılarla[51] birleşip başkaldırdın ve benim bölgeme zarar verdin mi?”

“Yaptım.” dedi Orontas.

“Peki, gücünün sınırlarını bir kez daha keşfettikten sonra, Artemis’in sunağına kaçıp pişmanlık duyduğunu haykırmadın mı? Ardından ikinci kez el sıkışıp karşılıklı sözler verdikten sonra sana bir kez daha duyduğum güveni sarmadın mı? Söylediklerim doğru mu?”

Orontas tekrar onayladı.

“Peki, benden ne zarar gördün de,” diye sordu Cyrus, “şu an, üçüncü kez bana karşı düzenlediğin haince bir plan üzerinde yakalandın?”

“Bunu yapmaya mecburdum...” diye cevapladı. Daha sonra Cyrus bir soru daha sordu:

“Peki, şimdi bir kez daha kardeşime düşman bana da sadık bir dost olabilir misin?”

Diğeri cevapladı:

“Öyle olsam bile buna asla inanmazsın, Cyrus.”

Bu noktada Cyrus orada bulunanlara döndü ve şunları söyledi:

“Hükümlünün geçmişte yaptıkları bu şekildedir. Şu anda kullandığı dil de budur. Şimdi sizden ve ilk önce senden Clearchus, düşüncenizi dile getirmenizi rica ediyorum. Ne düşünüyorsunuz?”

Clearchus cevapladı:

“Benim sana önerim bu adamı en kısa sürede yolumuzdan çekmektir. Bu sayede onu izleme gerekliliğinden kurtuluruz ve bu dertten kurtulup bize gerçekten dost olanlarla yolumuza devam ederiz. Ayrıca bu dostları ödüllendirmek için de daha fazla zaman kazanmış oluruz.”

51 Misya: Çanakkale Bölgesi’nin eski adı.

Bu fikri, mahkemenin geriye kalan üyeleri de destekledi. Bunun üzerine Cyrus'un emriyle, orada bulunanlar, Orontas'ın akrabaları da dahil olmak üzere, sırasıyla onu kuşağından kavradı. Bu Perslere ait bir çeşit gelenekti. Tabiri caizse onu ölüme terk etmişlerdi. Daha sonra görevlendirilen askerler onu dışarı attı ve eskiden ona hürmet etmeyi alışkanlık haline getirenler, bu durumunda bile, her ne kadar ölüme yollandığını bilseler de önünde boyun eğmekten kendilerini alamadılar.

Onu Cyrus'un en güvenilir asa taşıyıcısı Artapates'in çadırına geçirdiler ve o andan sonra Orontas'ı ölü ya da diri kimse görmedi. Onun ölümüyle ilgili herkesin çeşitli fikirleri vardı fakat hiç kimse bu fikirleri ve tahminleri dile getiremedi. O günden beri hiç kimse ona ait bir mezar bile görmedi.

YEDİ

Cyrus, bu yerden, Babil İmparatorluğu içerisinden üç gün -yirmi fersah- boyunca ilerledi. Ertesi gün kralın ordusuyla birlikte kendisine savaş ilan etmek için düzlüğe varacağını düşünen Cyrus, üçüncü gün gece yarısı, Yunanları ve Asyalıları gözden geçirdi. Kendisi, komutası altındaki kuvvetlerinin tertibatını üstlenirken, Clearchus'a sağ kanadın, Tesalyalı Menon'a ise sol kanadın komutasını alması için emirler verdi. Bu düzenleme işleminden sonra, günün ilk ışığıyla, büyük kralın ordusundan kaçan firariler çıkageldi. Cyrus'a kraliyet ordusu hakkında haberler getirmişlerdi. Daha sonra Cyrus generalleri ve Yunan kaptanlarını çağırdı ve çarpışma planını ayarlamak için savaş komisyonu oluşturdu. Ayrıca şu övgü ve cesaretlendirme sözlerini toplantıda dile getirme fırsatını da buldu:

"Yunan yiğitleri!" dedi. "Sizi dostlarım ve müttefiklerim olarak yanıma almamın nedenini, yeterince barbar askerim olmamasına kesinlikle bağlamayın. Aksine sizin birçok barbardan daha iyi ve daha güçlü olduğunuzu düşünüyorum ve bu yüzden de size yürekten bağlıyım. Bu nedenledir ki sizi yanıma aldım ve şu an karşımdasınız. O halde sahip olduğunuz ve benim de bundan dolayı sizi kıskandığım özgürlüğe layık adamlar olduğunuzu kanıtladığınızı görelim. Emin olun, özgürlük, kat kat mal varlığına tercih edeceğim bir şeydir. Fakat sizden ne tür bir mücadelenin içine gireceğinizi bil-

menizi istiyorum. Bunu, işin doğasını bilen birinden öğrenin. Karşımızdaki ordu sayı olarak bizden kat kat fazla ve üzerimize büyük bir gürültüyle geliyorlar fakat eğer bu iki şeye karşı dayanabilirseniz, sonunda ülkemde yaşayan bu halkın ne tür insanlar olduğunu göreceksiniz ve itiraf etmeliyim, ben bundan büyük utanç duyuyorum. Siz erkeksiniz ve bir erkek olarak cesur olmalısınız. Bu konuda hemfikiriz! Öte yandan aranızdan vatanına geri dönmek isteyen olursa, her kim olursa olsun, onu yurduna yollayıp oradaki komşularının ve arkadaşlarının kendisine gıptayla bakmasını sağlayabilirim fakat çoğunuzu size burada sunacaklarımı kabul etmeye ve geride bıraktıklarınızın yerine burada benimle olmayı seçmeye ikna edeceğime inanıyorum."

Bu noktada, orada bulunan Simoslu[52] bir sürgün olan Gaulites ve Cyrus'un güvenilir bir arkadaşı şöyle dediler:

"Hey Cyrus! Ama bazıları senin şimdi büyük bir tehlikenin eşiğinde olduğun için büyük sözler verdiğini söylüyor. Bu tehlikeleri atlattığında ve durum senin lehine döndüğünde, verdiğin tüm bu sözleri hatırlayacak mısın?"

Kafalarını salladılar.

"Hatta kimisi, bu sözleri hatırlasan ve büyük bir istekle yerine getirmek istesen bile, hepsiyle başa çıkmayacağını, tüm bu vaatlerin hakkını veremeyeceğini söylüyor." diye eklediler.

Cyrus, bu sözleri duyunca şu şekilde bir açıklama yaptı:

"Baylar, babamın imparatorluğunun güneyde kavurucu sıcakların hüküm sürdüğü ve insanın yaşamasına elverişli olmayan noktalara ve kuzeyde de dondurucu soğuklardan dolayı yaşanamayacak bölgelere kadar uzandığını unutuyorsunuz. Öte yandan, arada kalan bölgenin tamamı, kardeşimin arkadaşlarına ait olan satraplıklara ayrılmış durumdadır. Eğer zafer bizim olursa, kendi arkadaşlarımızı onların yerine getirme işi de bize ait olacaktır. Her şeyi göz önünde

52 Sisam Adası.

bulundurarak söylüyorum ki benim korkum her bir arkadaşıma verecek malımın ya da ödülümün olmaması değil, vereceğim ödül ve malları bağışlayacak yeteri kadar arkadaşım olmamasıdır. Bunun yanında, siz Yunanlıların her birine bir de altın taç vereceğim."

Böylelikle askerler, bu sözleri duyduklarında, bu zamana kadar hiç sevinmedikleri kadar sevindiler ve iyi haberleri dışarıdaki diğer askerlere yaydılar. Ardından hem generaller hem de bazı Yunanlılar zafer kazanmaları durumunda nelerle mükafatlandırılacaklarını öğrenmek için Cyrus'un huzuruna çıktılar. Cyrus da huzuruna çıkan her bir askeri memnun edip geri yolladı. Sonrasında, Cyrus ile sohbet eden herkes onun çarpışmaya girmeyip ordunun gerisinde yer almasını öğütledi. Bu konuşmaların üzerine Clearchus, ona bir soru yöneltti:

"Cyrus, kardeşinin sana savaş ilan edeceğini düşünüyor musun?"

Cyrus cevapladı:

"Eğer o Darius ve Parysatis'in oğlu ve benim kardeşimse, emin olun, bu toprakları savaşmadan kazanamam."

Bu önemli noktada, savaş için yapılan hazırlıkların son aşamasında, sayılar şu şekildeydi: Cyrus'un emrindeki barbarlar toplamda yüz bine ulaşırken, Yunanlar iki bin beş yüz nişancıyla beraber, on bin dört yüz ağır piyadeden oluşuyordu. Ayrıca yaklaşık iki yüz tırpanlı savaş arabası vardı. Düşman kuvvetlerinin sayısının iki yüz tırpanlı savaş arabasıyla birlikte, bir milyon iki yüz bin olduğu rapor edildi. Ayrıca Kral Artagerses'in emri altındaki altı bin süvariye de sahipti. Bunlar, kralın birincil öncü kolunu oluşturuyordu. Kraliyet ordusu her birinin üç yüz bin adamdan sorumlu olduğu dört general veya bölge müfettişi tarafından tanzim ediliyordu. Bu generaller; Abrocomas, Tissaphernes, Gobryas ve Arbaces'ti. Fakat Abrocomas, Fenike'den çıktığı yoldan savaşa beş gün geç kaldığı için savaş sırasında dokuz yüz bin asker ve yüz elli tırpanlı savaş arabası hazır bulunmaktaydı. Bu bilgiler savaştan önce kralın ordusundan gelen firariler tarafından Cyrus'a getirilmişti ve tüm

bunların doğruluğu savaştan sonra esir alınan düşman askerleri tarafından kanıtlanmıştı.

Yunan ve barbarlardan oluşan bütün birlikleriyle Cyrus, bu yerden savaş düzenini alarak, büyük bir dikkatle bir gün -üç fersah- boyunca ilerledi. Kralın o gün savaşa başlamasını bekliyordu. O günkü yürüyüşün ortasına doğru otuz adım genişliğinde ve on sekiz adım derinliğinde, derin bir hendekle karşılaştılar. Hendek, ovanın iç kısımlarına doğru, yirmi fersah uzaklıktaki Media suruna kadar uzanıyordu. Burada Dicle nehrinden akan dört adet kanal vardı. Bu kanallar yüz adım genişliğindeydi ve oldukça derindi. Üzerleri mısır gemileriyle doluydu ve köprülerle örülmüş bu kanallar, birbirlerine birer fersah aralıklarla Fırat'a dökülüyordu. Fırat ve hendek arasında yirmi adım genişliğinde dar bir geçit vardı. Hendek Cyrus'un yaklaştığını duyması üzerine kral tarafından, bir savunma hattı olarak işlev görmesi için oluşturulmuştu. Cyrus ve ordusu bu dar geçitten geçti ve kendilerini hendeğin içinde buldular. Hendeğin içindeyken hiçbir tehlikeyle karşılaşmadılar. Böylece o gün kralla yapılacak bir savaş yoktu; sadece çok sayıda, kolaylıkla tanınan at izleri ve gerisinde piyade izleri vardı.

Burada, Cyrus, Ambracialı[53] kahini Silanus'u çağırdı ve onu üç bin darikle mükafatlandırdı çünkü on bir gün önce, kurban kesme töreninde, kralın kendileriyle önlerindeki on gün içinde savaşmayacağını söylemişti ve bunun üzerine Cyrus şöyle demişti:

"İyi, önümüzdeki on gün boyunca savaşmazsa, artık hiçbir şekilde savaşmayacaktır ve eğer kehanetin doğru çıkarsa, sana on altın vereceğime söz veriyorum."

Bu yüzden, artık on gün geçmişti, yukarıda bahsedilen parayla onu ödüllendirdi.

Kral, Cyrus'un ordusunun hendekteki geçişini engellemekte başarısız olunca, Cyrus ve diğerleri onun savaş ilan etme fikrin-

53 Ambracia Körfezi yakınlarında kurulan bir Korint kolonisi.

den vazgeçtiği sonucuna vardılar. Böylece Cyrus, öncekine göre daha az tedbir alarak ilerledi. Üçüncü güne geldiklerinde, arabasına yerleşmiş, önünde biriken sadece küçük bir birlikle yürüyüşü idare ediyordu. Ordunun geriye kalan büyük bölümü ise herhangi bir emir almadan dağınık bir şekilde yürüyordu. Askerlerin ağır silahları ve diğer teçhizatları arabalarda veya hayvanların sırtlarında taşınıyordu.

SEKİZ

Öğleden önce dokuz on civarında, ordu kışlayı kuracağı duraklama noktasına neredeyse varmak üzereyken, Cyrus'un şahsi hizmetkarlarının güvenilir bir üyesi olan Persli Pategyas, kan ter içinde çıkageldi. Atını dörtnala koşturuyordu ve karşılaştığı herkese Yunanca ve Persçe haykırıyordu:

"Savaşa hazır olan kral devasa bir orduyla üzerimize geliyor!"

Bu sözleri büyük bir karışıklık sahnesi izledi. Yunanlar ve aynı şekilde tüm askerler daha kendi saflarını oluşturmadan önce, düşmanın aniden kendilerine saldırılacağını bekliyorlardı. Cyrus, arabasından ortaya atıldı ve zırhını giydi. Daha sonra sıkıca tuttuğu mızrağıyla savaş atının sırtına atlayıp askerlere silahlarını kuşanmalarını ve birliklerine ayrılmalarını emretti.

Emirler atik bir şekilde yerine getirildi; birlikler şekillerini aldı. Menon kendi birlikleriyle Yunan sol kanadını tutarken, Clearchus Fırat'a dayanarak sağ kanadı tuttu. Proksenus, hemen ardında duruyordu ve diğerleri de onun gerisindeydi. Asyalılardan bin kişilik bir Paphlagonialı[54] süvari birliği ve Yunan hafif piyade birliği Clearchus'un yanına sağ kanada aktarıldı. Sol kanatta Cyrus'un emir yetkisi bakımından ikinci adamı Ariaeus ve geriye kalan barbarlar yer

54 Sinop, Kastamonu, Bartın, Amasra civarını kapsayan bölgenin antik dönemdeki adı.

almaktaydı. Cyrus, yaklaşık altı yüz kişilik askerî kuvvetten oluşan süvari korumalarıyla birlikteydi. Hepsi Cyrus gibi zırhlara bürünmüşlerdi. Askerler ayıca demir yelek ve kasket giymişlerdi fakat Cyrus bunları giymemişti. Savaşa miğfersiz[55] gitti. Cyrus'un yanındaki bütün süvarilerin atlarına alın ve göğüs koruyucuları giydirildi ve süvariler kısa Yunan palaları taşıyordu.

Artık gün ortasıydı ve düşman henüz görüş alanında değildi fakat öğleden sonra beyaz bir toz bulutu ve kayda değer bir süre sonra, düzlükten yükselen siyah bir perde görüldü. Onlar yaklaştıkça her yerde tunç ve mızrak ışıltıları görülmeye başladı ve artık birlikler net bir şekilde ayırt edilebiliyordu. Sol tarafta, beyaz zırhlar giyen ve Tissaphernes'in emri altında oldukları söylenen atlılar vardı. Bunların yanında hasır kalkanlar taşıyan birlikler, onların yanında Mısırlı oldukları söylenen, ayaklarına kadar uzanan tahta kalkanlar taşıyan ağır silahlı piyadeler vardı. Onların yanında da bir kısmının süvari, bir kısmının da okçu olduğu söylenen diğer birlikler yer alıyordu. Bu birliklerin hepsi uluslarına göre ayrılmışlardı ve her ulus içi asker dolu bir kare şeklinde ilerliyordu. Bunların önünde, birbirinden büyük aralıklarla ayrılmış "tırpanlı" diye adlandırılan savaş arabaları vardı. Bu arabalarda yan taraflara doğru uzanan tırpanların yanı sıra, önlerine çıkan her şeyi bertaraf etmek için gövdelerinin altında yeri görecek şekilde yerleştirilmiş tırpanlar vardı. İşte bunlar ünlü tırpanlı arabalardı.

Savaş konseyinde, Cyrus, Yunanları Asyalıların haykırışlarını umursamamaları için uyarmıştı fakat olaylar beklentileri doğrultusunda gelişmedi. Düşmanın adımlarında bile haykırma yerine sessizlik, sakinlik ve yavaşlık hakimdi. Bu noktada, tercümanı Pigres ve diğer üç ya da dört adam eşliğinde askerlerin önünden geçen Cyrus, Clearchus'a seslenerek düşmanın orta noktasına doğru ilerlemesini emretti çünkü o noktada kralın bulunabileceğini düşünüyordu.

55 Savaşa çıplak başla, yani miğfersiz katılmak, söylendiğine göre Perslere özgü bir eylemdir.

“Ve onları kalpten vurursak,” diye ekledi, “buradaki işimizi bitirmiş oluruz.”

Clearchus, orta noktadaki yoğun kalabalığı görebiliyordu ve Cyrus da kendisine kralın Yunanların sol kanadının dışında bir yerde bulunduğunu söylemişti çünkü düşman askeri sayı olarak üstün olduğundan dolayı, kral kendi ordusunun orta noktasında olmasına rağmen, bulunduğu yer Cyrus’un ordusunun sol kanadının dışında bir noktaya denk geliyordu. Buna rağmen Clearchus komutası altındaki sağ kanadı nehir yatağından geri çekmeye tereddüt ediyordu çünkü bu eylemin kendilerinin aleyhine dönmesinden korkuyordu ve basit bir şekilde Cyrus’a açıklama yaparak, iyi bir şeyler yapmak için uğraştığını söyledi.

Bu sırada barbar ordusu düzenli bir şekilde ilerliyordu ve Yunan ordusu da hâlâ arkadan kendilerine katılan birliklerle saflarını oluşturmaya devam ediyordu. Bu hatların biraz uzağında atını askerlerin önünde süren Cyrus, askerlerinin ve düşmanın son kontrollerini yapmak için bir o noktaya bir bu noktaya göz gezdirdi. Bu sırada Atinalı Ksenophon onu görünce, bulunduğu birlikten ona doğru atını sürdü ve kendisine vereceği bir emri olup olmadığını sordu. Atını durduran Cyrus, ondan kesilen kurbanların alametlerinin, hem içten hem de dıştan aynı şekilde, iyi sonuçlara[56] işaret ettiği duyurusunu yapmasını istedi. Konuşmasına devam ederken birliklerden yükselen bir uğultu duydu ve bunun ne olduğunu sordu. Ksenophon da bunun ağızdan ağıza bir kez daha aktarılan parola olduğunu söyledi. Cyrus emri kimin verdiğini merak etti ve parolanın ne olduğunu sordu. Bunun üzerine Ksenophon parolanın;

“Zeus bizim Kurtarıcımız ve Zaferimizdir.” şeklinde ifade edildiğini söyledi. Bunları duyunca:

“Pekala, bunu kabul ediyorum, öyle olsun bakalım.” dedi ve atına atlayıp kendi birliklerinin başına döndü. Yunanlar zafer mar-

56 Yani kurbanların iç organlarını gözlemleyen alametler ve kurbanların tavır ve hareketlerinden tahmin edilen alametler.

şını haykırarak düşmana doğru ilerledikleri sırada, artık iki ordu birbirinden üç ya da dört kilometreden daha uzakta değildi.

İlerleme devam ederken, ön taraftaki askerler ani bir hareketle öne doğru atıldılar ve geride kalanlar da onlara yetişmek için koşmaya çalışırken, orduda dalgaya benzer bir kıvrımla öne doğru bir kavis oluştu. Savaş Tanrısı Ares şerefine haykırdıkları türden bir nara, kendiliğinden, tüm dudaklardan heyecan verici bir şekilde akmaya başladı:

“Eleleu! Eleleu!”[57]

Artık ordunun tamamı koşmaya başlamıştı. Kimisi kalkanlarını ve mızraklarını birbirine çarparak atlara korku verdiklerini söylüyordu. Barbarlar daha ok yağmuruna tutulmadan, ani bir dönüş yaptılar ve oradan tüydüler. Yunanlar hemen onları kovalamaya başladı fakat birbirleriyle yarışır gibi koşmamaları ve yapılan atışlardan kendilerini korumaları gerektiğini birbirlerine haykırarak var güçleriyle mücadeleye devam ettiler. Savaş arabalarının bir kısmı düşman aralarına, bir kısmı da Yunanlara doğru savruluyor, önüne geleni silip süpürüyordu. Yunanlar onların geldiklerini görünce bir boşluk açıyor ve arabaların aradan geçmelerini sağlıyorlardı. Aralarından biri, yarış alanında şaşkına çevrilmiş bir şekilde donup kaldı ve arabanın ucuna yakalandı fakat o bile söylendiğine göre hiçbir yara almadı. Hatta bir ok tarafından yaralandığı söylenen sol kanattan bir adam dışında, bu savaşta hiçbir Yunan’ın burnu bile kanamadı.

Yunanların üstünlük sağladığını, en azından ilgilendikleri kadarıyla düşmanı sıcak takip altına aldıklarını gören Cyrus, çok memnun olmuştu fakat bu duruma sevinmesine ve sanki artık kralmış gibi o sırada çevredekilerin kendisine sundukları selam ve övgülere rağmen, tedbiri elden bırakmadı ve takibe katılmak için askere öncülük etmedi. Bunun yerine altı yüz atlı adamdan oluşan süvari bölüğüyle olduğu yerde bekledi ve kralın ne yapacağını izlemeye

57 Türkçede, askerlerin hücuma geçerken söyledikleri “Allah! Allah!” haykırışı gibidir. Bu haykırış “Yaşasın Tanrı!” anlamında bir ifadedir.

koyuldu. Kralın Pers ordusunun merkezini tuttuğunu biliyordu. Aslında olay süresince o pozisyonda yer almak Asya kralı için bir gelenek halini almıştı. Bunun iki haklı nedeni vardı: Birincisi, her iki tarafı da birliklerden oluştuğu için ordunun en güvenli noktasında yer alırlar. İkinci olarak da hatlar boyunca bir emir vermek istediklerinde, bu noktadan ordunun mesajı çok kısa sürede alması sağlanır. Bu yüzden kral, ordusunun merkezini tutmuştu fakat buna rağmen Cyrus'un ordusunun sol kanadının dışındaydı ve karşısındaki düşman birliklerinin henüz kendisine savaş ilan etmediğini görünce, düşmanın etrafını sarmak için harekete geçti. Cyrus, kral geri dönüp Yunan grubunu parçalara ayırmasın diye, hemen harekete geçti ve kralın karşısına çıktı. Yanındaki altı yüz adamıyla saldırarak, kralın önündeki birlikleri dağıttı ve söylendiğine göre altı bin adamı, generalleri Artagerses'in boynunu kendi elleriyle vurarak bozguna uğrattı.

Bozgun başlar başlamaz, Cyrus'un yanında kalan sofra arkadaşları denen bir avuç adam dışında, beraberindeki altı yüz adam, kovalamanın verdiği heyecanla oraya buraya dağıldı. Bunlarla yalnız kalan Cyrus, kralın ve yanındaki kalabalığı fark etti. Daha fazla kendini tutamayarak, bir haykırışla;

"Adamı görüyorum!" diyerek ona doğru koştu ve zırhını delerek kralın göğsüne bir darbe indirdi. Bu olayı, yarayı kendisinin iyileştirdiğini söyleyen Doktor Ctesias anlatmıştı.[58]

Cyrus darbeyi indirdiği sırada, başka birisi de onu gözünün altından ciddi şekilde yaraladı ve Cyrus, kral ve her ikisinin emri altındaki askerler arasında geçen çarpışmada, kralın kaç adamının öldüğü onun yanında bulunan Ctesias tarafından açıklanmıştır. Diğer taraftan, Cyrus öldürülmüş ve yanında savaşan en cesur adamlarının sekizi onun üzerine serilmişti. Söylendiğine göre, asa taşıyıcılarından en güvenilir adamı Artapes, Cyrus'un yere düştüğünü gö-

58 Ctesiochus'un oğlu Ctesias, Knidos'ta bir fizikçiydi. Yaşamının on yedi yılı Pers İmparatorluğu'nda, on dört yılı Darius'un hizmetinde, üç yılı Artakserkses'in hizmetinde geçti. MÖ 398'de Yunanistan'a döndü ve diplomatik hizmetler için Artakserkses tarafından işe alındı.

rünce, atından atladı ve onu kucakladı. Daha sonra, söylendiğine göre, kral adamlarından birine Artapates'i kardeşi Cyrus'un başındayken öldürmesini emretti. Diğer anlatımlara göre de Artapates kılıcını çekti ve kendi elleriyle kendisini öldürdü. Altın bir kılıcı olduğu doğrudur. Ayrıca bir gerdanlık ve bir bilezik ve tıpkı bir Pers soylusu gibi diğer takılardan da takmıştı çünkü dürüstlüğü ve sadakati nedeniyle Cyrus onu onurlandırmıştı.

DOKUZ

İşte böyle hayata veda etti Cyrus... Kralların Kralı Cyrus. Onu çok yakından tanıyan herkesin söylediği gibi Büyük Cyrus'un zamanından beri, gelmiş geçmiş tüm Perslerin krallığa en yaraşanı, tahta çıkmaya en layık olanı. Baştan başlamak gerekirse, daha küçük bir çocukken, kardeşi ve diğer delikanlılarla birlikte eğitilirken, boy ölçüşülemez üstünlüğü fark edilmişti. Bilinmesi gerekir ki Pers asillerinin bütün oğulları, kralın sarayında yetiştirilirdi. Burada ağırbaşlılık ve kendini kontrol dersleri kalbe yerleştirilirken, herhangi bir çirkin veya kötü davranış ne görülür ne de duyulur. Çocuklar kimisinin kraldan övgü aldığını, kimisinin ise kral tarafından azarlandığını görür. Ayrıca çocukluğun ilk yıllarından itibaren nasıl yöneteceklerini ve yönetileceklerini öğrenirler.

Bu kraliyet eğitiminde Cyrus çifte ün kazanmıştı. İlk olarak büyüklerine karşı, kendisinden daha küçük olanların gösterdiği saygı ve sadakatten daha büyük bir saygı ve sadakat besliyordu. Bundan dolayı arkadaşları arasında alçakgönüllülükte kusursuzluk örneği olarak anılıyordu. Hayvanları çok severdi ve at biniciliğinde onun üstüne yoktu. Savaş konularında, yay ve mızrak kullanımında, çevresindeki eğitmenler tarafından bu işe en yatkın öğrenci ve en istekli uygulayıcı olarak değerlendirilirdi. Belli bir yaşa ulaşır ulaşmaz, tehlikeli maceralara karşı duyduğu büyük arzunun etkisiyle vahşi hay-

vanlarla karşılaşmaktan korkmuyordu ve diğer alanlarda elde ettiği üstünlüklerin yanında avcılıkta da çok iyi olduğunu kanıtlamıştı.

Bir keresinde, kızgın bir ayı ona doğru koştu ve Cyrus ufacık bir irkilme bile yaşamadan, geri adım atmadı ve ayıyla boğuşmaya başladı. Ayı onu atından aşağıya çekmişti ve Cyrus'ta tüm yaşamı boyunca belli olacak yara izleri bırakmıştı. Her şeye rağmen, boğuşmanın sonunda Cyrus onu öldürdü ve yardımına ilk koşan adamı unutmamakla beraber, onu birçok insanın gözü önünde imrenilecek bir pozisyona yerleştirdi.

Babası tarafından, Lidya, Büyük Frigya ve Kapadokya'nın satrapı olması için aşağı bölgeye yollandığında ve görevleri Castolus ovasında yer almak olan kuvvetlerin başına general olarak atandığında, yönetim konularında o kadar dikkatliydi ki üstlendiği görevlerin, yapılan anlaşmaların ve görüşmelerin en doğru şekilde yürütülmesi için büyük bir titizlikle çalışıyordu. Hiçbir şey bu görevlerin önüne geçemiyordu. Hiç kimseye yalan söylemezdi. Bundan dolayıdır ki hem bireylerin hem de emri altındaki tüm insanların güvenini kazanmıştı. Düşmanlarıyla yaptığı anlaşmalarda karşı taraf anlaşmayla ilgili hiçbir şüphe duymaz ve anlaşma hükümleri dışında bir olayla karşılaşmayacağına, zarar görmeyeceğine sonsuz inanırdı. Cyrus'un sözleri onlar için garanti niteliği taşıyordu.

Bu yüzden Tissaphernes'le yaşadığı savaş durumunda, Tissaphernes'e ait olan tüm şehirler, sadece Miletos hariç, kendi arzularıyla, Tissaphernes yerine Cyrus'u seçmişlerdi. Miletos'ta yaşayan halk da sadece ondan korktuğu için Cyrus'a yanaşamamıştı. Çünkü bu şehirden sürgüne gönderilenler de yalnız bırakılmamış, Cyrus onlara kucak açmıştı. Bu sürgünler de şehirdeki egemen grubun siyasi düşmanlarıydı. Onun yaptığı işlere ve söylediği sözlere şahitlik eden herkes, ona dost oldukları sürece yarı yolda bırakılmayacağını bilirdi. Sayı ve şans bakımından zayıf olsalar dahi, Cyrus yanındaki adamların hiçbirini unutmaz ve onları huzura kavuştururdu.

Karşılıklı görüşmelerde, arkadaşlarına iyilik yapmak ve aynı şekilde düşmanının da yaptığı kötülüklerin altında kalmamak için verdiği uğraşlarda hiçbir gizlilik yoktu.

"Tanrım arkadaşlarımın haklarını vermeye ve düşmanlarımdan güçlü bir kolla öç almaya yetecek kadar yaşamama izin ver."

Bu dua, Cyrsus'la ilişkilendirilen, ona atfedilen bir duaydı. Bu yüzden onu tanıyan herkes, parasını, yaşadığı şehri, hatta kendi canını ve sevdiklerini dönemimizde yaşayan insanlardan sadece onun ayaklarının önüne sermeye meyilliydi. Hatta hiç kimse onun ihanetçi ve suçlulardan zarar gördüğünü, onlar tarafından küçük düşürüldüğünü söyleyemez. Aksine bu kişileri en sağlam şekilde, son derece insafsız davranarak cezalandırırdı. Geçilen yollarda, cezadan dolayı elini, ayağını ya da gözünü kaybeden adam manzaraları görmek olağandışı bir durum değildi. Cyrus'un satrap olduğu bölgelerde, Yunan olsun, barbar olsun herkes, suç işlemediği sürece korkusuzca etrafta gezinebilir, yanına istediği her şeyi alabilirdi. Bununla birlikte, savaşta cesurluğunu kanıtlayanların daha özel bir şekilde onurlandırıldığı herkes tarafından bilinirdi.

İlk örneği ele almak gerekirse, Pisidialılar ve Misyalılar ile bir savaşa girdi. O bölgelere doğru düzenlediği seferin başında kendisi bulunduğu için gönüllü olarak kendilerini riske atanları, cesurca savaşanları gözlemleyebildi. Bu kişileri, savaş sonunda ele geçirip kendisine bağladığı bölgelerin başına geçirdi ve devamında onları çeşitli hediyelerle onurlandırdı. Böyle yapmasının nedeni, kahramanlar ve iyiler mutluluğun tepesine otururken, korkakların ise ancak onların köleleri olmaya layık olduklarını göstermekti. Böylece Cyrus, herhangi bir tehlikeli durumda, gözleri ne zaman kahraman bir dost arasa, kendisine hizmet edecek gönüllü asker sıkıntısı yaşamamış oldu.

Bu sayede yine, ne zaman dürüstlük konusunda kendisini göstermeye hazır olan birini keşfetse, ona ödüller vererek, o kişinin ihanet dolu yollarla bir şeyler kazanmak isteyen diğer adamlardan daha

zengin bir pozisyona gelmesini sağlıyordu. Aynı ilke üzerinden, kendi yönetimi her bakımdan en adil şekilde idare edilirdi ve özellikle bir ordunun hizmetini ve düzenini adına yaraşır şekilde sağlamlaştırırdı. Generaller ve aynı şekilde astları, Cyrus'a sadakatin aylık ödenen paralardan daha kârlı bir yatırım olduğunu gördüklerinden dolayı, sadece para kazanmak için değil, daha büyük kazançlar elde etmek için denizaşırı yerlerden ona geldiler. Herhangi bir adam ona istekli olarak hizmet ederse, bu şekilde bir heves ödülsüz kalmazdı. Böylece, söylendiğine göre, görev ne olursa olsun Cyrus her zaman en güvenilir, en cesur ve en yiğit adamların verdikleri hizmetlerde ordularını ve şehirlerini yönetti.

Yönettiği şehirde iyi işler başaran ve devlete gelir sağlayan herhangi bir yöneticiyi fark ettiğinde, bu yöneticiye sahip olduğundan daha fazlasını vererek onu ödüllendirirdi. Böylece, verilen zahmet bir zevke dönüşüyordu ve kazanılan mal ve para güven içinde saklanabiliyordu. Cyrus'un, zenginliklerini açıkça beyan edenlere karşı herhangi bir kıskançlık duymadığını görenler, mal varlığının miktarını ondan gizlemiyordu fakat Cyrus'un çabası mallarını ondan saklayan zenginleri kullanmaktı. Gerçekleştirmek istediği her işte, bunu test etmişti, sadakatlerini ya da dost olarak edecekleri yardımları iyi bildiği arkadaşlarına karşı, nezaket sanatının üstadı olduğunu gösterirdi. O, herhangi bir arkadaşa ihtiyaç duyduğunda ya da bu arkadaştan yardım beklediğinde, onlara karşılık olarak, yürekten istedikleri her ne olursa olsun bahşederdi.

Sahip olduğu malların çoğu farklı nedenlerle kendisine verilen hediyelerdi. Muhtemelen ondan daha fazla hediye alan tek bir adam bile yoktur. Aynı şekilde sahip olduğu malları dağıtma konusunda da ondan daha eliaçık olan başka bir adam yoktur. Bunu yaparken de çevresindekileri iyice gözlemleyerek ihtiyaçlarını tespit eder, bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik hediyeler sunardı. Kendisine gönderilen hediyelerin çoğu, kişisel ziynet eşyalarından ya da savaş için gerekli malzemelerden oluşuyordu. Cyrus bunları eline alarak:

"Bütün bu hediyeleri nasıl kullanırım? Benim için çok fazlalar. Bana göre bir adamın asıl donanımı ve süsü, soylulukla donatılmış arkadaşlarının olmasıdır." diye konuşurdu.

Aslında, arkadaşlarından daha güçlü olduğu için onlardan daha iyi işler çıkarması ya da büyük zaferler kazanması hiç de şaşırtıcı bir durum değildi fakat onları nezaket ve hayırseverlik konularında da onları geride bırakması, itiraf etmeliyim, hayranlık verici bir durumdur. Kendisine özel ve mükemmel şaraplar geldiğinde, onu tadıyor ve yarım sürahiyi şu mesajla arkadaşlarına yolluyordu:

"Cyrus diyor ki: Bu uzun süredir tattığı en iyi şaraptır. Bunu sana yollamasının nedeni de budur. Onu, en değer verdiğin kişilerle birlikle içmeni umut ediyor."

Bazen bir tabak kazdan geriye kalanı, yarım somun ekmeğini ve benzeri birkaç yiyeceği arkadaşlarına yollar ve onları götüren kişiye de şunları söylemesini emrederdi:

"Bu Cyrus'un en sevdiği yiyecektir, bu yüzden senin de tatmanı istiyor."

Yem sıkıntısı olduğu zamanlarda, kendisi ve hizmetkarları için stokladığı yemleri arkadaşlarına yolluyor ve hayvanlarının açlıktan ölmelerini engelliyordu. Yürüyüşe ya da sefere çıktığı zamanlarda, kendisini izleyen büyük bir kalabalık varsa, değer verdiği arkadaşlarını yanına çağırıyor ve onlarla ciddi meseleler konuşuyordu.

Kendi adıma, duyduklarımdan yola çıkarak şunu söylemekten tereddüt duymuyorum, hiç kimse, Yunan ya da barbar, bu kadar çok sevilmedi. Buna kanıt olarak, Cyrus'un krala bağımlı ve onun kölesi olmasına rağmen, hiç kimsenin krala katılmak için onu terk etmediği gerçeğini size aktarabilirim. Sadece Orontas'ın başarısızlıkla sonuçlanan girişimi bu durum için bir istisna olarak gösterilebilir. O adam da sadakatine inandığı kişinin kendisinden çok Cyrus'a bağlı olduğunu fark etti. Diğer taraftan, birbirleriyle savaşa giriştikleri sırada, kralın tarafında olan birçok kişi onu terk ederek Cyrus'un ya-

nında yerlerini aldı. Üstelik bu adamlar kralın büyük sevgisini kazanan ve onun gözünde saygınlığı olan kişilerdi. Bu saygın adamlar, erdemlerinin ve hünerlerinin kraldansa Cyrus'un hizmetinde daha fazla ödüllendirileceğini düşünüyorlardı.

Kendisinin iyi bir insan olduğunun ve tüm sadık, sevgi dolu ve sağlam arkadaşları bir bakışta anlayabilme kapasitesine sahip olduğunun bir başka kanıtı da ömrünün son demlerinde meydana gelen bir olay tarafından ortaya konuldu. Öldürülmüştü Cyrus ve yanında onun hayatı için dövüşüp düşen, vefakar koruma arkadaşları ve sofra arkadaşları da yer alıyordu. Onlar da Cyrus uğruna hayatlarını kaybetmişlerdi. Tek istisna, sol kanattaki süvari birliğinin emri altında olan Ariaeus idi. Cyrus'un düşüşünü görür görmez, emri altındaki bütün birliklerle beraber kaçmayı seçmişti.

ON

Daha sonra Cyrus'un kellesi ve sağ eli vücudundan ayrıldı. Kral ve beraberindekiler ise kovalamayı sürdürerek Cyrus'un ordugahına saldırdı. Ariaeus ve adamları hatlarında kalmayıp, söylendiğine göre, kendi ordugahlarının içinden, dört fersah uzaklıktaki bir gece önce konakladıkları yere doğru kaçmaya başladılar. Böylece kral ve beraberindekiler sağı solu harap etmeye başladılar ve Cyrus'un zekası ve güzelliğiyle ünlü Phocaealı[59] cariyesini esir aldılar. Ondan daha genç olan Miletli cariye de kralın bazı adamları tarafından yakandı fakat yarı çıplak bir halde o sırada ordugahta bekleyen Yunanlara doğru kaçtı. Bu Yunanlar, kendi adamlarından bazılarını da kaybetmelerine rağmen, hatlarında tetikte bekleyip yağmacıları kılıçtan geçirdi. Bölgede takılı kaldılar ve bu sayede sadece Miletli kadını değil, taşınabilir mal ya da insan her ne olursa olsun ulaşabildikleri diğer herkesi ve her şeyi kurtarmayı başardılar.

Bu noktada kral ve Yunanlar, birbirlerinden yaklaşık üç mil uzaklıktalardı; bir grup kazandıkları zafer daimileşmiş gibi düşmanlarının arkasından gidiyordu; diğerleri de zaferleri evrenselleşmiş gibi neşe içinde etrafı yağmalıyordu. O sırada Yunanlar, kralın ve birlik-

59 Bugünkü İzmir'in Foça ilçesi. Phocaea, İyonya'nın en kuzeyinde yer alan bir şehirdir. Phocaealılar Adriyatik'e, Fransa'ya ve İspanya'ya kadar yolculuklar yaparak Marsilya ve İtalya gibi şehirleri kuran Yunanlar olarak bilinirler.

lerinin yük hayvanlarının ve erzakların bulunduğu bölgede olduklarını öğrendiler. Öte yandan kral da Tissaphernes'ten Yunanların kendi bulundukları alanda zafer elde ettiklerini ve askerlerin peşine düştükleri haberini aldı. Kral, birliklerini topladı ve savaş düzenini aldı. Clearchus ise Proksenus'u çağırdı ve söz konusu bölgeyi kurtarmak için bir müfreze göndermenin mi yoksa tek vücut halinde oraya gitmenin mi daha iyi olacağı konusunda görüş alışverişinde bulundu.

Bu arada, kralın tekrar harekete geçtiğini gördüler ve arkadan saldıracağını düşündüler. Bu nedenle de arkaya dönerek, herhangi bir noktadan gelecek olan saldırıları karşılamaya hazırlandılar. Kral, o noktadan Yunanlar üzerine yürümek yerine, yönünü değiştirip birliklerin sol kanadının dışındaki bir noktaya doğru ilerledi. Yolu üzerinde, Tissaphernes ve birliği, ayrıca savaş süresince Yunanları terk edenler de kendisine katıldı.

Tissapherness, karşılaştığı zorluğun ilk şokuyla kaçmamıştı aksine, Fırat'ın çizgisine paralel olarak Yunan hafif piyadelerine doğru ilerlemişti fakat tek bir Yunan askerini bile öldürememişti. Öbür taraftan Yunanlar ise onların geçmesini sağlamak için bir boşluk oluşturmuş ve onlar geçerken, kılıçlarıyla onlara darbeler indirip mızraklar fırlatmışlardı. Amphipolisli Episthenes, bu piyadeleri komuta ediyordu ve akıllı bir adam olduğu söyleniyordu. Böylece, Tissaphernes daha kötüsünü yaşayıp, yani geldiği yoldan geri dönmeyi başaramayıp Yunanların ordugahında kendini bulmaktansa, şans eseri kurtulmayı başarmıştı. Orada kralın saflarında toplandılar ve tekrar düzene girdiler, iki birlik birbirlerine paralel olarak ilerledi.

Düşman askeri, Yunanların sol kanadıyla paralel olarak ilerleyince, Yunanlar onların kanada saldıracaklarını ve çevrelerini sararak askerleri kılıçtan geçireceklerinden korktular. Bu endişeyle, hatlarını uzatmaya ve nehri arkalarına almaya karar verdiler. Onlar bu planı tasarlarlarken, kral önlerinden geçti ve daha önce onlara savaş ilan etmek için ilerlediği pozisyonda olduğu gibi birliklerini onla-

rın karşısına denk gelecek şekilde sıraladı. Onları çok yakınlarında ve savaş düzeninde gören Yunanlar, bir kez daha zafer marşını haykırdılar ve daha öncekinden daha büyük bir istekle saldırmaya başladılar. Bir kez daha barbarlar, onlara destek olmak yerine beklemeyip kaçmayı tercih ettiler.

Yunanlar, bir köye ulaşana kadar düşmanın peşinden gitmeyi sürdürdüler ve orada durakladılar çünkü köyün üzerinde kral ve yandaşlarının toplandığı ve kendilerini iyileştirdikleri bir tepecik yükseliyordu. Artık piyadeleri kalmamıştı fakat tepe süvarilerle doluydu. Bu yüzden de orada neler olduğunu gözlemleyip anlamak imkansızdı. Kraliyet sancağını gördüklerini söylediler. Sancak bir kazık üzerinde yükselen kanatlarını yanlara doğru açmış bir altın kartal simgesinden oluşuyordu.

Yunanlar ileriye, tekrar ileriye doğru hamle yapar yapmaz, düşman süvarileri -artık bir grup halinde değil, parçalar halinde- bir kısmı bir yöne, bir kısmı diğer yöne akarak birden tepeciği terk etti. Tepe, en sonunda son grup da gidene kadar, yavaş yavaş onu işgal edenlerden arındı. Bu nedenle Clearchus, tepeciğe çıkmadı fakat ordusunu eteklerine nakledip, Siracusalı[60] Lycius'u ve yanında başka bir adamı zirveye yollayıp diğer tarafta durumların nasıl olduğunu gözlemlemelerini ve sonuçları rapor etmelerini emretti. Lycius dörtnala yukarıya doğru gitti ve ortamı inceleyip var güçleriyle kaçtıkları haberini getirdi. Tam da o anda güneş ufukta batıyordu. Yunanlar orada durakladı. Silahlarını bıraktılar ve dinlendiler.

Bu arada Cyrus hiçbir yerde görünmüyordu ve bundan büyük şaşkınlık duyuyorlardı. Üstelik kendilerine hiçbir haberci de yollamamıştı. Öldüğünden haberleri yoktu ve bir yerlerde takibe gittiğini ya da bazı noktalara ulaşmak için ilerlediğini sanıyorlardı. Karar verme yetkisi kendilerinde olduğu için bir plan yapmaya koyuldular. Oldukları yerde kalıp yük hayvanlarını oraya yönlendirme ya da

60 Siracusa ya da Siraküza, İtalya'nın Sicilya adasında Antik Yunan çağında bir koloni devlet olarak kurulmuş, günümüzde Siracusa ilinin merkezi olan kent.

ordugaha geri dönme fikirleri üzerinde yoğunlaştılar. Sonunda geri dönmeye karar verdiler ve akşam yemeği vaktine doğru çadırlara ulaştılar. Gün bu şekilde sonlandırılmış oldu.

Sahip olduklarının büyük bir çoğunluğunun, yiyecekler ve içecekler, Cyrus'un sefer süresince yetsin diye aşırı bir ihtiyaç olması durumunda Yunanlar arasında bölüştürmek için hazırlattığı, mısır ve şarapla yüklenmiş arabalar dahil her şeyin yağmalanmış olduğunu gördüler. Söylendiğine göre, bu arabalardan dört yüz tane vardı. Kral olağan kahvaltı vaktinden önce ortaya çıktığı için zaten kahvaltısız duran Yunanların büyük bir bölümü akşam yemeğini de yiyememişti. Bundan dolayı geceyi daha önce yaşamadıkları kadar kötü bir vaziyette geçirdiler.

İKİNCİ KİTAP

Hikayenin bu sayfalarında, savaşın başladığı tarihe kadar Yunanların Cyrus ile ilerlemeleri boyunca yaptıklarının yanında, Cyrus'un ölümünden sonra geri çekilmelerinin ilk anlarından itibaren ateşkes boyunca, Tissaphernes'in eşliğinde başlarına gelen olayların ayrıntılı olarak anlatımına yer verilmiştir.

BİR

Günün ağarmasıyla birlikte generaller bir araya geldi ve Cyrus'un hâlâ görünmemesine ya da herhangi bir şekilde, ne yapmaları gerektiğini söylemesi için birilerini yollamamasına şaşırdılar. Bunun üzerine sahip oldukları her şeyi bir araya getirip silahlanmaya ve yolları Cyrus'la kesişene kadar ilerlemeye karar verdiler. Tam başlama noktasında oldukları sırada, Teuthrania'nın yöneticisi Procles yükselen güneşle birlikte çıkageldi. Laconialı Damaratus'un[61] torunlarından biriydi ve yanında Tamos'un oğlu Glus da gelmişti. Bu ikisi öncelikle onlara Cyrus'un öldüğünü söylediler; daha sonra Ariaeus'un barbarların geriye kalanıyla birlikte önceki gün, şafak vaktinde başladıkları yer olan duraklama yerine geri çekildiğini söylediler ve eğer gelmek isterlerse Ariaeus'un onları bugün boyunca bekleyeceklerini fakat ertesi gün İyonya'ya, geldiği yere döneceğini söylediler.

Bu havadisleri duyduklarında, generaller feci bir acı duydular; haberleri alan Yunanlar da aynı şekilde büyük üzüntü yaşadılar. Daha sonra Clearchus şu şekilde konuştu:

"Keşke Cyrus hâlâ yaşıyor olsaydı! Fakat öldüğüne göre, şu cevabı Ariaeus'a götürün. Hiç olmazsa biz krala karşı zafer kazandık ve

61 MÖ 491'de tahttan indirilen Sparta kralı. Bunun üzerine Kral Darius'a kaçtı ve güneybatı Misya'ya yerleşti.

sizin de gördüğünüz gibi alanda karşımıza çıkacak bir adam bile kalmadı. Aslında, siz buraya gelmeseydiniz, kralın üzerine yürüyecektik. Ariaeus'a eğer burada bize katılırsa, onu kralın tahtına oturtacağımıza söz verebiliriz çünkü imparatorluk zafer kazanana yakışır."

Bu sözlerle habercileri, yanlarına Laconialı Cheirisophus'u ve Teselyalı Menon'u da vererek geri yolladı. Menon'un istediği tam da buydu, eskiden olduğu gibi Ariaeus'la samimi olmak ve arkadaş olmak, karşılıklı dostluk bağlarıyla bağlanmak istiyordu. Onlar yola çıkınca, Clearchus da beklemeye koyuldu.

Bu arada askerler -erzak taşıyan hayvanlardan yararlanarak ve öküz ve eşekleri keserek- ellerinden geldiğince erzak tedarik ettiler. Yakacak odun sıkıntısı yoktu; savaşın yapıldığı alandan birkaç adım ileri gitmeleri yetiyordu ve orada Yunanların kralın ordusundan kaçanları yere atmaya zorladıkları çok sayıda ok bulabiliyorlardı. Oklarla birlikte hasır kalkanlar ve Mısırlılara ait büyük, tahta kalkanları bulmak da mümkündü. Ayrıca birçok hafif piyade kalkanı ve çok sayıda boş araba götürülmeyi bekliyordu. Bütün bunları kullanarak etlerini pişirdiler, büyük bir rahatlık içinde yemeklerini yediler.

Kral ve Tissaphernes'in yolladığı haberciler ordugaha vardığında, öğleden önce saat on civarları bile değildi. Bir Yunan hariç hepsi barbardı. Bu Yunan, Tissaphernes'in makamlığında yaşayan ve yüksek bir itibarı olan Phalinus idi. Kendisini ağır silahlı dövüş sanatına adayan ve taktik uzmanı olarak bilinen bir adamdı. Bu elçiler geldiler ve Yunan generallerini çağırarak şu mesajı ilettiler:

"Zafer kazanan ve Cyrus'u katleden yüce kral, Yunanların silahlarını teslim etmelerini ve kralın sarayının kapılarına gelerek yapabilecekleri işlerde görev almalarını buyurmaktadır."

Haberciler bunları söylerken Yunanlar da öfkeyle onları dinledi ve ardından Clerachus çok az konuşarak şu sözleri söyledi:

"Zafer kazananlar, bu bir kuraldır, silahlarını telsim etmezler."

Daha sonra diğerlerine dönerek ekledi:

"Bu beylere verebileceğiniz en iyi ve en soylu cevabı verme işini siz komutan arkadaşlarıma bırakıyorum. Ben hemen döneceğim."

Clearchus, kurban kesiyordu ve o sırada bir görevli gelip kendisinden dışarı çıkarılan iç organlara bakmasını istemişti. O gider gitmez, Arkadialı Cleanor, kıdemliliğinin verdiği hakla cevapladı:

"Silahlarını bırakmak yerine ölürüz daha iyi."

Daha sonra Thebalı Proksenus şunları söyledi:

"Kendi adıma, kralın bizim silahlarımızı, üstünlüğüne dayanarak mı yoksa dostluk göstergesi olarak hediye şeklinde mi bırakmamızı istediğini merak ediyorum. Eğer üstünlüğünün göstergesi olarak istiyorsa, gelip elimizden almak yerine neden vermemiz için teklifte bulunuyor? Öte yandan eğer tatlı dille, güzel sözlerle bizi ikna ederek silahlarımızı bırakmamızı sağlama taraftarıysa, bu tür bir kibarlığın karşılığında askerlerin ne alacağını bize söylemelidir."

Ona cevap olarak Phalinus şunları söyledi:

"Kral zafer kazandığını iddia ediyor çünkü Cyrus'u öldürdü ve şu anda kendisine karşı krallığı hak ettiğini iddia edecek kim var? Dahası, şu anda sizler onun elindesiniz. Ülkenin kalbinde, geçilmez nehirlerle çevrilisiniz. Üstelik eğer isterse tepenize öyle kalabalık bir ordu yağdırır ki onları öldürmeniz için izin verilse dahi onları öldürmekle bitiremezsiniz."

Ondan sonra Atinalı Ksenophon konuştu:

"Bu durumda Phalinus, sizin de gördüğünüz gibi silahlarımız ve yiğitliğimizden başka geriye hiçbir şeyimiz kalmadı. Eğer silahlarımızı bırakmazsak en azından yiğitliğimizi korumuş oluruz fakat eğer silahlarımızı teslim edersek hem yiğitliğimizi hem de canımızı size teslim etmiş oluruz. O halde sahip olduğumuz tek işe yarar şeyi size vereceğimizi düşünmeyin. Silahlarımızı elimizde tutmayı tercih ediyoruz ve onların yardımıyla sizin sahip olduğunuz güzel şeyleri ele geçirmek için sizinle savaşacağız."

Bu sözlere duyan Phalinus güldü ve şunları söyledi:

"Bir filozof gibi konuşan benim iyi ve genç arkadaşım, hoş bir şekilde nedenlerini de sayıyorsun fakat şunu söylememe izin ver, sahip olduğunuz bu yiğitliğin kralın gücünün üstesinden geleciğini hayal ediyorsanız gerçekten çıldırmış olmalısınız."

Söylendiğine göre, ses tonlarında ve konuşmalarında hissedilen zayıflıkla şu cevabı veren bir ya da iki kişi daha düşüncelerini dile getirdiler. Söylediklerine göre onlar Cyrus'un iyi ve güvenilir arkadaşları olduklarını kanıtlamışlardı ve kral için de oldukça faydalı birer dost olabilirlerdi. Eğer kral onları hizmetine almak isterse, kendilerinden istediği gibi faydalanabilir, Mısır'a karşı düzenleyeceği herhangi bir seferde onların hizmetlerinden faydalanabilirdi. Silahları onun hizmetindeydi ve o ülkeyi kralın ayakları önüne serebilirlerdi.

Hemen sonra Clearchus geri geldi ve ne cevap verdiklerini bilmek istedi. Sözler tam dilinin ucuna gelmişken, Phalinus araya girdi ve şöyle dedi:

"Buradaki arkadaşlarının her biri ayrı bir şey söylüyor. Senin de fikrini duymak isteriz."

Clearchus yanıtladı:

"Senin burada oluşun, Phalinus, bana büyük memnuniyet verdi hatta eminim ki buradaki herkes benim gibi düşünüyor. Çünkü sen de bizim gibi bir Yunan'sın. Şu karşında gördüğün her bir adamla aynı kanı taşıyorsun. İçinde bulunduğumuz bu güç durumdan dolayı söylediklerinle ilgili bir karara varma konusunda sana danışıyoruz. Tanrıların şahitliğinde bize en iyi ve en doğru olduğunu düşündüğün öğüdü ver. Öyle ki bu öğüt daha sonra sana saygınlık getirecektir. Bir süre sonra, Phalinus'un büyük kral tarafından Yunanlara silahlarını bırakmalarını emretmek için yollandığının ve Yunanlar kendisinden tavsiyeler istediğinde Phalinus'un onlara şu ya da bu tavsiyede bulunduğunun hikayesi dilden dile dolaştığında, sen de insanların gözünde saygın bir yere geleceksin. Biliyorsun ki

bize ne tavsiyede bulunursan bulun, Yunanistan'da anlatılmama gibi bir ihtimal olmayacak."

Clearchus, kralın büyükelçisi olan bu adamın, Yunanların daha gayretli ve umutlu olacağı yolu, yani silahlarını bırakmamalarını tavsiye edeceği umuduyla bu sözleri sarf etti fakat beklentisinin aksine, Pahalinus döndü ve şunları söyledi:

"Ben derim ki eğer on bin kişilik halinizle kralla başarılı bir şekilde savaşacak bir şansınız, bir umudunuz varsa silahlarınızı bırakmayın. Benim önerim budur. Bununla birlikte, eğer kralın rızası olmadan kaçma şansınız yoksa o vakit, seçebileceğiniz tek yolu seçin ve hayatınızı kurtarın derim."

Bunun üzerine Clearchus yanıtladı:

"Bize önerin bu, öyle mi? O vakit bizim cevabımızı götür krala. Eğer kralla dost olursak, emin olsun ki silahlarımızı bir başkasına teslim etmektense, onları elimizde tutarak daha fazla işe yarayacağız. Öte yandan, eğer savaşmayı seçersek, yine onları bir başkasına vermektense, onları elimizde tutarak daha iyi savaşacağız."

Phalinus şunları söyledi:

"Bu cevabı aynen ileteceğiz fakat kral şunu da söylememi emretti: 'Burada kaldığınız sürece ateşkes devam edecektir fakat bir adım ilerisi ya da bir adım gerisinde ateşkes sona erer; savaş başlar.' Bu konu hakkında da lütfen bizi bilgilendirir misin? Durmayı ve ateşkesi sürdürmeyi mi düşünüyorsunuz yoksa savaş mı olmalı? Sizden ne cevap götürmeliyim?"

Clearchus yanıtladı:

"Bu konuda krala kesinlikle onunla aynı düşünceleri paylaştığımızı ilet."

"Aynı görüşler derken neyi kastediyorsun?" diye sordu Phalinus.

Clearchus cevapladı:

“Burada kaldığımız sürece ateşkes devam eder fakat bir adım ileri gitmek ya da bir adım geri gitmek ateşkesi bitirir, savaş başlar.”

Karşı taraf tekrar sordu:

“Savaş mı barış mı? Ne cevap vermeliyim?”

Clearchus yine aynı sözlerle cevap verdi:

“Eğer yerimizde kalırsak ateşkes fakat eğer ileriye ya da geriye doğru hareket edersek savaş.”

Ne yapmak istediğini tam olarak ifade etmekten kaçındı.

İKİ

Phalinus ve yanındakiler dönüp gittiler. Ardından Ariaeus'un yanına giden Procles ve Cheirisophus geldi. Menon, Ariaeus'la birlikte kalmıştı. Haberciler Ariaeus'un cevabını getirdiler:

"Ariaeus kendisinden daha güçlü olan birçok Persli'nin olduğunu söylüyor ve kralın tahtına bu kişilerin geçebileceğini savunuyor. Öte yandan, eğer onunla geri dönmeyi seçerseniz, hemen bu gece ona katılmalısınız çünkü bu gece boyunca sizi bekleyecek fakat yarın sabah erkenden yola çıkacak."

Clearchus şunları söyledi:

"Anlıyorum, yanına gidersek, yapmamız gereken şey tam da budur. Eğer gitmezsek, o vakit çıkarlarınıza en çok neyin hitap ettiğini düşünüyorsanız onu yapın."

Böylece bunları söyleyerek gerçek niyetiyle ilgili düşüncesinin ucunu açık bıraktı.

Bundan sonra, güneş neredeyse batmak üzereyken, generalleri ve yetkilileri çağırdı ve şu ifadeyi kullandı:

"Baylar, kurbanlar kestim ve gösterdikleri işaretlere göre krala karşı yürümenin doğru olmadığını fark ettim. Nihayetinde, belki de bu şaşırtıcı bir durum değildir çünkü şu an öğrendiğim kadarıyla,

kralla aramızda sadece büyük teknelerle geçilebilen Dicle nehri akıyor ve biz muhtemelen onu kayıklar olmadan geçemeyiz. Üstelik şu anda hiç kayığımız da yok. Diğer taraftan, erzak temin etmek gibi bir şansımız olmadığından, burada durmak söz konusu bile değildir. Bununla beraber, kurbanlar Cyrus'un arkadaşlarına katılmamız yönünde işaretler veriyor. O halde tek yapmamız geren şey budur. Şimdi herkes dağılsın ve elinde her ne varsa onunla akşam yemeğine katılsın. Çalınan borazan sesiyle teçhizatı ve yükleri bir araya getirin. İkinci işaretle birlikte onları yük hayvanlarına bindirin ve üçüncü işaretle, toplanın ve yük hayvanlarını nehrin kıyısından yürütüp, diğer tarafına da birlikleri geçirerek onların korunmasını sağlayın. Bu şekilde birbirinizi takip ederek yürüyüşe başlayın."

Emirleri duyduktan sonra, generaller ve diğer yetkililer oradan ayrıldılar ve emredilenleri uygulamaya koyuldular. O andan itibaren orduyu Clearchus yönetmeye başladı ve diğerleri de onun emirlerine itaat ettiler. Onu özellikle seçmemişlerdi fakat ona itaat ettiler çünkü onun lider olmak için gerekli olan akıl ve zekaya sahip olduğunu, diğer yöneticilerin bundan yoksun olduklarını düşünüyorlardı.

Bu yaşananlardan sonra, çöken karanlıkla birlikte Trakyalı Miltocythes, kırk atlı ve üç yüz Trakyalı piyadeyi yanına alıp onları terk etti ve krala sığındı. Ordunun geriye kalanı ise Clearchus'un önderliğinde yoluna devam etti. Gece yarısına doğru Ariaeus ve ordusuna yetiştiler ve böylece yolculuklarının ilk bölümünü tamamlamış oldular. Bölükler, silahlar ellerinde savaş düzeninde beklerken, Yunan general ve subayları Ariaeus'un çadırına gittiler. Orada -bir tarafta Yunanlar diğer tarafta Ariaeus ve esas subayları- karşılıklı ihanetten kaçınıp, müttefikler olarak birbirlerine karşı doğru olacaklarına dair yeminler ettiler. Ayrıca Asyalılar da hilelere başvurmadan, onlara ihanet etmeden rehberlik edeceklerine dair yeminler edip sözler verdiler. Sözler, bir boğanın, bir kurdun, bir yabandomuzunun ve bir koçun bir kalkan üzerinde kurban edilmeleriyle sağlamlaştırıldı. Yunanlar kurbanların kanına bir kılıç, barbarlar bir mızrak batırdı.

Sözler verilir verilmez Clearchus konuşmaya başladı:

“Ariaeus sizin de bizim de önümüzde tek bir hedef olduğuna göre, rotamız hakkında ne düşündüğünü söyler misin? Geldiğimiz yoldan aynen geri mi döneceğiz yoksa daha iyi bir planın var mı?”

Ariaeus yanıtladı:

“Aynı yoldan geri dönmek hepimizi açlıktan öldürmek demektir çünkü şu anda hiç erzağımız yok. Son on yedi gündür, bulunduğumuz bu yere gelene kadar bile zaten hiçbir şey bulamadık. Bölgedeki az miktarda erzağı da bu bölgeleri geride bırakırken tükettik. Dolayısıyla erzak sıkıntısı çekmemek için başka ve kesinlikle daha uzun bir yola çıkmalıyız. Yürüyüşümüzün ilk günlerini elimizden geldiğince uzun tutmalıyız. Amaç, kraliyet ordusuyla aramızda mümkün olduğunca büyük bir ara oluşturmaktır. Eğer iki ya da üç günlük yol kadar uzaklığa ulaşırsak, tehlike geçmiş demektir. Kral bize asla ulaşamaz. Küçük bir orduyla izlerimizi takip etmeye cesaret etmeyecek ve büyük bir ordu ve teçhizatla da hızlıca ilerleme gücünden yoksun kalacak. Belki o da erzak sıkıntısı çekecek. Evet, benim fikrimi sordunuz, görüyorsunuz ben de söyledim.”

Bu plana göre apar topar kaçmaları gerekiyordu ya da bir şekilde saklanmaları gerekiyordu fakat kader onlara daha iyi bir yol sundu. Güneşi sağ taraflarına alıp yürümeye koyuldular. Batıdan gelen ışıklarla birlikte Babil bölgesindeki köylere ulaşacaklarını hesaplamışlardı ki bunda yanılmadılar. Daha öğlenin ilk zamanlarıyla düşman süvarileri gözlerine ilişmeye başladı ve Yunanlardan saflarında yer almayanlar kendi hatlarına doğru koştular. Yaralandığı için araba üzerinde giden Ariaeus, arabadan indi ve zırhını giydi. Yanındakiler de aynı şeyi yaptılar. Onlar silahlanırken, ileriye gönderilen keşifçiler onların süvariler değil otlayan yük hayvanları oldukları bilgisiyle geri geldiler. Artık herkes kralın karargahının yakınlarında bir yerlerde olduklarının farkındaydı çünkü çok uzakta olmayan köylerden dumanlar yükseliyordu.

Birliklerin yorgun ve aç olduklarını bilen Clearchus, düşman üzerine yürümeye tereddüt etti ve aslına bakarsanız bunun için zaten çok geçti. Yine de kaçıyor gibi görünmemek için rotasından sapmadı. Bunu üzerine bir ok gibi dümdüz ilerledi ve gün batımıyla birlikte, keşif kolunu yanına alarak en yakın köylere girdi ve kamp kurdu.

Bu köylerdeki evlerin içindeki keresteler, en küçük ahşap işlerine kadar kraliyet ordusu tarafından baştan aşağı yağmalanmış ve parçalanmıştı. Buna rağmen öncü birlik bir şekilde kışlayı oluşturmayı başardı fakat karanlıkta gelen gerideki bölük, yapabildiklerinin en iyisi olarak arka arkaya müfrezeler halinde dizilerek geceyi açıkta geçirmek zorunda kaldı. Bu sırada birbirlerini çağırarak ve çeşitli sesler çıkararak öyle büyük bir gürültü çıkardılar ki bu sesler düşmana kadar ulaştı ve onlara çok yakın yerlerde kamp kurmuş olan düşman askerleri kamplarını terk edip oradan hemen topukladı.

Ertesi sabah ortalıkta herhangi bir hayvana, bir ordugah izine ya da yakınlarda bir yerlerde yükselen herhangi bir dumana rastlanmadı. Ova oldukça sakindi ve dün orada bulunan düşman askerinden eser yoktu. Görünüşe göre kral bile ordunun hareketlerinden dolayı korkuya kapılmıştı. Öyle ki ertesi gün yaptıkları bunu kanıtlıyordu.

Aynı gecenin ilerleyen anları boyunca Yunanlar korkmaya başlamıştı. Bir panik hali onları tuttu ve bir çeşit ani bir dehşet durumunun ortaya çıkmasından başka bir şeyle açıklanamayan bir gürültü ve uğultu vardı. Bunun üzerine Clearchus, yanında duran zamanının en iyi habercisi Elisli Tolmides'e sükuneti sağlamasını ve daha sonra şu duyuruyu generallere iletmesini emretti:

"Her kim bir eşeğin kampa girmesine izin verenler hakkında bilgi getirirse, ödül olarak gümüş para alacaktır."

Bu duyuruyu duyan askerler korkularının yersiz olduğunu ve generallerinin sağsalim yerlerinde olduklarını anlayıp kafalarını

topladılar. Şafak vaktinde, Clearchus, Yunanlara savaş düzenini alarak silah altına girmelerini ve savaş gününde aldıkları pozisyonun tam olarak aynısını almalarını emretti.

ÜÇ

Yukarıda söylediklerim kanıtlanmış oldu: Kral, ordunun aniden ortaya çıkmasıyla şaşkına döndü. Sadece bir gün önce, adam yollamış ve silahlarını teslim etmelerini istemişti fakat şimdi, yükselen güneşle birlikte, kendisi tarafından yollanan elçiler Yunan ordugahına gelmiş ve ateşkesi kararlaştırma çabasına girişmişlerdi. Öndeki koruma birliklerine ulaşan bu haberciler, generalleri sordular. Bekçi onların gelişlerini Clearchus'a rapor etti ve birlikleri teftiş etmekle meşgul olan Clearchus, elçilere işinin bitmesini beklemeleri gerektiğini bildiren cevabını yolladı. Ortada tek bir silahsız adam görünmesin diye birlikleri dikkatle düzenledi ve ordu savaş düzeni görüntüsü aldı. Bu işini bitirdikten sonra, Clearchus elçileri çağırdı ve yanına en teçhizatlı, en boylu poslu adamları alarak öne doğru ilerledi. Generallerine de aynı şeyi yapmalarını buyurdu.

Elçilerle yüz yüze olan Clearchus, dileklerinin ne olduğunu sordu. Ateşkes ayarlamak için geldiklerini, kraldan Yunanlara ve Yunanlardan da krala sunulacak önerileri iletmeye yetkili kişiler olduklarını söylediler. Clearchus onlara cevap olarak şunları söyledi:

"İlk olarak, kralınıza savaşmamız gerektiğini söyleyin çünkü kahvaltımız yok. Yunanlara kahvaltı önermeden 'ateşkes'ten bahsetmeye cesaret eden kral cesur bir adam olsa gerek."

Haberciler bu mesajla geri gittiler fakat göz açıp kapayıncaya kadar geri geldiler. Bu da kralın ya da onun tarafından işi bitirmesi için yetkilendirilen herhangi birinin çok yakında olduğunu kanıtlıyordu. Clearchus'a şunları söylediler:

"Mesajınız krala mantıklı geldi. Eğer bir ateşkes ayarlanırsa, erzaklara nerede ulaşacağınız konusunda size rehberlik edecek kılavuzları hizmetinize verecek."

Clearchus sordu:

"Ateşkes sadece gidip gelecek kişilere mi yoksa herkese mi sunuldu?"

"Kral son cevabınızı alana kadar herkese sunuldu." diye yanıtladı elçiler.

Onlar böyle konuştuktan sonra, Clearchus elçileri dışarı çıkardı ve bir konsey oluşturdu. Önce bir ateşkes sağlamaya ve daha sonra yavaş yavaş ilerleyip erzaklara ulaşma konusunda karar kıldılar. Bunun üzerine Clearchus şöyle dedi:

"Önerinizi kabul ediyorum fakat şimdilik ateşkesi hemen duyurmayı önermiyorum, bunun yerine aynı korkunun kendi askerlerimizin içine de düşeceğinden emin olmama rağmen, elçiler ateşkes kararı vermeyeceğimizi düşünerek korkuya kapılana kadar bekleyeceğim."

Doğru zaman geldiğinde ateşkesi onaylayan cevabını elçilere yolladı ve onlara kendilerini hemen erzaklara götürmelerini emretti.

Böylece elçiler onlara kılavuzluk ettiler ve Clearchus, ateşkesin korunmasına rağmen, önlemleri gevşetmeden orduyu savaş düzeninde ilerletiyor, kendisi de artçıları yönetiyordu. Üst üste, defalarca çukurlarla ve köprü olmadan geçemeyecekleri su dolu kanallarla karşı karşıya geldiler fakat bu kanalları devrilen ya da bu durumdan dolayı kestikleri hurma ağaçlarının gövdeleri vasıtasıyla geçmeyi başardılar.

Clearchus'un gözetim mekanizması kendi içinde bir çalışmaydı; sol elinde bir mızrak ve diğer elinde de bir sopayla duruyordu ve gruplar arasında herhangi birinin oyalandığını gördüğünde azarlıyor ve o kişiye iş veriyordu. Doğru adamı seçebiliyordu ve sopasına denk geleni cezalandırmaktan çekinmiyordu. Aynı zamanda, diğer herkes de utançtan da olsa aynı çaba ve atikliği göstersin diye kendisi de çamura batıyor ve ihtiyaç duyanlara yardım ediyordu. Kendisine iş verilenler otuz yaşlarında adamlardı fakat bunlardan daha yaşlı olanlar bile Clearchus'un enerjisini gördüklerinde, aynı şekilde yardım etmekten kendilerini alamadılar. Clearchus'un telaşının nedeni, çukurların normalinden fazla suyla dolu olmasıydı çünkü ova sulanma mevsiminde değildi ve bu mevsim dışında bu çukurlar bu kadar çok suyla dolu olamazdı. Bu yüzden, kralın Yunanların ilerlemelerinin hemen başlarında, onları birçok tehlikeyle tehdit etmek için bu suyu bıraktığını düşündü.

Yollarında ilerlerken, rehberlerin erzakları bulacaklarını söyledikleri bazı köylere ulaştılar. Bu köylerde bol miktarda mısır ve hurmadan yapılmış şarap, ayrıca aynı meyvenin yani hurmanın kaynatılıp suyu çıkarılmış mayhoş bir içecek buldular. Hurmalara bakılacak olursa, Yunanistan'da görmeye alıştığımız türden olanları ev hizmetlilerine ayrılmıştı. Ev sahiplerine ayrılanların ise seçilmiş ürünlerden oluştuğu kolaylıkla fark edilebiliyordu. Büyük kehribar yumruları gibi duran görüntüleriyle güzellikleri ve boyutları açısından adeta olağanüstü varlıklarmış gibi duruyorlardı. Bazı türleri kurutulmuş ve şekerleme olarak saklanmıştı. Şarapla birlikte iyi gidiyordu, oldukça tatlılardı fakat baş ağrısı yapıyorlardı. Burada da hayatlarında ilk defa askerler hurmanın tomurcuğunu tattılar. Hiç kimse bu nesnenin güzelliğine ve lezzetli tadının acayipliğine vurulmaktan kendini alamadı fakat bu da kurutulmuş meyveler gibi, aşırı şekilde baş ağrısı yapıyordu. Tomurcuk ağaçtan ayrıldığında bütün ağaç baştan aşağı kuruyordu.

Bu köylerde üç gün kaldılar ve büyük kraldan bir heyet -Tissaphernes, kralın üvey kardeşi ve üç diğer Persli- berberinde birçok

köleyle yanlarına vardı. Yunan generalleri kendilerini gösterir göstermez, Tissaphernes şu konuşmayı bir tercümanı aracılığıyla onlar sundu:

“Ey Yunanistan halkı! Ben sizin Yunanistan’da kapı komşunuzum. Bundan dolayı, sizi güven içinde evinize ulaştırmaya çalışacağım. Sizlerin büyük bir problemler denizine düşürüldüğünüzü görüyorum. Eğer herhangi bir yolla sizi sağsalim eve götürme imtiyazını kraldan alabilirsem, ne sizin ne de bütün Yunanistan halkının bunu karşılıksız bırakmayacağını biliyorum. Bunun hem sizin için hem de benim için Tanrı’nın bir lütfu olduğunu düşünüyorum. Alacağım bu imtiyaz, sizin ve bütün Yunanistan’ın bana minnettarlık duymasını sağlayacak. Bu kararla ricamı krala sundum ve bunu ondan hak ettiğim bir iyilik olarak istedim çünkü Cyrus’un düşmanca yaklaştığını ona ilk duyuran bendim. O haberin üzerine, getirdiğim yardımla kralı destekledim. Savaşta Yunanlarla karşı karşıya gelen yetkililer arasından tek kaçmayan general olarak, birliklerimi üzerinize sürdüm ve daha sonra onları toparlayıp krala katıldım. Ardından onunla birlikte ilerleyip Cyrus’u katlettiği ordugahınıza kadar geldim. Son olarak, şu anda yanımda olan takipçilerle birlikte, belirtmek isterim ki onlar lordumuz kralın en güvenilir takipçileri arasında yer alırlar, Cyrus’un emri altındaki barbarların izini sürdüm. Şimdi, sizden neden krala karşı yürüdüğünüze ve amacınızın ne olduğuna dair bir cevap beklemekteyim. Bana makul bir cevap verin ki eğer şanslıysanız, sizin için kraldan bazı güzel şeyler alayım.”

Bunun üzerine Yunanlar geri çekildiler ve bir toplantı düzenlediler. Daha sonra Clearchus aracılığıyla cevaplarını bildirdiler:

“Biz ne krala karşı savaş yapmak için toplandık, ne de yürüyüşümüz o amaçla yönetildi fakat sen de iyi biliyorsun ki bizi buralara kadar getiren kişi Cyrus’tu. Senin kontrolünü ortadan kaldırabilmek ve bizi buralara getirmek için çeşitli bahaneler uydurdu. Lakin bir süre sonra, onun ıstırap verici darboğazlarda olduğunu görünce, bize uzun yıllar faydası dokunan bu adama Tanrı ve kulların

önünde ihanet etmekten utandık. Cyrus artık bir ölü ve onun imparator olması için krala karşı oluşturduğumuz hiçbir iddiamız yoktur. Uğruna kralın ülkesine zarar vermeyi düşündüğümüz ne bir kişi ne de bir şey vardır. Onu öldürmeyi düşünmemiz için de hiçbir neden yoktur. Eğer kimse bize saldırmazsa, bizim tek amacımız yurdumuza doğru ilerlemektir fakat Tanrı şahidimizdir, bize zarar vermek isteyen olursa da aynen karşılığını vereceğiz. Diğer taraftan, bize yardım edecek herkese de elimizden gelindiğince faydalı olmaya çalışır, yapılan iyiliklerin altından kalkarız."

Böyle konuştu Clearchus ve Tissaphernes onu dinledikten sonra şöyle yanıt verdi:

"Bu cevabı krala iletecek ve ondan size haber getireceğim. Ben tekrar gelene kadar ateşkesin devam etmesine izin verin. Ayrıca sizi bir gıda takviyesiyle mükafatlandıracağız."

Tissaphernes, ertesi gün geri gelmedi ve Yunanlar da endişelerle çalkalanmaya başladılar fakat üçüncü gün, Tissaphernes kraldan istediği lütfu elde ettiği haberiyle geri geldi. Kendisine karşı yürüyen bu kişilerin barış içinde ayrılmasına izin vermenin krala yakışır bir karar olmadığını savunan muhalefet kişiler olmasına rağmen, Tissaphernes'in Yunanları kurtarmasına izin verilmişti. Son olarak şöyle dedi:

"Şimdi, eğer isterseniz, geçeceğiniz ülkelerin size kibar olmalarını sağlayacağımıza ve ihanet etmeden sizi Yunanistan'a geri götüreceğimize ve sizleri bir gıda takviyesiyle mükafatlandıracağımıza dair bizden sözler alabilirsiniz. Ayrıca, her nerede bir şeyler satın alamazsanız, o bölgeden erzak almanıza izin vereceğiz. Ülkemiz size dost olduğuna göre, sizin de ülkeye zarar vermeden ilerleyeceğinize ve bizim gıda sağlamakta başarısız olduğumuz yerlerde sadece yiyecek ve içecek alacağınıza ya da pazar kurup alışveriş yapmanızı sağlayacağımız yerlerde, sadece parasını ödeyerek erzak alacağınıza dair yemin etmenizi istiyoruz."

Bu anlaşma kabul edildi ve karşılıklı -Tissaphernes ve kralın üvey kardeşi bir tarafta, Yunan general ve subaylar diğer tarafta- yeminler edildi ve sözler verildi. Bundan sonra Tissaphernes şöyle dedi:

"Şimdi ben krala geri gidiyorum; planladığım işi halleder halletmez, araç ve gereçlerle hazır bir şekilde sizi Yunanistan'a götürmek ve ülkeme dönmek için geri geleceğim."

DÖRT

Bu olanlardan sonra, Yunanlar ve Ariaeus, birbirlerine çok yakın bir vaziyette ordugah kurarak Tissaphernes'i beklemeye koyuldular. Yirmi günden fazla bir süre beklediler ve bu süre boyunca Ariaeus'a, başta kardeşi ve birçok yakın akrabası olmak üzere, çok sayıda ziyaretçi geldi. Onu ve emri altındaki askerleri yüreklendiren sözler söylediler. Kimi Pers ziyaretçileri ise, Cyrus'la bir olup kendisine karşı yürüdüklerinden ya da geçmişte yaşanan herhangi bir olaydan dolayı, kralın bu orduya karşı kin gütmeyeceğine ve onlara zarar vermeyeceğine dair sözler aldıklarını söylediler. Bu görüşme trafiği devam ederken, Ariaeus ve arkadaşlarının, Yunanlarla daha az ilgilendikleri apaçık ortadaydı. Bundan dolayı Yunanlar, bu durumdan pek hoşnut kalmadılar ve Clearchus ve diğer generallere gidip ne için beklediklerini sordular:

"Diğer Yunanlara ibret olması ve krala karşı yürümeden önce iki kere düşünmeleri için kralın bizi yok etmeyi aklına koyduğunu bilmiyor muyuz? Belli ki bizi burada tutmak için uğraşıyor ve bizi kandırmaya çalışıyor. Bu da her şeyi açıklıyor zaten. Ordusu dağıldı fakat yeni bir silah gücü oluşturur oluşturmaz şüphesiz bize saldıracak. Şu anda, yolumuzu geçilmez hale getirmek için hendekler kazdırmadığını ya da duvarlar ördürmediğini nereden biliyoruz? Onun, bizim gibi bir avuç adamın kralı, kendi kapıları önünde na-

sıl yendiğini, onu aşağılamak için güldüğünü ve daha sonra evlerine geri döndüğünü anlatan bir hikayeyle Yunanistan'a dönmemizi kabulleneceği asla söylenemez."

Bunun üzerine Clearchus şöyle yanıtladı:

"Aslında, ben de bütün bunların farkındayım fakat şundan dolayı bekliyorum: Sırtımızı şimdi dönersek, savaş istediğimizi ve ateşkese aykırı davrandığımızı söyleyecekler ve ondan sonra ne olacak? İlk olarak kimse bize gıda takviyesi yapmayacak ya da yiyecek elde etmemizi sağlayacak kolaylıkları sunmayacak. İkincisi, bize yol gösterecek hiç kimse olmayacak, dahası böyle bir hareket, Ariaeus'un bizden hemen uzaklaşmasına neden olacak. Böyle bir durumda da bize dost olacak tek bir insan bile kalmayacak. Hatta daha önceden bize dost olanlar, o zaman düşman saflarına geçecekler. Daha başka hangi nehir ya da nehirlerden geçmemiz gerektiğini bilmiyorum fakat şunu çok iyi biliyoruz; düşmana direnmeye kalkıp Fırat'ı tek başımıza geçmek imkansızdır. Bir çatışmaya sürüklenmemiz halinde, bize yardım edecek süvarimizin olmadığını öte yandan düşmanda fazlasıyla süvari olduğunu görüyorsunuz. Ayrıca bu süvariler düşman ordusunun en büyük kısmını oluşturmakla beraber birliklerinin en iyi ve en güçlü kısmı da onlardan oluşuyor. Eğer galip gelirsek kimseyi öldüremeyeceğiz lakin eğer yenilirsek aramızdan hiç kimse kurtulamayacak. Şahsen ben, eğer bizi öldürmeye niyetliyse, elinde bu kadar avantaj varken neden yeminler ettiğini ve tanrıların şahitliğinde neden yalan yere önemli sözler verip, bu kadar geniş bir ülke önünde kendini sözüne inanılmaz ve kendisine güvenilmez bir adam pozisyonuna koyduğunu anlayamıyorum."

Bu görüşlerini uzun uzadıya anlatıp askerlerle paylaştı.

Bu arada görünüşte eve dönmeye hazır gibi duran Tissaphernes geri geldi. Yanında kendi askerî kuvveti vardı ve Orontas yanına aldığı kendi birlikleriyle ona eşlik ediyordu. Ayrıca Orontas'ın yeni evlendiği kralın kızı da yanlarındaydı. Sonunda yolculuk başlamıştı. Tissaphernes orduya rehberlik etti ve bir gıda takviyesi yaptı. Yu-

nanlar kendi saflarında ilerlerken, Cyrus'un Asyalı birliklerinin başındaki Ariaeus da Tissaphernes ve Orontas ile birlikte yürüyüp, ordugahını da bunların yanında kuruyordu. Onlara şüpheyle bakan Yunanlar, rehberlerden ayrı yürüdüler ve her seferinde onlardan bir fersah ya da biraz daha az uzaklıkta ordugah kurdular. Her iki grup da sanki düşmanlarmış gibi gözlerini birbirlerinden ayırmıyor, bu durum da askerler arasında huzursuzluğa neden oluyordu. Hatta bazen, yakacak odun, ot ve benzeri şeyleri aynı yerlerde ararlarken, yumruk yumruğa geliyorlardı ve bu da birbirlerine karşı duydukları düşmanlığı daha da arttırıyordu.

Media suru denilen yere ulaşmadan önce üç günlük yol almışlardı ve buraya ulaştıklarında, surun içinden geçtiler. Bu sur, katranla tutturulan pişirilmiş tuğlalarla inşa edilmişti. Yirmi adım genişliğinde ve yüz adım yüksekliğindeydi ve söylendiğine göre yirmi fersah uzunluktaydı. Babil'den çok uzakta değildi.

Bu noktadan iki gün -sekiz fersah- boyunca yürüdüler ve birini oval bir köprü sayesinde diğerini de yedi geminin birleştirilmesiyle oluşan bir köprü sayesinde geçtikleri iki tane su kanalını aştılar. Kanallar Dicle nehrinden besleniyordu ve bunlardan bütün ülkeye ulaşan küçük hendekler sistemi ile suyolları oluşturulmuştu. Büyük olanlardan başlayıp giderek küçülen bu suyolları, tıpkı Yunanistan'da darı tarlalarını sulamak için kullandıkları küçük oluklara dönüşüyorlardı.

Dicle nehrine ulaştılar. Burada, nehre otuz metre uzaklıkta Sittace isimli geniş ve yoğun nüfuslu bir şehir vardı. Yunanlar bu şehrin kenarında her türden ağaçla dolu olan geniş ve güzel bir parkın kıyısında ordugah kurdular.

Asyalılar Dicle'yi geçmişlerdi fakat her nasılsa görüş mesafesinde değillerdi. Akşam yemeğinden sonra, bir adam gelip öncü birliklerden Proksenus ya da Clearchus'u nerede bulabileceğini sorduğunda, Proksenus ve Ksenophon cephaneliğin önünde yürü-

yorlardı. Menon'un yakın arkadaşı olan Ariaeus tarafından yollanmasına karşın Menon'u sormamıştı. Proksenus:

"Aradığın kişi benim." der demez adam şöyle konuşmaya başladı:

"Ben bir zamanlar Cyrus'un güvenilir ve sadık arkadaşları olan ve sizin iyiliğinizi isteyen Ariaeus ve Artaozus tarafından gönderildim. Barbarların gece size saldırmaları durumunda tetikte olmanız için sizi uyarıyorlar. Yanınızdaki parkta geniş bir askerî birlik grubu var. Ayrıca Dicle üzerindeki köprüye adam yollayıp orayı korumanız için de sizi uyarıyorlar çünkü Tissaphernes, eğer başarırsa, gece bu köprüyü yıkmayı planlıyor. Bu sayede Dicle'yi geçemeyip nehir ve kanal arasında sıkışmanızı sağlayacak."

Bunları duymaları üzerine, adamı Clearchus'a götürdüler ve anlattıklarını ona da aktardılar. Bu ifadeleri duyan Clearchus, bu durumdan fazlasıyla rahatsız oldu ve hemen alarma geçti. Orada bulunan genç bir adam,[62] aklına takılan düşüncesini, yani planlanan saldırıya ve iddia edildiğine göre köprünün yıkılacağına dair verilen bilgilerin birbirleriyle tutarlı olmadığını dile getirdi. Çünkü eğer saldırırlarsa ya galip gelecekler ya da yenileceklerdi. Bu durumda, eğer galip gelirlerse, neden köprüyü yıkmaya ihtiyaç duysunlar ki?

"Neden! Eğer yarım düzine köprü bile olsaydı kaçarak kendimizi zaten kurtaramazdık, kaçacak hiçbir yerimiz olmazdı fakat aksi durumda, farz edin ki biz kazandık, yıkılmış bir köprüyle, kaçarak kurtulamayan onlar olacak. Ayrıca, daha kötüsü, köprü yıkılmış olacağı için o kadar kalabalık olmalarına rağmen nehrin diğer tarafından onlara yardım getirebilecek tek bir can bile olmayacak." dedi.

Clearchus bu açıklamayı dinledi ve sonra haberciye sordu:

"Dicle ve kanal arasındaki mesafenin genişliği ne kadar?"

"Oldukça geniş bir bölgedir ve içinde çok sayıda ve oldukça geniş olan köy ve şehirler vardır." diye yanıtladı haberci. Artık habercinin bir tuzak amacıyla yollandığı anlaşılmıştı. Aradaki bu bölge ol-

62 Muhtemelen Ksenophon'un kendisi.

dukça verimli ve kalabalık olduğundan, barbarlar Yunanların buraya yerleşmelerinden ve köprüyü yıkarak bir taraflarında Dicle bir taraflarında da kanalı kendilerine siper ederek orayı kendilerine mesken edeceklerinden korkmuşlardı. Bu verimli bölgede erzak sıkıntısı yaşamadan bu ada bölgesini işgal edebilir ve buna ek olarak işgal ettikleri bu bölgeyi krala kötülük yapmak isteyenler için bir kıyı ve sığınak haline dönüştürebilirlerdi. İşte bütün bunlardan korktukları için kurnazlık edip adamlarını yollamışlardı.

Daha sonra Yunanlar dinlenmeye çekildiler, her şeye rağmen köprüde beklemesi için bir görevli göndermeyi de ihmal etmediler. O gece herhangi bir bölgeden, herhangi bir saldırı yaşanmadı. Hiçbir düşman askeri köprüye yaklaşmadı. Ertesi sabah, otuz yedi gemiden oluşan köprüyü geçmek için ilerlediler. Bazı Yunan askerlerinden aldıkları bilgilere göre, onlar köprüyü geçerken, Tissaphernes kendilerine bir saldırı düzenleyecekti. Bu yüzden de köprüyü büyük bir dikkatle ve en üst seviyede önlemler alarak geçtiler. Glus, yanına aldığı bazı askerlerle onların nehri geçip geçmediklerini görmek için tepede onları izliyordu fakat tüm bunlara rağmen, edindikleri bilgiler ve akıllarındaki şüphelerin hepsi asılsız çıktı. Glus onların geçtiklerini görür görmez, geri döndü ve gitti.

Dicle nehrinden dört gün -yirmi fersah- yol alıp yüz adım genişliğinde olup üzerinde bir köprü bulunan Phycus nehrine[63] doğru ilerlediler. Burada Opis[64] isimli geniş ve yoğun nüfuslu bir şehir uzanmaktaydı. Bu şehrin yakınlarında Yunanlar, krala yardım etmek için Susa ve Ecbatana'dan[65] topladığı büyük bir orduyu yöneten, Cyrus ve Artakserkses'in gayrimeşru kardeşiyle karşılaştılar. Bu adam ordusunu durdurdu ve Yunanların geçişini izledi. Clearchus, ordusunu yan yana iki grup halinde yönetiyordu ve arada sırada öncü kuvvetlerin yürüyüşünü durduruyordu. Çok sık ve uzun süre

63 Dicle Nehri'ne dökülen bir akarsu.
64 Babil ülkesinde kayıp bir kent.
65 Elam ve Media'nın başkentleri. Ecbatana İran'da bugünkü Hamedan yakınlarında antik bir kenttir. Susa, eski çağda Şuşan olarak bilinen yine İran'daki antik kentlerden biridir.

tekrarlanan bu durum en sondaki adamı bile etkiliyordu. Bütün hat boyunca sürekli duraklamaları, Yunanlar kendisinde bile ordunun çok kalabalık olduğu hissini yaratmıştı. Bu görüntü karşısında, onları izleyen Pers de şaşkınlığa uğradı.

Bu bölgeden, Cyrus ve kralın annesi Parysatis'e ait olan köylere doğru, Media[66] üzerinden altı çöl günü -otuz fersah- boyunca yürüdüler. Tissaphernes, Cyrus'u aşağılamak için içindeki halkı köle olarak almamak şartıyla, Yunanların bu köyleri yağmalamasına izin verdi. Bu köylerde mısır, büyük baş hayvan ve diğer mallardan bol miktarda vardı. Oradan, Dicle'yi sol taraflarına alıp dört çöl günü -yirmi fersah- ilerlediler. Bu günlerin ilkinde, nehrin öteki kıyısında, geniş bir şehir uzanıyordu. Burası, yerlilerinin nehrin karşısına deriden yapılmış sallarla geçip somun, peynir ve şarap taşıdıkları Caenae isimli varlıklı bir şehirdi.

66 Kuzeybatı İran.

BEŞ

Bundan sonra, dört yüz adım genişliğindeki Zapatas nehrine[67] ulaştılar ve burada üç gün kaldılar. Bu duraklama süresince, herhangi bir ihanet ya da tuzak durumu ortalarda olmamasına rağmen, şüpheler yayılmıştı. Clearchus, herhangi bir savaşa girmeden önce, bu güvensizlik duygularını tamamen sonlandırmaya karar verdi. Bunun üzerine, Persli'ye bir ulak gönderip onunla görüşmek istediğini söyledi. Karşı taraf da buna seve seve razı oldu. Onlar buluşur buluşmaz, Clearchus şu şekilde konuştu:

"Tissaphernes, karşılıklı yeminler ettiğimizi ve sağ ellerimizle tokalaştığımızı asla unutmam. Bunların sonucu olarak, karşılıklı birbirimizi incitmekten sakınacağımıza söz vermiştik fakat sanki düşmanmışız gibi bizi çok yakından izlediğini görebiliyorum. Bunun karşılığında doğal olarak biz de sizi yakından takip ediyoruz. İncelemelerimden sonra, senin bize kötülük yapmaya çalıştığını tespit edemedim ve eminim ki bizim aklımızdan da seninle ilgili bu tür bir düşünce asla geçmedi. Bu yüzden bu konu üzerinde seninle konuşmanın en doğru karar olacağını düşündüm. Böylece, mümkünse, her iki taraf için de bu güvensizlik duygusunu ortadan kaldırabiliriz. Buna karar verdim çünkü bundan önce, bazı karalama ya da muhte-

67 Şimdilerde ismi Senn olan bir şehrin yanından, Dicle'ye dökülen büyük Zab Nehri (Zap Suyu). Birçok ziyaretçi Caenae'i bu şehirle özdeşleştirir.

melen sadece şüphe durumlarında, birbirlerinden endişe duyan ve bu yüzden de ilk ateşi etmeye hazır olup, aslında kendisine karşı kötülük yapma niyeti olmayan hatta böyle bir düşünceyi aklının ucundan bile geçirmeyen kişilerde tamiri mümkün olmayan yaralar açan insanlar tanıdım. Bu tür yanlış anlamalara en iyi kişisel görüşmelerle son verileceğine duyduğum inançla sana geldim ve bize duyduğun güvensizliğin yersiz olduğunu sana göstermek istedim. Bunun ilk ve en önemli sebebi, tanrıların şahitliği önünde birbirimize verdiğimiz sözlerin karşılıklı düşmanlığı engellemesidir. Bilincinin kendisine bunları göz ardı ettiğini söyleyen adama asla imrenmem! Tanrılarla girişilen bir savaşta bu adam hangi hızlı ayakla kaçabilir? Hangi bölgede kendisine sığınacak bir yer bulur? Hangi karanlıkta sıvışır ve saklanır? Hangi güçlü kaleye sığınır ve tanrıların gazabından kurtulur? Tabiattaki her şey her durumda tanrılara ait değil midir? Onların üstünlüğü ve gücü evrendeki her şey üzerinde etkili değil midir? Tanrıları şahit gösterip verdiğimiz sözlerden dolayı, benim bu konu hakkındaki görüşlerim bunlardan ibarettir. Kutsal yollarla kararlaştırdığımız arkadaşlığımızı onların güvenli ellerine emanet ettik. Öte yandan, insani konulara gelecek olursak, içinde bulunduğumuz bu durumda, sen bizim için büyük bir lütufsun. Seninle her patika bize düzlüktür, her nehir geçilebilir ve erzak konusunda da sınırlama nedir bilmeyiz fakat sen olmadan, yolumuza dair hiçbir şey bilmediğimizden, önümüz tamamen karanlıktır. Her nehir bir engel olacak, her kalabalık bize dehşet verecek. Bu dehşetlerin en kötüsü de bitmez tereddütlerle dolu geniş ve vahşi çöldür. Aklımızı kaçırıp seni öldürürsek, sonra başımıza neler gelecek? Velinimetimizi öldürmekle daha zorlu bir rakiple, kralın kendisiyle karşı karşıya gelmiş olmayacak mıyız? Sana kötülük yapmaya kalkarsam, ne kadar büyük umutlardan kendimi mahrum bırakacağımı sana söylememe izin ver.

Cyrus'un arkadaşlığını çok istemiştim; seçtiği kişilere yardım edebilecek zamanının en iyi adamı olduğuna inanıyordum ama bugün bakıyorum ve görüyorum ki onun yerini alan kişi sensin. Cy-

rus'a ait olan güç ve topraklar artık senindir. Bunların yanında, senin kendi toprakların ve şehirlerin de bir o kadar güvenli ve sağlamdır. Cyrus için bela olan kralın gücü, senin desteğindir. Bu yüzden de seninle arkadaş olmak istememek deliliktir. Daha da ileri gideceğim ve senin de bizim arkadaşlığımızı isteyeceğine dair duyduğum güvenin sebebini belirteceğim. Misyalılar'ın sana sorun çıkardığını biliyorum ve şu anki gücümle onların sana itaat etmesini sağlayacağımdan eminim. Bu Pisidialılar için de geçerlidir ve bunların yanında bu tür başka kabilelerin de olduğu bilgisini aldım. Tüm bunların hepsiyle alakadar olabileceğimi düşünüyorum; senin huzur ve refahını sürekli olarak kaçıran ögeler olmaktan çıkacaklar. Daha sonra sırada Mısırlılar var.[68] Şu anda onlara karşı duyduğun kızgınlığın çok büyük olduğunu biliyorum ve onları durdurmak için sana yardım edecek şu an arkamda duran ordudan daha iyi bir ordu da göremiyorum. Tekrardan, eğer çevrendeki komşulardan birinin arkadaşlığına ihtiyaç duyarsan, senin kadar yüce bir arkadaş da olmayacak fakat seni kızdıracak biri olursa, senin sadik hizmetkarların olarak bizlerle o kişi üzerinde üstünlük oluşturabilirsin. Üstelik bizler, paralı askerlerde olduğu gibi sadece ödeme almak için değil, hayatımızı borçlu olduğumuz sana karşı duyduğumuz içten minnettarlık duygusundan dolayı zevkle hizmet vereceğiz. Bu konuyu daha da uzatarak itiraf etmeliyim, bize karşı duyduğun güvensizlik duygusu o kadar şaşırtıcı ki bizim sana karşı planlarımız olduğu yönünde seni inandırabilecek kadar zekice konuşan adamın adını bulmayı çok isterdim."

Clearchus konuşmasını bitirdi ve Tissaphernes şu şekilde yanıtladı:

"Clearchus, senin bu mantıklı ifadelerini duymaktan memnun oldum çünkü sahip olduğun bu düşüncelere rağmen bana bir kötülük yapmayı düşünseydin, kendine de kötülük yapmış olurdun. Öte yandan, krala ve bana güvenmemek için çok fazla nedeniniz olduğunu düşünüyorsan, o zaman beni dinle, seni aydınlatacağım. Sana soruyorum, sizi yok etme isteğimiz olsaydı, bunu yapacak gücümüz

68 Mısırlılar, Darius'un saltanatının sonlarına doğru Perslerden ayrılmışlardır.

yok gibi mi görünüyor? Karşılığında herhangi bir zarar görme riski olmadan, sizi alt edebilmemize yarayacak yeteri kadar süvarimiz yok mu ya da piyademiz ya da aklına gelen diğer silah ve benzeri gereçlerimiz? Ya da size saldırmaya elverişli doğa koşullarına sahip değil gibi mi görünüyoruz? Koşullar uygun olduğunda bile aşılması çok zor olan bütün bu uçsuz bucaksız düzlükleri ve istediğimiz her an sizden önce ulaşıp geçilmez kılabileceğimiz oradaki geçmeniz gereken büyük dağ sıralarını görmüyor musunuz? Peki ya kıyılarında denetleme yaparak ve onlar sayesinde istediğimiz her an sizi savaşmak istediğimiz sayıya düşürerek kurnazca sizi alt edebileceğimiz bütün o nehirleri! Şunu bilin, bizi sizi karşı tarafa geçirmediğimiz sürece, hiçbir zaman geçemeyeceğiniz bazı nehirler var. Haydi, bütün bu noktalarda biz yenildik diyelim, şunu unutmayın, derler ki: 'Ateş mahsulden daha güçlüdür!'

Onların hepsini yakıp yıkabilir, ordunuza kıtlığı getirebiliriz ve böylece, siz ne kadar cesaretli olursanız olun, asla bizimle rekabet edemeyecek konuma düşersiniz. Öyleyse, hiçbirinin aleyhimize dönmeyeceği elimizde bulunan bütün bu savaş mekanizmalarına rağmen, tüm bu saydığım yollar arasından, neden sadece Tanrıların nazarında saygısızlık örneği olan ve insanlığın iğrençliği olarak kabul edilen yolu seçelim ki? Bu yol sadece hiçbir dayanağı olmayan, kaderin tuzaklarını aşamayıp çaresizce çabalayan insanların seçeceği bir yoldur. Bu insanlar arkadaşlarına sadık olacaklarına dair tanrılar adına yalan yerine yemin ederek arzularını yerine getirme çabası içinde olan ve nefislerinin köleleri olan canilerdir. Biz bu kadar mantıksız değiliz Clearchus, ne de bu kadar aptalız.

Peki, sizi mahvetmek için tüm güçler elimizdeyken, neden bunu yapmadık? Bunun tek nedeninin benim Yunanlara karşı dürüst olduğumu kanıtlama tutkum olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Cyrus, para ödeyerek cezbettiği bu paralı asker kuvvetine bel bağlayarak buralara kadar çıktığına göre, ben de aynı şekilde, sunulan aynı hizmet alarak, sizlerle güçlü bir şekilde inebilirim. Siz Yunanlar, kendinizin de bahsettiği gibi, bana birçok durumda faydalı olabilir-

siniz fakat bundan daha büyük olan bir şey var. Başına tacı giyme ayrıcalığı sadece büyük krala aittir fakat sizin varlığınızla onun gönlünde taç giyme ayrıcalığı da başka bir ölümlüye verilebilir."

Bu konuşma boyunca, Clearchus'a Tissaphernes doğruyu konuşuyormuş gibi geldi ve o konuşmasını bitirir bitirmez Clearchus söz aldı:

"Öyleyse dostluğumuzu sağlamlaştırmak yerine iftiralarla bizi düşman etmeye çalışanlar cezaların en büyüğüne layık değil midirler?"

"Kesinlikle öyle." diye yanıtladı Tissaphernes ve devam etti:

"Ve eğer siz generaller ve kaptanlar huzuruma gelmeyi kabul ederseniz, ben de açık seçik herkesin önünde, bana ve emrim altındaki orduya karşı hain planlar kurduğunuzu ileri sürenlerin isimlerini tek tek vereceğim."

"Güzel." dedi Clearchus ve devam etti:

"Hepsini getireceğim ve ben de seninle ilgili bilgileri aldığım kaynağı sana göstereceğim."

Bu konuşmadan sonra Tissaphernes, en kibar ifadesiyle, Clearchus'u o gece kendisiyle kalmaya davet etti ve akşam yemeğinde onu ağırladı. Ertesi gün Clearchus, ordugaha geri döndü ve her ne olursa olsun Tissaphernes'le aralarında sevgi bağı kurduklarına dair inancını kimseden gizlemedi. Ardından davet edilenlerin Tissaphernes'e gitmesi ve iftira dolu konuşmalar yaparak suç işleyen her Yunan'ın, sadece kendileri ihanetçi oldukları için değil, ayrıca kendi vatandaşlarına, arkadaşlarına muhalif oldukları için cezalandırılması yönünde ısrar ederek aralarında geçen konuşmaları anlattı. İftiracı ve ihanetçi olan Menon'du. Bu yüzden de her ne olursa olsun ondan şüpheleniyordu çünkü Ariaeus'la birlikteyken Tissaphernes'le görüşmeler yaptığını ve Tissaphernes'in gözünde onur kazanmak adına, bütün orduyu kendi tarafına nasıl çekebileceğini

planlayarak arabozuculuk yapıp kendisine karşı düşmanca bir tavır sergilediğini biliyordu.

Clearchus bütün orduyu kendi yönetimi altında tutmak ve düzeltilmesi mümkün olmayan insanları yollarından uzaklaştırmak istiyordu. Kimi askerler Clearchus'a karşı çıktı; generallerin ve kaptanların hepsi gitmese daha iyi olurdu; Tissaphernes'e çok fazla güvenmemelilerdi fakat Clearchus o kadar çok ısrar etti ki sonunda beş general ve yirmi kaptanın gitmesi kararlaştırıldı. Bu subaylara yaklaşık iki yüz asker eşlik etti.

Tissaphernes'in bölüğünün kapılarına vardıklarında generaller içeri davet edildi. Bunlar, diğer kaptanlar dışarıda beklerken, içeri giren Boeotialı Proksenus, Teselyalı Menon, Arkadialı Agias, Laconialı Clearchus ve Achaealı Sokrates'ti. Çok geçmeden, tek ve aynı sinyalle birlikte içeri girenler yakalandı ve dışarıdakiler katledildi. Bundan hemen sonra bazı atlı barbarlar alana doğru atlarını sürdüler ve yakalanmış ya da serbest, karşılaştıkları her Yunan'ı öldürdüler. Ordugahlarından ilerideki karmaşayı gören Yunanlar, atlıların garip davranışlarına şaşırdılar ve orada gerçekleşenlerin ne anlama geldiğini bir türlü anlayamadılar, ta ki Arkadialı Nicarchus dışarı çıkmış bağırsaklarını elinde tutarak karnındaki bir yarayla koşup gelene kadar.

Orada olan her şeyi onlara anlattı. Yunanlar saklayamadıkları dehşet duygusuyla hemen silahlarına koştular ve düşmanın her an ordugaha baskın yapmasını bekliyorlardı. Ancak bekledikleri gibi düşman askerlerinin tamamı ordugaha gelmedi. Sadece bir zamanlar Cyrus'un en sadık arkadaşları olan Ariaeus, Artaozus ve Mithridates geldi fakat Yunanların tercümanı onlarla birlikte Tissaphernes'in kardeşini de gördüğünü ve tanıdığını söyledi. Ayrıca arkalarında, zırhlara bürünmüş üç yüz kadar diğer Pers askeri de vardı. Onlara çok kısa bir mesafe kala, kendilerine yaklaşacak ve kraldan gelen mesajı dinleyecek bir general ya da kaptanı görmek istediler. Bunun üzerine, iki Yunan generali geniş güvenlik önlem-

leri alıp öne çıktı. Bu kişiler, Orchomenialı[69] Cleanor ve Stymphalialı Sophaenetus'tu ve bunlara Proksenus'la ilgili haber almak için Atinalı Ksenophon da eşlik etmişti. Cheirisophus o anda bir grup askerle birlikte uzaktaki bir köyde erzak topluyordu. Onlar askerleri duyacak kadar bir mesafede durur durmaz Ariaeus şöyle dedi:

"Yunanlar, yalan yere yemin ettiğini ve ateşkesi bozduğunu gösteren Clearchus cezasını çekti ve öldü ancak Proksenus ve Menon onun ihaneti hakkında bizi bilgilendirmeleri karşılığında yüksek saygı ve itibar görüyorlar. Size gelince, kral silahlarınızı istiyor. O silahlar Cyrus'a aittir ve Cyrus da onun kölesi olduğuna göre, silahların kendisine ait olduğunu söylüyor."

Yunanlar konuşmacıları Orchomenuslu Cleanor'un ağzından Ariaeus'a hitap ederek şu yanıtı verdiler:

"Seni hain Ariaeus ve Cyrus'un arkadaşları olan siz diğerleri, önce bizimle düşmanlarınızın ve dostlarınızın aynı olduğuna yemin etmekten ve sonra da sözünüzden dönüp en inançsız ve şeytani adam Tissaphernes'le bir olarak bize ihanet etmekten Tanrı ve kulları önünde hiç mi utanmıyorsunuz? Siz onunla Tanrı önünde kutsal sözler verip yeminler ettiğiniz adamları öldürdünüz ve ihanetçiler olarak biz geri kalanlara yöneldiniz. Üstelik bunları yaptıktan sonra düşmanımızla birleşip bize karşı oldunuz."

Ariaeus cevap verdi:

"Clearchus'un uzun süreden beri Tissaphernes'e, Orontas'a ve onların tarafında olan biz hepimize karşı planlar kurduğu şüphesiz ortadaydı."

Bu iddiayı duyan Ksenophon şöyle dedi:

"Peki, öyleyse, kabul edelim ki Clearchus verdiğimiz sözlere uymayıp ateşkesi bozdu, ihanetçiler cezayı hak ettiği için de layığını buldu; generallerimiz ve sizin de kabul ettiğiniz gibi, sizin iyi arkadaşlarınız ve iyiliğinizi düşünen Proksenus ve Menon neredeler?

69 Arkadia'da bir şehir.

Onları bize geri yollayın. Onlar her iki tarafa da dost oldukları için size ve bize şüphesiz en iyi tavsiyelerde bulunacak kişilerdir."

Bunun üzerine Asyalılar bir süre aralarında konuştular ve tek bir söz bile söylemeye tenezzül etmeden gittiler.

ALTI

Bu şekilde yakalanan generaller krala götürüldü ve boyunları vuruldu. Bunların ilki olan Clearchus tam bir askerdi ve savaş âşığıydı. Onu yakından tanıyan herkesin ilk söyleyeceği şey buydu. Lacedaemonlular ile Atinalılar arasındaki savaş devam ettiği sürece evde oturabilirdi fakat öyle yapmadı. Barış sağlandıktan sonra, Trakyalıların Yunanlara zarar verdiğine dair kendi şehrini ikna etti ve Ephoros[70] tarafından Gelibolu yarımadası ve Perinthus'un[71] kuzeyindeki Trakyalılar üzerine savaş açmak için yetkilendirilip bu amaçla yola çıktı. Fakat o başladıktan hemen sonra bazı nedenlerle, Ephorososlar fikirlerini değiştirdiler ve onu İsthmostan'a[72] geri getirmeye çalıştılar. Bunun üzerine daha fazla itaat etmeyi reddetti ve yelkenlilerle Çanakkale boğazına doğru yola devam etti.

Sonuç olarak Sparta subayları tarafından kurallara itaatsizlikten dolayı ölüm cezasına çarptırıldı ve böylece kendisini sürgünde bulan Clearchus, Cyrus'a geldi. Bu prens için çalışarak onu memnun eden Clearchus, bu adamdan on bin darik aldı. Bu parayı aldıktan sonra, miskinlik ve tembellik dolu bir hayata batmadı, aksine bu parayla bir ordu topladı, Trakyalılarla savaştı, onları yendi ve o tarihten

70 Ephoros, Sparta'nın başındaki beş yöneticiden her birine verilen isimdir.
71 Marmara Ereğlisi.
72 Peloponnesus'un anakaraya bağlandığı Korint'teki bölge.

itibaren Cyrus, onun ordusuna ihtiyaç duyana kadar aralıksız olarak savaşarak bölgeyi yağmaladı ve talan etti. Cyrus çağırınca da ordusuyla başka bir savaş meydanı bulma umuduyla hemen yanına gitti.

Hayatı savaşmak üzerine kurulu bu adamın özellikleriydi bunlar. Hiçbir yara almadan, hiçbir utanç duygusu yaşamayacağı barış duygusunu şerefiyle yaşama şansı önüne serilse dahi, o savaşı seçer; hiçbir zorluk görmeden evinde yaşayabilirken, o zahmet çekmekte ısrar eder. Keşke yaşamı dövüşerek son bulsaydı; risk almadan mal varlığını koruma şansı elinde dururken, o servetini savaşlara harcamayı tercih ederdi. Kısacası, savaş onun metresiydi; tıpkı başka bir adamın servetini bir sevgiliye ya da kimi zevklerini karşılamak için harcaması gibi o da parasını askerî işlerde harcamayı seçmişti.

Eğer bir askerin hayatında sürdürdüğü işi kendisi için bir tutku olmuşsa, burada da göründüğü gibi, o kişi asker olarak doğmuş demektir. Tehlike onun için bir zevkti; gece gündüz demeden düşman üzerine yürüyerek savaşçı kişiliğinin, gözüpekliğinin hakkını en iyi şekilde veriyordu ve ona hizmet eden her adamın açıkça ifade edeceği gibi, tehlike anında soğukkanlılığını asla yitirmiyordu. İyi bir asker! Bu ifade, aynı zamanda "İyi bir kumandan mıydı?" sorusunu akla getiriyor. Kabul edilmelidir ki öfkesini kontrol edebildiği sürece evet, iyi bir komutandı; bundan fazlası yoktu. Ordusunun nasıl erzak elde edebileceğini tek başına tasarlayabilme ve bunun sonunda gerçekten de erzağı temin edebilme yeteneğine sahipti.

Ayrıca yanındaki askerler üzerinde Clearchus'a itaat edilmelidir etkisini yaratma konusunda da oldukça başarılıydı ve bu başarısı da sert mizacından ileri geliyordu. Çatık kaşlı bir ifade ve kulak tırmalayan bir sesle ağır cezalar verirdi ve öfkeli olduğu anlarda yaptıklarından daha sonradan pişmanlık duyardı. Yine de kırbaç cezası vermesi ya da ağır cezalar uygulaması, kasıt dışı yapılan şeyler değildi. Terbiye edilmemiş bir orduyla hiçbir iş yapılamayacağına dair bir teorisi vardı. Nöbet tutması, ellerini arkadaşlarının mallarından uzak tutması ve düşman üzerine bir dakika bile tereddüt etmeden yürü-

mek için hazır olması gereken asker, düşmandan çok komutanından korkmalıdır diye bir sözü vardı ve bu da teorisini doğruluyordu. Bundan dolayı, her darboğazda, bu adam, askerlerin kendisine itaat etmeye istekli oldukları bir adamdı ve onun yerine koyacakları hiç kimseleri yoktu. Bu gibi zamanlarda, askerlere göre alnındaki kara bulutlar parıldayarak aydınlanırdı; yüzü ışıldar ve eski katılığının yerini düşmanla yüzleşmek için coşkuyla örülü kuvvet alırdı ve bu ifade de zalimliğin değil kurtuluşun göstergesiydi. Yine de tehlike geçtiğinde ve askerlerin gidip başka bir subaya hizmet etme şansları olduğunda, birçoğu onu terk ederdi.

Yumuşak davranma lütfundan yoksun olan Clearchus, sert ve yabaniydi. Bu yüzden de askerlerin kendisine karşı hareketleri, okul çocuklarının eğiticilerine karşı sergiledikleri hareketler gibiydi. Diğer bir deyişle, sadece arkadaşlık ve iyi niyet duygularıyla hareket eden yandaşlara sahip olmak ona kısmet olmasa dahi, devletin görevlendirmesiyle ya da istek üzerine ya da zorunlu ihtiyaçlardan dolayı kendini onun hizmetinde bulanlar, ona sorgusuz sualsiz itaat ederlerdi. Onları zafere ulaştırdığı zamanlarda askerlerini etkili kılmaya yarayan etkenler oldukça yeterliydi. Düşmanla karşılaşırken, onları hiçbir zaman terk etmeyen güven duygusu vardı ve askerlerini düzenli bir şekilde idare etmek için elinde, üzerlerinde yarattığı ceza korkusu vardı. Bu yolla ve bu etkiyle nasıl yöneteceğini biliyordu. Bu yüzden de her ne olursa olsun, deniliyor ki kendisi emir altında görev yapmaktan hiç hoşlanmazdı. Öldüğü zaman yaklaşık elli yaşlarındaydı.

Boeotialı Proksenus, farklı bir mizaca sahipti. Büyük başarılara imza atan bir adam olmak onun çocukluk hayaliydi. Bu tutkulu isteğin peşinden giderken kendi kazandığı ücreti Leontinili Gorgias'a[73] veriyordu. Bu öğretmenden ders aldıktan sonra, artık yönetme kapasitesine sahip olduğunu düşündü ve zamanının liderleriyle iyi ilişkiler kurduğu sıralarda, kendisine verilen hizmete karşılık hizmet sunmada kimse onu geçemiyordu. Bu ruh haliyle ken-

73 Leontini'nin retorik eğitimi veren ünlü hatibi. (MÖ 485-380) Öğrencilerinden aldığı ücret 1 mina idi.

disini Cyrus'un projesine attı ve bu girişiminin karşılığında da ödül olarak kalıcı bir isim, büyük bir güç ve koca bir servet kazanmayı bekliyordu fakat tüm bunlara ulaşmak için büyük umutlar beslemesine rağmen, bunları haksız ve hileli yollarla elde etmeyi reddettiği de çok açıktı. Eğer başarabilirse, adil ve şerefine yakışır bir şekilde onları elde edecekti. Aksi takdirde onlardan vazgeçecekti. Bir kumandan olarak, soylu, düzenli ve disiplinli orduları yönlendirme sanatına sahipti fakat emri altındaki askerlerin kendisine saygı göstermelerini sağlamada ya da onlar üzerinde korku yaratmada yeterince başarılı değildi.

Aslında Proksenus, emri altındakilerin ona gösterdikleri saygıdan daha duyarlı ve büyük bir saygıyı onlara gösteriyordu ve askerlerinin ona karşı sadakatlerini yitirmelerinden çok kendisinden nefret etmelerinden endişe duyduğu su götürmez bir gerçekti. Onun düşüncesine göre, gerçek ve ayırt edilir generallik için gerekli tek şey, erdemliyi övmek ve kötü işler yapandan övgüyü esirgemektir. Dolayısıyla, iletişim halinde olduğu insanlar, aslında iyi ve soylu olup kendisine sadık olan dostlardan oluşuyordu. Öte yandan, onun kolay kandırılabilir bir insan olduğunu düşünenler ise arkasından entrikalar çeviriyordu. Öldüğü zaman daha otuz yaşındaydı.

Tesalyalı Menon'a gelince, onun eyleminin asıl nedeni gayet netti. Peşinden koştuğu şey, doymak bilmez bir zenginlik isteğiydi. Takip ettiği tek kural, daha büyük ganimetlere ulaşmak için buraları hedefe ulaştıracak atlama taşları olarak kullanmaktı. Onur ve yüksek itibara can atmasının tek nedeni, kazandıklarının miktarını arttırma ihtimaliydi ve eğer güçlü olanla iyi ilişkiler içinde olmak için uğraşırsa, bu, ceza almadan doğru olmayan işlerini yürütmeye çalıştığı anlamına geliyordu. Ona göre, arzularına ulaşmak için en kısa yol, yalan yere yemin etmekten, yalan söylemekten ve hile yapmaktan geçiyordu. Çünkü onun kitabında yalınlık ve doğruluk aptallıkla aynı anlama geliyordu. Kimseye karşı doğal bir sevgi ve şefkat beslemiyordu. Eğer bir adama arkadaşım diyorsa, onu tuzağa düşürmekte kararlı olduğuna kesin gözüyle bakılmalıdır. Düşmana

gülmenin ve onunla alay etmenin yersiz olduğunu düşünüyordu fakat ortakları ve arkadaşlarıyla sürekli alay edermiş gibi konuşurdu. Düşmanlarının mallarını ele geçirmek için uğraşmazdı çünkü ona göre, tetikte olan insanlardan çalmak kolay bir iş değildi fakat güven içinde, bir arkadaşının korumasız mallarını ele geçirmenin daha kolay bir iş olduğunu keşfetmenin kendisi için büyük bir şans olduğunu düşünüyordu.

Yalan yere yemin eden, yanlış bir iş yapan ya da hileler kuran kişilerden, tepeden tırnağa silahlı adamlarmış gibi korkardı fakat onurlu ve doğruluğu sevenleri, insanlıktan yoksun cılız hayvanlar olarak görüyor ve onlardan yararlanmaya çalışıyordu. Başkaları kendilerini dindarlıklarından, doğruluklarından ve dürüstlüklerinden dolayı överken, Menon, sahtekarlık kapasitesinden, yalanlar üretebildiğinden, arkadaşlarıyla alay ettiğinden ve onları küçümsediğinden dolayı kendisini övüyordu. Dolandırıcı olmayan adama sadece yarım akıllı bir adam gözüyle bakardı.

Eğer başka bir adamın gözünde arkadaş olarak ilk sırayı almak isterse, işe onun en yakınındakilere iftira atarak başlıyordu. Askerlerinin kötü işlerine kendisini ortak ederek onların itaat etmelerini sürdürmeyi başarıyordu. Ayrıca büyük günahlar işlemeye yatkınlığından ve kendisini övdüğü kurnazlıktan dolayı da askerlerin kendisine itaat etmelerini sağlayabiliyordu. Herhangi biri ondan uzaklaşırsa, bunu kibarlık olarak görür ve övülmeye değer bir davranış olarak karşılardı çünkü daha önceki iletişimleri boyunca kendisine zarar vermeyip varlığını tehdit etmediğine sevinirdi.

Onun karakterine yüklenen bazı belirsizlikler gözönüne alındığında, elbette bunlar uydurma olabilir fakat ben kendimi herkesin bildiği şu gerçeklerle sınırlı tutuyorum. Aristippus'tan paralı askerlerin yönetimini aldığında, Menon daha gençlik çağındaydı. Yakışıklı genç adamlara büyük ilgi duyan barbar Ariaeus ile aşırı derecede samimi olmaya başladığında, henüz bu çağı atlatmamıştı ve bıyıkları çıkıp genç bir adam olmadan önce, ilgi duyduğu Tharypas

isimli bıyıklı bir adamla da benzer bir ilişki kurmuştu. Diğer general arkadaşları, Cyrus'la krala karşı yürüdükleri için ölümle karşı karşıya geldiklerinde, onlarla aynı işi yapmasına rağmen, sadece Menon bu generallerin akıbetinin dışında tutuldu. Bununla birlikte, onların ölümünden sonra kralın intikam duygusu ona yöneldi ve Clearchus ve diğerleri gibi ölümlerin en hızlısı olarak görülen yöntemle -başı vurularak- öldürülmek yerine söylendiğine göre, bir yıl boyunca acı ve sefillik içinde, işkence gördü ve adi bir suçlu gibi öldürüldü.

Arkadialı Agias ve Achaealı Sokrates de öldürülen kurbanlar arasındalardı. Deniliyor ki her ikisinin de itibarı, savaşta hiç kimsenin onlarla korkak diye alay etmediklerinden gelir. Kimse onların dostluk anlayışlarında hiçbir zaman bir kusur bulmamıştı. İkisi de yaklaşık otuz beş yaşlarındalardı.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Hikayenin bu bölümünde, savaşa doğru ilerlerken ordunun başından geçen olayların ve savaştan sonra, Cyrus'la bu dağlık ve yüksek yerlere gelen Yunanlar ve kral arasında yapılan ateşkes boyunca meydana gelen gelişmelerin ve üçüncü olarak da kral ve Tissaphernes antlaşmayı bozduktan sonra, peşlerine bir Pers ordusu takılırken, Yunanların maruz kaldığı çatışmaların ayrıntılı bir anlatımı verilmiştir. Sonunda, Dicle'nin derinliğinden ve genişliğinden dolayı kesinlikle geçilemeyeceği bir noktaya ulaşınca, kıyı boyunca da herhangi bir geçit yokken ve Kürt dağları nehrin üzerinde büsbütün yükselirken generaller, aşağıda bahsedilen dağlar üzerinden bir geçidi zorlamaya karar verdiler. Tutsaklardan aldıkları bilgiye göre Kürt dağlarını geçtikten sonra -eğer isterlerse- Dicle'yi Ermenistan'da kaynağından aşabilecekler ya da eğer tercih ederlerse nehrin etrafından dolaşabileceklerdi. Ayrıca rapor edildiğine göre, Fırat'ın kaynakları da Dicle'ninkilerden çok uzak değildi ve gerçekten de durum böyleydi. Kürtlerin ülkesine doğru ilerleme planı, düşman geçitleri işgal etmeden önce ülkeye girişlerini sağlamak için biraz gizlilik, biraz da hız görüşüyle yönetildi.

BİR

Generaller yakalanıp onlara eşlik eden kaptanlar ve askerler öldürüldükten sonra, Yunanlar büyük bir şaşkınlığa düştüler. Acı dolu yansımaların kurbanları gibiydiler. Burada kralın kapılarının önündeydiler ve her taraftan düşman şehirler ve kabile halklarıyla çevrelenmişlerdi. Şimdi onlara kim gıda temin edecekti? Yunanistan'dan ayrılmış, neredeyse bin mil uzaktaki bu adamlara yolu gösterecek tek bir rehber dahi yoktu. Onların eve doğru olan rotaları üzerinde geçilmez nehirler uzanıyordu ve etraflarını sarmışlardı. Birlikte Cyrus'la beraber saldırı için yürüdükleri Asyalılar tarafından bile ihanete uğratılmış ve tamamıyla soyutlanmışlardı. İlerlemelerinde onlara yardımcı olacak tek bir süvari birliği bile yoktu ve bulundukları bölge, eğer savaşı kazanırlarsa düşmanlarının tamamının kaçabileceği fakat eğer kendileri yenilirlerse, aralarından tek bir adamın bile kurtulamayacağı koca bir düzlüktü.

Bu tür düşüncelerle dolu olan ve büyük bir hayal kırıklığı yaşayan kalpleriyle Yunanların çok az bir kısmı o akşam yemek yiyebildi. Ateşi bile çok az kişi tutuşturmaya çalıştı ve çoğu bütün o gece boyunca ordugaha gelmeyip buldukları yere çöküp kaldılar. Vatanlarına ve bir daha hiç göremeyeceklerini düşündükleri ailelerine, eşlerine ya da çocuklarına duydukları özlemden ve bundan dolayı

çektikleri büyük acıdan dolayı kimsenin gözüne uyku girmedi. Her bir asker bu zor durum içinde uyumaya çalışıyordu.

Bu orduda, bir general olarak, bir subay olarak ya da özel bir asker olarak değil, sadece eski bir dostunun, Proksenus'un daveti üzerine Cyrus'a eşlik eden bir adam, Atinalı Ksenophon vardı. Bu eski dost, onu vatanından getirmek için bir haber yollamış ve eğer gelirse, onu ülkesine bile değiştiremeyeceği ve kendisi için çok şey ifade eden Cyrus ile tanıştıracağına ve onunla dost edeceğine söz vermişti.

Mektubu okuduktan sonra Ksenophon, daveti kabul edip etmeme konusunda Atinalı Sokrates'e danıştı. Atina devletinin, Lacedaemonlular'ın Atina'ya karşı açtıkları savaşta onlarla istekli bir şekilde yaptığı işbirliğinin unutulmadığı Cyrus'la oluşturulacak arkadaşlığa bir şekilde yan bakabileceğinden şüphelenen Sokrates, Ksenophon'a Delphi'ye[74] gitmesini ve orada Tanrı'ya bu tür bir yolculuğun uygun olup olmadığını danışmasını önerdi.

Ksenophon gitti ve Apollon'a söz konusu yolculuğun üstesinden gelmek ve güven içinde iyi bir parayla dönmek için hangi tanrıya dua etmesi ve kurban kesmesi gerektiğini sordu. Bunun üzerine Apollon, hangi tanrılara kurban kesmesi gerektiğini söyledi ve Ksenophon eve geri döndüğünde kehaneti Sokrates'e anlattı. Sokrates, bunları duyduğunda, ilk olarak, gitmesinin mi yoksa kalmasının mı daha uygun olacağını Tanrı'ya sormayıp, aslında o noktaya doğru yola çıkmayı çoktan kafasına koymakla beraber, Tanrı'ya direk olarak yolculuğu en iyi nasıl sürdüreceğini sorduğundan dolayı Ksenophon'u azarladı ve şöyle devam etti:

"Bununla beraber, soruyu bu şekilde sorduğun için Tanrı'nın söylediğini yerine getirmelisin." dedi.

74 Yunanistan'da eski Apollon Tapınağı'nın ve kehanetinin bulunduğu yer. Parnas Dağı'nın eteklerinde bulunan bu yer, eski Yunan dininde dünyanın merkezi idi. Efsaneye göre, aslında kehanet, Gaea'ya atfedilmişti fakat Apollon, bu kehaneti, Gaea'nın çocuğu Python yılanını öldürerek elde etti. MÖ 582'den beri Delphi, Pythia Oyunlarının düzenlendiği yerdir. Kehanete sadece özel konular için değil, yeni kolonilerin bulunması gibi devlet işleri için de başvurulur.

Böylece, üzerine daha fazla konuşmadan, Ksenophon, Tanrı'nın ismini verdiği tanrılara kurban kesti ve yolculuğuna doğru yelken açtı. Proksenus ve Cyrus'a, krala doğru yola çıkmaya hazır oldukları anda, Sardes'te yetişti ve hemen Cyrus'la tanıştırıldı. Proksenus, büyük bir istekle, onun kalması için uğraşıyordu. Sefer biter bitmez onu eve yollayacağına söz veren Cyrus da aynı isteği gösteriyordu.

Bahsedilen seferin Pisidialılar üzerine olduğu söyleniyordu. İşte Ksenophon, bu şekilde geldi ve sefere katıldı. Clearchus'u saymazsak, diğer Yunanlar gibi saldırının aslında krala yönelik olduğundan habersiz olan Proksenus tarafından olmasa da aslında kandırılmıştı. Daha sonra gerçek öğrenildiğinde, ordunun çoğunluğu, mantığa hiç de uymayan bu yolculuktan endişe duyuyordu fakat buna rağmen birbirlerinden ve Cyrus'tan utandıkları için onun peşinden gitmeye devam ettiler ve Ksenophon da onlardan biriydi.

Şimdi ise bu şaşkınlık halindeki Ksenophon da diğerleri gibi feci bir üzüntü içindeydi ve uyuyamıyordu. Fakat çok geçmeden, uykunun kollarına düştü ve bir rüya gördü. Rüyasında şiddetli bir fırtına ve şimşek gördü. Ayrıca babasının evine bir yıldırım düşmüştü ve bunun üzerine ev tamamen alevler içinde kalmıştı. Korkuyla fırladı ve durumu düşününce, rüyanın bir bakıma iyiye işaret olduğuna karar verdi çünkü eziyet ve tehlikenin ortasındayken, Zeus'tan gelen yüce ışığı görmüştü. Öte taraftan, o ışık, açık bir şekilde Kral Zeus'tan geldiği için rüyadan korktu ve her tarafta yanan ateşin çeşitli korkular tarafından çevrelendiğine ve bu yüzden de kralın ülkesinden kaçamadıklarına işaret ettiğini düşündü. Bununla beraber tam olarak anlam, rüyadan sonra olacaklardan çıkarılacaktı.

Olacaklar şu şekildeydi. Kendine gelir gelmez, aklına tek bir soru takıldı:

"Burada neden yatıyorum? Gece ilerliyor ve düşmanın üzerimize saldırması için günün ışıması yeterlidir. Eğer hepimiz kralın eline düşersek, en korkunç görüntülerle karşılaşacak ve en korku verici acıları çekip, ardından feci şekilde can vereceğiz. Bu kaderi ba-

şımızdan savmak için de hiç kimse kılını dahi kıpırdatmaz. Kimse hazırlanmıyor, hiç kimse bir şeyi umursamıyor. Burada sanki dinlenmenin ve rahatlamanın zamanıymış gibi yatıyoruz. Ben de aynı şeyi yapıyorum! Neyi bekliyorum? İşi üstlenmesi için bir general mi? Peki hangi şehirden? Gittikçe yaşlanmayı ve olgun bir yaşa ulaşmayı mı bekliyorum? Eğer bugün kendimi düşmanın eline teslim edersem, hiçbir zaman yaşlanmayacağım."

Bunun üzerine, Ksenophon ayağa kalktı ve ilk olarak Proksenus'un görevlendirdiği subayları çağırdı. Onlar bir araya geldiğinde, şöyle dedi:

"Cesur ve yiğit askerler! Ben uyuyamadım, uyuyamam. Siz de uyuyamazsınız. Nasıl bir darboğazda olduğumuzu görünce, gözüme zerre kadar uyku giremez. Düşmanımız, emin olabiliriz ki her şeyin fazlasıyla hazır olduğunu hissedene kadar bize savaş açmayacak. Bunun yanında henüz aramızdan hiç kimse bununla ilgili düşünüp onlarla en cesur şekilde nasıl savaşırız diye bir değerlendirme yapmadı.

Eğer teslim olursak ve kralın kudretine boyun eğersek, kaderimizin ne olacağını sormamız gerekmez mi? Bu adam aynı anne ve babadan olan öz kardeşini öldürdüğünde, bununla yetinmeyip kafasını ve kollarını vücudundan ayırdı ve onları çarmıha çiviledi. Öyleyse onunla hiçbir kan bağı olmayan ve ona karşı yürüyüp kral yerine onu köle yapmaya niyetlenen ve eğer yapabilseydik onu katletmeye yeltenen biz Yunanların akıbeti onun ellerinde nasıl sonuçlanır? Bizi aşırı bir rezilliğe ve işkenceye çarptırarak, insanoğlunun geriye kalanına, bundan sonra ona karşı yürümeye yeltenenlere korku vermek için elinden geleni yapmayacak mı? Tek yapmamız gereken, dişimizi tırnağımıza takıp onun pençesine düşmekten kaçınmaktır, bundan ötesi yoktur.

Kendi adıma, ateşkes devam ettiği bütün bu süre zarfında, çaresiz bir izleyici olarak, halimize acımaktan ve kral ve yanındakileri kutlamaktan hiç vazgeçmedim. Topraklarının genişliğini ve bereke-

tini, sahip oldukları malların bolluğunu, onlara bağımlı olan insanların çokluğunu, sığırlarını, altınlarını ve kıyafetlerini gözlemledim. Daha sonra dönüp bizim askerlerimizin şartlarını düşündüm ve bu güzel şeylerde, onları satın almamızın dışında, hiçbir payımız ve hissemiz olmadığını gördüm. Bildiğim kadarıyla artık satın almaya imkanı olan çok az kişi kaldı. Üstelik satın alma dışında erzak temin etmeyeceğimize dair ettiğimiz yemin bizi engelliyor. Tüm bunları düşününce, savaştan çok ateşkesten korkar oldum.

Diğer taraftan, şimdi onlar aniden ateşkesi sonlandırdılar. Ayrıca hem onların küstahlıklarının hem de bizim şüphelerimizin sonu geldi. Onların tüm bu güzel şeyleri ödül olarak savaşanların önüne serilecek ve tanrılar bizzat bu çekişmenin hakemleri olacak. Onların isimlerini yalan yere kullanan düşmanlarımızı gören tanrılar da kesinlikle bizim tarafımızda olacaklar çünkü onların bizi tuzağa düşüreceği birçok durumla karşılaşmamıza rağmen, ettiğimiz yeminlerin ve şahidimiz olan tanrıların hatırına, bu duruma uygun olarak onlardan ve hilelerden uzak durduk. Bu yüzden bana öyle geliyor ki bu mücadeleye düşmanlarımızdan daha büyük bir yüreklilikle girmeye hakkımız var. Dahası biz soğuğa, sıcağa ve ağır işe karşı onlardan daha dayanıklı olan bir orduya sahibiz. Ayrıca tanrıların önünde, onlardan daha iyi ve daha cesur ruhlara sahibiz. Bence bu şartlarda onlar bizden daha fazla ölümlü ve daha korunmasız durumdalar. Öyle ki tanrılar, bize bir kez daha zaferi lütfedeceklerdir.

Bununla beraber, benzer yansımaların düşmanlar üzerinde de etkili olduğundan şüphem olmadığı için her neye alamet olursa olsun, tanrılar adına, onların gelip bize bu yüce görevi yerine getirmemiz için meydan okumalarını beklemeyelim. Aksine, geriye kalanları cesaretlendirip onları doğru yola çekecek rehberler olalım. Subayların en cesuru ve generaller arasından yönetmeye en layık kişiler olduğunuzu kanıtlayın. Kendi adıma ben, bu uğurda öncülük edip ileriye doğru adım atmaya karar verirseniz, arkanızdan gelirim. Öte yandan size rehberlik etmem için bana teklif ederseniz de yaşım, kendim ile görevlerim arasında kalmam için bir bahane olma-

yacaktır. En azından bundan eminim, talihsizlikleri başımdan savabilecek yaştayım."

Konuşmacının sözleri bu şekildeydi ve bir kişi hariç bütün subaylar, tüm bunları dinledikten sonra onun kendilerine öncülük etmesini istediler. Bu kişi, Boeotia aksanıyla konuşan Apollonides'ti. Bu adam, krala başvurup ondan af dilemek ve onu ikna etmeye çalışmak yerine, savaşarak güven içinde olacaklarını savunmanın saçmalık olduğunu düşünüyordu. Yaşayacakları zorlukları dile getirmeye başlamışken, Ksenophon araya girdi ve şöyle dedi:

"Ey seni müthiş adam! Bakmaya yarayan gözlerin olmasına rağmen, görmüyorsun; duymaya yarayan kulakların olmasına rağmen, duyduklarını hatırlamıyorsun. Cyrus'un ölümünden sonra, kral, o olaydan dolayı kendisiyle övünerek diktatör bir tavırla adamlarını yollayıp silahlarımızı teslim etmemizi istediğinde, sen de bizimle buradaydın. Biz silahları bırakmak yerine, onları kuşanıp kralın hemen yanında ordugahımızı kurduk ve tavrının hemen değiştiğini gördük. Onun ne yaptığını söylemek çok zor, aklını kaybetmiş durumdaydı, şaşkına dönmüştü. Bunun üzerine bize elçiler gönderip ateşkes için yalvardı ve ateşkesi sağlayana kadar bize erzak temin etti. Bir de tam tersini düşünürsek, tam da senin düşündüğün gibi davranarak generallerimiz ve kaptanlarımız ateşkese güvenip silahsız bir vaziyette onlarla görüşmeye gittiler, başlarına ne geldi? Yenilmiş, kalleşçe kandırılmış, aşağılanmış, zavallı ruhlar haline dönüştüler. Bu ruhlar ölemezler bile ki öyle sanıyorum ölüm arzuladıkları tek şeydi. Şimdi bunların hepsine şahit olan sen, kendini savunmaktan bahsetmenin anlamsız olduğunu nasıl söylersin? Bizden tekrar gidip ikna için uğraşmamızı nasıl istersin? Bana göre baylar, bu adamın bizimle aynı rütbede olmasına izin vermemeliyiz. Onu kaptanlığından mahrum etmeliyiz ve sırtına yük yükleyip ona bu şekilde muamele etmeliyiz. Bu adam bir Yunan olarak, bu tavrıyla kendi memleketinin ve bütün Yunanistan'ın yüz karasıdır."

Bu noktada Stymphalialı Agasias araya girdi ve şöyle dedi:

"Hayır, bu adamın ne Boeotia ile ne de Yunanistan ile bir alakası vardır. Onun her iki kulağının da tıpkı bir Lidyalı'nınki gibi delindiğini fark ettim."[75]

Gerçekten de öyleydi. Bunun üzerine onu kovdular. Geriye kalanlar birlikleri ziyaret etti ve nerede bir general, teğmen ve kaptan kalmışsa yanlarına çağırdılar. Hepsi toplanınca, cephaneliğin önünde oturdular. Toplanan generallerin ve subayların sayısı yaklaşık yüz civarındaydı. Bu olay meydana geldiğinde, neredeyse gece yarısıydı. Proksenus'un en yaşlı kaptanı Elisli Hieronymous, şu şekilde konuşmaya başladı:

"Generaller ve kaptanlar, şu anki kriz durumunda toplanmamızı ve uygulanabilir bazı yöntemler üzerinde sizlere de danışabilmek için bir araya gelmeyi doğru bulduk. Ksenophon, söylediklerini tekrar edebilir misin?"

Bunun üzerine Ksenophon, şu şekilde konuştu:

"Hepimiz çok iyi biliyoruz ki kral ve Tissaphernes yakalayabildikleri kadar çok adamımızı yakaladılar ve yapabilirlerse, geriye kalanları da yani bizleri de yok etmeyi planladıkları açık ve nettir. Amacımız gayet net: Barbarların gücü altına girmekten kaçınmak için yapabileceğimiz her şeyi yapmalıyız. Hatta eğer yapabilirsek, onları kendi gücümüz altına alacağız. Burada toplanan herkes; elinizde büyük bir fırsat var ve ona güvenin. Dışarıdaki askerler gözlerini size dikmiş durumdalar. Sizin yüreksiz olduğunuzu düşünürlerse korkarlar fakat düşmana saldırmak için kendi hazırlıklarınızı yaptığınızı onlara gösterirseniz ve diğerlerine örnek olursanız, emin olun, sizin arkanızdan gelecekler ve sizi taklit edecekler. Belki bir şekilde onlardan üstün olmanız doğru ve adil bir durumdur çünkü siz generalsiniz, siz tugayların ve alayların subaylarısınız. Barış zamanında, zenginlik ve mevki olarak iyi yerlerdeydiniz. Şimdi de bu savaş ortamında, bu sürüye komutanlık etmeniz beklenir ve her ne

75 Lidyalılar, zevk düşkünü ve kadınsı bir millet olarak ünlenmiştir. Yunanlar, küpeyi kadınsı bir takı olarak değerlendirmiş ve Apollonides'i bu şekilde yargılamışlardır.

zaman ihtiyaç olursa, onlar için düşünmeniz, onlar için uğraşmanız gerekir. Şu anda aramızda olmayan generallerin ve subayların yerine yenilerini atamakla ilgilenirseniz, orduya büyük bir lütuf bağışlamış olursunuz.

Kısa ve öz olarak söylemek gerekirse, liderler olmadan güzel ve saygın hiçbir iş hiçbir yerde yapılmamıştır. Özellikle askere bu gereklidir çünkü erdem ve üstünlüğü korumak adına disiplin sağlanırsa, doğuracağı sonuçlar her zaman olumlu yönde olacaktır. Gerekli tüm kumandanları atadıktan sonra, eminim, geriye kalan askerleri çağırıp cesaret verici sözler söylemeniz çok yerinde bir davranış olur. Siz de onların ordugaha yılgın bir havayla geldiklerini ve nöbet görevlerine cesaretsizce gittiklerini fark etmişsinizdir. Bu yüzden de daha iyiye gitmeleri için bir değişiklik olmadığı sürece, onların hangi hizmete uygun olacaklarını bilemiyorum. Onlara gece ya da gündüz ihtiyaç duyulduğunda, buna cevap verip veremeyeceklerini kestiremiyorum. Yapacağımız şey onların başına gelebilecek, acı çekecekleri durumlar yerine, ne yapmak istedikleri hakkında düşünmelerini sağlamaktır. Bunu yaparsanız, onların hemen harika bir şekilde canlanacaklarını göreceksiniz. Savaşta zafere ulaştıran şeyin sayıca üstünlük ve güç olmadığını biliyorsunuz, hatta bunu size hatırlatmama gerek bile olmadığını düşünüyorum. Öte yandan, tanrıların yardımıyla, savaşan gruplardan birine düşmanla karşılaşmak için daha sağlam ve cesur bir yürekle çarpışma azmi veriliyor ve böyle bir hamleyle, on durumun dokuzunda, karşı taraf onlarla yüzleşmekten kaçınıyor. Savaş durumlarında sadece hayatlarını kurtarmak için uğraşanların, doğal olarak, onursuzca ölmeye mahkum olduklarını gözlemledim.

Diğer taraftan, ölümün tüm insanların ortak nasibi ve kaderi olduğunu bilenler, onuruyla ölmek için uğraşırlar. Bu insanlar, çoğunlukla, gözlemlediğim kadarıyla, uzun yıllar yaşarlar ya da en azından, yaşamları ilerlerken günlerini mutlu mesut geçirirler. Bugün bu dersi herkesin kalbine yerleştirmesini sağlayın çünkü bizler bir nevi

kaderlerimizin dönüm noktasındayız. Şimdi cesur olma ve diğerlerine örnek olarak onları da harekete geçirme zamanıdır."

Bu sözlerle devam etti ve ondan sonra, Cheirisophus söz aldı:

"Ksenophon, şu ana kadar seninle ilgili tek bildiğim, duyduğum kadarıyla, bir Atinalı olmandır fakat şimdi seni sözlerinden ve rehberliğinden dolayı takdir etmeliyim. Umarım senin gibi daha fazla adamımız vardır çünkü bu halkımız için bir nimettir."

Daha sonra subaylar dönerek:

"Şimdi daha fazla vakit kaybetmeyelim. Hemen gidin ve ihtiyacınız olan liderlerinizi seçin. Seçiminizi yaptıktan sonra, ordugahın ortasına gelin ve yeni atanan subayları getirin. Orada, askerleri genel bir toplantıya çağıracağız. Elçi Tolmides'in de orada olmasını sağlayın."

Dudaklarından dökülen bu sözlerle gerekli olan her şeyi ertelemeden hemen yapmak için kalktı. Daha sonra generaller seçildi. Bunlar, Clearchus'un yerine Dardanialı Timasion; Sokrates'in yerine Achealı Ksanthicles; Agaias'ın yerine Arkadialı Cleanor; Menon'un yerine Achealı Philesius ve Proksenus'un yerine seçilen Atinalı Ksenophon'du.

İKİ

Yeni generaller seçildikten sonra, onlar ordugahın ortasında buluşup öncü kuvvetleri nöbetçi olarak dikip genel bir toplantı yaptıklarında, şafağın ilk cılız ışığı yeni yeni ortalığı aydınlatıyordu. Bir araya geldiklerinde, ilk olarak Lacedaemonlu Cheirisophus kalktı ve şu şekilde konuştu:

"Arkadaşlar, birçok generalden, kaptandan ve askerden mahrum bırakıldığımızı, hatta bundan daha fazlası, önceki müttefikimiz Ariaeus'un bize ihanet ettiğini görünce şu anki durumumuzun pek de iyi olmadığını söylemek mümkündür. Yine de cesur adamlar olduğumuzu kanıtlamak için şartlarımızın üzerine çıkmalı ve teslim olmak yerine eğer yapabilirsek, şanlı bir zaferle kendimizi kurtarmalıyız ya da eğer başaramazsak, en azından şanlı bir şekilde ölmeli ve bedenimizde alacak nefesimiz olduğu sürece düşmanlarımızın eline düşmemeliyiz. Onların eline düşersek, korkarım, tanrıların düşmanımızın başına bile vermesini istemeyeceğim acılar çekeceğiz."

Bu noktada Ochomenialı Cleanor ayağa kalktı ve şu şekilde konuştu:

"Baylar, kralın yalan yere yemin ettiğini ve tanrılara karşı yaptığı saygısızlığı görüyorsunuz. Yunanistan'ın kapı komşusu olduğunu iddia eden Tissaphernes'in sadakatsizliğini de gördünüz. Bizi kur-

tarmak için elinden geleni yapacaktı. Bizzat kendisinin ettiği yemini doğrulamak adına sağ elini kaldırıp söz verdi ve daha sonra, aynı adam, dudaklarındaki yalanlarla tam tersine döndü ve generallerimizi yakalattı. Bu adamın, yabancıların ve misafirlerin tanrısı Zeus'a bile saygısı yok. Clearchus'u kendi makamında arkadaş olarak ağırladıktan sonra, misafirperverliğini kurbanlarını aldatmak ve tuzağa düşürmek için kullandı. Ardından, kral yapmayı önerdiğimiz, birbirimize ihanet etmeyeceğimize dair sözler verdiğimiz Ariaeus haini geliyor. Bu adam bile tanrılardan ufacık bir korkusu bile olmadan, Cyrus'un yaşarken en çok saygı duyduğu adam olmasına rağmen, ebediyete ayrılmış olan bu adama saygı duymadan, onun en kötü düşmanı olup çıktı. Hatta bu ölü adamın arkadaşlarına zarar vermek için elinden geleni ardına koymuyor. Tanrılar bu adamlara hak ettikleri cezayı versin! Fakat biz, gözümüzün önünde olan bu ihanetlerle, artık daha fazla onların bizi kandırmasına izin vermeyecek, onların tatlı dillerine kanmayacağız. Yapabileceğimiz en iyi şekilde savaşacağız ve bunu yaptıktan sonra, tanrıların göndermeye uygun bulduğu her ne olursa kabul edeceğiz."

Ondan sonra Ksenophon ayağa kalktı. Savaş için en güzel ve en cesur kıyafetine bürünmüştü. Kendi kendine şöyle dedi:

"Tanrılar bize zaferi bahşederse, onu en güzel kıyafetlerle karşılamak gerekir. Diğer taraftan, eğer ölmem gerekirse, o vakit asilliği arzulayan birinin, beklentileri ve sonu ile uyumlu olan bir dış görünüm elde etmesi uygundur."

Konuşmasına şu şekilde başladı:

"Cleanor, barbarların yalan yere ettikleri yeminlerden ve sadakatsizliklerinden bahsetti ve zaten sizin de onları çok iyi bildiğinizi düşünüyorum. O zaman onlarla ikinci kez anlaşma yoluna girmeyi düşünsek bile onlara güvenip kendilerini düşmana teslim eden generallerimizin çektikleri eziyetlerden oluşan tecrübemizle, ister istemez derin bir umutsuzluk ve çekincelik hissederiz. Diğer taraftan, kılıçlarımızı elimize almaya ve onlar üzerinde yaptıklarına karşılık

intikam ateşini tutuşturmaya niyetlenirsek, o vakit Tanrı yardımcımız olsun, büyük kurtuluş umutlarımız doğacaktır ve bu andan itibaren onlarla aramızdaki tek münasebet savaşmak olacaktır."

Tam bu sözleri söylerken birisi hapşırdı[76] ve ani bir hareketle askerler yere eğildiler ve tanrılara dua ettiler. Ardından Ksenophon devam etti:

"Baylar, tam da kurtulmaktan bahsederken, Kurtarıcımız Zeus'tan bir işaret belirdiğine göre, ulaştığımız ilk dost ülkede, kurtarıcımıza kurtuluşumuz adına şükranlarımızı sunup kurbanlar kesmek için ant içmemizi öneririm. Diğer tanrılara da 'imkanlarımız doğrultusunda' şükranlarımızı sunacağımıza ve kurbanlar keseceğimize dair birbirimizin rızasını alalım. Bu öneriyi destekleyen herkes ellerini kaldırsın."

Hepsi ellerini kaldırdı ve hemen oracıkta ant içtiler ve savaş ilahisini söylediler. Bu dinî merasimler harfiyen yerine getirilir getirilmez, Ksenophon bir kez daha şu şekilde konuşmaya başladı:

"Kurtuluşa dair çok ve parlak umutlarımız olduğunu söylüyordum. Her şeyden önce, tanrılar huzurunda ettiğimiz yeminlere sadık kalanlar bizlerdik fakat düşmanlarımız telaffuz ettikleri kutsal sözlere aykırı davranıp, yalan yere yeminler ettiler ve ateşkesi bozdular. Böyle olunca da tanrıların onlara karşı çıkmaları ve bizimle de müttefik olmaları çok normaldir. Güçlüyü bir kerede acize dönüştürebilen tanrılar, istedikleri her an, küçük insanları feci bir karışıklıktan kolaylıkla kurtarabilirler. İkinci olarak, cesaretin bize atalarımızdan yadigar olduğunu ve tanrıların yardımıyla cesur adamların en acı verici darboğazlardan bile kurtulduğunu görmeniz ve bilmeniz için onların geçirdikleri tehlikeleri sizlere hatırlatmama izin verin.

Persler ağır silahlı kocaman ordusuyla Atina'yı dünyanın üzerinden silmek için geldiklerinde,[77] Atina'nın yiğitleri sadece onlara karşı

76 Hapşırığın uğur getirdiğine dair eski bir inançları vardır. Ksenophon'un kurtuluşa dair sözleri üzerine hapşırık sesi duyulması, orduda umut yaratmıştır.

77 Burada Datis ve Artaphernes tarafından Yunanistan'ın işgaline ve MÖ 490'da Marathon'daki yenilgileri-

koyacak yüreklere sahiplerdi ve onları yenmeyi başardılar. Daha sonra kılıçtan geçirdikleri her düşman askeri için Tanrıça Artemis'e keçi kurban edeceklerine dair ant içtiler ve kurban edecek yeteri kadar keçi bulamadıkları için her yıl beş yüz kurban kesmeye karar verdiler. O günden beri her yıl kurbanlarını keserler. Ardından, daha sonraki bir tarihte, Kserkses saymakla bitmez ordusunu topladı ve yeniden Yunanistan üzerine yürüdü. O zaman da[78] atalarımız düşmanlarımızın atalarını hem karada hem de denizde yendiler.

Üstelik bu olayların kanıtlarını hâlâ andaçlarda, anıtlarda görmek mümkündür fakat tüm bunların en büyük şahidi şehirlerimizin sahip olduğu özgürlüktür. Doğup büyüdüğünüz ülkenin özgürlüğüdür çünkü siz hiçbir adama efendi ya da bey diye hitap etmiyorsunuz. Sadece tanrıların önünde başınızı eğiyorsunuz, başka hiç kimseye boyun eğmiyorsunuz. Atalarınız böyle adamlardı ve onların evlatları da sizlersiniz. Soyunuzu herhangi bir şekilde utandırdığınızı söyleyeceğimi sakın düşünmeyin, siz böyle bir şeyden çok uzaktasınız. O yenilen ataların torunları olan bu adamlarla savaşta yüz yüze gelip karşılarında dimdik durduğunuz ve çoğu kez sizden sayıca çok fazla olmalarına rağmen, tanrıların yardımıyla onları yendiğiniz günlerin üzerinden çok geçmedi. Cesaretinizi gösterdiğiniz o dönem, Cyrus için bir taht kazanma uğraşıydı fakat bugün, kendi kurtuluşunuz için mücadele edeceksiniz. Bu yüzden de bugün cesur ve gayretli askerler olduğunuzu kanıtlamak kadar doğal bir şey olmasa gerek. Bugün düşmanla yüzleşmek için daha korkusuz olmak yaraşırız size. Bundan önceki zamanlarda onlarla ilgili bir şey bilmemenize ve önünüze devasa bir düşman kalabalığı serilmesine rağmen, atalarınızın ruhlarıyla, onlara karşı duracak kadar yürekliydiniz. Sizden sayıca ne kadar fazla olurlarsa olsunlar, artık üzerinize gelmekte tereddüt ettiklerini tecrübe ettiniz, o zaman onlardan korkacak ne var ki?

---

ne gönderme yapılmıştır. Herodot bu savaşta Perslerin verdiği kaybın 6400 olduğunu; Yunan tarafında ise ölen insanlar törenler için toplandıklarından, bu sayının kesin olarak bilinmemesiyle beraber, 192 olduğunu tahmin etmektedir.

78 Daha sonra, MÖ 480'de Salamis'te ve MÖ 479'da aynı gün içinde Plataea ve Mycale'de.

Cyrus'un birliklerinde, daha önce bizim tarafımızda olanlar, şimdi bizi terk etti diye hiç kimsenin şu anki durumumuzun bir zayıflık olduğunu düşünmesine izin vermeyin. Zira onlar, bizim yendiğimiz şu düşman askerinden daha beter korkaklardır. Her ne olursa olsun onlar bizi terk etti ve düşmana sığındı. Kaçmakta umut arayan umutsuzların liderlerinin bizim birliklerimizde, bizimle omuz omuza yer almalarındansa düşmanla bir araya gelmeleri daha iyidir. Eğer aranızdan, düşman yönetecek çok sayıda süvari birliğine sahipken, bizim hiç süvarimiz yok diye düşünen varsa, yüreğine şu prensibi yerleştirsin: On bin at, sadece sırtlarındaki on bin adama eşittir; daha azı ya da daha fazlası yoktur. Savaşta at ısırdı ya da çifteledi diye ölen oldu mu hiç? Bir savaşta meydana gelen her şeyi insanlar yapar, savaşa yön verenler gerçek kılıç ustalarıdır. Aslında biz, dayanıklı bacaklarımız üzerinde, o süvarilerden daha iyi atlılarız çünkü onlar sadece bizden dolayı değil, ayrıca düşmekten dolayı da duydukları can korkusundan, atlarının boyunlarına yapışıyorlar. Diğer taraftan biz, ayaklarımız yere sağlam basarak, rakiplerimize daha ağır atışlar yapabilir ve istediğimiz kişiye daha sağlam bir şekilde saldırabiliriz. Süvarilerin bizden üstün olduğu bir nokta var, kabul ediyorum. Onlar bizden daha kolay ve hızlı bir şekilde kaçabilirler.

Bununla birlikte, belki savaşmak için kendinizi hazır hissediyorsunuz, bu konuda yeterince yüreklisiniz fakat Tissaphernes'in artık bize rehberlik etmeyecek olmasından ve kralın bundan sonra bize erzak teminatı sağlamayacak olmasına canınız sıkılıyor. Şimdi bir düşünün, bize karşı hain planlar yaptığını bildiğimiz Tissaphernes gibi bir rehberimizin olması mı daha iyi, yoksa şansımızı yakaladığımız, bize yolu göstermeye mecbur ettiğimiz ve bize rehberlik ederken ufacık bir hatanın hayatlarına mâl olacağını bilen esirlerden yana kullanmak mı daha iyi? Aynı şekilde, onların sağladığı erzakları, az miktarda ürüne karşılık yüksek fiyatlarla satın almak mı daha iyi, üstelik artık onlar için ödeyecek paramız da yok, yoksa zafer kazanmanın verdiği hakla, kendimize fayda sağlamak için ihtiyaçlarımızı en iyi şekilde karşılayacak kadar erzağı elde etmek mi daha iyi?

Öte taraftan, belki şu anki pozisyonumuzun avantajlarını kabul ediyorsunuz fakat nehirlerin büyük bir zorluk olduğundan eminsiniz. Onları aşmakla büyük hata ettiğinizi düşünüyorsunuz. Eğer böyle bir düşünceniz varsa, bir de şöyle düşünmenizi isterim: Belki de bu barbarların yaptığı en aptalca şey değildir. Hiçbir nehir baştan başa geçilmez değildir; kaynağından uzaklarda bir yerlerde önünüze ne tür zorluk çıkarırsa çıkarsın, tek yapmanız gereken yolunuzu kaynağına çevirmektir ve orada nehri ayak bileklerinizden yukarısı ıslanmadan geçebilirsiniz. Farz edelim ki nehirler yolumuza engel oldular ve bahsettiğim rehberler ortaya çıkmadı, neyi umursayalım ki? Tüm bunlar için paniğe kapılmamıza gerek yok. Bizden daha iyi olduklarını kesinlikle kabul edemeyeceğimiz Misyalıları biliyoruz ve onlar hâlâ kralın kendi ülkesinde, kimsenin terk etmeleri gerektiğini söylemediği çok sayıda geniş ve zengin şehirlerde yaşıyorlar. Benzer şekilde Pisidialılar da iyi bir örnektir ya da Likaonyalılar. Onların nasıl yola çıktıklarını kendi gözlerimizle gördük. Ovalardaki kaleleri ele geçirerek ve bu adamların topraklarının ürünlerini ekip biçerek ne işler başardıklarını gördük. Bize gelince, eve gitmeye kararlı olduğumuzu şimdilik kimseye belli etmememiz gerektiğini savunuyorum. Bu civarlarda bir yerde yaşamak için kalıcı olarak buraya yerleşmeye karar vermişiz gibi kendimize yer edinmeye ve ihtiyaçlarımızı karşılamaya başlamalıyız. Kralın Misyalılara, ülkesinden zarar vermeden çıkmaları karşılığında, istedikleri kadar rehber ya da talep ettikleri kadar rehine vermekten tekrar tekrar memnunluk duyacağından eminim. Onlar için anayollar yapardı ve dört atlı arabalarla gitmeyi tercih etseler dahi onlara hayır demezdi. Bu yüzden, bizim buraya yerleşmeye hazırlandığımızı görürse, bizi de aynı yolla destekleyeceğinden eminim. Öte yandan, benim asıl korkum, başıboş bir şekilde zevk ve sefa içinde yaşamayı öğrenip, lükse, bu uzun ve güzel Med ve Pers kadınlarıyla oynaşmaya alışarak, Lotus yiyenlere dönüp evin yolunu tamamen unutmamızdır.

Bana göre ilk olarak yapmamız gereken tek doğru şey, Yunanistan'a dönmeye çalışmak ve yüreklerimizde taşıdıklarımıza ve evleri-

mize ulaşmaktır. Ülkemizde yoksul bir hayat sürenlerin buraya açılan özgür yola ulaşmalarının kendi ellerinde olduğunu gösterelim. Orada, fakir ve muhtaç[79] bir şekilde yaşayan halklara tüm bunların kendi hataları olduğunu kanıtlayalım ve onları topyekun tuzu kuru burjuvalara dönüştürelim. Onların buradaki zenginlikleri ve bollukları görmelerini sağlayalım. Baylar, tüm bu güzel şeyleri elinde tutacak olanlar güçlülerdir. Onlara sahip olmaya kimin gücü yeterse, nimetlerinden faydalanmak da bu kişilere düşer.

Karşı karşıya olduğumuz başka bir konuya değinmek isterim. Yürüyüşümüzü en güvenli şekilde nasıl devam ettirebiliriz? Ne durumlarda darbelere ihtiyaç duyarız? En iyi şekilde nasıl dövüşür ve avantaj elde ederiz? Bütün bu konular üzerinde etraflıca düşünmemiz gerekir.

Bence ilk olarak, ordunun ihtiyaç duyduğu yerlere yürürken serbest ve özgür olması için sahip olduğumuz arabaları yakalım. Böylece doğal olarak, yüklerimizi başımıza bela etmemiş oluruz. İkinci olarak, çadırlarımızı da yaktığımız ateşe atmalıyız çünkü bunlar sadece taşımakta problem yaratan şeylerdir ve bize ne savaşırken ne de erzak tedarik ederken ufacık bir fayda bile sağlamıyorlar. Dahası, gereksiz yüklerin tamamından kurtulalım. Sadece savaş için ihtiyaç duyacağımız malzemeleri ya da yiyecek ve içecekleri koruyalım. Böylelikle mümkün olduğunca çok adamımız silahlanmış olacak ve mümkün olduğunca az adamımız yük taşıyacak. Yenilgi durumunda, sahip olunan malların artık sahibine ait olmadığını size hatırlatmama gerek yoktur. O vakit galip gelmemiz durumunda, düşmanları, bu malları taşımaları için hamallarımız yapacağız.

Şimdi de hepsinden en önemli olduğunu düşündüğüm bir şeyi açıklamayı borç bilirim. Gördüğünüz gibi düşmanlarımız generallerimizi yakalayana kadar bize savaş açmaya cesaret edemediler. Subaylarımız burada olduğu sürece ve biz onlara itaat ettiğimiz sürece

79 Burada en azından, ilerleyen sayfalarda Ordu'ya, Phasis'e, Calpe'ye ilişkin daha fazla duyacağınız kolonizasyon planının ilk bilinçli ifadesi yer alır.

savaşta bizimle boy ölçüşemeyeceklerini anladılar. Öte yandan onları yakaladıktan sonra, oluşacak karışıklık ve anarşinin tamamıyla bize ölümcül sonuçlar doğuracağını umdular. Öyleyse, şu anki subaylar ve liderler önceki generallerden daha uyanık ve dikkatli olmalılar. Aynı şekilde emir altındakiler de şu anda eskisinden daha itaatkar ve disiplinli olmalıdırlar. Herhangi bir itaatsizlik ve disiplinsizlik durumunda, o anda orada olan kişinin subaya suçluyu cezalandırma konusunda yardımcı olacağına dair bir hükme varmalısınız. Böylece düşman ciddi bir şekilde hayal kırıklığına uğratılacaktır çünkü artık onlar, tek bir adamın bile korkak ve ihanetçi rolü oynamasına izin vermeyen bir Clearchus[80] yerine, on bin Clearchus görecekler. Şimdi yaptığım tespitleri sonlandırmanın zamanı geldi çünkü düşman her an burada olabilir. Bu yüzden de bu önerileri onaylayanlar bir an önce desteklediklerini göstersinler ki bunları hayata geçirebilelim ya da daha iyi bir fikri olan varsa, er bile olsa, bu fikrini açıklamaktan geri durmasın. Hepimizin kurtuluşu hepimizin ortak isteğidir."

Bundan sonra Cheirisophus konuştu ve şöyle dedi:

"Ksenophon'un bahsettiklerinin ötesinde yapılacak bir şey varsa, o da söylediklerini hemen hayata geçirmektir. İleri sürdüğü önerilerle ilgili olarak derhal oylama yapmak en doğru olandır. Ksenophon'un önerilerini destekleyenler ellerini kaldırsın."

Herkes ellerini kaldırdı. Ksenophon tekrar ayağa kalktı ve şunları söyledi:

"Baylar, bunların yanında ihtiyacımız olan şeylerle ilgili ne düşündüğümü sizlere söylerken, lütfen beni dinleyin. Erzak temin edeceğimiz yerlere doğru yürümek zorunda olduğumuz açıktır. Şu anda, bize iki buçuk milden daha fazla uzakta olmayan bereketli köylerin olduğunu duydum. Bu yüzden düşman, yanından geçenlere doğru koşup yapabilirlerse ısırmaya çalışan fakat onlara doğru dönüldüğünde hemencecik kaçan korkak sokak köpekleri gibi ha-

80 Clearchus uyguladığı disiplinle ünlenmiş bir komutandı.

reketlerimizi takip edip biz çekilince de peşimizden gelirlerse hiç şaşırmam. Onların taktiği bu şekilde olacak. O yüzden, yük hayvanlarımızı ve etraflarındaki kalabalığı sarsılmaz bir güven içinde konumlandırmak için kale düzeni şeklinde ilerlemek daha güvenli olabilir. Görev dağılımını hemen yaparsak ve dikdörtgen şeklindeki yürüyüş düzenine kimin yön vereceğine, öncü kuvvetleri kimin yönlendireceğine, kimin kenar noktalarının, kimin artçı birliklerin yönetimini alacağına karar verirsek, acil bir durumla karşılaştığımızda zaman kaybetmemiş oluruz. Böylece, düşman göründüğünde, tüm bunları düşünmek zorunda kalmadan savaş düzeninde, planlarımızı hemen hayata geçiririz.

Daha iyi bir planı olan varsa, benimkini uygulamak zorunda değiliz fakat eğer yoksa bence bir Lacedaemonlu olduğu için Cheirisophus liderliği alsın ve Timasion ve ben, en genç olanlar, şimdilik arka kısmı yönetirken, en yaşlı iki generalimiz de ayrı ayrı iki kanadın komutasını alsınlar. Şimdilik bu düzeni bir deneyelim ve zaman zaman çeşitli gelişmeler baş gösterdiğinde, duruma göre değişiklik yapabiliriz. Önerecek daha iyi bir planı olan varsa, söylesin."

Hiçbir muhalif ses duyulmadı. Bunun üzerine şöyle dedi:

"Bu kararı destekleyenler ellerini kaldırsın."

Herkes ellerini kaldırdı ve karar uygulandı. Ardından Ksenophon:

"Şimdi de yerlerimize gidip bu kararlar çerçevesinde görevlerimizi yaparsak iyi olur. Sevdiklerini tekrar görmek için yanıp tutuşan varsa aranızda, ona cesaretini ve yiğitliğini kanıtlaması gerektiğini, yüreğini ortaya koyması gerektiğini hatırlatın. Yüreğindeki bu arzuya ulaşması için başka yol yoktur. Eğer aranızda, tek amacı hayatta kalmak olanlar varsa, zafer kazanmaya çalışın. Katletmek zaferin bir gereğiyse, ölmek de yenilginin kaderidir. Belki de amacınız para ve varlık kazanmaktır. Yine üstün gelmek için uğraşın çünkü galip gelenler yenilenlerin mallarını ele geçirirken, kendi mallarını da koruyarak çifte kazanç sağlarlar."

ÜÇ

Konuşma sona erdi; kalktılar ve görev yerlerine çekildiler. Daha sonra arabaları ve çadırları yaktılar ve yanlarında bulunan çeşitli eşyaların arasından ihtiyaç duyacakları malzemeleri paylaştıktan sonra, geriye kalanları ateşe attılar. Bunu yaptıktan sonra, kahvaltılarını yapmaya koyuldular. Onlar kahvaltı yaparken, yaklaşık otuz atlıyla Mithridates çıkageldi ve kendisini duyabilecekleri bir mesafeden generalleri çağırarak, onlara şöyle dedi:

"Yunan askerleri, sizin de iyi bildiğiniz gibi, ben de Cyrus'a karşı sadıktım ve sizin iyiliğinizi isteyen bir adamım. Aslında bakarsanız, burada günlerimi büyük bir korku içinde geçiriyorum. Eğer önümüzde size faydası olacak bir kurtuluş yolu olduğunu görürsem, tüm askerlerimle size katılmak için bir an bile tereddüt etmem. Bu yüzden, beni bir arkadaşınız ve yandaşınız, sizin birliklerinizde sizinle birlikte ilerlemeye hevesli bir dost olarak görün ve önümüzdeki süreç için ne düşündüğünüz hakkında lütfen beni bilgilendirin."

Generaller toplanıp görüş alışverişinde bulundular ve Cheirisophus'u sözcü yapıp şu cevabı vermeyi uygun buldular:

"Eğer yolumuzda kimse bize engel olmazsa, mümkün olduğunca az zarar vererek kendi ülkemize doğru ilerlemeye karar ver-

dik fakat eğer bizi engellemeye çalışan biri olursa, bizimle savaşmak zorunda kalacaktır ve biz, bunlarla başa çıkmak için sahip olduğumuz tüm kuvvetlerle, var gücümüzle savaşacağız."

Bunun üzerine Mithridates, kralın rızası olmadan kurtuluş umutlarının olmadığını kanıtlamaya koyuldu. Böylece oraya gelmesinin nedeni açıklığa kavuşmuş oldu. Gizli bir casustu. Zaten, Tissaphernes'in akrabalarından biri, onun sadakatini kontrol etmek için etrafında dolaşıyordu. Daha sonra, generaller düşman topraklarında oldukları sürece, ateşkes ya da elçi kabul etmeksizin, resmen savaş ilan etmenin daha iyi olacağı konusunda karar kıldılar çünkü başından beri sürekli geliyorlardı ve askerleri ayartmaya çalışıyorlardı. Hatta yaklaşık yirmi adamıyla gece yarısı ordugahtan ayrılan Nicarchus üzerinde başarılı bile olmuşlardı.

Bundan sonra, kahvaltılarını yaptılar ve hayvanlarını ve ordunun erzak kalabalığını ortaya alıp belirledikleri yöntemle, düzenli bir şekilde Zapatas nehrini geçtiler. Mithridates arkasında iki yüz kadar asker ve bir adamın görmek istediğinin iki katı çevikliğinde ve çok sayıda okçu ve sapancı ile tekrar göründüğünde, Yunanlar henüz çok fazla ilerlememişlerdi. Arkadaşlarıymış gibi onlara yaklaştı fakat birbirlerine oldukça yaklaştıkları sırada, birden, aralarından bazıları, atlı ya da yaya, oklarla ve yaylarla, kimisi sapanlarla atış yaptılar ve birçok adamı yaraladılar. Yunanların artçı kuvvetleri bir süre karşılık veremediklerinden dolayı ciddi şekilde darbe aldılar çünkü Giritli okçuların[81] menzili, Perslerin menzillerinden daha kısaydı ve aynı zamanda hafif silahlı bir birlik olduklarından dolayı ağır silahlı piyade birliklerinin arasında sıkışıp kaldılar. Mızrakçılar da aynı şekilde mızraklarını düşmanın sapancılarına ulaşacak kadar uzağa fırlatamıyorlardı. Böyle olurken, Ksenophon düşmanı kovalamaktan başka çarenin olmadığını düşündü ve yanına arka kısmı koruyan bazı ağır ve hafif silahlı piyadeleri alarak düşmanı kovaladı fakat tüm çabalarına rağmen tek bir adam bile yakalayamadılar.

81 Giritli okçular dönemin en iyi okçularıydı.

Süvarilerinin olmaması Yunanların aleyhine bir durumdu. Ayrıca piyadeler düşman askerlerini yakalayamıyor ve onların üstesinden gelemiyordu çünkü ellerinde bulunan olanakları ve aralarındaki mesafeyi düşününce birlikten ayrılıp düşmanın peşine düşmek mantıksızdı. Diğer taraftan, Asyalı süvariler, kaçarken bile arkalarını ok yağmuruna tutuyorlardı ve askerleri yaralıyorlardı. Yunanlar, bu yüzden her adımda savaşarak geri çekilmek zorunda kaldılar ve o günün sonunda üç milden fazla ilerleyemediklerini fark ettiler fakat akşama doğru köylere ulaştılar.

Artık eski umutsuzluk geri dönmüştü. Cheirisophus ve generallerin en yaşlıları, orduyu terk edip düşmanı kovalamaya gittiği ve bununla birlikte düşmana zerre kadar zarar veremeden hayatını tehlikeye attığı için Ksenophon'u suçladılar. Ksenophon kendisini suçlamakta haklı olduklarını kabul etti, zaten ulaştıkları sonuç da bunun en iyi kanıtıydı.

"Gerçek şu ki kovalamaya mecbur kaldım. Yerimde sayıklamak ve adamlarımızın ciddi şekilde yaralandığını görmek ve karşılık verememek çok zordu. Bununla birlikte, kovalamaya başladığımızda, sizin söylediğinizin doğruluğunu inkar edecek bir durum da olmadı. Geri çekilirken savaşmakta büyük zorluklar yaşadık. Öte yandan düşmanı ufacık bile yaralayamadık. Tanrı'ya şükür, bize büyük bir güçle saldırmayıp az sayıda adamla gelmişlerdi. Bu yüzden verdikleri zarar çok fazla olmadı ve en azından bize neye ihtiyacımız olduğunu gösterdiler. Düşman, Giritli okçularımız onlara ulaşamasın ve mızrakçılarımız o mesafeye mızraklarını ulaştıramasınlar diye menzilimizin ötesinde bize ok ve sapan fırlattı. Biz kovalamaya başladığımızda, bu takibi birlikten koparak sürdürmek mümkün değildi. Kısa mesafede de hiçbir yaya asker, ne kadar hızlı olursa olsun, başka bir yaya askerin bir ok menzili mesafesinde peşine düşüp üstesinden gelemez. Öyleyse, biz ilerlerken, onların bizi yaralayabilecekleri ihtimallerini ortadan kaldırmak istiyorsak, en kısa sürede sapancılara ve süvarilere sahip olmalıyız. Orduda, çoğunun nasıl sapan kullanıldığını bilen ve sapanlarının mermilerini Pers sapanlar-

dan iki kat daha uzağa fırlatabilen Rodosluların olduğunu duydum. Persler insan yumruğu büyüklüğünde taşlar kullandıkları için kısa mesafelerde atış yapabilirken, bu Rodoslular kurşun mermilerini kullanmakta da yetenekli olan atışçılardır. Öyleyse, farz edelim ki ilk olarak araştırdık ve aralarında kimlerin sapanlara sahip olduğunu bulduk ve bu sapanlar için sahibine parasal değerini ödedik. Bize daha fazla sapan yapacak diğer kişilere ödül olarak para bahşettik ve son olarak, sapancı olarak görev yapmaya gönüllü olan kişiler için de çeşitli ayrıcalıklar oluşturduk, o vakit öne çıkıp bize yardım etmeye hazır olan yetenekli insanları bulabileceğimizden hiç şüphem yoktur. Orduda atlarımızın olduğunu da biliyorum. Kimisi benim birliğimde, kimisi de Clearchus'tan kalan atlardır. Ayrıca savaşta ele geçirdiğimiz ve yükleri taşımaları için kullandığımız çok sayıda düşman atları da mevcut. Bunları, yerlerine sıradan yük hayvanlarını koyarak ve kendilerini süvari birliği için hazırlayarak bir araya getirelim. Bu sayede atlılarımızın kaçan düşman süvarileriyle başa çıkabileceğinden hiç kuşkum yoktur."

Bu öneriler hayata geçirildi ve o gece iki yüz sapancı görevlendirildi. Bir sonraki gün, elli kadar at ve atlı tamamen donanımlı olarak teftişten geçirildi ve bunlar için deri yelekler ve zırhlar temin edildi. Başlarına Atinalı Polystratus'un oğlu Lycius atandı.

DÖRT

O gün hiçbir faaliyette bulunmadılar fakat ertesi gün her zamankinden daha erken kalktılar ve çok geçmeden yola koyuldular çünkü geçmeleri gereken dar ve derin bir vadi vardı ve burada düşmanın kendilerine tam da vadiyi geçerken saldırmasından korkuyorlardı. Karşıya geçtiklerinde Mithridates bin at ve sayıları dört bine ulaşan okçu ve sapancılarla tekrar göründü. Bu grubun tamamını Tissaphernes'ten istemişti ve karşılığında Yunanları Tissaphernes'e teslim edeceğine dair söz vermişti. Çok küçük bir müfrezeyle gerçekleştirdiği son saldırısından ve kendisi küçücük bir kayıp bile vermeden onlara verdiği zararlardan dolayı Yunanları küçümsüyordu.

Yunanlar vadiyi geçip bir mil kadar uzaklaştıklarında, Mithridates de kuvvetleriyle vadiyi geçmişti. Hafif silahlı ve ağır silahlı piyadelerin takip sırasında hangi görevleri üstleneceklerine dair verilen emir daha önceden birliklere duyurulmuştu. Şimdi ise arkada önemli bir destek birliği olarak görev yapan süvarilere de kendilerine güvenerek takibi sürdürmeleri emredildi. Böylece Mithridates adamlarıyla ortaya çıktığında, tam da ok ve sapanların menzili içindelerdi, Yunanlara işaret veren borazanın sesi duyuldu ve aniden hücum emri verilen birlikler saldırı için koşmaya başladı. Ardından süvari birliği üzerine düşeni yaptı. O anda düşman karşı koyamadı ve beklemek yerine vadiye doğru kaçmayı tercih etti. Bu takip

sırasında Asyalıların çok sayıda piyadesi öldürüldü ve on sekiz kadar süvarisi vadide esir alındı. Öldürülenlere gelince, Yunanlar, ani bir dürtüyle hareket ederek, düşmanları üzerinde mümkün olan en korkunç izlenimi bırakmak için ölülerin vücutlarını parçaladılar.

Düşman bu şekilde alt edildi ve bu şekilde geri çekildi. O günün geriye kalan saatlerinde güven içinde yürüyüşlerine devam eden Yunanlar, Dicle nehrine ulaştılar. Burada Larissa[82] adlı geniş ve terk edilmiş bir şehirle karşılaştılar. Eski zamanlarda Medlerin yaşadığı bir bölgeydi; duvarlarının genişliği yirmi beş adım, yükseklikleri yüz adım ve bütün çevresi iki fersahtı. Yirmi adım yüksekliğindeki taş bir temelin üzerine oturtulmuş kilden tuğlalarla inşa edilmişti. Persler Medlerden imparatorluğu almak için uğraştıkları sırada Perslerin kralı[83] bu şehri kuşattı fakat tüm çabalarına rağmen alamadı. Daha sonra güneşin yüzünü bir bulut kapladı ve sakinleri şehri terk edene kadar ışığın gelmesini engelledi. Şehir bu şekilde ele geçirildi. Şehrin yanında yüz adım genişliğinde ve iki yüz adım yüksekliğinde taş bir piramit[84] vardı ve içinde civar köylerden buraya sığınmak için kaçan çok sayıda barbar vardı.

Bu bölgeden, bir gün, altı fersah ilerleyerek büyük, terk edilmiş bir hisara ulaştılar. Bu hisar Mespila[85] adlı bir şehre karşı uzanıyordu. Medler bir zamanlar bu şehirde yaşardı. Bu hisarın temeli kabuklarla dolu cilalı taşlardan oluşturulmuştu. Genişliği ve yüksekliği elli adımdı ve bu temel üzerinde tuğladan bir duvar yükseliyordu. Söz konusu duvarın genişliği elli adım, yüksekliği dört yüz adımdı ve duvarın çevresi altı fersahtı. Hikayeye göre, Persler Med

82 Larissa, bugünkü Nimrud şehri taraflarında bir bölge. Asur Devleti'nin merkezi olan Ninova'nın güneybatı köşesidir. Bu isim "hisar" kelimesini ima eder ve birçoğunun Ksenophon'un anlatımında da geçtiği çok sayıda Yunan şehrine bu isim verilmiştir.

83 Büyük Cyrus (MÖ 558-529).

84 Pramit diye adlandırılan yapılar büyük olasılıkla zigguratlara işaret eder çünkü sözü geçen bölgede bu yapılara sık sık rastlanır. Zigguratlar, eski Mezopotamya'da yaşayan Sümerler, Babiller ve Asurlar için bir çeşit tapınak görevi görüyordu. Piramitlerin aksine zigguratların üstü düzdür ve tepelerinde bir tapınak ya da türbe bulunur. Güneşte ısıtılmış tuğlalardan inşa edilirdi.

85 Musul'un karşısı, eski Ninova'nın kuzeybatı kısmıdır. Larissa'dan yaklaşık olarak on sekiz mil yukarıdadır. Ninova'nın çevresinin yaklaşık elli altı mil olduğu söylenir. MÖ 558'de Cyrus tarafından yıkılmıştır.

İmparatorluğu'na son verdiğinde, kralın karısı Medea[86] kaçıp buraya sığınmıştı. Ayrıca Perslerin kralı bu şehri kuşatma altına almış fakat şehri ele geçirmek için çeşitli yöntemler deneyip abluka altında tutarak ve tüm gücüyle saldırarak da olsa bir türlü ele geçirememiştir. Zeus şehrin sakinlerini öyle bir şaşkına çevirdi ki şehir ancak bu şekilde ele geçirildi.[87]

Bu bölgeden bir gün -dört fersah- boyunca ilerlediler. Aynı gün içinde ilerlerken, Tissaphernes ortaya çıktı. Yanında kendi süvarileri ve kralın kızını eş olarak alan Orontas'a ait bir kuvvet ve dahası, Yunanlar krala doğru yürürken Cyrus'un yanına aldığı Asyalılar vardı. Askerî gücün çok güçlü ve büyük olduğu görüntüsünü vermek için kralın kardeşinin destek için getirdiği askerlerle birlikte Tissaphernes'in kraldan hediye olarak aldığı askerler de ordudaki yerlerini almışlardı. İyice yaklaşınca, bazı birliklerini arkaya yolladı ve diğer birliklerin de her iki taraftan kanatlarda pozisyonlarını almalarını sağladı fakat saldırmakta tereddüt etti. Herhangi bir riski göze almak istemiyordu. Bu yüzden de sapancılara ve okçulara atış yapmalarını emretti. Yunan saflarında aralara yerleştirilen Rodoslu sapancılar ve okçular[88] önüne geleni vurunca ve her atışları hedefi bulunca, (ordu çok kalabalık olduğu için böyle bir durumda hedefin şaşması neredeyse imkansızdı) Tissaphernes tüm hızıyla menzilin gerisine çekildi ve diğer birlikler de onu izledi. Günün geri kalanında Yunanlar ilerlemeye devam ederken, düşman askeri de onları takip etti. Artık Asyalılar keskin nişancılık konusunda eskisi kadar tehlikeli değillerdi çünkü Rodoslular Pers sapancılarından, daha doğrusu çoğu Pers okçusundan daha uzak mesafelere atış yapabiliyorlardı. Pers yaylarının ebatları çok büyüktü. Böylece Giritliler buldukları okları faydalı bir şekilde kullanabiliyorlardı. Düşman ok-

86 Media'nın son kralı Astyages'in karısı. Kimisine göre Media Duvarı, aslında Kraliçe Nitocris döneminde, MÖ 560'ta inşa edilen "Medea'nın Duvarı" olmalıdır.

87 Hikayeye göre, Dicle Nehri taşıp duvarlardan birini yıkınca, şehir ele geçirilmiştir.

88 İskitler: MÖ 8. yüzyıl MÖ 3. yüzyıl arasında Avrupa'nın doğusu (Kırım ve Pontik Bozkırlar) ile Orta Asya'da, Tanrı Dağları ve Fergana Vadisi'ni de içine alan bölgelerde yaşamış göçebe halk. Burada bu, "okçular" için kullanılan teknik bir isimdir. İskit kölelerden oluşan Atina'daki polisler teknik olarak bu şekilde adlandırılır.

larını kullanmayı sürdürdüler ve onları çok yükseklere[89] fırlatarak atış talimleri yaptılar. Köylerde çok sayıda yay kirişi ve sapanlarda kullanabilecekleri kurşun buldular. Bugünün sonunda, bazı köylere rastlayan Yunanlar ordugah kurarken, çatışmada çok ağır darbeler alan barbarlar da geri çekildiler.

Ertesi gün eylemsizlik günüydü. Bol miktarda mısır bulunan köylerde durakladılar, yiyecek tedarik ettiler. Bir sonraki gün, yürüyüşe düzlük boyunca (Dicle kıyısı boyunca) devam edildi ve Tissaphernes hâlâ onların peşinden gidiyor, çatışmayı sürdürüyordu. Bu durumda Yunanlar, düşman kendilerini takip ederken oluşturdukları dikdörtgensel düzende yürümenin onları olumsuz etkileyeceğini fark ettiler. Karşılarına çıkan herhangi bir yol daraldığında, geçilmesi gereken bir tepeyle karşılaştıklarında ya da geçmeleri gereken bir köprü karşılarına çıktığında, zorunluluktan dolayı, ordunun kanatları birbirine yaklaştığı zaman, biraz doğal sebeplerden biraz da oluşan karmaşadan dolayı ağır silahlı piyadeler yürüyüş düzenlerindeki yerlerinde kalmayı başaramaz ve zorlukla ilerlerler. Bu sıkışma durumundan sonra kanatların tekrar yerlerine döndüğü zamanlarda ise birbirlerinden ayrılmadan önce, yaşadıkları karmaşadan dolayı çok zor kendilerine gelirler ve askerlerin dağılmasıyla kanatlar arasında geniş bir boşluk olduğundan, özellikle arkalarından gelen bir düşman olunca, askerlerde bir güven kaybı yaşanır. Geçilmesi gereken bir köprü olduğunda ya da diğer zorlu şartlarla karşılaştıklarında, ortaya çıkan şey her bir birliğin, endişeyle, o engeli ilk olarak aşmaya çalışması ve bu anlarda düşmanın saldırıya geçmesinin çok kolaylaşmasıydı.

Bu sorunu fark eden generaller durumu düzeltmeye koyuldular. Böylece, her birinin başında kendi kaptanın bulunduğu yüzer adamdan oluşan birlikler oluşturdular ve diğer subaylar için de yüz kişilik birliklerin yarısı ve çeyreği kadar çeşitli gruplar oluşturdular. Bu yeni grupların görevi, yürüyüş boyunca, kenarlar birbirine

89 Yani pratikte en geniş menzile ulaşabilmek için okları yatay olarak değil, göğe doğru fırlatıp kelimenin tam anlamıyla uçurmaya çalıştılar.

yaklaşmak zorunda kaldığı zamanlarda, kanatları sıkıntıdan kurtarmak için geriye çekilmekti. Düzeni bu şekilde oluşturdular. Dikdörtgenin kenarları tekrar genişlediğinde, aradaki boşluğu doldurdular. Aradaki boşluğun sürekli dolu olmasını sağlamak için boşluk daraldığında arayı bu birliklerle, eğer genişse elli kişilik birliklerle, eğer daha da genişlerse yirmi beş kişilik birlikleri de ekleyerek doldurdular.

Bu şekilde önlerine bir geçit ya da köprü çıktığında, karmaşa yaşamadılar ve bu yerlerden tüm birlikler rahatlıkla geçebildi. Savaş düzenine girmeleri gereken durumlarda, bu birlikler öne gelip kendi saflarında toplandılar.

Bu halde dört gün ilerlediler. Beşinci gün tamamlanmadan önce, etrafında köylerin kümelendiği bir çeşit saray gözlerine ilişti. Dahası, bu saraya giden yolun yüksek tepeler ve eteğinde köylerin uzandığı dağın yamaçları boyunca dalgalandığını gördüler. Düşmanın süvari olduğunu bilen Yunanlar için bu tepeler, doğal olarak, sevindirici bir görüntüydü. Bununla birlikte, düzlükten uzaklaşıp ilk tepeye çıktıklarında ve bir sonrakine tırmanmak için inişe geçtikleri sırada, bu bağlantı noktasında barbarlar onlara hücum etti. Yüksek tepeden aşağıya doğru onları ok ve sapan taşı yağmuruna tuttular. Bu adamlar “kamçı altında”[90] harekete geçirildi ve bunlar Yunan hafif piyade birliklerini alt edene ve ağır piyadelerin arkasına sığınmaya zorlayana kadar çok sayıda adam yaraladılar. Sapancılar ve okçular, asker kalabalığı içinde sıkıştıkları için o gün tamamen işlevsiz hale geldiler ve orduya bir fayda sağlayamadılar.

Bu şekilde sıkıştırılan Yunanlar, bir hamleyle onları kovalamaya başladılar fakat ağır silahlı birlikler oldukları için tepeye zar zor tırmanabildiler. Diğer taraftan düşman çok rahat bir şekilde olduğu yerden uzağa fırlıyordu. Kovalamaya katılan birlikler, ordunun geri kalanına katılmak için geri çekildikleri sırada ciddi hasarlar aldılar. Daha sonra, ikinci tepede de yine aynı şeyleri yaşadılar. Üçüncü te-

90 Pers liderlerinin askerlerini düşmana saldırmaları için kırbaçladıkları görülmüştür.

peye geldiklerinde, dikdörtgenin sağ kanadından bir hafif piyade birliğini dağın tepesinde bir noktaya yerleştirene kadar orduyu yerinden kıpırdatmamaya karar verdiler. Bu birlik kendilerini takip eden birliklerden daha yukarıda bir noktaya gidince ve uygun bir noktaya ulaşınca, barbarlar kılıçtan geçirilme ve iki saldırı hattının arasında kalma korkusundan aşağıdaki ana birliğe saldırmaktan vazgeçti. Böylece günün geriye kalan kısmında Yunanlar iki kısım halinde ilerlediler. Bir grup tepeler boyunca yolu takip ederken, diğer grup da onlara paralel olarak dağların daha yüksek noktalarında ilerlediler. Böylece köylere ulaştılar ve yaralılarla ilgilenmeleri için sekiz doktor görevlendirdiler.

Bol miktarda buğday, şarap ve ayrıca geniş ambarlarda atlar için ayrılmış arpalar ve benzeri erzaklar bulunması ayrı bir ikna nedeni olurken, asıl nedenleri yaralıların iyileşmesini sağlamak olduğu için burada üç gün kaldılar. Bu erzaklar bölgenin yönetici satrapı tarafından toplanmıştı. Dördüncü gün, ovaya inmeye başladılar fakat Tissaphernes onlara yetişince, yaşadıklarından yeterince ders aldıkları için gördükleri ilk köyde ordugah kurmanın gerekliliğini öğrenmiş oldular ve ilerlerken aynı zamanda savaşmaktan da vazgeçtiler. Çünkü kimisinin yaralı olduğu, kimisinin yaralıları taşıdığı, kimisinin de bu kişilerin silahlarını taşıdığı askerlerin çoğu savaşamaz haldeydi. Fakat onlar ordugah kurdukları anda, köyün üzerinden ilerleyen barbarlar, keskin nişancılarıyla onları bezdirmek için girişimde bulundular. Yunanlar üstün duruma geldi çünkü sürekli saldıran bir düşmanla hareket halinde bir çarpışmayı sürdürmektense, sabit bir yerde onları karşıdan görüp eylemde bulunmak daha kolaydı ve bu da Yunanların lehine olan bir durumdu.

Akşama doğru, barbaralar için geri çekilme vakti gelmişti çünkü Yunan ordugahına yedi ya da sekiz mil yakınlıkta ordugah kurmak onların âdeti değildi. Bunu nedeni, Pers ordusunun geceleri çok savunmasız olmasıydı. Bu nedenle ani bir gece saldırısından kaçınmak için mümkün olduğunca uzaklaştılar. Persler geceleyin atlarını durdurur ve bir kural olarak, iplerinden kurtulup kaçmalarını engel-

lemek için onlara köstek vururlar. Böylece aniden bir tehlike sinyali alırlarsa, süvarilerin atlara eyer vurmaları, atların yularını takmaları, daha sonra kendi zırhlarını kuşanmaları ve sonra atlara binmeleri gerekir. Tüm bu işlerin gece ve o karmaşanın içinde yapılması çok zordur. Bu nedenle onlar her zaman Yunanlardan çok uzakta ordugah kurarlar.

Yunanlar onların geri çekilmeye hazırlandıklarını ve bu emrin verildiğini anladıklarında, düşman kendilerini duyma menzilinden çıkmadan önce, habercinin;

"Hareket için hazır ol!" çağrısı yankılandı.

Asyalılar sanki geri çekilmeye isteksizlermiş gibi bir süre durakladılar fakat karanlık bastığı için gittiler çünkü geceleyin yola çıkıp kendi birliklerine ulaşmak onların çıkarlarına uymuyordu. Yunanlar onların gerçekten gittiğini açık ve net şekilde görünce, onlar da ordugahı toparladılar ve yedi buçuk mil ilerleyene kadar yürüyüşlerini sürdürdüler. Böylece iki ordu arasındaki mesafe o kadar arttı ki ertesi gün, hatta üçüncü gün bile düşmandan eser yoktu. Fakat dördüncü güne girdiklerinde, barbarlar zorunlu bir gece yürüyüşüyle ilerlemişlerdi ve böylece Yunanların geçmek zorunda oldukları bir mevkide, sağ tarafta, hükmeden bir pozisyonda yerlerini aldılar. Burası düzlüğe inen yolun üzerinde dar bir dağ çıkıntısıydı.

Cheirisophus, bu sırtın işgal edildiğini görünce, arkadan Ksenophon'u çağırdı. Aynı zamanda hafif piyade askerlerini öne getirmesini istedi. Ksenophon bunu yapmakta tereddüt etti çünkü Tissaphernes ve tüm ordusu ortaya çıkmaya başlıyordu ve görüş mesafesinin içindelerdi. Kendisi öne koşarak sordu:

"Beni neden çağırıyorsun?"

Diğeri cevap verdi:

"Sebep ova. Şuraya bak! İniş yolumuz üzerinde bu tepe işgal edilmiş. Şu adamları oradan çıkarana kadar bize geçiş yok. Hafif piyadeleri neden getirmedin?"

Ksenophon açıkladı: Görüş mesafesinde bir düşmanla karşı karşıyayken, arka kısmı korumasız bırakmanın uygun olmadığını düşünüyordu ve devam etti:

"Bununla beraber, bu adamları tepeden nasıl çıkaracağımıza karar vermenin vaktidir."

Bu anda gözleri ordunun hemen üzerinden yükselen dağın tepesine sabitlendi ve söz konusu düşmanın mevzilendiği tepeye giden bir yolun olduğunu gördü. Şöyle devam etti:

"Yapabileceğimiz en iyi şey, Cheirisophus, şu yükseltiye doğru, olanca hızımızla bir hamle yapmaktır. Oraya ulaşırsak, yolumuz üzerindeki düşman bulunduğu yeri koruyamayacaktır. İstersen ordunun başında sen dur, ben giderim ya da eğer dağa gitmeyi sen istersen, ben burada dururum."

Bunun üzerine Cheirisophus:

"Sana bırakıyorum, hangisini istersen seç." dedi. Ksenophon:

"Ben daha gencim." diye belirterek gitmeyi seçti fakat önden bir birliğin kendisine eşlik etmesini istedi. Zira arkadaki birlikleri çıkarmak uzun sürecekti. Böylece Cheirisophus, öndeki hafif piyadelerden bir grubu onun hizmetine verdi ve onların yerlerini ortadaki birliklerle doldurdu. Ayrıca birliğinin bir kısmını oluşturması için ona dikdörtgenin önünden kendi emri altındaki üç yüz seçilmiş askeri[91] verdi.

Ovadan yukarıya doğru tahmin edilecek en büyük hızla yola çıktılar fakat dağın sırtındaki düşman, onların geçidin tepesine doğru ilerleyişini anlar anlamaz, tepeye onlardan önce ulaşmak için amansız bir mücadeleyle yola çıktı. Yunan birliklerinin yukarı çıkarken attığı naralar ve yaptıkları atışlar muazzamdı ve aynı şekilde Tissaphernes'in birlikleri de onlara benzer naralar ve atışlarla karşılık

91 Kimisi bu üç yüz askerin yukarıda bahsedilen yüzer kişilik birliklerin üç grubu olduğunu düşünür; kimisi de bunların başkomutana eşlik eden özel askerler olduğunu savunur.

verdi. Ksenophon atına bindi, adamları arasında gezinip onların cesaretlerini arttırdı:

“Yiğit arkadaşlarım! Bu savaşın Yunanistan için olduğunu unutmayın! Şimdi ya da hiçbir zaman! Bu savaşın çocuklarınızı, eşlerinizi tekrar görmek için olduğunu unutmayın! Küçük bir çaba gerek bize ve ondan sonra yolculuğumuza huzur içinde tek bir ok darbesi bile almadan devam edeceğiz. Şimdi bunun için harekete geçelim!”

Bunun üzerine Sicyonlu[92] Soteridas şöyle dedi:

“Eşit şartlarda değiliz. Ksenophon, sen at üstündesin. Ben kalkanımı taşırken zorluk çekiyorum.”

Ksenophon, bu yaklaşımı duyunca atından atladı. Aniden Soteridas’ı birliğinden çekti, kalkanını elinden aldı ve üzerinde zırhı, elinde kalkanıyla var gücüyle koşmaya başladı. Atlıların giydiği zırhıyla ve elinde kalkanla bu koşullar altında koşarken çok yoruldu fakat yine de birliklere bağırmaya devam etti. Öndekileri ve ilerlemeye çalışan arkadaki birlikleri öne atılmaları için cesaretlendirmeye çalıştı. Soteridas diğer adamlar tarafından hor görüldü. Onu, kalkanını geri alıp öne atılmaya zorlayana kadar itip kaktılar, taşladılar, aşağıladılar. Diğer taraftan atına tekrar binen Ksenophon, askerlere atla gidebildiği yere kadar öncülük etti. Fakat zemin gittikçe elverişsiz olmaya başlayınca, atından indi ve yaya olarak ilerlemeye devam etti. Böylece kendilerini düşmandan önce zirvede buldular.

92 Sicyon, Peloponnesus’un kuzeyinde Korint ile Akhaia arasında yer alan antik bir şehir.

BEŞ

Barbarlar hemen oracıkta döndüler ve olanca güçleriyle kaçtılar. Tissaphernes ve Ariaeus'un birlikleri geri dönüp başka bir yolda gözden kaybolurken, Yunanlar tepeyi ele geçirdiler. Cheirisophus'la aşağıda bekleyen ana ordu, yolunu ovaya doğru çevirdi ve farklı türlerde onlara faydalı olacak mallarla dolu bir köyde ordugah kurdu. Bu köy yalnız değildi. Dicle ovasında, birkaç tane değil, çok sayıda benzer türden bereket dolu köy mevcuttu.

Artık öğleden sonra olmuştu ve aniden düşman ovada göründü. Düzlükte erzak aramak için dağılan birliklere ait bazı Yunan askerlerini öldürmeyi başardı. Aslında, Yunanlar nehrin karşısına geçirilen çok sayıda sığır sürüsünü ele geçirmişti. Tissaphernes ve birlikleri köyleri yakmaya kalktılar ve bazı Yunanlar, bu durumdan büyük moral bozukluğu yaşadılar çünkü düşman köyleri yakarsa nereden erzak bulabileceklerini biliyorlardı.

Ksenophon ve birliği köye indiğinde, Cheirisophus ve adamları savunma saldırısından geri dönüyorlardı. Bu sırada Ksenophon onları karşıladı ve şöyle dedi:

"Yunan yiğitleri, düşmanımızın ülkenin artık bizim olduğunu kabul ettiğini gördünüz mü? Yani demek istediğim, bizimle anlaşma yaptıkları sırada, bize şart koştukları şey, kralın ülkesini yakıp yık-

mamamızdı. Şimdi bunu sanki burası onların değilmiş gibi her yeri ateşe vererek kendileri yapıyor. Buna karşın bizi görmeye devam edecekler. Kendileri için erzak ayırdıkları herhangi bir yer olursa, bizim de oraya doğru ilerlediğimizi görecekler."

Ardından Cheirisophus'a dönerek ekledi:

"Yalnız bu durum beni etkiliyor, bence bu kundakçılara hücum edip bölgeyi, kendi ülkemizmiş korumalıyız."

Cheirisophus hemen yanıt verdi:

"Bu fikir bana uymuyor. Bence biz de biraz yangın çıkaralım ve böylece onlar da bu işi daha çabuk sonlandırırlar."

Köylere geri döndüklerinde, askerler erzaklarla meşgul olurken, general ve subaylar da bir araya geldiler. Bu toplantıya derin bir moral bozukluğu hakimdi çünkü bir taraflarında aşırı derecede yüksek olan dağlar dururken, diğer taraflarında ise mızraklarıyla dibine ulaşamadıkları bir derinliğe sahip olan nehir uzanıyordu. Bu şaşkınlıklarının ortasında, Rodoslu bir asker dile getirdiği şu önerisiyle ortaya çıktı:

"Baylar, eğer ihtiyacım olanları bana tedarik ederseniz ve emeklerimin karşılığında bana bir ödül verirseniz, sizi karşıya geçirmeye hazırım. Dört bin ağır silahlı piyadeyi bir kerede karşıya geçiririm."

"Neye ihtiyacın var?" diye sorulduğunda şöyle cevap verdi:

"İki bin adet deriye ihtiyacım var. Çok sayıda koyun, keçi ve eşek olduğunu görüyorum. Onların derileri yüzülmeli ve şişirilmelidir ve böylece yolumuzu açmaya hazır hale geleceklerdir. Ayrıca, yük hayvanları için kullandığınız kemerleri de istiyorum. Bunlarla derileri birbirine bağlayacağım. Daha sonra her bir deriye taş bağlayıp, çapa gibi suya daldırarak onları sabitleyeceğim. Daha sonra bunları karşıya doğru uzatacağım. Her iki uçtaki bağları sağlamlaştırınca, üzerlerine çalı çırpı, ağaç parçacıkları atacağım. Bir dakika içinde boğulma tehlikesiyle karşılaşmayacağınızı göreceksiniz

çünkü her deri iki adamı batmadan taşıyabilecek ve üzerlerindeki çalı çırpı ve ağaç parçacıkları da kaymanızı önleyecek."

Generaller bu fikrin gerçekten de zekice olduğunu düşündüler fakat bu planın hayata geçirilmesinin fayda sağlamayacağı görüşündelerdi. Çünkü nehrin karşısına yollanan bir süvari kalabalığı vardı ve yola çıkan ilk birlikten itibaren geçişlerini engellemeye hazır bir vaziyette bekliyorlardı.

Bu koşullar altında, ertesi gün, yönlerini değiştirdiler ve adımlarını geriye çevirip, öncelikle terk ettikleri köyleri ateşe vererek, Babil yönüne doğru yakılmamış köylere ilerlemeye başladılar. Böylece düşman onların arkasından gitmedi ve ağızları açık kalmış bir vaziyette, Yunanların nereye gittiklerini ve ne yapmaya çalıştıklarını görmek için yerinde kalıp onları gözetledi. Yine burada da askerler erzaklarla meşgul olurken, generaller ve subaylar bir toplantı yaptılar ve esirleri bir araya topladıktan sonra, onları bütün ülkeyle ilgili, civardaki her bir bölgenin özelliği, ismi ve benzeri konular üzerinden çapraz sorguya aldılar.

Esirler bulundukları noktaya ulaşmak için kat ettikleri bu güney bölgelerinin, Babil ve Media'ya uzanan bölgeye ait olduğunu; doğu yolunun kralın yaz ve ilkbahar aylarını geçirdiği söylenen Susa ve Ecbatana'ya uzandığını; nehri geçtikten sonra, batı yolunun Lidya ve İyonya'ya ulaştığını ve dağların arasından Büyükayı'yı karşılarına alarak gidecekleri yolun ise dediklerine göre Kardukhoilerin[93] yaşadığı bölgeye ulaştığını söylediler. Bu topluluk, esirlerin söylediğine

93 Kardukhoiler ya da Kürtler. Aslında batıya doğru en uzak noktaya kadar karargahlarını ulaştıran, tarıma çok az önem verip, özellikle öküz yetiştiriciliği ile ilgilenen, konuşma açısından İran standartlarına ait bir halktır. Eski Suriyeliler ve Asurlular tarafından Kardu, Ermeniler tarafından Kordu (çoğul hali Kordukh) olarak telaffuz edilen bu topluluğun ismi, ilk olarak batı edebiyatında çok dar bir anlamla, basitçe yorumlanmış bir şekilde, görgü tanığı Ksenophon'un sayfalarında "Kardoukhoi" olarak görülmüştür. Ksenophon bu ismi Ermenilerden öğrendiğini belirtmiştir. Daha sonra yazarlar burada, Roma işgali döneminde, yönetimi sırasında Ermenistan'ı kısa bir sürede Doğu Roma dünyasının en güçlü devleti konumuna getiren II. Dikran'dan sonra (yaklaşık olarak MÖ 80) Ermeni kralının egemenliğini tanıyan yerli prensler tarafından yönetilen bu küçük krallığın varlığından haberdar olmuşlardı. Daha sonra Sasani Krallığı'nın bir vilayeti haline geldi ve yine MS 297'de Dicle'nin üst batı sahilindeki beş ana vilayet arasından Roma İmparatorluğu'na verildi fakat 364'te tekrar Perslere teslim edildi.

göre, dağlarda yaşayan, savaş bağımlısı ve krala bağlı olmayan insanlardı. O kadar ki bir keresinde yüz yirmi bin kişilik bir kraliyet ordu kuvveti onlara saldırmış fakat bölgenin arazi şartlarının elverişsizliğinden dolayı, ordudan tek bir adam bile geri dönememişti. Bununla beraber, bazen düzlükteki satrapla ateşkes veya antlaşma yaparlardı ve böylece aralarında bir ilişki başlatılırdı.

Bu ifadeleri duyduktan sonra, generaller her bir bölgede, oraya dair özel bilgileri olduğunu iddia eden bu adamlardan ayrı bir yere oturdular. Onları, hangi yöne gitmek istediklerini belli etmeden, kendilerinden uzak bir noktada beklettiler. Sonunda, dağlar üzerinden Kürtlerin olduğu bölgeye doğru bir geçidi zorlamaya karar verdiler çünkü onlara bilgi verenlerin söylediğine göre, bir kere bu bölgeleri geçtiler mi kendilerini Orontas tarafından yönetilen zengin ve geniş bir bölge olan Ermenistan'da bulacaklardı ve Ermenistan'dan, hangi yöne olursa olsun ilerlemek kolay olacaktı.

Bunun üzerine en uygun anın geldiğini anladıkları anda, ilerlemeye başlamaya hazır olmak için tanrılara kurban sundular. Asıl korkuları, dağlar üzerindeki yüksek geçitlerin önceden işgal edilmiş olmasıydı. Orduya, yemekten sonra herkesin başlamak için gerekli tüm erzak ve teçhizatını hazırlamaları ve her an, emir verilir verilmez, harekete geçmeye hazır bir halde dinlenmeye çekilmeleri gerektiğini söyleyen genel bir emir duyuruldu.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

Hikayenin bu bölümünde, Yunanların tüm yaptıklarının ve Cyrus'la topraklarından çıkıp Mezopotamya'ya doğru nasıl tırmandıklarının ve ayrıca daha sonra Karadeniz ya da Pontus kıyısına ulaşmalarıyla birlikte, kendilerine güvenli bir şekilde kılavuzluk etmelerine karşılık, dost olan bir karaya ayak basar basmaz tanrılara kurban kesmeye yemin ettiklerinin ve bu görevi yerine getirmek için gerektiği gibi kurban kestikleri Yunan Trabzon şehrine ulaşana kadar başlarına gelen her bir olayın detaylı bir şekilde anlatımı verilmiştir.

BİR

Artık son nöbet vakti gelmişti ve gece karanlığı altında vadiyi geçmeleri için yeteri kadar zamanları vardı. Beklenen emir geldiğinde, ayaklandılar ve ilerlemeye koyuldular. Günün ağarmasıyla birlikte dağlara ulaştılar. Yürüyüşün bu bölümünde Cheirisophus, kendi birliklerini ve hafif piyade birliklerinin tamamını yanına alarak önden keşfe çıktı. Bu arada Ksenophon da artçı ağır piyade birlikleriyle geriden onları takip etti. Dağlara doğru tırmanış yolunda, peşlerinde herhangi bir izlenme ya da saldırı tehdidi olmadığı için hafif piyade birliklerine ihtiyaç duymuyordu. Cheirisophus, düşman kuvvetlerinin hiçbiri tarafından fark edilmeden zirveye ulaştı. Daha sonra yavaşça yolu açtı ve ordunun geri kalanı, dalga dalga zirveye tırmanıp orayı geride bıraktıktan sonra, aşağıya doğru, çukurlara ve dağlardaki oyuklara sığınmış köylere inerek Cheirisophus'u takip etti.

Bunun üzerine, Kürtler mesken yerlerini terk ettiler ve kadınları ve çocuklarıyla dağlara kaçtılar. Böylece orduya, erzak olarak alabilecekleri çok sayıda ürün kaldı. Orada bulunan çiftlik evleri de Yunanların ellerini sürmedikleri çok sayıda tunçtan yapılmış araç ve gereçlerle doluydu. Yunanlar dağlara kaçan halkın peşine düşmedi çünkü Kürtlerin ülkesinden geçerken, kendilerine yardımcı olup doğru yolları gösterebilecekleri umuduyla onlara oldukça kibar ol-

maya çalıştılar. Böyle bir umuda kapılmalarının altında yatan en büyük neden de her iki grubun da kralın düşmanı olmalarıydı. Yine de tamamen zorunlu nedenlerden dolayı ilerlemeleri sırasında, ihtiyaç duyacakları ürünleri kendilerine fayda sağlamaları için aldılar. Bununla birlikte, Yunanlar onları çağırdıklarında, Kürtler onlara ne kulak verdi ne de herhangi bir olumlu işaret yolladı.

Artık son Yunanlar da geçitten köylere doğru inerken, hava çoktan kararmıştı. Yolun darlığından dolayı bütün günleri iniş ve çıkışlarla geçmişti. O anda, toplanmış bir Kürt grubu, en gerideki adamlara bir saldırı gerçekleştirdi ve saldırıya geçen bu adamlar oldukça küçük bir grup olmalarına rağmen, taş ve oklarla, Yunan askerlerinin kimisini öldürdü, kimisini yaraladı. Gerçek şu ki Yunan ordusunun yaklaşması onlarda şaşkınlık yaratmıştı. Bununla birlikte, o anda Kürtler sayı olarak daha büyük bir kuvvetle gelmiş olsalardı, ordunun büyük bir bölümü yok olacaktı. Böyle olunca, Yunanlar bölüklere ayrıldılar ve o geceyi köylerde açıkta geçirdiler. Öte yandan Kürtler de dağlarda bir daire şeklinde alevlenen çok sayıda işaret ateşi yakıp birbirlerini kolladılar.

Şafak vakti, Yunan general ve subayları bir araya geldi ve sadece gerek duyacakları sayıda dayanıklı yük hayvanı alıp zayıf olanlarını geride bırakarak ilerleme kararı aldı. Dahası ellerindeki son zamanlarda yakalanan bütün tutsakları serbest bırakmaya karar verdiler. Çünkü hayvan ve tutsak miktarından ve beraberlerindeki savaşçı olmayanların sayı olarak aşırılığından dolayı, yürüyüş tempoları oldukça yavaşlatılıyordu. Ayrıca böyle bir insan kalabalığını memnun etmek için ihtiyaç duyulanın iki katı kadar erzak elde edilmeli ve taşınmalıydı. Bu kararlar verildi ve uygulayacakları kararlarla ilgili haberci aracılığıyla bir duyuru yapıldı.

Kahvaltı yaptıktan sonra yürüyüşe başlamak için hazırlandıklarında, generaller dar bir yerde askerleri durdurdu ve daha önceden bahsettikleri kölelerden ya da diğer eşyalardan bazılarının hâlâ askerlerle birlikte olduklarını görünce onlara el koydu. Güzel görü-

nümlü bir oğlan ya da kadına duydukları tutkudan dolayı kendi kendilerine verdikleri bu hediyeleri gizlice yanlarında tutmayı başaran bazı kaçakçıların dışında, bütün askerler buna itaat etti. O gün boyunca bu şekilde, kimi zaman savaşarak, kimi zaman dinlenerek yollarına devam ettiler.

Ertesi gün onları büyük bir fırtına karşıladı. Yeterince erzakları olmadığından, bu fırtınaya rağmen devam etmek zorundalardı. Düşman şiddetli ve ısrarlı saldırılara başladığında, Ksenophon arka kısmı komuta ederken, Cheirisophus, her zamanki gibi orduya öncülük ediyordu. Dar bir yere geldiklerinde, oldukça yakınlaşıp, birbirlerini ok ve taş yağmuruna tutuyorlardı. Bu yüzden Yunanlar, onların bu hamleleri ardından hücuma geçmek ve daha sonra geri çekilmek zorunda kalıyorlardı. Bu da çok az ilerleme sağlamalarına neden olmuştu. Düşman saldırısını şiddetlendirince, Ksenophon, tekrar tekrar ön tarafa tempoyu düşürmeleri için emir yolladı. Normal şartlarda, Cheirisophus böyle bir emir geldiğinde yavaşlardı fakat bu sefer yavaşlamak yerine, arka tarafa karşı emir yollayarak, süratle kendilerini takip etmelerini söyledi. Bir şeyler olduğu kesindi fakat öne gidip bu acelenin nedenini öğrenmek için vakit yoktu. Bu şartlar altında yürüyüş, en azından arka tarafta, bir hengâme haline dönüştü ve burada cesur bir adam, Laconialı Cleonymus kalkanını ve zırhını delip geçen bir okla kaburgalarından, Arkadialı Basias da alnının ortasından vuruldu.

Bir duraklama yerine varır varmaz, Ksenophon, daha fazla yaygara yapmadan, Cheirisophus'a gitti ve beklemediğinden dolayı ona çıkıştı:

"Bu yüzden aynı anda hem savaşmak hem de kaçmak zorunda kaldık!" diye haykırdı ve devam etti:

"Ve sonuç olarak bu, iki cesur arkadaşımızın hayatına mâl oldu. Onlar öldüler ve biz onları o alandan alıp gömemedik bile."

Cheirisophus cevapladı:

"Şuraya, yukarıya bak."

Konuşurken, dağları işaret ederek devam etti:

"Onların ne kadar geçilmez olduğunu görebiliyor musun? Sadece şu gördüğün dimdik giden yol ve üzerindeki insan kalabalığına bak. Yolu ele geçirdiler ve tek çıkış yolunu şu anda onlar tutuyor. Ben bu yüzden acele ettim ve seni bekleyemememin nedeni, bir an evvel onlardan önce geçidi ele geçirmeyi umut etmemdi. Biliyorsun, elimizdeki rehberler başka bir yolun olmadığını söylüyorlar."

Bunun üzerine Ksenophon yanıtladı:

"Fakat bende iki esir daha var. Düşman bizi o kadar kızdırdı ki onları tuzağa düşürdük ve bu da bize kendimize gelmemiz için zaman kazandırdı. Onlardan bazılarını öldürdük ve bir ya da iki kişiyi canlı olarak yakalamak için elimizden gelenin en iyisini yaptık. Yani demem o ki bu ülkeyi bilen birkaç rehberimiz daha var."

Bahsi geçen iki rehber getirildi ve ayrı ayrı sorgulandı. Şu an bilinen yolun dışında başka bir yol bilip bilmediklerini sordular. Birincisi "hayır" dedi ve daha iyi bir cevap almak için yapılan onca işkenceye rağmen "hayır" demekte ısrar etti. Ondan bir şey çıkmayacağı anlaşılınca, arkadaşının gözleri önünde öldürüldü. Daha sonra ikinci esir şöyle bir açıklama yaptı:

"Bu adamın herhangi bir yol bilmediğini söylemesinin nedeni, o bölgelerdeki bir aileye kızını gelin olarak vermesiydi. Fakat ben sizi yük hayvanlarınızın bile rahatlıkla geçebileceği bir yola doğru yönlendirebilirim."

Bahsettiği yol boyunca ilerlerken, yol üzerinde geçilmesi gereken herhangi zor bir geçit olup olmadığı sorulduğunda, önceden işgal edilmediği sürece geçmenin imkansızlaşabileceği bir dağ geçidi olduğunu söyledi.

Daha sonra hafif piyade ve ağır silahlı piyade subaylarının çağırılıp durumdan haberdar edilmelerine ve cesur olduklarını gös-

tererek öne atılıp orduya öncülük etmeyi isteyip istemediklerinin sorulmasına karar verildi. İki ya da üç ağır silahlı asker hemen öne atıldı. Methydrium'dan Aristonymus ve Stymphalus'tan[94] Agasias olmak üzere iki Arkadialı gönüllü olarak öne çıktılar. Bunlara özenerek üçüncü bir asker daha, yine bir Arkadialı olan, Parrhasia'dan Callimachus da gitmeye hazır olduğunu ve bütün ordudan ona eşlik etmeleri için gönüllüler toplayacaklarını söyledi. "Yönlendirdiğim yere gidecek delikanlı sıkıntısı yaşamayacağımı biliyorum." diye ekledi. Ondan sonra, hafif piyade komutanlarından bu gruba katılmak isteyenlerin olup olmadığını sordular ve bu tür hizmetlerde orduya faydalı olduğunu birçok kez kanıtlamış olan Chioslu[95] Aristeas, gönüllü oldu.

94 Efsaneye göre, Arkadia'da Stymphalos Gölü kıyılarında, ormanlarda sık bir bölgede yaşayan kuşlar, vaktiyle bir kurt istilasıyla kuzeydeki ülkelerinden kaçarak buraya, Stymphalus Gölü kıyısına sığınmışlardı. Bu Stymphalian kuşları, Savaş Tanrısı Ares'in evcil hayvanları olarak anlatılır ve insan yiyen efsanevi mitolojik canavarlardı. Eurystheus, bu sebeple Stymphalianlar denen, gagaları ve pençeleri tunç, tüylerini ok gibi atabilen, insan etiyle beslenen bu çok yırtıcı olan kuşların ortadan kaldırılmasını emretti. Bütün güçlük, kuşları sığındıkları sık ormanlık bölgeden çıkarabilmekti. Herkül'ün 12 görevinden altıncısı, bu kuşları yerleşip etrafa önemli zararlar verdikleri Stymphalia Gölü bölgesinden kovmaktı. Bunu sağlamak için Herakles, yani Herkül, Athena'ya danıştı. Demircilerin tanrısı Hephaistos, vaktiyle bronzdan yapılma, keskin bir ses çıkaran, Krotala ismindeki zilleri Athena'ya vermişti. Athena bunları Herakles'e verdi. Herakles bu zilleri çalarak kuşları korkuttu. Sık ormandan dışarı uçarak kaçan kuşları oklarıyla birer birer hakladı.

95 Sakız Adası.

İKİ

Gönüllü grubuna yemeklerini yiyip yola çıkmaları emredildiğinde, öğlen vaktini çoktan geçiyordu. Ardından, rehberi bağladılar ve onlara yardımcı olması için gönüllülere teslim ettiler. Eğer zirveye ulaşmayı başarırlarsa, o gece orayı korumaları ve günün ağarmasıyla birlikte borazanla haber vermeleri konusunda anlaştılar. Bu işaretle birlikte zirvedeki grup, söz konusu geçidi işgal etmiş bulunan düşmana saldırırken, ordunun asıl kısmı da ellerinden gelen en büyük hızla yukarıya tırmanarak oradakilere yardıma koşacaktı. Bu anlayışla, iki bin kişilik bir kuvvet yola çıktı.

O anda bardaktan boşalırcasına yağmur yağıyordu. Ksenophon, düşmanın dikkatini bulundukları noktaya çekmek ve yukarıya tırmanan grubun gözlenmesini engellemek için artçı birlikleriyle söz konusu geçide doğru ilerlemeye başladı. Bu şekilde ilerleyen artçı grubu, yokuşa tırmanmak için geçmek zorunda oldukları bir oluğa ulaştıkları bir anda, barbarlar her biri bir araba yükü ağırlığında olan, çeşitli ebatlarda büyük kaya parçalarını aşağıya doğru atmaya başladılar. Atılan taşlar yuvarlanırken kayalara çarpıyor ve çarpmanın etkisiyle parçalanıp sağa sola fırlıyorlardı.

Bu yüzden de geçidin girişine bile yaklaşmak söz konusu değildi. Kendilerini bu noktada sıkışmış olarak bulan bazı subaylar

başka yollar denemeye başladılar ve karanlık çökene kadar da bu çabadan vazgeçmediler ve daha sonra geri çekilmelerinin fark edilmeyeceğini düşününce, akşam yemeğini yemek için geri döndüler. Artçı birlikler arasında görev başında olan askerlerden bazıları kahvaltı bile yapmamıştı. Bu arada çarpma seslerinden anlaşıldığı üzere düşman bütün gece boyunca taşları yuvarlamaya devam etmişti.

Rehberi yanlarında bulunduran grup, düşmanın etrafından dolaştı ve yaktıkları ateşin etrafında oturan nöbetçileri aniden kıstırdı. Birkaçını öldürüp geriye kalanları da oradan sürdükten sonra tepeye sahip oldukları düşüncesiyle onların yerlerini aldılar. Aslına bakılırsa, tepeye sahip olamamışlardı çünkü onların yukarısında çıkıntı şeklinde bir tepe uzanıyordu ve bu tepenin arkasında, üzerinde nöbetçilerin beklediği dar bir yol uzanıyordu. Gerçi bulundukları noktadan söz konusu geçitte nöbet tutan düşman askerlerine yaklaşmak da mümkündü.

Böylece, geceyi burada geçirdiler fakat sabahın ilk ışığıyla çaktırmadan, savaş düzeninde düşmana doğru ilerlediler. Sisli bir gündü, bu yüzden de görünmeden düşmana iyice yaklaşabildiler. Birbirlerinin görüş mesafesine girer girmez borazanın sesi duyuldu ve göğü koparan çığlıklarla kendilerini beklemeyen düşmana saldırdılar. Buna karşılık veremeyen nöbetçiler yolu terk ettiler ve kaçtılar. Sadece birkaç tane kayıp vermekle birlikte nöbetçiler oldukça hızlılardı. Borazanın sesini alan Cheirisophus ve adamları, belirgin olan yoldan yukarıya doğru ilerlerken, diğer generaller de mevzilendikleri yerlerden rotalarını tali yollara çevirip, birbirlerini mızraklar yardımıyla çekerek yukarıya tırmandılar ve bunlar tepedeki gruba katılan ilk birlik oldu. Ksenophon, artçı birlikleriyle rehberi yanına alan grubun gittiği yoldan ilerledi. Çünkü bu yol yük hayvanları için en elverişli bir yoldu. Adamlarının yarısını yük hayvanlarının arkasına yolladı, diğer yarısını da yanına aldı. İlerlerken, yolun yukarısında düşman tarafından işgal edilmiş bir tepeye rastladılar. Bu noktada ya düşmanı oradan püskürteceklerdi ya da Yunanların geri kalanıyla bağlantıları kopacaktı. Askerler o yoldan farklı bir yol seçe-

bilirlerdi. Diğer askerlerin gittiği yoldan gidebilirlerdi fakat yük hayvanları bu yoldan başka herhangi bir yönden yukarı çekilemezdi.

Bu yüzden birbirlerini yüreklendiren çığlıklarla, her bir noktadan değil, düşmana faydalanmak isterlerse kaçabilecekleri bir yol bırakacak şekilde, düşmanın bulunduğu tepeye doğru koştular. Yunanlar, tırmanabildikleri yerlerden yukarıya doğru ilerlerken, yerliler bir süreliğine, onları ok ve taşlarla yayılım ateşine tuttular ama kendilerine yaklaşmalarına izin vermeden bulundukları yerden kaçtılar. Bununla birlikte, Yunanlar bu tepeyi güven içinde geçer geçmez karşılarına işgal edilmiş başka bir tepe daha çıktı ve oraya doğru da taarruza geçmenin uygun olduğunu düşündüler. Bu noktada, Ksenophon tepeyi arkalarında korumasız bir vaziyette bırakırlarsa, düşmanın orayı yeniden işgal edip ilerlerken, yolun darlığından dolayı uzun bir kuyruk şeklinde sıralanan ve bu yüzden de geride kalan yük hayvanlarına saldırabileceğini düşündü. Buna çare olarak, kendisi adamlarının geri kalanıyla ikinci tepeye saldırırken, Atinalı Cephisophon'un oğlu Cephisodorus, Atinalı Amphidemus'un oğlu Amphicrates ve Argoslu bir sürgün olan Archagoras gibi subayların bazılarını tepeyi korumakla görevlendirdi.

Burayı da aynı yöntemle ele geçirdiler ve ele geçirmeleri gereken üçüncü bir tepenin daha olduğunu anladılar. Öyle ki bu, karşılarına çıkan bu üç tepenin en sarp olanıydı ve yukarıda bahsedilen gönüllü grup tarafından geceleyin ateşin etrafında yakalanan nöbetçilerin olduğu tepenin yukarısındaydı. Yunanlar yaklaştıklarında, yerliler, onları şaşırtan bir tavırla, hiçbir çaba göstermeden tepeyi terk ettiler. Onların, etraflarının sarılmasından ve ablukaya alınmaktan korktukları için yerlerini terk ettikleri düşünüldü. Ama gerçek şu ki barbarlar, yüksekteki yerlerinden, ordunun arka tarafında neler olduğunu görebilmişler ve artçı kuvvetlere saldırmak için yerlerini terk edip harekete geçmişlerdi.

Bu sırada, Ksenophon, en genç adamlarla, tepeye doğru tırmanmaya başlayıp, geriye kalanlara da yavaşça ilerlemeleri için emir

verdi. Böylece arkadaki gruplar onlarla birleşebilecekti. Yoldan ilerleyeceklerdi ve düzlüğe ulaştıklarında silahları ellerinde[96] bekleyeceklerdi. Bu arada Argoslu Archagoras soluk soluğa çıkageldi ve ilk tepeden püskürtüldüklerini ve Cephisodorus ve Amphicrates'in ve yanlarında kayalıklardan aşağıya atlayıp artçı birliklere ulaşamayan onlarca askerin öldürüldüğünü duyurdu. Bu başarıdan sonra barbarlar, bahsi geçen tepenin karşısındaki başka bir yükseltiye çıktılar ve Ksenophon, bir tercüman aracılığıyla, ateşkes konusunda anlaşmak için düşmanla bir görüşme yapıp ölü bedenleri geri istedi. Karşı taraf da evlerini yakmamaları koşuluyla istekleri kabul edeceklerini söylediler ve Ksenophon da bu isteği kabul etti.

Bu arada, ordunun geri kalanı oraya doğru ilerlerken ve görüşme devam ederken, bölgenin bütün insanları yavaş yavaş bir araya geldi ve düşman şekillenmeye başladı. Yunanlar tepeden inip birliklerin durduğu yerde onlara katılmaya başlar başlamaz, düşman bütün gücüyle, çığlık çığlığa koşmaya başladı. Ksenophon'un indiği tepenin zirvesine ulaştılar ve kayaları yuvarlamaya başladılar. Bir adamın bacağı kırıldı. Ksenophon'un kalkan taşıyıcısı ortadan kayboldu fakat Arkadialı bir ağır piyade olan Lusialı[97] Eurylochus, ona doğru koştu ve kalkanını önlerine siper edip kendisini ve Ksenophon'u korudu. Böylece ikisi de geri çekildiler. Ordunun geri kalanı da onları takip etti ve asıl ordunun sıralanan birliklerine katıldı.

Bundan sonra bütün Yunan kuvveti birleşti ve orada bulunan çok sayıda güzel konutlarda konakladı. Bu evlerde bol miktarda erzak vardı ve o kadar çok şarap vardı ki bunları sıvalı fıçılarda saklıyorlardı. Ksenophon ve Cheirisophus ölülerini geri almak için uğraştılar ve karşılığında rehberi geri verdiler. Daha sonra, ellerinde bulunan bütün olanaklarla iyi ve yiğit adamlar için yapılan geleneksel yükümlülükleri yerine getirdiler.

96 Pozisyon alarak, hazırlıklı bir şekilde.
97 Kuzey Arkadia'da bir kent (ya da bölge) olan Lusi (ya da Lusia) yerlisi.

Ertesi gün, ellerinde bir rehber olmadan yola çıktılar ve sürekli bir savaşı sürdüren ve her dar geçidi ve yolu önceden işgal eden düşman geçit geçit üzerine zorluklar çıkarıp onları engellemeye çalıştı. Bu yüzden, ne zaman bir vadi kapatıldıysa, Ksenophon, arkadan tepelere doğru koştu ve önlerindeki engeli dağıttı. Barikat kuran düşmanın yukarısına çıkmaya çalışarak öncü kuvvetin ilerlemesini sağladı. Ne zaman artçı kuvvetler saldırıya uğradıysa, Cheirisophus, aynı yöntemi kullanarak, dolambaçlı yoldan gitti ve barikat kuranlardan daha yüksek bir noktaya çıkmaya çalışarak geçidi artçı birlikler için açtı. Bu şekilde, sırayla, birbirlerini korudular ve birbirlerinin karşılıklı ihtiyaçlarına sağlam bir inançla cevap verdiler. Kimi zaman, yukarılara çıkan gruplar aşağıya inerken barbarlar tarafından ciddi oranda rahatsız edildi. Bu adamlar o kadar çeviklerdi ki Yunanların kendilerine çok yaklaşmalarına izin veriyor ve hemen anında geri dönüp kaçıyorlardı. Bu kadar hızlı olmalarının nedeni, taşımak zorunda oldukları silahların ok ve sapanlardan oluşmasıydı.

Buna ek olarak, onlar, aynı zamanda, üç kol boyu uzunluğunda yaylar ve iki kol boyundan uzun oklar kullanan mükemmel okçulardı. Ok atarken, yayın düşük ucu tarafında sol ayaklarını önde sabitleyerek ipi çekerlerdi. Oklar kalkanları ve zırhları delip geçiyordu ve Yunanlar bu okları ele geçirdiklerinde, onları mızrak olarak kullanıyorlardı. Bu bölgelerde Giritlilerin hizmetleri kayda değerdi. Onlar Giritli Stratocles'in emri altındalardı.

ÜÇ

O gün, geceyi yaklaşık iki yüz adım genişliğindeki Centrites nehri[98] yakınındaki düzlüğünün yukarısında uzanan köylerde, açıkta geçirdiler. Bu nehir Kürtlerin ülkesi ile Ermenistan arasında sınır görevi gören bir nehirdi. Burada Yunanlar eksiklerini tamamladılar, kendilerini yenilediler ve dinlendiler. Düzlükteki manzara onlara keyif verdi çünkü nehir Kürt dağlarından on üç ya da on dört metre uzaklıktaydı. Bu yüzden de geceyi mutlu bir şekilde geçirdiler. Erzak sıkıntıları yoktu, yaşadıkları onca sıkıntı dolu anları da geride bırakmışlardı. Kürtlerin ülkesinden geçerken harcadıkları son yedi gün, kralın ve Tissaphernes'in kendilerine çıkardıkları sorunların tamamından daha fazla acı ve kayba mâl olan uzun ve sürekli bir savaş süreciydi. Tatlı bir güven ve rahatlama duygusu içinde, tüm bu sıkıntılardan artık tamamen kurtulmuşlar gibi başlarını yere koyup dinlenmeye çekildiler.

Ertesi günün ilk ışığıyla, nehrin karşısında belli bir noktada dikilmiş, tepeden tırnağa silahlı ve geçişlerini engelleyecekler gibi duran atlıları gördüler. Piyadeler de süvarilerin yukarısındaki kayalıklarda küme küme sıralanmış bir vaziyette onların Ermenistan arazisine çıkmalarını engellemek için bekliyorlardı. Bu birlik-

98 Yani, Doğu Dicle. Bugünkü Botan Çayı.

ler, Orontas ve Artuchas'a ait olan Ermeni, Mardialı[99] ve Kaldeli[100] paralı askerlerdi. Bu üçlünün sonuncusu, Kaldelilerin özgür ve cesur insanlardan oluştuğu söyleniyordu. Uzun, hasır kalkan ve mızraklarla donanmışlardı. Yukarıda bahsedilen, üzerinde sıralandıkları kayalıklar, nehirden yüz yarda ya da daha fazla bir uzaklıkta yer alıyorlardı ve görünen tek yol yukarıya doğru uzanan ve sıradan yapay bir şekilde oluşturulmuş gibi duran bir patikaydı. Bu noktada, Yunanlar nehri geçmeye çalıştı fakat işe koyulduklarında nehrin göğüs hizasından daha derin olduğunu ve nehir yatağının büyük ve kaygan taşlardan dolayı geçişi oldukça zorlaştırdığını fark ettiler. Ayrıca, suda silahları tutmak da söz konusu değildi, akıntı onları sürükleyip götürüyordu ya da onları başlarının yukarısında taşımaya çalıştıklarında, vücutları düşmanın fırlattığı oklara ve diğer silahlara maruz kalıyordu. Bu yüzden, Yunanlar geriye döndüler ve nehrin kenarında kamp kurdular.

Yukarıda, dağların üstünde geçen gece bulundukları noktada, çok sayıda ve silahlı Kürt'ün toplandığını görebiliyorlardı. Ruhlarına yine bir umutsuzluk gölgesi çöktü. Gözlerini hangi yöne çevirirlerse, orada bir engelle karşılaşıyorlardı. Önlerinde geçilmesi çok zor olan nehir uzanıyordu. Yukarıda, diğer tarafta, geçişlerini engelleyecek yeni bir düşman askeri bekliyordu. Arkalarındaki tepelerde, tekrardan nehri geçmeye kalkarlarsa, arkalarından saldırmaya hazır olan Kürtler bekliyordu. Bundan dolayı, şaşkınlığa batmış bir halde o gün ve gece orada durdular.

99 Ecbatana'nın kuzeyi ile Hazar Denizi'nin güneyi arasında yer alan dağlık bir bölgedir.

100 Babil ve Asur uygarlıkları, Mezopotamya'da, Fırat ve Dicle ırmakları arasında 5.000 yıl önce kurulan en büyük kentlerden Babil ve Asur çevresinde yaratılan uygarlıklardır. Kalde İmparatorluğu, Asur İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra ortaya çıkmıştır. Asur İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Babil yeniden güç kazanmış ve Babil'in yönetici sınıfını oluşturan Kaldeliler bu dönemde etkili bir kuvvet haline gelmişlerdir. Kaldeliler, Mezopotamya'nın çok eski bir halkıydı ve Sümer kenti Ur çevresinde yaşıyorlardı. Bir Kaldeli olan II. Nebuchadnezzar (yönetim dönemi MÖ 605-562), Yeni Babil ya da Kalde İmparatorluğu'nu güçlü bir devlet durumuna getirdi. Babil'i, görkemli tapınaklar, saraylar, surlar ve kapılarla donattı. MÖ 586'da Kudüs'ü ve Yahuda Krallığı'nı yağmalayıp, tutsak aldığı Yahudileri Babil'e yerleştirdi. Kalde İmparatorluğu, Fırat Irmağı'ndan Mısır'a, Ermenistan'dan Arabistan'a uzanıyordu. Bu dönemde, sanat, ticaret ve sanayi çok gelişmişti. Ne var ki bu parlak dönem çok uzun sürmedi. Nebuchadnezzar'ın ölümünden sonra imparatorluk çöküş sürecine girdi.

Derken Ksenophon bir rüya gördü. Uykusunda prangalara vurulmuştu fakat bunlar, kendi yorumuna göre onlardan kurtulması ve bacaklarını istediği kadar özgürce uzatması için kendiliğinden çözüldü ve düştü.[101] Böylece, şafak sökünce, hemen Cheirisophus'a gitti ve her şeyin iyi gideceğine dair umutları olduğunu ve bunu gördüğü rüyaya bağladığını söyledi.

Cheirisophus bundan bir hayli memnun kaldı ve şafağın ilk cılız ışığıyla, generaller hazırlandı ve kurban kesti. Kurbanlar ilk denemeden itibaren iyi sonuçlar verdi. Kurban kesiminden dönerken, generaller ve subaylar birliklere kahvaltılarını yapmaları içi emir verdiler. Ksenophon kahvaltısını yaparken, iki genç adam ona doğru koşarak geldi. Herkesin bildiği gibi, kahvaltı yaparken ya da akşam yemeğini yerken Ksenophon'a her zaman ulaşılabilir hatta uykudayken bile savaş konusuyla ilgili söyleyecek sözü olan herkes onu uyandırabilir. Bu sefer bu iki genç adamın söylediği şuydu; ateş yakmak için çalı çırpı toplarken, nehrin karşı tarafında, nehrin kenarına kadar gelen bazı kayaların arasında, aniden bir yaşlı adamı, birkaç kadını ve küçük kız çocuklarını, göründüğüne göre, torba torba kıyafeti mağara gibi bir kayaya doldururken fark etmişler. Bu genç adamlar onları görünce, buradan nehri geçmenin kolay olacağını düşünmüşler çünkü düşman süvarileri her hâlükârda bu noktaya yaklaşamayacaktı. Böylece, yüzmeleri gerekebilir diye soyunmuşlar ve ellerinde uzun bıçaklarıyla[102] nehri geçmeye başlamışlar fakat ilerlerken bellerine kadar bile ıslanmadan karşıya geçtiklerini görmüşler. Karşıdan elbiseleri hemen almışlar ve tekrar geri dönmüşler.

---

101 Burada bacaklarını uzatmak anlamında kullanılan kelime Yunanca "diabainein"dir. Bu kelimenin iki anlamı vardır: 1. bir nehri vb. geçmek; 2. bacakların ayrılarak yürünmesi, ata biner gibi açmak ya da adım atarak bir yeri aşmak. Bu nedenle, orijinal metinde verilmek istenen asıl anlamı ve hissi bu noktada aktarmak biraz zordur. Ordu, Botan Çayı'nı geçemiyor; Ksenophon rüyasında prangalara vurulduğunu görüyor fakat zincirler bacaklarından düşüyor ve istediği gibi adımlarını atmaya başlıyor. Ertesi sabah, iki genç adam kendilerini yüzmek yerine nehri nasıl yürüyerek geçerken buldukları hikayeleriyle geliyor. Rüyanın tanrılar tarafından gönderildiği Ksenophon için tartışılmaz bir gerçek haline dönüşüyor.

102 İki ağızlı, genellikle kabzası süslü, uzun ve kesici bir alet.

Bunun üzerine Ksenophon hemen şarabını aldı ve tanrıların şerefine bir kısmını yere döktü[103] ve iki genç adama da bardaklarını doldurmalarını ve kendisine bu rüyayı ve onlara da bu geçidi gösteren tanrılara, başarmalarını sağlayacak diğer tüm işaretleri de yollamaları için dua etmelerini emretti. Şarabını yere döktükten sonra, bu iki genç adamı hemen Cheirisophus'a götürdü ve adamlar ona da hikayeyi anlattılar. Bunu duyan Cheirisophus da şarabını yere döktü ve bu işlemi gerçekleştirdikten sonra, arkadaki düşman askerinden zarar görmeden, ön taraftaki düşmanın hakkından gelebilmek için generallerle bir araya gelip geçidi en iyi nasıl geçeceklerine dair bir konsey oluşturdular.

Bu arada birliklere de harekete geçmek için hazırlanmalarını emrettiler. Sonuç olarak, Cheirisophus'un ordunun yarısıyla önden gidip karşıya geçmesine, diğer yarının da Ksenophon'la birlikte bir süre arkada beklemesine karar verildi. Çünkü bu sayede yük hayvanları ve diğer erzaklar bu iki bölüğün arasında nehri güven içinde geçebilecekti.

Tüm işler yerine getirilince, bu iki genç adamın öncülüğünde ve nehir sollarında kalacak şekilde hareket başladı. Nehri geçmelerine yaklaşık sekiz metre kalmıştı ve onlar kıyı boyunca ilerlerken, düşman süvari bölükleri de karşı taraftan onlarla birlikte ilerliyordu.

Nehrin sığ bir yerine ve falez benzeri bir kıyısına ulaştıklarında, silahları bıraktılar ve ilk olarak Cheirisophus alnının üzerine bir çelenk yerleştirdi ve kıyafetlerini çıkardı.[104] Ordunun geri kalanına aynı şeyleri yapmaları için emir yollayarak silahlarını aldı ve birliklerindeki kaptanlara, emri altındaki askerlerini düzenli bir sütun halinde, bir kısmını soluna bir kısmını da sağına yerleştirmelerini emretti. Bu arada kahinler nehir üzerinde bir kurban kesiyorlardı ve düşman oklarını ve sapanlarını onlar üzerinde uçuşturuyordu. Fakat Yunanlar, onların menzilleri dışındaydı. Kurbanlar olumlu so-

103 Tanrıların şerefine, onlara şükranların sunulması için içilen içkinin bir kısmı yere dökülür.
104 Savaşa giderken uygulanan bir çeşit gelenek. Askerlerin sembolik olarak uyguladıkları bir hareket.

nuç verir vermez, askerlerin hepsi ordugahta birçok kadın olduğu için,[105] kadınların tiz ezgileri eşliğinde, adamların bağırışlarını şükran şarkısıyla karıştıran notalarla savaş ilahisi söylemeye başladı.

Böylece Cheirisophus, bölüğüyle birlikte nehre girdi. Artçıların en aktif grubunu yanına alan Ksenophon, Ermenistan dağlarına giden çıkışı karşısına alıp o noktadan geçeceğine ve düşman süvarilerini nehrin kenarında yakalayacağına dair bir yanıltma hareketi yaparak, var gücüyle geriye doğru koşmaya başladı. Cheirisophus'un bölüğünün akıntıyı kolaylıkla geçtiğini ve Ksenophon'un adamlarının da geriye doğru koştuğunu gören düşman, kıstırılma korkusuna kapıldı ve nehirden yukarıya doğru giden yolun yönüne doğru var gücüyle kaçtı. Buradaki geçide vardıktan sonra da tepelerden dağlara doğru daha da hızlanmaya başladılar. Daha sonra süvarileri yöneten Lycius ve Cheirisophus'a bağlı hafif piyadeler bölüğünü yöneten Aeschines, onların kendilerini kovalarkenkinden daha gayretli bir şekilde kaçtıklarını görür görmez, düşmanın peşinden gitmeye başladı. Diğer askerler de geride kalmamaları ve peşlerinden dağlara doğru gitmeleri için arkalarından bağırdılar. Cheirisophus, karşıya geçerken süvarileri kovalamaktan kaçındı. Onun yerine, düşmana yukarıdan saldırmak için nehre ulaşan kayaların üzerinde duran düşmana doğru ilerledi. Buradaki düşman, kendi süvarilerinin kaçtığını ve ağır silahlı piyadelerin yukarıya, kendilerine doğru ilerlediklerini görünce, nehrin yukarısındaki yerlerini terk ettiler.

Ksenophon, diğer tarafta işlerin yolunda gittiğini görür görmez, karşıya geçen birliklere katılmak için tüm hızıyla yola düştü. Çünkü o an Kürtlerin artçı kuvvetlere saldırmak için düzlüğe doğru indiklerini görüyordu. Cheirisophus, yüksek mevkii ele geçirmişti ve Lycius, küçük süvari birliğiyle kaçanları kovalamaya çalışırken, düşman, yük taşıyıcılarının geride bıraktıkları bazı hayvanları ve onlarla birlikte bazı şık kıyafet ve içki bardaklarını ele geçirdi. Ksenophon Kürtleri karşılamak için birliklerini gerisin geri döndürdüğünde, Yunanların yük hayvanları ve ordudaki savaşmayan insan

105 Askerlerin yanlarına aldıkları "fahişe" ya da "metres" diye adlandırılan kadınlar.

kalabalığı nehri geçmek üzereydi. Düşmanın tam karşısında, kaptanlara her birinin kendi grubunu hizaya getirmeleri ve bunları soldaki hatta görevlendirmeleri için orduya emirler göndererek hattını oluşturdu. Artçı kuvvetlerin liderleri nehri karşılarına aldıkları yerdeki pozisyonlarını korurken, bu bölükleri komuta eden kaptanların ve teğmenlerin Kürtleri karşılamasını istedi. Diğer taraftan Kürtler, artçı kuvvetlerin kalabalıktan ayrılmış bir vaziyette çırılçıplak ortada kaldıklarını ve şimdi bir avuç adam gibi göründüklerini fark edince, hep birlikte hızla ilerlediler ve ilerlerken de kendilerine özgü şarkılar söylediler.

Daha sonra şartlar kendisi için olumlu bir hale dönüşünce, Cheirisophus hafif piyade askerlerini, sapancıları ve okçuları Ksenophon'a katılmaları için geri yolladı ve onun emirlerini yerine getirmelerini istedi. Onlar tam nehri geçeceklerdi ki bunu fark eden Ksenophon karşıya bir haberci yolladı ve onlardan nehri geçmeden kıyıda beklemelerini emretti. Kendisi ve bölüğü karşıya geçmeye başlar başlamaz, onların, sanki karşıya geçeceklermiş gibi mızrakçıların elleri sırımda, mızraklarıyla ve okçuların ellerinde yayları gerilmiş oklarıyla nehre atlamalarını ve onu sağ ve soldan iki kanat halinde karşılamalarını fakat nehre çok fazla girip ilerlememelerini istedi. Kendi adamlarına yolladığı emir de şöyleydi:

"Atılan sapanlar size ulaşıncaya ve bundan dolayı kalkanlarınız çangırdamaya başlayıncaya kadar bekleyin, daha sonra zafer şarkısını söyleyin ve düşmana saldırın. Düşman döner dönmez ve nehirdeki borazandan 'hücum' sesi duyulduğunda, siz aksi yöne, sağa doğru döneceksiniz, artçı kuvvetler öncülük edecek ve bütün bölük geriye dönüp, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde nehri geçecek. Fakat birbirinize takılıp çarpışmaktan kaçınmak için herkes kendi hattını korumalı. En cesur adam, nehri en önce geçen adamdır."

Geride bırakılanların bir avuç asker olduğunu gören Kürtler, (çünkü görevlerinin orada kalmak olmasına rağmen, askerlerin çoğu, yük hayvanlarını ya da kişisel eşyalarını ya da kadınlarını ko-

ruma endişesiyle oradan uzaklaşmıştı) cesaretle onların üzerine yürümeye ve onları ok ve sapan yağmuruna tutmaya başladılar.

Fakat Yunanlar, savaş ilahileri eşliğinde onlara doğru koştular ve vur-kaç taktiğiyle dağdaki savaşlar için oldukça donanımlı olan Kürtler yakın temaslı olan bu çarpışma için yeterince güçlü olmadıklarından bunu göze alamayıp kaçtılar. Bu anda borazanın sesi duyuldu. Bu ses barbarların kaçışını adeta kanatlandırdı fakat Yunanlar kovalamak yerine gerisin geriye döndüler ve ellerinden gelen en büyük hızla kendilerini nehre attılar. Düşmanların bazıları Yunanların nehre geri koştuklarını görünce cesaretlenip onlara ok fırlatmaya başladılar ve birkaç kişiyi yaraladılar. Fakat çoğu, Yunanlar tamamen karşıya geçmiş olduklarında bile kaçmaya devam ediyordu. Ksenophon'un adamlarını karşılamaya gelen bölük cesaretlerinden dolayı gereğinden fazla ilerlediler ve Ksenophon'un adamlarının arkasından tekrardan karşıya geçmek zorunda kaldılar. Bunların bazıları da yaralandı.

DÖRT

Geçidi aştılar, öğle vaktinde savaş düzenine girdiler ve kimi bölgelerde yassı tepelerin bulunduğu uzun bir düzlük olan Ermenistan arazisine doğru ilerlediler. Bu ilerleme beş fersahtan az değildi çünkü Ermenilerin Kürtlerle olan savaşlarından dolayı, nehre yakın yerlerde hiç köy yoktu. Nihayet bir köye ulaştılar. Bu köy oldukça genişti ve içinde satrapa ait olan bir saray vardı. Evlerin çoğunun tepesinde kuleler yükseliyordu, ayrıca bol ve bereketli erzaklar da vardı.

Bu köyden Dicle nehrinin kaynağını aşana kadar iki gün -on fersah- yürüdüler ve bu noktadan da Teleboas nehrine[106] kadar üç gün -on beş fersah- boyunca ilerlediler. Bu, çok geniş olmamasına rağmen, güzel bir nehirdi ve civarında birçok köy vardı. Bölge Batı Ermenistan olarak adlandırılıyordu. Buranın yardımcı yöneticisi Tiribazus idi. Bölgenin satrapı Orontas'ın yardımcısıydı ve kralla da çok yakın bir ilişkisi vardı. Kral onu ne zaman ziyaret etse, sadece o, krala atına binerken yardım etme ayrıcalığına sahip oluyordu. Bu yönetici bir süvari grubuyla, atını yukarıya Yunanlara doğru sürdü ve bir tercüman yollayarak liderlerle görüşmek istediğini belirtti. Generaller onun söyleyeceği şeyi duymak istediklerine karar ver-

106 Karasu Nehri.

diler ve onunla konuşabilmek için gerekli mesafeye kadar ilerleyerek ne istediğini sordular. Tiribazus da evlerini yakmadıkları sürece, istedikleri kadar erzak alabileceklerini, kendisinin de üzerine düşen görevi yapıp onlara zarar vermekten kaçınacağını söyleyerek Yunanlarla bir antlaşma yapma isteğinde olduğunu söyledi. Bu öneri generalleri memnun etti ve bahsedilen konular üzerine bir antlaşma yapıldı.

Bu bölgeden düzlük boyunca üç gün -on beş fersah- yürüdüler. Bu süre boyunca Tiribazus da kendi kuvvetleriyle onları bir milden daha uzak bir mesafeden takip etti. Daha sonra etrafında köylerin toplandığı bir saraya ulaştılar. Bu saray muazzam bollukta erzak içeriyordu. Burada ordugahlarını kurarken, gece yoğun bir şekilde kar bastırdı ve sabah olduğunda farklı birlikleri kendi generalleriyle birlikte civardaki köylere dağıtmaya karar verdiler. Görünürde düşman yoktu ve yoğun kar yağışından dolayı ileriki bir zamanda da düşmanla karşılaşacaklarını düşünmüyorlardı. Bu yerlerde çok sayıda ve değerli erzak buldular: Kurbanlık hayvanlar, mısır, hoş kokulu harika şaraplar, kuru üzümler ve her çeşit meyve.

Ordugahtan uzaklaşan kimi askerler, geceleyin bir ordu ve işaret ateşinin alevlerini gördüklerini söylediler. Bunun üzerine generaller, birlikleri bu şekilde ayrı yerlere yerleştirmenin güvenli olmadığına karar verdi ve bu karar, birlikleri tekrar bir araya getirmek için tüm askerlere duyuruldu. Daha sonra tekrardan bir araya geldiler. Hava açık bir gökyüzüyle iyiye gideceğine işaret ediyordu. Fakat onlar toplandıkları yerde uyurken, gece boyunca öyle yoğun bir kar yağdı ki silahların ve uzanan askerlerin üzerini tamamen kapladı. Yük hayvanlarını uyuşturdu ve sakat bıraktı. Ayrıca onlar uzanırken kar üzerlerine öyle güzel yağıyordu ki askerlerde sıcaklık ve rahatlık hissi uyandırıyor ve uyuyanların omuzlarından kaydığı yerler hariç bir battaniye görevi görüyordu. Bu yüzden de kimse uyanıp harekete geçemiyordu.

Sonunda Ksenophon kalktı ve üzerinde pelerini olmadan odun yarmaya başladı. Onun bu hamlesinden sonra hemen bir başkası uyandı ve daha sonra bir başkası. Derken odunu ondan alarak yarmaya başladılar. O sırada ordunun geriye kalanı da takıma ayak uydurdu ve askerler kalkıp ateş yakmaya ve vücutlarını yağlamaya başladılar. Çünkü orada yağ yerine kullandıkları bol miktarda kokulu merhem buldular. Domuz yağı, susam, acı badem ve terebentin karışımından yapılıyordu. Ayrıca yine aynı malzemelerden yapılmış hoş bir yağ daha bulmuşlardı.

Bundan sonra birliklerin tekrar ayrılıp, köylerde korunmaları gerektiğine karar verdiler. Bu haber üzerine askerler, büyük bir sevinç ve haykırışla korunaklı evlere ve erzaklara doğru koştular fakat aptalca davranıp evleri terk ettikten sonra, ateşe verenlerin hepsi şimdi kötü yerlerde konaklayarak cezalarını ödediler. Bu bölgede, geceleyin, Temenuslu[107] Democrates'in komutası altındaki bir grubu, askerlerin işaret ateşi gördüklerini iddia ettikleri dağlara yolladılar. Seçilen lider, durumun gerçekliğini doğrulamak için muhakemesine güvenilen bir adamdı. Gerçeği ve kurguyu ayırt etmeye yarayan yeteneğiyle, genelde kendisine danışılan konularda doğruyu bulmakta hep başarılı olmuştur. Oraya gitti ve hiçbir işaret ateşi görmediğini söyledi fakat yanında, beraberinde getirdiği yay ve ok kılıfı ve Amazonların kullandığına benzer bir balta ya da savaş baltası taşıyan bir adam vardı. Hangi ülkeden geldiği sorulduğunda, esir bir Persli olduğunu ve Tiribazus'un ordusundan gelip erzak almaya gittiğini söyledi. Bunun üzerine ordunun ne kadar büyük olduğunu ve ne amaçla toplandığını sordular. Cevabı şöyleydi:

107 Bugünkü İzmir'in Menemen ilçesi.

"Ordu Tiribazus'un liderlik ettiği kendi kuvvetlerinden ve onlara yardım eden Khalyb[108] ve Taochialı[109] paralı askerlerden oluşmaktadır. Tiribazus bu orduyu, yüksek dağ geçidinde, tek geçiş noktası olan darboğazda Yunanlara saldırmak için bir araya getirdi."

Generaller bu haberi duyunca, birlikleri toplamaya ve esiri kendilerine rehber edip hemen yola çıkmaya ve arkalarında Stymphalialı Sophaenetus'un emri altında bir garnizon bırakmaya karar verdiler. Onlar tepeleri geçmeye başlar başlamaz, önden ilerleyen ve düşman ordugahını gören hafif silahlı piyadeler, ağır silahlı piyadeleri beklemedi ve güçlü çığlıklarla düşman üzerine koştu. Gürültü ve çığlıkları duyan barbarlar durmadılar ve var güçleriyle kaçtılar. Fakat bütün hızlarına rağmen bazıları öldürüldü ve Tiribazus'un çadırı ve içindekilerle birlikte yirmi kadar at ele geçirildi. Gümüş ayaklı sedirler ve kadehlerle birlikte, uşak ve aşçı olduklarını söyleyen bazı adamlar bu çadırla birlikte alıkonuldu. Ağır piyade birliğinin generalleri, bu haberleri alır almaz geride bıraktıkları gruba bir saldırı olması korkusuyla mümkün olan en büyük hızla ordugaha geri dönmeye karar verdiler. Geri dönme çağrısı yapıldı ve dönüş başladı. Aynı gün içinde ordugaha ulaşıldı.

108 Khalybler, yoğun olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşarlar. Bu kavmin yaşadığı bölge demir ve gümüş açısından zengindir. Khalyb kavmi, Karadeniz'in kuzeyinde yaşarken, daha sonra Anadolu coğrafyasına göç eden Skyth (İskit) boyundan Halizonlar ile bağlantılıdır. Bu Halizonlar, büyük ihtimalle, Hitit kaynaklarında Halys (Kızılırmak) Vadisi'nde yaşadıkları söylenen ve "Khalywa" olarak adlandırılan kavim ile aynıdır. Bunların MÖ 3. bin yılda, Kızılırmak boylarına gelerek yerleşen ve üretmiş oldukları sanatsal değeri yüksek, tunç ve gümüş eserleri günümüze kadar gelen Hattilerle olan bağlantıları ve Anadolu'ya Kafkaslar üzerinden gelme ihtimalleri üzerinde de durulması gerekir. Klasik Yunan ve Roma yazarları (Hekataios, Aiskhylos, Strabon, Kallimakhos, Plinius) bu kavmin sadece demir değil, aynı zamanda karbonlu demir (çelik) üretiminin keşfiyle de ünlendiğini aktarır. Bu keşfi yaptıklarına dair kesin bir yargıda bulunmak zor olsa da onların demir madeninin yorulmak bilmeyen işçileri olduğunu kabul etmek gerekir. Bizans'a kadar geniş bir döneme yayılan ilgili antik kaynaklar, Khalyblerin Kolhis'ten (Gürcistan) Kızılırmak Havzası'na doğru uzanan, özellikle demir madenlerinin bulunduğu geniş bir alanda yaşadıklarına işaret eder. Bir kısmının, kesin olarak, özellikle Samsun'un doğusunda Thermedon (Terme) Vadisi ve Kerasos (Giresun)'un batısındaki kıyı kesiminde, savaşçılık anlamında daha fazla organize olmuş ana grubun ise günümüz Erzurum, Bayburt, Gümüşhane ve hatta Erzincan ilinin bir kısmını kapsayan Otlukbeli ve Gümüşhane dağlarında dağınık olarak yaşadığı görülür. Özellikle Mossynoikos ve Tibaren kavimleri bunların komşuları konumundadır.

109 Khalybler'in doğusunda yaşayan bir halk.

BEŞ

Ertesi gün düşman toplanmaya ve darboğazı işgal etmeye vakit bulmadan önce yapabildikleri en büyük hızla yola çıkılmasına karar verildi. Kişisel eşyalarını ve yük hayvanlarını alıp derin kar tabakası üzerinden, yanlarında bazı rehberlerle hemen yürümeye başladılar ve aynı gün Tiribazus'un kendilerine saldırmayı planladığı yüksek geçitten geçip güven içinde konak yerine ulaştılar. Bu noktadan Fırat nehrine üç çöl günü -on beş fersah- boyunca yürüdüler ve sadece göbeklerine kadar ıslanarak nehri geçtiler. Nehrin kaynağının çok uzakta olmadığı söylendi. Bu yerden, düz bir ülke boyunca derin bir kar tabakasını yararak üç gün -on beş fersah- boyunca yürüdüler. Bu yürüyüşlerin sonuncusu oldukça zorluydu. Kuzey rüzgarı, dişlerini gıcırdatıyor, her şeyi kurutuyor ve adamları uyuşturuyordu.

Burada, kahinlerden biri Boreas'a[110] kurban kesilmesini önerdi ve önerisi kabul edildi. Rüzgârın şiddetini azalttığı herkes tarafından fark edildi fakat altı adım derinliğinde kar vardı ve bu yüzden de bazı yük hayvanları ve esirler, ayrıca kendi askerlerinden de otuz kadar adam kayboldu.

110 Şafak Tanrıçası Eos ve Astraios'un oğlu. Hikayeye göre İstanbul Boğazı'nda mağarası bulunan, kuzeyden esen rüzgarı soğutan tanrıdır. Şiddetli poyrazı soğutarak bu rüzgarı oluşturur. Daha sonraları bu rüzgara "Bora" denmiştir.

Bütün geceyi ateş yakarak geçirdiler. Çünkü durdukları yerde odun sıkıntısı çekmemişlerdi fakat ordugaha daha sonra gelenler yakacak odun bulamadılar. Bu yüzden daha önceden varanlar, bu geç gelenleri kendilerine mısırlarından ya da ellerinde bulunan diğer yiyeceklerden vermedikleri sürece yaktıkları ateşe yaklaştırmadılar. Ardından genel bir yiyecek ve erzak paylaşımı oldu. Ateşin yakıldığı yerde kar erimişti ve toprağa doğru büyük hendekler oluşmuştu. Bu noktalarda karın kalınlığını ölçmek mümkündü.

Bu bölgeleri terk ederken, ertesi gün akşama kadar kar üzerinde yürüdüler ve bazı adamlar "boulimia"[111] hastalığına yakalandı. Artçı kuvvetleri yöneten Ksenophon, yere yığılan bazı adamların yanına geldi ve onlara ne olduğunu anlayamadı. Bu gibi durumlarda tecrübeli olan biri, askerlerin kesinlikle boulimia hastalığına yakalandığını ve eğer yiyecek bir şeyler bulurlarsa, canlanacaklarını söyledi. Daha sonra yük hayvanlarının yanına gitti ve gördüğü her yenebilir şeyi aldı ve kendi elleriyle onlara yedirdi ya da diğer sağlam olan adamları hastalara yiyecek dağıtması için görevlendirdi. Hastalar bir şeyler yer yemez, bacaklarına derman geldi ve yürümeye başladılar.

Buradan hiç durmadan yürümeye devam ettiler ve akşam karanlığına doğru Cheirisophus bir köye ulaştı ve köyün surlarının dışındaki bir çeşmeden su getirmek için köyden gelen kadın ve kızlara rastladı. Kadınlar onlara kim olduklarını sordular. Tercümanlar onlara Pers dilinde yanıt verdi ve kralın yanından satrapa gitmekte olan askerler olduklarını söyledi. Buna cevap olarak kadınlar satrapın orada, yakın bir yerde değil, bir fersah daha uzakta olduğunu söylediler. Hava iyice karardığı için su taşıyanlarla birlikte köyün yöneticisini ziyaret etmek için köyün surları içine girdiler. Bunun üzerine Cheirisophus ve ayakta kalıp yanında giden askerler köye girebildiler. Askerlerin geri kalanı da yani yürüyüşü tamamlayamayanlar, geceyi yemeksiz ve ateşsiz bir halde dışarıda geçirmek zorunda kaldılar. Bu şartlar altında bazı adamlar hayatını kaybetti.

111 Öküz açlığı.

Düşman askerleri de ordunun kuyruğuna takılmaya devam ediyordu. Onları takip ederken de takatten düşmüş yük hayvanlarını kapıp onlar için birbirleriyle dövüşüyorlardı. Bu yolculuk yola devam edemeyen askerlerin kaderini de çiziyordu. Kardan dolayı gözleri görmüyor ya da parmakları soğuktan donup işlemez hale geliyordu. Gözler için kara karşı gözlerinin önünde siyah bir nesneyle yürümeleri, yaşadıkları bu sorunu biraz azaltan bir çözümdü. Ayaklar için de tek çare, bir an bile durmadan sürekli hareket halinde olmak ve geceleyin sandaletlerini çıkarmaktı. Sandaletlerini çıkarmadan uyurlarsa, kayış ayağa yapışıyor ve sandaletler ayağı kavrayıp donuyordu. Bunun nedeni, eski sandaletleri kullanılmaz hale geldiği için yeni yüzülmüş öküz postundan yapılan tabaklanmamış ayakkabılar giymeleriydi.

Bunun gibi zorunlu sebeplerden dolayı askerlerin bir kısmı yılıyor ve geride kalıyordu. Karın açıkça yok olduğu bir yerde, kara görünümlü toprak parçasını görünce, karın eridiğini sandılar. Aslında gerçekten erimişti fakat bu yakındaki bir vadiden buharlaştığı görünen bir çeşit kaynağın etkisiydi. Bunun üzerine, bir kenara çekilip oturdular ve artık bir adım bile gidecek halleri yoktu. Artçı kuvvetlerinin başındaki Ksenophon durumun farkına vardı ve onlara elinden geldiğince yalvardı, rica etti ve beklememeleri gerektiğini anlatmaya çalıştı. Düşmanın büyük bir kuvvetle hemen arkalarında olduğunu söyledi ve gittikçe sinirlenmeye başladı. Askerler ondan bıçağı alıp boğazlarına dayamasını istedi. Çünkü bir adım bile kıpırdayacak halleri kalmamıştı. Daha sonra yapılacak en iyi şeyin, mümkünse peşlerindeki düşmanı korkutmak ve gücü kalmayan askerlere saldırmalarını önlemek olduğunu düşündüler.

Çoktan karanlık çökmüştü ve peşlerindeki düşman ellerindeki ganimetler üzerinde tartışarak ve birbirlerine dalaşarak büyük bir gürültü ve velveleyle ilerliyordu. Daha sonra sağlıklı ve kuvvetli olan artçı kuvvetler, bütün güçlerini toparlayıp büyük bir cesaretle sıçrayıp düşman üzerine saldırdılar. Bu arada bitkin adamlar da hasta boğazlarının çıkarabildiği kadar ses çıkarıp bağırdılar ve mızrakla-

rını kalkanlarına vurarak gürültü yaptılar. Düşman korkuya kapıldı ve kendini karlar arasından küçük vadiye attı ve bir daha tek bir kişinin bile sesi çıkmadı.

Ksenophon ve grubu, hasta olan askerlere ertesi gün onlar için adam yollayacaklarını söyleyerek yola çıktı ve daha yarım mil bile gitmemişlerdi ki karın üzerine dinlenmek için uzanmış, üzerleri örtülü askerlerle karşılaştılar. Ama başlarında tek bir nöbetçi bile yoktu. Onları uyandırdılar. Açıklamaları öndeki askerlerin de yürüyemediği yönündeydi. Bu grubu geçip hafif piyadelerinin en güçlülerini öne yolladı ve ilerlemelerine engel olan şeyin ne olduğunu öğrenmelerini emretti. Askerler bütün ordunun bu şekilde uzandığını rapor ettiler. Böyle olunca da Ksenophon'un adamları da o şartlar altında, gerektiği kadar nöbetçi asker dikerek, geceyi açıkta, ateşsiz ve yemeksiz geçirmekten başka yol bulamadılar.

Gün ışımaya başlar başlamaz, Ksenophon en genç adamlarını, geride bıraktıkları hasta askerlere yolladı ve onları kalkmaya ve ilerlemeye zorlamalarını emretti. Bu arada, Cheirisophus da köyde konaklayan adamlarını yollayıp arkada kalanların durumunu öğrenmelerini istedi. Askerler onları görünce çok sevindiler ve hasta askerleri, ordugaha taşımaları için onlara teslim ettiler. Kendileri de ileriye doğru yürüyüşlerine devam ettiler ve kırk metre gitmeden Cheirisophus'un konakladığı köye ulaştılar. Bu iki bölük buluşur buluşmaz, birliklerin köylerde konaklamasının güvenli olacağı yönünde karar verdiler. Diğer askerler gördükleri köylere dağılırken, Cheirisophus olduğu yerde kaldı ve diğer komutanlar da yanlarındaki birliklerle, görüş alanındaki diğer köylere doğru yola koyuldular.

Burada gruplardan birinin kaptanı olan Atinalı Polycrates ilerlemek için izin istedi. Kendi arayış yoluna çıkmak istiyordu ve birliğin aktif adamlarının başına geçerek Ksenophon'un konakladığı köye koştu. Köylüleri ve köyün reisini, krala vergi olarak bekletilen on yedi adet genç atı ve son olarak, köyün reisinin sekiz günlük evli olan kızını esir aldı. Kocası tavşan yakalamak için köyden uzaklaş-

mıştı ve bu yüzden de diğer köylülerle birlikte alıkonulmaktan kurtulmuştu. Evler, kuyu ağzına benzer bir aralığı olan yeraltı yapılarıydı. Ama alt taraftan geniş ve ferahtı. Yük hayvanları için yapılan girişler kazılmıştı ama insanlar buraya merdiven aracılığıyla iniyorlardı. Bu konutlarda, çok sayıda yavrularıyla birlikte keçiler, koyunlar, öküzler, horozlar ve tavuklar bulundu. Kümes hayvanları ve büyükbaş hayvanların hepsi saman ve yemle besleniyorlardı ve üstleri kapalı bir yerde yetiştiriliyorlardı.

Muhteşem büyüklükte küpler içindeki arpa şaraplarının yanı sıra buğday, arpa ve sebze ambarları vardı. Çimlendirilmiş arpa taneleri içkinin içinde yüzüyordu ve içlerinde boğumları olmayan irili ufaklı kamışlar duruyordu. Susadığında, bunlardan birini ağzına alman ve şarabı emmen yeterlidir. Su katılmamış içki çok sertti ve belli damak tatları için lezzetli bir tadı vardı fakat mutlaka tadılmalıydı.

Ksenophon köyün reisini akşam yemeğinde misafir etti ve kalbini ferah tutmasını istedi. Onu, çocuklarından yoksun bırakmak yerine, gitmeden önce aldıklarına karşılık, onun evini çok güzel şeylerle doldurabilirlerdi. Sadece onlara rehberlik edecekti ve başka bir kavimle karşılaşana kadar orduya gerekli bazı nimetler sunacak ve doğru bilgiler verecekti. Bunun üzerine köyün reisi ayağa kalktı ve iyi niyetinin göstergesi olarak büyük bir içtenlikle onlara şarabın gömülü olduğu mahzeni gösterdi. Daha sonra ordunun tamamı, bu gece, bahsedilen birlikleri toparladıktan sonra, köyün reisini ve yanında güven içinde duran çocuklarını göz hapsine alarak, bu bolluğun ortasında uyukladı.

Ertesi gün, Ksenophon reisi aldı ve köyleri dolaşarak, durduğu her yerde farklı birlikleri ziyaret ederek, Cheirisophus'un yanına gitti. Her yerde, birbirine benzer şekilde, askerleri iştahla ve zevkle yemek yerken ve eğlenirken buldu. Gittikleri her yerde askerler önlerine kahvaltı sermek için ısrar ediyorlardı ve masalarına, bir kısmı buğdaydan, bir kısmı da arpadan yapılmış çeşitli ekmeklerin yanı sıra, kuzu eti, buzağı, domuz eti, dana eti ve çeşitli kümes hayvanı et-

leri bulunan yarım düzine yiyecek yayılmıştı. Bir kibarlık göstergesi olarak, herhangi bir arkadaşının sağlığına içmek istediğinde, onu küpün yanına sürüklüyordu ve orada kafasını küpe daldırıp bir sığır gibi küpten içirmesi gerekiyordu. Köyün reisine gittikleri her yerde ne isterse alması için ısrar ettiler fakat o, nerede bir akrabasını görürse yanına almasının dışında hiçbir şey kabul etmedi.

Cheirisophus'a ulaştıklarında da aynı sahneyle karşılaştılar. Orada da adamlar kendilerine ziyafet veriyorlardı. Başlarına saman ve kuru ottan çelenkler geçirmişlerdi ve yerel kıyafetleri içindeki Ermeni çocuklara garson rolünü vermişlerdi. Çocuklara, ne yapmaları gerektiğini sanki sağır ve dilsizlermiş gibi sadece el kol hareketleri yaparak anlatıyorlardı. Cheirisophus ve Ksenophon, samimi arkadaşlar gibi birbirlerini selamladılar. Pers dilini konuşan bir tercüman aracılığıyla, reisi birlikte sorguya çektiler:

"Burası hangi ülke?"

Reis cevapladı:

"Ermenistan."

Ardından tekrara sordular:

"Atlar kimin için yetiştiriliyor?"

Reis cevapladı:

"Onlar krala vergi olarak tutulan atlardır."

"Peki, komşu ülkenin adı nedir?"

"Orası Khalybler'in ülkesidir." diye yanıtladı reis ve oraya giden yolu tarif etti.

Bunun üzerine Ksenophon, köyün reisini geriye, evine ve arkadaşlarına götürmek için yola çıktı. Ayrıca adama sahip olduğu yaşlıca bir atı hediye olarak verdi. Köyün reisinin güneşin rahibi olduğunu duymuştu ve bu yüzden de atı besleyip şişmanlatabilir ve daha sonra tanrılara kurban olarak sunabilirdi. Aksi takdirde, atın

bir fayda sağlamadan erkenden ölmesinden korkuyordu çünkü bu uzun yürüyüşten oldukça yorgun ve bitkin düşmüştü. Kendisi için taylardan birini aldı ve yanındaki generallerin ve subayların her birine de birer tane tay verdi. Buradaki atlar Pers atlarından daha küçüktü fakat çok daha fazla güçlülerdi. Burada da dostları köy reisi, onlara karda ilerlerken, atların ve diğer sığırların ayaklarının etrafına küçük heybe ve çuvalları nasıl sarmaları gerektiğini anlattı çünkü bu tür önlemler alınmadan hayvanlar karınlarına kadar kara batıyorlardı.

ALTI

Bir hafta geçtikten sonra, sekizinci günde, Ksenophon, rehberi (yani köyün reisini) Cheirisophus'a teslim etti. Reisin ergenlik çağındaki delikanlı oğlu haricinde bütün akrabalarını geride, köyde güven içinde bıraktı. Bu delikanlı, Amphipolisli Episthenes'e emanet edildi. Eğer köyün reisi iyi bir rehber olduğunu kanıtlarsa, döndüğü vakit oğlunu da yanına alabilecekti. Sonunda reisinin evini bir araya getirmeyi başarabildikleri kadar çok erzakla doldurdular. Daha sonra ordugahı toplayıp yola koyuldular. Onlara karlar arasında yol gösteren bu reisi bağlamamışlardı. Üçüncü güne ulaştıklarında, Cheirisophus ona kızmaya başladı çünkü orduyu herhangi bir köye yönlendirmiyordu. Reis de bu bölgede hiç köy olmadığını söyleyerek kendini savunuyordu. Cheirisophus onu hırpaladı ve dövdü fakat onu bağlamayı unuttu. Bunun sonucunda da reis oğlunu geride bırakıp geceleyin kaçıp gitti. Yürüyüş boyunca, esirlere veya askerlere kötü muamele etmesi ve reisin durumunda olduğu gibi ihmalkar davranması, Cheirisophus ve Ksenophon arasındaki en önemli anlaşmazlık noktası olmuştu. Delikanlıya gelince, Episthenes ona derin bir tutkuyla bağlandı ve onu alıp kendi yurduna götürdü ve en sadık arkadaşlığı onda buldu.

Bu olaydan sonra, günde yaklaşık beş fersah yol alıp, yedi günde yüz adım genişliğindeki Phasis nehrine[112] ulaştılar ve oradan da iki gün, on fersah boyunca ilerlediler. Fakat düzlüğe inen geçitte, birden önlerinde Khalybler'den, Taochialılar'dan ve Phasisliler'den[113] oluşan bir grup belirdi. Cheirisophus üç ya da dört mil ötedeki geçitte düşman olduğunu görünce, birlikleriyle sütunlar halinde düşmana yaklaşmak yerine yürüyüşü durdurdu ve birliklerin öne yayılıp bir hat halini almalarını emretti. Artçı birlikler öne gelir gelmez, generalleri ve subayları topladı ve şöyle dedi:

"Gördüğünüz gibi, düşman dağdaki geçidi işgal etmiş durumda. Şimdi orayı ele geçirmek için en iyi şekilde nasıl savaşabileceğimizi düşünme vaktidir. Benim fikrim, biz dağı bugün mü yoksa yarın mı geçeceğimiz konusunda konuşurken, birliklere de yemeklerini yiyebileceklerini duyurmaktır."

Cleanor:

"Bence, kahvaltımızı yapar yapmaz, savaş için hazırlanmalı ve zaman kaybetmeden düşmana saldırmalıyız çünkü bu günü boşa harcarsak, şu anda bize bakmaktan zevk duyan düşman daha bir cüretkar olacak ve buna bağlı olarak artan cesaretleriyle başkaları da akın akın onlara katılacaktır."

Ondan sonra sözü Ksenophon aldı:

"Bana göre, eğer savaşmak zorundaysak, canımız pahasına savaşmak için hazırlık yapmamız gerekir. Ancak istediğimiz şey, geçidi en kolay şekilde aşmak ise, o zaman yapmamız gereken, nasıl en az yarayla ve en az can kaybıyla bu işin üstesinden geleceğimizi düşünmektir. Dağın görünen yüzü yaklaşık olarak yedi mil uzunluğundadır. Yolumuzu kesmek için bekleyen adamlar nerede? Yolun, yani geçidin üzerinden başka hiçbir yerde görünmüyorlar. O zaman, eğer mümkünse, dağda bilinmeyen ve ıssız bir noktaya yerleşmek,

112 Araxes (Aras) Nehri'nin bir kolu, Pasinsu.

113 Phasisliler, Kolhisli kabilelerin bir alt koludur. Kolhis, günümüzde Gürcistan sınırları içinde kalan Pityrus-Gelincik'ten başlayıp güneyde Ünye civarına kadar uzanan tarihî bölgenin adıdır.

orayı bir nevi çalmak ve ele geçirdiğimiz bu ganimeti koruyup, onlar bizim nerede olduğumuzu anlamada önce, güçlü bir mevkiden baştan aşağı hazırlanmış olan düşmana saldırmak çok daha iyidir. Öyle ki bir dağa dövüşmeden tırmanmak, saldırganlar etraftayken ve onlarla savaşmak zorunda kalarak bu yüksekliğe tırmanmaktan daha kolaydır. Ayrıca, dövüşmek zorunda olmayan bir adam, gece karanlığında bile ayaklarının önünde ne olduğunu, etraf aydınlık dahi olsa savaşın ortasındaki bir adamdan daha iyi görür. Engebeli bir yolu huzur ve barış içinde aşmaya çalışmak, düz bir yolu savaşarak, etraftaki ok yağmuru arasında aşmaya çalışmaktan daha iyi olacaktır. Bu söylediğimi yapmanın imkansız olmadığını biliyorum. Çünkü oraya görünmediğimiz bir vakitte, geceleyin gidebiliriz ve onlar bizi fark etmeden istediğimiz uzaklıkta bir mevkie yerleşebiliriz. Bununla beraber, benim fikrime göre, burada bir yanıltma saldırısı yaparsak, dağ sırasının bazı yerlerinin terk edilmiş olduğunu görebiliriz çünkü düşman buraya doluşup bizi bekliyor olacak.

Bu arada, Cheirisophus, senin yanında çalma hakkında konuşmaya ne hakkım var? Takdir edersiniz ki küçüklüğümden beri bana söylenene göre, siz 'asilzade' sınıfına mensup olan Lacedaemonlular, çocukluğunuzdan beri çalma eğitimi alıyorsunuz. Üstelik yasaların yasakladığı şeylerin dışında bir şeyler çalmanın utanç verici değil, bir onur olduğunu düşünüyorsunuz. Sanıyorum, gizlilik yeteneğinizi sağlamlaştırmak ve kendinizi hırsızlık konusunda uzmanlaştırmak için yakalanmanız durumunda kırbaç cezası almayı bile kanunlaştırmışsınız. İşte size yeteneğinizi göstermek için bir fırsat. Fakat dikkat edin de dağdaki o yeri çalarken yakalanmayalım. Aksi takdirde işimiz bir hayli zorlaşacaktır."

Ardından Cheirisophus konuşmaya başladı:

"Buna karşılık, ben de siz Atinalıların devlet parasını çalmakta çok hünerli ellere sahip olduğunuzu duydum. Üstelik bu işi yapan kişi için büyük bir risk taşımasına rağmen, bana söylendiğine göre, en iyi adamlarınız bu işe gönülden bağlıymış. Yönetmeye layık olan-

lar sizin en iyi adamlarınızsa tabi. O yüzden Ksenophon bu, eğitiminizi ve yeteneğinizi sergilemek için sizin için de iyi bir fırsattır."

Ksenophon şöyle yanıt verdi:

"Peki, öyleyse ben, yemeğimizi yer yemez artçı birlikleri almaya ve dağ sırasını ele geçirmeye hazırım. Zaten hafif piyadeler pusuya yatıp peşimize takılan yan kesici serserilerin bir kısmını yakaladıkları için rehberlerim de var. Dahası bunlardan aldığım bilgiye göre, dağ ulaşılmaz değilmiş. Hatta orada otlayan keçiler ve öküzler bile varmış. Bu yüzden bir kere dağın herhangi bir kısmını ele geçirdik mi hayvanlarımız için de hiçbir zorluk çıkmayacaktır, kolaylıkla orayı geçeceklerdir. Düşmana gelince, bizi kendileriyle aynı yükseklikte, tepede görünce, yolumuzun önünde bir engel olarak duramayacaklarını düşünüyorum. Çünkü şimdi bile aşağı inip bizimle bu düzlükte başa baş savaşmayı göze alamıyorlar."

Cheirisophus cevap verdi:

"Peki, senin artçıların komutasını bırakıp oraya gitmen şart mı? Bunun yerine eğer gönüllü olan çıkmazsa, askerlerden bir grup oluşturup söz konusu yere yolla."

Bunun üzerine Methydrialı Aristonymus, bazı ağır piyadelerle ve Oetealı Nicomachus da başka bir hafif piyade birliğiyle öne çıktı ve bunlar, tepeleri ele geçirir geçirmez çok sayıda işaret ateşi yakacakları konusunda anlaştılar. Hazırlıklar ve ayarlamalar yapıldı, kahvaltılarını yaptılar ve kahvaltıdan sonra Cheirisophus, düşmana o noktadan saldıracağı izlenimini güçlendirmek için bütün orduyla birlikte ilerleyerek, orduyu yirmi metre daha düşmana yaklaştırdı.

Akşam yemeklerini yedikten sonra, karanlığın çökmesiyle birlikte asıl ordu olduğu yerde beklerken, yukarıya gitmek için görevli olan askerler de yola çıktılar ve dağı işgal ettiler. O anda, dağın işgal edildiğini anlayan düşman bütün gece boyunca uyanık kaldı ve çok sayıda işaret ateşi yakarak geceyi aydınlattı. Günün ışımasıyla birlikte Cheirisophus kurban kesti ve yol boyunca ilerlemeye başladı.

Bu arada dağı ele geçiren birlik de onlarla birlikte, aynı hızla yüksek tepelerden ilerledi. Düşmanın büyük çoğunluğu hâlâ dağ geçidinde duruyordu. Fakat bir kısmı tepelerdeki birliğin önünü kesmek için döndü. Asıl ordular, yani ordunun büyük çoğunluğunun olduğu birlikler karşı karşıya gelmeden önce, tepedeki birlikler birbirlerine çok yaklaştılar ve çarpışmaya girdiler. Bu çarpışmadan Yunanlar galip geldi ve düşmanı kovaladı. Bu arada Yunanların düzlükte yürüyen hafif piyade birliği, düşman hatlarının üzerine doğru hızla ilerlerken, Cheirisophus da ağır piyadeleriyle hızlanarak onları izledi. Yolda bekleyen düşman, yukarıdaki birliğin yenildiğini görür görmez kaçmaya başladı ve aralarından birkaçı öldürüldü. Çok sayıda hasır kalkan ele geçirildi ve Yunanlar bunları kılıçlarıyla parçalara ayırıp kullanılmaz hale getirdi. Böylece tepedeki geçide ulaştıklarında kurban kestiler ve bir zafer hatırası diktiler. Düzlüğe inerken her çeşit yiyecek ve faydalı erzaklarla dolu köylere ulaştılar.

YEDİ

Daha sonra Taochialıların ülkesine doğru beş gün -otuz fersah- ilerlediler. Erzakları azalmaya başlamıştı. Taochialılar, içlerine bütün erzaklarını depoladıkları güçlü kalelerde yaşıyorlardı. Ordu bu güçlü kalelerden birinin önüne gelince, Cheirisophus birden saldırdı. Burası hiçbir şehri ve evi olmayan, içine kadın, erkek ve çok sayıda hayvan sürüsünün doluştuğu bir kaleydi. Saldırı sırasında ilk birlik yorgun düşünce, ikincisi ve sonra üçüncüsü ilerliyordu. Çünkü kale bir nehir tarafından çevrelendiği için onu bütün kuvvetle kuşatmak imkansızdı. Az sonra Ksenophon, hem hafif hem de ağır piyadelerden oluşan artçı birlikleriyle geldi. Bunun üzerine Cheirisophus, şu sözlerle onu durdurdu:

"Tam zamanında geldiniz. Bu kaleyi ele geçirmeliyiz çünkü birliklerin hiç erzağı kalmadı."

Hemen birlikte düşünmeye başladılar. Ksenophon'un, askerlerin kolayca içeriye girmesini engelleyen şeyin ne olduğunu sorması üzerine, Cheirisophus yanıtladı:

"İçeriye girmeyi sağlayan sadece şu gördüğün küçük giriş. Ama oraya girmeye kalktığımızda şuradaki kayalıktan bizi taş yağmuruna tutuyorlar ve bu kayalardan birine rast gelirsen, kendini bu halde

buluyorsun." diyerek bacakları ya da kaburgaları parçalara ayrılan zavallı adamları gösterdi.

Ardından Ksenophon konuştu:

"Fakat cephanelerini tükettiklerinde, bizim girişimizi engelleyecek başka bir şey kalmayacak, öyle değil mi? Şuradaki bir avuç adamdan başka, karşılaşacağımız başka hiç kimse yok ve görünüşe göre, o adamlardan da sadece iki ya da üç tanesi silahlı. Ayrıca taş yağmuru altında geçmemiz gereken bölge, senin de gördüğün gibi, olsa olsa yaklaşık olarak yüz elli adım civarında ve bu bölgenin ilk yüz adımı yoğun aralıklarla dizilmiş büyük çam ağaçlarından oluşuyor. Bunların arkasına saklanarak ilerlerlerse, adamlarımıza uçan ya da yuvarlanan bir taş sürüsünden ne zarar gelebilir? Öyleyse, bir taş yağmuru altında geçmemiz gereken sadece elli adım kalıyor."

Cheirisophus:

"Ama ağaçlığa yaklaşmak için yapacağımız ilk hamleyle birlikte sinir edici bir yayılım ateşi başlar."

Ksenophon şöyle cevap verdi:

"İstediğimiz şey tam da budur çünkü onlar ellerindeki cephaneleri çabucak tüketecekler. Öte yandan biz de eğer yapabilirsek, oraya ulaşabilmek için küçük bir mesafenin olduğu ve eğer istersek geri çekilmenin de kolay olacağı bir yer seçelim."

Bunun üzerine Cheirisophus ve Ksenophon, o gün artçı birlik subaylarının kaptanı olan Parrhasialı Callimachus ile birlikte harekete geçtiler. Geriye kalan kaptanlar tehlikenin dışında kaldılar. Bir sonraki adım yaklaşık yetmiş adamın bir grup halinde değil de teker teker, büyük bir dikkatle ağaçların altına kaçmasıydı. Tek bir gruptan daha fazlası için yani oraya giden birliğin tamamı için ağaçların arasında güven içinde kalmak mümkün olmadığından, artçı birlik subaylarından Stymphalialı Agasias ve Methydrialı Aristonymous ağaçların gerisinde destekçi olarak bekletildiler.

Burada Callimachus, zekice bir yöntem buldu. Altında durduğu ağaçtan iki ya da üç adım ileriye koştu ve taşlar vızır vızır gelmeye başlar başlamaz kolayca geri çekildi ve her bir hamlede on araba dolusu kaya harcandı. Callimachus'un başarısını ve bütün ordunun seyirci gibi onu izlediğini gören Agasias, düşmanın taş yağmuru altından kaçıp kapıya ilk ulaşma şansını kaybedeceği korkusuna kapıldı. Bunun üzerine, arkadaşları Aristonymous ya da Lusialı Eurylochus'a ya da birlikteki diğer hiç kimseye tek kelime söylemeden ileri atıldı ve tüm birliği geçti. Fakat Agasias'ın yanından geçtiğini gören Callimachus, onu kalkanının kenarından yakaladı. Bu arada Methydrialı Aristonymous ve ondan sonra da Lusialı Eurylochus bu ikisini gelip geçti. Hepsi mertliğe ve cesarete aday askerlerdi ve bu büyük çabada, her biri diğerinin sıkı bir rakibiydi. Böylece, bu saygınlık yarışıyla kaleyi ele geçirdiler ve bir kere içeri girdikten sonra tepelerine tek bir taş bile atılmadı.

Bu esnada korkunç bir olay oldu. Kadınlar ilk olarak çocuklarını ve daha sonra kendilerini çocuklarının arkasından kayalıklardan aşağıya bıraktılar ve ardından erkekler de aynı şeyi yaptı. Böyle bir sahnede, Subay Stymphalialı Aeneas, güzel giyimli bir adamın kendini aşağı atmak üzere olduğunu gördü ve onu durdurmak için tutmaya çalıştı ama adam onu kollarından yakaladı ve aniden ikisi birden kayalıklardan aşağı yuvarlandı ve öldüler. Bu kalede, çok az sayıda insan esir olarak alındı ama bol miktarda sığır, eşek ve koyun sürüsü ele geçirildi.

Bu bölgeden Khalybler'in yaşadığı bölgeye doğru yedi gün -elli fersah- boyunca ilerlediler. Bunlar, tüm yürüyüşleri boyunca karşılaştıkları en cesur adamlardı. Çığlık çığlığa kendilerine doğru koşuyorlardı. Kasıklarına kadar uzanan ve sıradan püsküller yerine sık örülmüş urganları olan keten zırhlar giymişlerdi. Ayrıca, baldır zırhları ve miğferleri ve kuşaklarında, ele geçirdikleri adamların boğazını kestikleri yaklaşık olarak Laconia hançeri uzunluğunda kısa bir kılıçları vardı. Başı gövdeden ayırdıktan sonra düşmanın görüş sahası içinde oldukları zaman, kopardıkları başları yanlarına alıp, şarkı

söyleyip dans ederek gidiyorlardı. Ayrıca on beş dirsek uzunluğunda tek uçlu bir mızrak[114] taşıyorlardı. Bu halk düzenli kasabalarında duruyordu ve ne zaman Yunanlar yakınlarından geçse sürekli peşlerine takılıyor ve onlarla dövüşüyorlardı. Kalelerinde ikamet ettikleri yerleri vardı ve erzaklarını bu yerlere taşımışlardı. Bu yüzden Yunanlar bölgeden hiçbir şey almadı ve Taochialılardan aldıkları hayvan sürüleriyle idare ettiler. Bu bölgeden sonra, Yunanlar dört yüz adım genişliğindeki Harpasus nehrine[115] ulaştılar. Buradan Scythenia[116] içerisinden uzun ve düz bir araziden köylere doğru dört gün -yirmi fersah- boyunca ilerlediler. Bu köylerde üç gün kaldılar ve erzak tedarik ettiler.

Oradan geçip, dört gün boyunca yirmi fersah ilerledikten sonra, geniş, varlıklı ve yoğun nüfuslu bir şehre ulaştılar. Gymnias[117] isimli bu şehrin hükümdarı, Yunanlara bir rehber verip onların, kendilerinin düşman oldukları bir bölgeden geçirilmesini sağladı. Bu rehber Yunanlara, onları beş gün içerisinde denizi görebilecekleri bir yere götüreceğini söyledi ve ekledi:

"Eğer sözümde durmazsam, hayatıma son vermekte özgürsünüz."

Bunun üzerine ordunun başına geçti fakat düşman oldukları ülkeye ayak basar basmaz Yunanları, bölgeyi yakıp yıkmaya teşvik etti. Aslında onun bu yönlendirmesi çok ciddiydi ve içtendi çünkü Yunanlara gelme nedeninin onlara karşı beslediği iyi niyet değil, bu amacı yerine getirmek olduğu çok açıktı.

Beşinci gün, Theches[118] isimli dağa ulaştılar. Dağın önüne varan askerler oraya tırmanmaya başlar başlamaz denizi gördüler ve o

114 Yani sadece tek ucu sivri olan bir mızraktır çünkü Yunan mızraklarının iki ucu da sivridir.

115 Çoruh Nehri.

116 İskitlerin yaşadığı bölge. MÖ 8. yüzyıl ile MÖ 3. yüzyıl arasında, Avrupa'nın doğusu (Kırım ve Pontik Bozkırlar) ile Orta Asya'da, Tanrı Dağları ve Fergana Vadisi'ni de içine alan bölgelerde yaşamışlardır.

117 Gymnias'ın yeri tam olarak bilinmemekle beraber, bugünkü Gümüşhane olduğu farz ediliyor. Kimi kaynaklara göre bugünkü Bayburt civarında bir bölge olduğu düşünülürken, kimisi de onu Erzurum'la bağdaştırmaktadır.

118 Kimi belgeler burayı "kutsal dağ" olarak verir. Söz konusu yükseklik Gümüşhane'nin doğusunda, denize daha yakın bir bölgedeki dağlarla ilişkilendirilmektedir fakat denizi gördükleri yerin tam olarak neresi olduğu henüz kesinleşmemiştir.

anda büyük bir çığlık koptu. Bunun üzerine artçı birlikler ve başlarındaki Ksenophon, bu sesi duyunca, ön tarafın başka bir düşman saldırısına maruz kaldığını sandı. Zira yağmaladıkları ülkeden peşlerine düşman takılmıştı ve artçı birlikler bunların kimisini öldürmüş, kimisini de tuzak kurarak canlı ele geçirmişlerdi. Ayrıca yirmi tane de işlenmemiş uzun tüylü öküz derisiyle kaplanmış hasır kalkan ele geçirmişlerdi.

Çığlıklar daha fazla ve daha yakından gelmeye başladıkça ve zaman zaman ön tarafa gidenler tüm hızlarıyla bağıranlara doğru koştukça ve bağıranlara katılan asker sayısı artıp çığlıklar daha büyük bir hızla ve gürültüyle yayıldıkça, Ksenophon, kendi kendine ön tarafta bazı olağandışı şeylerin olduğunu düşündü. Böylece atına atladı ve yanına Lycius ve süvarileri alarak ön taraftakilerin imdadına yetişmek için dörtnala koştu. Artık askerlerin "Deniz! Deniz!" diye bağırıp neşeli ve mutlu kelimeleri birbirlerine aktardıklarını duyabiliyorlardı.

Bunun üzerine, artçılar ve ordunun tamamı, yük hayvanları ve atlar dörtnala koşmaya başladılar. Zirveye ulaştıklarında, generaller ve subaylar da dahil olmak üzere herkes birbirini kucaklamaya başladı ve gözyaşları yanaklarından aktı. Ardından, her kim vesile olduysa, askerler taşlar getirmeye ve büyük bir taş yığını oluşturmaya başladılar ve üzerine çok sayıda işlenmemiş deriler, çıtalar ve ele geçirdikleri hasır kalkanlar koydular. Rehber kendi elleriyle kalkanları parçalara ayırdı ve diğerlerini de aynı şeyi yapmaya davet etti. Bundan sonra Yunanlar ordunun ortak mallarından rehbere bir at, gümüş bir kase, bir Pers kıyafeti ve on darik hediye ederek ona yol verdiler. Ama onun en çok istediği, onlardan yüzük almaktı ve isteğine ulaşıp birçok askerden de çok sayıda yüzük aldı. Böylece akşam karanlığı çökerken, Yunanlara konaklayabilecekleri köyleri ve Makronlar'ın ülkesine giden yolu gösterdikten sonra, geceleyin onlara arkasını döndü ve gitti.

SEKİZ

Yunanlar, bu noktadan, Makronların ülkesi üzerinden üç gün -on fersah- ilerlediler ve yürüyüşlerinin ilk gününde Makronların ülkesi ile Scythenialıların ülkesi arasında sınır görevi gören nehre ulaştılar. Sağda, yukarı taraflarında en sert ve en engebeli ülke yer alıyordu ve sol taraflarında ise bu karşılaştıkları nehrin boşaldığı başka bir nehir uzanıyordu. Üstelik bu nehri geçmeleri gerekiyordu. Bu nehir yoğun bir şekilde ağaçlarla çevrelenmişti ve bu ağaçlar, kütleleri büyük olmamakla birlikte, iç içe geçmiş gibi çok yoğun bir şekilde sıralanmışlardı. Yunanlar bunlara ulaşır ulaşmaz, bir an önce bu ağaçlardan kurtulmak için onları hızla kesmeye başladılar. Bu sırada, hasır kalkanlarıyla, mızraklarıyla ve tüylü tunikleriyle donanan Makronlar çoktan karşı tarafta yerlerini almış onları bekliyordu. Birbirlerine gülüyor ve eğlendiriyorlardı. Nehre, karşı tarafa ulaşmamalarına ve Yunanlara herhangi bir zarar vermemelerine rağmen, aralıksız olarak taşlar atıyorlardı.

Bu önemli anda, hafif piyadelerden biri Ksenophon'un yanına geldi. Söylediğine göre, Atina'da bir köleydi ve Ksenophon'a bu insanların konuşmalarını anladığını söylemek istiyordu.

"Sanıyorum, bu benim asıl vatanım ve bir sakıncası yoksa onlarla konuşmak isterim." dedi.

Ksenophon:

"Bir sakıncası yok. Onlarla konuş ve ilk olarak kim olduklarını sor."

Bu soruya cevap olarak Makronlar olduklarını söylediler. Ardından Ksenophon:

"Peki, öyleyse, onlara neden savaş kıyafetleri içinde olduklarını ve bizimle savaşmak istediklerini sor."

Onlar da şöyle cevap verdiler:

"Çünkü bizim ülkemize saldırıyorsunuz."

Generaller, adama şunları söylemesini emrettiler:

"Eğer öyle düşünüyorlarsa, bunu isteyerek ya da onlara zarar vermek için yapmıyoruz. Kralla bir savaş içerisindeydik ve şimdi Yunanistan'a dönüyoruz ve tek istediğimiz denize ulaşmaktır."

Karşıdakiler bu söylediklerini taahhüt etmeye hazır olup olmadıklarını sordular. Yunanlar, bu durum üzerine sözler vermeye ve sözler almaya hazır olduklarını söylediler. Daha sonra Makronlar, Yunanlara barbar mızrağı verdiler ve Yunanlar da Makronlara Yunan mızrağı verdiler. Bunların sadakat yeminleri görevi göreceğini söylediler ve her iki taraf da tanrıları bu yeminlere şahit olarak gösterdiler.

Karşılıklı yeminler edildikten sonra, Makronlar büyük bir gayretle ağaç kesmeye ve onların karşıya geçmelerini sağlamak için yol oluşturmaya başladılar. Yunanlarla çok kolay kaynaştılar ve dost oldular. Güçleri yettiği kadar onlara erzak tedarik edip üç gün boyunca onlara ilerlemelerinde eşlik ettiler ve onları güven içinde Kolhis[119] sınırına ulaştırana kadar yol gösterdiler.

119 Kolhis, günümüzde Gürcistan sınırları içinde kalan Pityrus-Gelincik'ten başlamak üzere, güneyde Ünye civarına kadar uzanan tarihî bölgenin adıdır. Kolhis adından Eski Yunan ve Roma tarihçileri "Colhida" ve "Colchis" olarak söz etmiştir. Lazi, Zan, Tzan, Tzani veya Tçani olarak geçen etnik terimlerin Kolhisliler'e tekabül ettiğini ve hepsinin özünde aynı kavmin nitelendiği bilimsel çevreler tarafından kabul görmektedir. Procopius, Kolhi olarak bilinen halkın Lazi olarak adlandırıldığından bahsetmiştir.

Bu bölgenin karşısında devasa bir dağ sırası duruyordu ama bu, aşılması mümkün olan bir dağ sırasıydı. Kolhisliler bu dağ sırasının üzerinde yerlerini almış ve savaşa hazır bekliyorlardı. İlk etapta Yunanlar, bunların hemen karşısında, savaş düzenini alarak tepelere saldıracaklarmış gibi sıralandılar. Fakat sonrasında generaller, bir savaş konseyi toplamaya ve en iyi şekilde nasıl savaşacakları yönünde fikir alışverişi yapmaya karar verdiler.

Böylece Ksenophon söz aldı:

"Bir sıra halinde ilerleme taraftarı değilim, bunun yerine kolonlar halinde birlikler oluşturmayı öneriyorum. Bu şekilde, bir sıra halinde ilerlersek ordu hemencecik dağılabilir ve karmaşıklığa sürüklenebilir. Çünkü dağda birçok zorlukla karşılaşacağız ve dağın engebeli olması bizi zor duruma düşürebilir. Böylece dağ, aşılmaz hale gelecektir ve ordu orada çok kolay umutsuzluğa düşecektir. Sıra halinde dizilip ve daha sonra da bu sıranın karmaşaya dönüştüğünü görmek orduda cesaret kırıcı bir etki yaratacaktır. Aynı şekilde, derinlemesine, iç içe geçmiş ve yoğun bir şekilde tek düzen halinde ilerlersek bile düşman bizi alt edecektir ve etrafımızı sarıp sayı olarak üstünlüklerini istedikleri gibi kullanacaklardır. Sığ bir düzende ilerlersek de hattımızın yoğun ok yağmuruyla ve üzerimize atılan adamlarla bölge bölge parçalanmasına kesin gözüyle bakabiliriz ve eğer bu durum hattın herhangi bir yerinde meydana gelirse, bütün ordunun aynı oranda bu durumdan etkileneceğini unutmamalıyız. Hayır; benim fikrim birliklerden kolonlar oluşturmaktır. Her iki tarafın son birliğinin düşman kanatlarının dışında olmasını sağlamak için birlikler arasında yeteri kadar aralıklar vererek alanı kaplamalıyız. Böylece biz, uç birliklerimizle düşman hattının dışında olabileceğiz ve birliklerin başındaki en iyi adamlar saldırıya yön verecek. Her birlik yönünü arazinin elverişli olduğu yere çevirecek. Ayrıca her iki tarafta da birlikler olunca, hem düşmanın aradaki boşluklara girmesi hem de kolonlar halinde ilerleyen her bir birliği ikiye ayırması zor olacak. Üstelik herhangi bir birlik baskı altına alınırsa, yanındaki birlik hemen yardıma koşacak ya da herhangi bir noktada

herhangi bir birlik yükseltiye ulaşmayı başarırsa, o anda, düşmandan tek bir adam bile yerinde kalmayacak."

Bu öneri kabul edildi ve birlikler kolonlar halinde sıralandı. Daha sonra sağ kanattan sol kanada dönen Ksenophon, askerlere seslendi:

"Baylar, şu karşınızda gördüğünüz adamlar uzun süredir özlemini duyduğumuz yerle bizim aramızdaki tek engeldir. Yapabilirsek, onların hepsini pişirmeden yutacağız."[120]

Birliklerin çoğu yerlerini aldı, gruplar kolonlar halinde sıralandı ve sonuç, her bir birliğin yaklaşık yüz adamdan oluştuğu, toplamda seksen ağır piyade birliğinden oluşan bir topluluktu. Hafif piyadeler ve okçular üç bölük halinde sıralandı. Sağ kanadı ve aynı şekilde sol kanadı desteklemek için iki tanesi dışta ve üçüncüsü de ortadaydı. Her bölük yaklaşık altı yüz adamdan oluşuyordu.

Başlamadan önce generaller, askerlere dua etmelerini emretti ve duayla birlikte, dudaklarında yükselen savaş ilahisiyle ilerlemeye başladılar. Cheirisophus, Ksenophon ve yanlarındaki hafif piyadeler, düşman hattı dışında, sağa ve sola doğru ilerlediler. Onların ilerlediğini gören düşman, onlara paralel kalmak ve onlarla yüz yüze karşılaşmak için bir çaba gösterdi. Fakat bunu gerçekleştirmek için bile kısmen sağa, kısmen de sola doğru genişlemeye başladı. Parçalara ayrıldı ve hattın ortasında geniş bir aralık oluştu. Düşmanın bu şekilde ayrıldığını gören Arcarnanialı[121] Aeschines'in emri altındaki Arkadialı taburuna bağlı hafif piyadeler, bu hareketi yanlış anladılar ve düşmanın kaçtığını sandılar. Bunun üzerine naralarla hücuma geçtiler ve bu askerler dağın zirvesine tırmanan ilk grup oldu. Onları Orchomenuslu Cleanor'un emri altındaki Arkadialı ağır piyadeler takip ediyordu.

Onlar bu yönde koşmaya başlayınca, düşman mevkiini koruyamadı ve çil yavrusu gibi dağılmaya başladı. Yunanlar tepeye ulaştı-

120 Ya da "onları çiğ çiğ yiyeceğiz."
121 Yunanistan'ın batısında bir bölge.

lar ve erzak bakımından zengin olan köylerde konakladılar. Burada, genel olarak konuşmak gerekirse, onlarda merak uyandıran ve onları heyecanlandıran hiçbir şey yoktu fakat arı kovanlarının sayısı ve buna bağlı olarak içlerinde bulunan balın özelliği gerçekten şaşırtıcıydı.[122] Peteği tadan askerler o kadar etkilendiler ki hepsi o anda kendinden geçti ve kusma ve ishale yakalandı. Hiçbiri ayağa bile kalkamıyordu. Küçük bir doz aşırı derecede sarhoşluk etkisi yaratırken, büyük bir doz ise delilik nöbetine benzer bir etki yaratıyordu. Kimisi görünüşte ölümün kapısına düşmüş gibiydi. Bu yüzden yüzlercesi ağır bir yenilgiye uğramışlar gibi yere serildi. Sanki en zalim umutsuzluğun kurbanı olmuşlardı. Bununla birlikte ertesi gün, hiç kimse ölmedi ve bir gün önce balı yedikleri zamanla yaklaşık olarak aynı vakitte kendilerine gelmeye başladılar. Üçüncü ve dördüncü günlerde de ağır bir tıbbi tedavi dönemi sonunda iyileşenler gibi ayağa kalkmaya başladılar.

Bu bölgeden iki gün -yedi fersah- boyunca yürüdüler ve Euksine denizi[123] kıyısında yoğun nüfuslu bir Yunan şehri olan Trapezus'a[124] ulaştılar. Burası Kolhis bölgesindeki Sinopluların bir kolonisiydi. Burada, tüm Kolhis bölgesini harap etmek için üs olarak kullandıkları Kolhislilerin köylerinde yaklaşık olarak otuz gün durdular. Trabzonlular orduya pazar kurdular, onları eğlendirdiler ve onlara dostluklarının bir hediyesi olarak öküzler, buğday ve şarap verdiler. Dahası, Yunanlarla bölgenin büyük bir bölümünde ikamet eden komşuları Kolhisliler adına görüşmeler yaptılar ve bu halktan da kendilerine dostluklarının bir göstergesi olarak sığırlar geldi. Artık Yunanlar yemin ettikleri kurban merasimi için hazırlıklar yapıyordu. Çünkü onları koruduğu ve güvenli bir kılavuzluk ettiği için Kurtarıcı Zeus'a ve Herakles'e ve diğer tanrılara, ettikleri yemin gereği, şükranlarını sunmaları için yeteri sayıda sığır elde etmişlerdi.

122 "Modern gezginler bu bölgelerde, insanı kendinden geçiren ve zehirli vb. olan balın varlığını doğrulamaktadır. Onlar arının bu belirli özelliğini, özümsediği sarı ormangülü (Azalea Pontica) adlı çiçekten aldığını düşünmektedirler.

123 Karadeniz.

124 Trabzon.

Ayrıca konakladıkları dağın hemen yanında bir spor müsabakası düzenlediler ve müsabakayı denetlemesi ve oyunların başkanı olması için genç bir delikanlıyken, hançeriyle başka bir çocuğu kasıtsız olarak öldürdükten sonra memleketinden sürülen Spartalı Dracontius'u seçtiler.

Kurban merasimi biter bitmez, hayvanların derilerini Dracontius'a teslim ettiler ve yarış pistine giden yolu göstermesini istediler. O da sadece elini salladı ve durdukları yeri işaret edip şöyle dedi:

"Bu sırt, tam da koşu için uygun olan bir yerdir, nereye, hangi yöne olursa olsun."

Ardından sordular:

"Peki, yarışmacılar bu sert ve çalılı arazide nasıl güreşecekler?"

Başkan şöyle yanıt verdi:

"Oh! En kötü vuruş yere devrilenler için olacak."

Çoğunun esir alınan çocuklardan oluşturduğu genç erkekler için bir millik bir yarış vardı ve uzun mesafe koşusu için de altmıştan fazla Giritli yarıştı. Ayrıca güreş, boks ve pankration[125] gibi oyunlar da bu müsabakada yer aldı. Tüm bunlarla bu müsabaka güzel bir görüntü oluşturuyordu. Yarışmacıların, kadın olsun erkek olsun, destekçilerinin de seyirci olarak katıldıkları müsabakalar çok kalabalıktı ve yarışmalar muazzamdı. Ayrıca at yarışı da vardı. Süvarilerin atlarını aşağıya, denize doğru dörtnala sürmeleri ve daha sonra tekrar yukarıya, sunağa gelmeleri gerekti. Yokuş aşağı inerken yarısından fazlası tepetaklak yuvarlandı ve ardından, yukarı çıkarken de güç bela, yürüme temposunda bu muazzam sırta çıkmak için didindiler. Haykırış, gülme ve kutlama sesleri bir hayli yüksekti.

125 Pankration, boks ve güreş özelliklerini birleştiren bir Antik Yunan askerî sanatıdır. İlk olarak MÖ 648'de Yunan Olimpik Oyunlarında oynanmıştır.

BEŞİNCİ KİTAP

BİR

Tüm bunlardan sonra, bir araya geldiler ve yürüyüşün geriye kalanı hakkında bir konsey oluşturdular. İlk konuşmacı Thuriili[126] Antileon oldu. Ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Kendi adıma, baylar, teçhizat hazırlamaktan, yola çıkmak için hazırlanmaktan, yürümekten, koşmaktan, ağır silahlar taşımaktan ve sıraya girmekten ya da nöbet tutmaktan ve savaşmaktan bıktım usandım. Şimdi tek arzum tüm bu acılara bir son vermek ve gelecek için şu an önümüzde deniz de olduğuna göre, yelken açmak ve durmaksızın ilerleyip Odisseas gibi 'rahat rahat uyuyup ve uzanıp gerilerek' kendimi Yunanistan'da bulmaktır."

Bu ifadeleri duyunca askerler, "İyi konuştu!!!" çığlıklarıyla, onu desteklediklerini gösterdiler ve daha sonra bir başkası benzer şeyleri söyledi ve daha sonra bir başkası ve aslında hepsi aynı şeyleri söyledi. Daha sonra Cheirisophus, kalktı ve şöyle söyledi:

"Baylar, tesadüfün böylesi, şu anda yüksek bir mertebede amiral olan Anaksibius isimli bir arkadaşım var. Beni ona yollarsanız, sanı-

126 İtalya'da Taranto Körfezi'nde yer alan, bir zamanlar zenginliğiyle ünlü Sybaris kenti yakınlarında, MÖ 445 yılı dolaylarında bir Atina kolonisi olarak kurulan kenttir. Günümüz İtalya'sının Calabria yönetim bölgesinde Cosenza ili, Corigliano Calabro yerleşim bölgesinde yer alır. Ünlü tarihçi Herodot, yaşlılığında Thurii adlı bu Yunan kolonisine çekilmiş ve kendisine "Tarihin Babası" olma ününü kazandıran eserini burada yazmıştır.

rım bazı savaş adamlarıyla ve bizi taşımaları için birkaç gemiyle geri dönmeye söz verebilirim. Eğer gerçekten eve deniz üzerinden gitmek istiyorsanız, yapmanız gereken tek şey burada ben gelene kadar beklemektir. Çok geçmeden geri döneceğim."

Askerler bu sözlerden çok memnun oldular ve Cheirisophus'un görevini yerine getirmesi için ertelemeden yelken açması gerektiğine oy birliğiyle karar verdiler.

Ondan sonra Ksenophon kalktı ve şu şekilde konuştu:

"Cheirisophus'un gemi getirmek için yola çıkması konusunda karar kılındı ve şimdi onu bekleyeceğiz. Onu beklerken, benim fikrime göre, yapmamız gereken en mantıklı şeyin ne olduğunu size söylememe izin verin. Her şeyden önce, yeteri kadar erzağımız yok ve bunları elde etmek için herhangi bir pazar olmadığından, olsa bile sadece birkaç istisna dışında satın almaya gücü yetecek kimse olmadığı için düşman bölgeden ihtiyaçlarımızı karşılamalıyız. Şimdi, bu bölge düşman bölgesi olduğuna göre, erzak bulmak için dikkat etmeden ve önlem almadan bölgede ilerlersek, çoğumuz ölüm tehlikesiyle karşı karşıya geleceğiz ve kaybolup gideceğiz. Bu riski bertaraf etmek için erzak aramaya gruplar halinde çıkmayı ve bunun dışında bölgede rastgele dolaşmamayı öneriyorum. Bu durumun planlanması biz komutanlara bırakılmalıdır."

Öneri kabul edildi ve Ksenophon devam etti:

"Lütfen, başka bir öneriyi daha dinleyin. Şüphe yok ki aranızdan bazıları bölgeyi yağmalamaya gidiyor olacak. Bunu her kim yaparsa, başlamadan önce bizi niyetinden ve hangi yöne gitmeyi planladığından haberdar etsin. Böylece talana gidenlerin ve geride kalanların sayısını tam olarak bilmiş oluruz. Bu sayede gerekli olan yerlerde sefer hazırlıklarına ve yola çıkma aşamasındaki çalışmalara yardım edebileceğiz. Yardım ya da takviye gerektiği durumlarda hangi yönde ilerleyeceğimizi bilmiş olacağız. Diğer taraftan, bu iş acemi ya da daha az tecrübeli kişiler tarafından yürütülürse, duruma kendi

tecrübemizi dahil edebilir ve saldırmayı planladıklarının güçlerini öğrenmeye çalışarak onlara tavsiyelerde bulunabiliriz."

Bu öneri de kabul edildi ve devam etti:

"Dikkatinizi vermenizi istediğim başka bir konu daha var. Düşmanımızın üzerimize saldırmak için yeterince vakti olacak. Onların olan şeylere sahiplendiğimiz için doğal olarak, bize tuzaklar kuracaklar. Bizi izlerken bile bizden daha yukarıda bir yerlerde mevzilenirler. Bu yüzden ordugahın etrafında düzenli nöbetçi birlikler oluşturmalıyız. Eğer nöbet tutma ve gözetleme görevini başarıyla yerine getirirsek, düşman bizi daha az rahatsız edecektir. Gözlemlemenizi düşündüğüm başka bir nokta daha var. Farz edelim ki Cheirisophus'un yeterli sayıda gemiyle döneceğinden eminiz, o zaman bunları ifade etmeye hiç gerek kalmazdı fakat bu durum hâlâ belirsiz olduğu için hep birlikte bizim de bölgede gemi elde etmeye çalışmamız gerektiğini düşünüyorum. Eğer gelir ve bizi burada erzak ve gemiyle bulursa, ihtiyaç duyduğumuzdan daha fazla gemimiz olmuş olur, hepsi bu kadar fakat gemi getirmede başarısız olursa, buradan elde ettiğimiz mallarla ve gemilerle yola devam edebiliriz. Sürekli olarak yanımızdan geçen gemiler görüyorum, öyleyse sadece Trabzonlu adamlardan ödünç olarak birkaç gemi isteyebilir, bunları limana getirebilir ve bizi taşıyacak yeteri kadar gemiye sahip olana kadar dümenlerini çıkarıp onları koruyabiliriz. Bu yolla, gerekli olan ulaşım aracı bulmakta sıkıntı yaşamayız."

Bu öneri de kabul edildi. Ksenophon şöyle devam etti:

"Alıkoyduğumuz gemilerin kaptanlarını ve misafirlerimizi, onlar bizim yararımıza burada beklerken, ordunun erzaklarıyla desteklemenin ve onlarla bize yaptıkları kibarlık karşısında kibarlığımızı göstermek için belirli bir ücret üzerinden anlaşmanın adil olup olmadığını da düşünün."

Bu öneri de kabul edildi. Şöyle devam etti:

"O vakit, tüm bunlardan sonra, çabalarımızın başarıyla sonuçlanmaması ve yeteri kadar gemimiz olmadığını görmemiz durumunda, deniz kıyısındaki şehirlere geçilmez olduklarını duyduğumuz yolları onarma ve düzene koyma görevi vermeyi öneriyorum. Şüphesiz, bu emre itaat etmekten memnuniyet duyacaklar çünkü hem bizden korkuyorlar hem de bizden kurtulmak istiyorlar."

Bu öneri yüksek çığlıklarla ve protestolarla karşılandı çünkü artık karadan gitmek istemiyorlardı. Bu yüzden, onların kararlılıklarını anlayan Ksenophon, bu öneriyi oylamaya sunmadı fakat en sonunda, şehirleri gönüllü olarak yollar inşa etmeye ikna etti. Onlara şu öneriyi sundu:

"Yollarınızı düzene sokarsanız, hemen gideceğiz."

Ayrıca Trabzonlulardan elli kürekli savaş gemisi aldılar ve idaresini Laconialı Perioeci[127] Deksippus'a verdiler. Bu adam denizdeki gemileri toplamayı ihmal etti ve sıvışarak Pontus'tan kaçtı. Bununla birlikte, daha sonra yaptığı yanlışın cezasını ödedi. Trakya'da, Seuthes'ın maiyetinde birtakım yanlış işlere karıştı ve Laconialı Nicander tarafından ölüme yollandı. Yunanlar, idaresini Atinalı Polycrates'e verdikleri otuz kürekli bir savaş gemisi aldılar ve bu subay, gücü yettiği kadar tüm gemileri ordugaha yaklaştırdı. Bunlardan yükü olanları boşalttılar ve gemileri kıyıda ulaşım hizmeti için kullanırken, boşalttıkları yüklerin korunması için de başlarına nöbetçi diktiler. Olaylar bu şekilde gelişirken, Yunanlar, çeşitli bölgeleri yağmalamışlardı. Bazen kurbanlar, erzaklar ele geçirdiler ve bazen de bu işte başarılı olamadılar. Bir keresinde, Cleanetus, hem kendi birliğini hem de başka bir birliği zorlu bir noktaya sürdü ve birliğindeki birçok adamla birlikte kendisi de öldürüldü.

127 Perioeci, Lconia şehirlerinde yaşayan insanlara verilen addır. Bu halk, ayrı bir alt sınıfı oluşturuyordu ve Sparta vatandaşı değildi. Özgür bir halk konumundalardı.

İKİ

Erzak ele geçirmenin, ordugahtan uzaklaşıp yine aynı gün ordugaha geri dönmemin artık mümkün olmadığı zamanlar gelmişti. Bunun sonucu olarak, Ksenophon Trabzonlulardan birkaç rehber aldı ve ordunun yarısını ordugaha göz kulak olmaları için oldukları yerde bırakırken, diğer yarısını Driloslar üzerine sürdü. Kolhisliler evlerinden atıldıkları ve yoğun bir şekilde bir arada toplandıkları ve yukarıdaki tepelerden onları gözetledikleri için Ksenophon'un bu hareketi gerekliydi. Diğer taraftan, yerli halka dost olan Trabzonlular da Yunanları kolaylıkla erzak elde edebilecekleri yerlere yönlendirmiyor fakat kendilerinin zarar gördükleri, yukarıya dağlara doğru ve nadiren ulaşılabilen kalelere ve Pontus'taki en savaşçı halk Driloslar'a doğru hevesle yönlendirebilirlerdi.

Yunanlar yukarıya ulaştıklarında, Driloslar kolaylıkla ele geçebileceğini düşündükleri tüm yerleri ateşe verdiler ve geri çekildiler. Yangından kaçıp orada burada başıboş gezinen bir domuz ya da öküz ya da başka bir hayvan dışında ele geçirecek hiçbir şey yoktu. Onların başkenti görevini gören bir sığınak vardı ve bu sığınağa farklı insan grupları doluşmuştu. Bu sığınağın etrafını muazzam derinlikte bir vadi çevreliyordu ve bu yere yaklaşmak çok zordu. Böylece hafif piyadeler, ağır piyadelerin on ya da on beş metre daha ilerisinden koştular ve vadiyi geçtiler ve orada koyun ve diğer erzakların bollu-

ğunu gören askerler bu yere saldırmaya devam ettiler. Onların hemen arkasında ellerinde mızraklarıyla yağmalamaya çıkan diğer askerler geliyordu. Böylece vadinin öte tarafında toplanan iki binden fazla adam yer alıyordu. Bu yerin hatırı sayılır genişlikte bir hendek tarafından sarmalandığını ve ayrıca kazıklarla ve sık aralıklarla dikilmiş ağaç burçlarla çevrelendiğini gören askerler, buranın ani bir hücumla alınamayacağını anladılar ve geri çekilmek için bir hamlede bulundular fakat o anda da düşman arkadan onlara saldırdı.

Bu ani saldırıdan kurtulmak söz konusu değildi çünkü bu yerden vadiye doğru inmek sadece tekli gruplar haline hareket etmeyi gerektiriyordu. Bu şartlar altındayken ağır piyadelerin komutasında olan Ksenophon'a haberci yolladılar. Haberci geldi ve haberini iletti:

"Her çeşit erzakla dolu bir sığınak var fakat orayı ele geçiremiyoruz. Çok güçlü bir yer. Hatta kolaylıkla oradan kaçamıyoruz bile çünkü düşman üzerimize saldırdı ve savaş ilan etti ve geri dönüş çok zor."

Ksenophon bunu duyunca ağır piyadelerini vadinin kenarına doğru ilerletti ve orada, kendisi subaylarla birlikte çoktan karşıya geçmiş olan grubu geriye çekmenin mi yoksa ağır piyadeleri de mi karşıya geçirmenin daha iyi olacağı konusunda karar vermeye çalışırken, askerlerine de bu yeri almak için harekete geçeceklerini farz ederek, yerlerini almalarını emretti. İkinci fikir daha ağır bastı ve geri çekilmenin çok fazla can kaybına mâl olacağı konusunda karar kılındı. Dahası subaylarda da bu yeri alabilecekleri konusuna sağlam bir inanç vardı. Verdikleri kurban sayısına dayanarak ve kahinlerin bir savaş olacak fakat bu savaş iyi bir sonuçla bitecek yönündeki ifadelerini temel alarak Ksenophon bu fikre razı geldi. Böylece kendisi tüm hafif piyadeleri geri çekip ve tüm keskin atışları yasaklayıp yerinde kalırken, subayları ağır piyade birliklerini o bölgeye geçirmeleri için yolladı. Ağır piyadeler oraya varır varmaz, her bir kaptana, mücadelede en etkili biçimde olacağını düşündüğü şekilde kendi

grubunu oluşturmasını emretti. Bu kaptanlar, cesaret erdemine sahip olduklarını göstermeye çalışan bu askerler, yan yana dizildiler.

Onlar bu şekilde çalışırken, kendisi de emirlerini hafif piyadelere ve okçulara iletti. Sırasıyla, ellerinde mızraklarla ve 'ateş' emrine hazır bir şekilde atışlarını gerçekleştirmek için yayları gerilmiş oklarıyla ilerlemelerini emretti. Bu sırada hafif piyade birlikleri de torbalarını sapan taşlarıyla doldurmalıydı. Son olarak, emir subayını bu emirlerin düzenli bir şekilde yerine getirildiğini görmesi için birliklere yolladı.

Artık hazırlıklar tamamlanmıştı. Subaylar, teğmenler ve ordunun öncüsü olduğunu düşünen diğer tüm askerler yerlerini almışlardı. Arazinin izin verdiği oranda hilal şeklinde dizilmişlerdi. Böylece her biri göz ucuyla birbirini görebiliyor ve askerleri yönetebiliyordu.

Hemen savaş şarkılıları yükseldi, boru sesleri duyuldu ve savaş tanrısı şerefine, heyecan verici çığlıklarla mızrak, taş, ok ve mermi yağmuru altında, tüm hızlarıyla ağır piyadelerin koşusu başladı. Taşların çoğu durmaksızın elle atılıyordu. Bu sırada taşımak için meşale getirenler de vardı. Bu ok yağmuruyla şaşkına dönen düşman, korumaya çalıştıkları yerleri ve kazıklarla çevrili kulelerini terk etti.

Bu kaçış, Stymphalialı Agasias ve Pelleneli Philoksenus'a kaçırılmayacak bir fırsat sundu. Ağır silahlarını bir kenara koydular ve sadece üzerlerindeki tuniklerle yukarıya gittiler. Biri diğerini yukarı çeke çeke ilerlediler ve bu arada başka biri daha yukarı çıkmaya başladı. Böylece sığınağı ele geçirdiklerini düşündüler. Daha sonra hafif piyade askerleri ve hafif silahlı birlikler içeriye üşüştü ve ellerinden geldiği kadar orayı yağmaladılar. Bu arada kapılarda duran Ksenophon, yapabildiği kadar çok ağır silahlı askeri geri tutmaya çalıştı. Çünkü belirli kale yüksekliklerinde diğer düşmanlar görünüyordu. Çok geçmeden içeriden bir çığlık yükseldi ve adamlar dışarıya doğru koşmaya başladı. Kimisi hâlâ ele geçirdiği eşyayı elinde tutuyordu ve hemen ardından orada burada yaralı adamlar belirdi

ve kapılarda itip kakmalar başladı. Neler olup bittiğine dair sorulan sorulara, dışarıya doğru koşan kaçakların hepsinin verdiği cevap aynıydı. İçeride bir hisar vardı ve düşman kalabalığı buradan çıkıp korkunç hücumlar yapıyordu ve içerideki arkadaşlarını yaralıyorlardı.

Bunun üzerine Ksenophon haberci Tolmides'e şu emri ilan etmesini buyurdu:

"Ufacık bir şeyi bile ele geçirmek isteyen herkes içeri girsin."

Çığ gibi büyüyen kalabalık içeriye akın etti ve arkadaşlarına saldıran düşman üzerinde galip gelen ve çıkış yolunu açan karşı akımdaki kişiler, düşmanı geri püskürtene ve kalelerine geri kapatana kadar mücadele ettiler. Böylece, kalenin dışındaki her şey Yunanlar tarafından yağmalandı ve ağır piyadelerin bir kısmı erzak burçlarının yakınında, bir kısmı da kaleye giden yol boyunca yerlerini aldılar.

Bu arada Ksenophon ve subaylar, kaleyi alma ihtimalleri üzerinde yoğunlaştılar çünkü eğer bunu yaparlarsa güvenlikleri tamamen sağlanmış olacaktı. Aksi takdirde geri çekilmeleri bir hayli zor olacaktı. Görüşmeler sonucunda, bu yerin ele geçirilemez olduğu konusunda hem fikirdiler.

Daha sonra geri çekilme hazırlıklarına başladılar. Her bir grup önlerindeki çitleri söktü, ayrıca kendilerine fayda sağlamayanların ya da kendilerine zorluk çıkaracak yükü olanların hepsini kalabalık ağır piyadeler eşliğinde yolladılar. Bu işlem sırasında, subaylar sadece her durumda kendilerine en çok güvendikleri adamlarını geride bıraktılar.

Onlar geri çekilmeye başlar başlamaz hasır kalkanlarla ve mızraklarla, baldır zırhlarıyla ve Paphlagonia miğferleriyle donanmış düşman dışarıya fırladı. Bir kısmının da bu civardaki ve kaleye giden yolun kenarındaki evlerin tepelerinde oldukları görülebiliyordu. Kale yönüne doğru bir kovalama bile tehlikeliydi. Çünkü düşman

sürekli olarak yukarıdan onların üzerine doğru kocaman kalaslar atıyordu. Bu yüzden, hem durmak hem de kaçmak tehlikeliydi ve gecenin yaklaşması da çok büyük korku yaratıyordu.

Çarpışmanın ve umutsuzluklarının tam ortasında, tanrılardan biri onlara bir kurtuluş umudu verdi. Aniden, kimin eliyle tutuşturulduğu belli olmadan, bir alev belirdi. Sağ taraftaki bir evin tepesinden yükseliyordu ve yangın yavaş yavaş yükselmeye başlarken, sağ taraftaki diğer evlerdeki insanlar kaçmaya başladılar.

Bu şansı hemen değerlendiren Ksenophon, sol taraftaki ağaçtan yapılmış, kolaylıkla yanabilen evleri de ateşe vermeyi emretti. Bunun sonucunda, bu evlerdeki insanlar da oradan kaçmaya başladı. Şimdi hemen önlerindeki adamlar tek rahatsızlık verici unsurdu ve Yunanlar bölgeden çıkarken ve aşağı doğru giderken, üzerlerine saldırmak için güvenli bir yerde duruyorlardı. Bu noktada, menzil dışında olan herkese odun kütükleri getirmeleri ve düşman ile kendileri arasında biriktirmeleri emri verildi. Yeteri kadar kütük biriktirildiğinde onları ateşe verdiler. Ayrıca düşmanın dikkatini çekmek için hendek boyunca dizilen evleri de ateşe verdiler. Böylece, zor da olsa paçayı kurtardılar ve kendileri ile düşman arasında bir ateş yakarak bu yerden kaçtılar. Bütün şehir yanmıştı, hisar haricinde bu yere ait olan her şey, evler, küçük kuleler ve kazıklar alevlerle birlikte yok olmuştu.

Ertesi gün, Yunanlar, erzakları yanlarına alıp yola koyuldular. Lakin dik ve dar olan yoldan Trabzon'a inmekten çekindikleri için sahte bir pusu kurdular. Ülkesinin adıyla (Mysus)[128] adlandırılan bir Misyalı, on tane Giritli aldı ve düşmanın dikkatinden kaçmaya çalışıyormuş gibi bir yanıltma hareketi yaptığı yoğun çalılı bir yerde bekledi. Pirinçten yapılmış açık tondaki kalkanlarının ışıltısı, çalıların arasından zaman zaman göze çarpıyordu. Çalılıktaki bu parıltıyı gören düşmanın pusuya düşürülme korkusu gittikçe arttı. Bu arada ordu iniş yolunda oldukça ilerlemişti ve yeterince ilerledik-

128 Musos ya da Mysus, doğuştan bir Misyalı demektir. Ayrıca isim olarak da aynı şekilde kullanılmaktadır.

lerini düşündükleri anda, Misyalı'ya mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kaçması için işaret verildi ve o da yerinden fırlayıp adamlarıyla kaçmaya başladı. Grubun geriye kalanı, yani Giritliler, "eğer kaçarsak yakalanırız" diyerek yoldan ayrılıp ormana dalıverdiler ve vadiye doğru yuvarlanarak kurtuldular. Yoldan kaçan Misyalı, yardım için bağırıyordu ve ordu yardım yollayıp onu yaralı olarak kurtardı. Kurtarmaya giden grup yüzleri düşmana dönük bir şekilde, ok yağmuruna maruz kalarak, geri çekildi. Bazı Giritli okçular da kendi oklarıyla onlara karşılık verdiler. Bu şekilde hepsi güven içinde ordugaha ulaştılar.

ÜÇ

Artık Cheirisophus geri dönmediği için ve gemi kaynağı yetersiz olduğundan, üstelik erzak elde etmek de imkansızlaştığından, yola çıkmaları konusunda karar kıldılar. Gemilere hastaları, kadın ve çocuklarla birlikte kırk yaşının üstündekileri ve askerlerin kendi kullanımları için gerekli olmayan tüm yükleri yüklediler. En yaşlı generaller Philesius ve Sophaenetus, idareyi ellerine aldılar ve gemiye bindiler. Geriye kalanlar da yol tamamıyla onarıldığı için karadan yola çıktılar. O gün ve ertesi gün ilerlemelerine devam ederken, üçüncü güne vardıklarında Kolhislilerin ülkesinde deniz kıyısında bir Yunan şehri ve Sinop'un bir kolonisi olan Cerasus'a[129] ulaştılar. Burada on gün kalıp orduyu gözden geçirdiler. Silah altındaki birlikleri saydılar ve sekiz bin altı yüz adamları olduğunu gördüler. Birçoğu kaçmıştı. Geriye kalanlar ise düşmanın elinde ya da kar nedeniyle, bir kısmı da hastalıktan dolayı ölmüştü.

Burada ganimetlerin satışından elde ettikleri parayı bölüştüler. Apollo ve Efesli Artemis için seçilen onda birlik bir kısım da generaller arasında paylaştırıldı. Her biri tanrılar adına korumak için bir miktar aldı. Asineli[130] Neon da Cheirisophus adına onun payına düşeni aldı.

129 Giresun.
130 Asine, Argos'ta antik bir şehir.

Ksenophon, payına düşen kısmı Apollo'ya sunulan bir adak olarak değerlendirdi ve onu Delphi'deki Atinalıların hazinesine bağışlayıp adak yaptırdı. Üzerine kendi adını ve Clearchus'la birlikte öldürülen arkadaşı Proksenus'un adını yazdırdı. Ksenophon, Agesilaus'la birlikte Boetia'ya yürürken[131] Efesli Artemis adına ayrılan payı da o zaman terk ettiği topraklarda, Asya'da bırakmıştı. Çıkacağı bu yolculuğun tehlikelerle dolu olduğunu düşündüğü için onu bu tanrıçanın rahibi Megabyzus'a emanet etmişti. Eğer canlı dönerse, Megabyzus'tan onu kendisine geri vermesini isterdi ama başına bir iş gelirse, kendisi adına rahibin bu hazineyi tanrıçanın memnun olacağını düşündüğü şekilde Artemis'e adamasını istedi.

Sürgün edildiği günlerinde, Ksenophon Lacedaemonlular tarafından bir koloni olarak kullanılan, Olympia'ya giden ana yol üzerinde yer alan Scilllus'tayken[132] Megabyzus, Olympia'ya oyunlara seyirci olarak katılmak için geldi ve hazineyi Ksenophon'a geri verdi. Ksenophon parayı aldı ve tanrıların kehanetinde kendisine gösterilen noktada tanrıça için bir arazi satın aldı. Efes'te, Artemis tapınağının yanından Selinus nehri akarken alınan bu arazinin içinde de kendi Selinus'u akar ve her iki akıntıda da balıklar ve midyeler yaşar. Scillus'un olduğu bölgede her çeşit yabani hayvan avlanır.

Ksenophon, burada kutsal parayla, bir sunak ve bir tapınak inşa etti ve o günden sonra, her yıl, mevsiminde yetişen ürünlerin onda birini alıp tanrıçaya adak olarak sundu. Bu şölende, civar köylerden de gelen katılımcılarla beraber kadın erkek bütün halk yerlerini alırdı. Tanrıça da ekmekleri, şarapları ve şekerlemeleri kutsal otlak

131 MÖ 394 yılında.

132 Scillus, Eski Yunanistan'da, ilk Olimpiyat Oyunlarının düzenlendiği yer olan (MÖ 776) ve at yetiştiriciliği ile de ünlenen tarihsel yer Elis'in bir bölgesi, Triphylia'nın bir kasabasıdır. MÖ 572'de Elisliler bu bölgenin bir şehri olan Pisa ve Scillus'u yerle bir ettiler fakat MÖ 392 ve 387 arasında, daha öncelerden Elislileri kendilerine bağlı olan şehirler üzerindeki egemenliklerinden feragat etmeye zorlayan Lacedaemonlular, Scillus'u sömürgeleştirdiler ve sonunda onu Atinalı bir sürgün olan Ksenophon'a verdiler. Ksenophon burada on beş - yirmi yıl kaldı. Söylendiğine göre, MÖ 371'de Leuctra Savaşı'ndan hem sonra, Elisliler tarafından oradan kovuldu. Bu yerin ve Ksenophon'un tapınağının, günümüz Chrestena köyünün yakınında ya da muhtemelen Mazi'nin yakınlarında bir yerde olduğu düşünülüyor. Yaklaşık olarak 2 buçuk mil uzaklıktaki Olympia'ya ulaşmak isteyen biri, kelime anlamı Antik Yunan'da "beyazımsı" anlamına gelen, Yunan mitolojisinde bir nehir olan, Yunanistan'ın en uzun nehri Alpheus'u aşmak zorundadır.

sürüsünden kurban edilen hayvanlardan bir parça et ile birlikte ziyafete katılanlara bağışlardı. Bağışlanan bu etler arasında, avlanan hayvanların etleri de yer alıyordu. Ksenophon'un kendi çocukları, diğer vatandaşların çocuklarıyla birlikte bu festival gününde sürekli av gezintileri düzenlerlerdi ve isteyen herhangi bir yetişkin de bu gezintilere katılabilirdi. Domuz, ceylan ve geyiklerin bir kısmı bu kutsal arazide, bir kısmı da Pholoe dağında[133] yakalanıyordu. Bu yer Lacedaemon'dan Olympia'ya direkt olarak giden yol üzerinde, Olympia'daki Zeus tapınağından yaklaşık olarak kırk metre uzaklıkta yer alır. Bu kutsal arazi içinde domuzları, keçileri, öküzleri ve atları beslemeye yetecek kadar mera alanı ve ağaç dolu tepeler vardır. Bu yüzden şenliğe gelen yolcuların yük hayvanları bile rahatlıkla doyabiliyordu. Tapınak, mevsiminde tatlı meyveler veren, bakımlı ve bereketli ağaçlardan oluşan bir koru tarafından çevrelenmiştir. Tapınağın kendisi, Efes'teki büyük tapınağın küçük ebatlı bir kopyası gibidir ve tanrıçanın tasviri Efes'teki altın heykelin tasviri gibidir. Sadece, buradaki tasvir altından değil Selvi ağacından yapılmıştır. Tapınağın yanında üzerinde şu yazının bulunduğu bir yazıt yer almaktadır:

"BURASI ARTEMİS'İN KUTSAL BÖLGESİDİR. HER KİM BU BÖLGEYE SAHİP OLUR VE MEYVELERİNDEN FAYDALANIRSA, HER YIL ELDE ETTİĞİ ÜRÜNÜN ONDA BİRİNİ TANRIÇAYA ADAMAKLA VE ONDAN GERİYE KALANINI DA TAPINAĞIN ONARIMI İÇİN SAKLAMAKLA YÜKÜMLÜDÜR. BUNUN ZERRESİNİ BİLE YAPMAYAN OLURSA, TANRIÇA BİZZAT BUNUN GEREĞİNE BAKACAK VE KİŞİ CEZASIZ KALMAYACAKTIR.

133 Bu dağ (Alpheus'un kuzeyinde) Pisatis'i doğudan batıya geçen ve Peneus ile Ladon sularını Alpheus'unkilerden ayıran, Yunanistan'ın güneybatısında Achaea bölgesinin güney merkez kısmında bir dağ olan Erymanthus'un bir koludur.

DÖRT

Yürüyüşlerine Giresun'dan devam ettiler. Daha önceden deniz üzerinden yollanan grup, aynı şekilde denizden, geriye kalanlar da karadan ilerlediler. Mossynoikosların[134] sınırına ulaştıklarında, Mossynoikosların elçisi Trabzonlu Timesitheus'u, onların bölgelerinden geçerken kendilerini düşman olarak mı yoksa dost olarak mı değerlendireceklerini sorması için onlara yolladılar. Güçlü kalelerine güvenen Mossynoikoslar, onlara geçit vermeyeceklerini söylediler. Daha sonra Timesitheus, ülkenin öbür ucundaki Mossynoikosların bu kabileye düşman olduğunu söyleyince, onları davet edip eğer isterlerse bir ittifak yapma konusunda karar kıldılar. Böylece Timesitheus gönderildi ve öbür uçtaki Mossynoikosların reisiyle çıkageldi. Onların gelmesiyle birlikte Mossynoikoslar'ın reisi ve Yunan generalleri arasında bir toplantı düzenlendi ve Ksenophon Timesitheus'un tercümanlığıyla bir konuşma yaptı:

"Mossynoikos yiğitleri, bizim arzumuz Yunanistan'a güven içinde ulaşmaktır. Gemilerimiz olmadığı için yürüyerek gitmek zorundayız fakat duyduğumuza göre sizin düşmanınız olan bu insanlar bizi engellemektedir. Bizi müttefikiniz olarak kabul ederseniz, herhangi bir zamanda size yaptıkları yanlışların intikamını al-

134 Tahta evlerde ve kulelerde yaşayan halk.

manız için size bir fırsat sunmuş olacağız. Ayrıca onları kendinize bağlı bir kabile haline de getirmiş olacaksınız. Diğer taraftan eğer bizi kendi halimize bırakırsanız, bundan sonra bir daha ne zaman bu kadar güçlü bir kuvvetten yardım alacağınızı düşünün ve kendinize bir sorun."

Bunun üzerine Mossynoikosların reisi, önerinin kendi dileklerine uygun olduğunu ve ittifak fikrini olumlu karşıladıklarını söyledi. Ardından Ksenophon konuştu:

"İyi ama eğer biz sizin müttefikiniz olursak, bizden nasıl bir yardım istiyorsunuz ve bunun karşılığında geçişimize yardım etmek için ne yapabileceksiniz?"

Reis de şu yanıtı verdi:

"Size ve bize düşman olan bu ülke içine, karşı taraftan bir istila yapabiliriz ve ayrıca size gemiler verip, çarpışma sırasında yardım edip, yolda rehberlik edecek adam yollayabiliriz."

Bu anlayış üzerine, karşılıklı yeminler ettiler ve gittiler. Ertesi gün yanlarında her biri tek gövdeden oyulmuş üç yüz kanoyla geri döndüler. Her bir kanoda birinin kalıp, diğer ikisinin inerek sıraya girdiği üç adam vardı. Daha sonra yüz kişi botları aldı ve yelken açtı. Geriye kalan diğer iki yüz kişi de şu şekilde sıralandı: Korodaki dansçı dizilişi gibi her birinin yaklaşık yüz adamdan oluştuğu sıralar halinde karşı karşıya dizildiler. Hepsi de kabarık tüylü ve sarmaşık yaprağına benzer, beyaz öküz derisinden yapılmış hasır kalkanlar taşıyorlardı. Sağ ellerinde, ön tarafında bir mızrak ucu ve arka ucunda da bir topuz bulunan, yaklaşık altı kol uzunluğunda mızraklar sallıyorlardı.

Vücutları nadiren dizlere kadar uzanan ve doku olarak keten çarşaflar gibi sık örülmüş kısa tuniklerle sarılıydı. Kafalarında Paphlagonialılarınki gibi şekil olarak eski İran şahlarının taçlarına benzer, ortasında bir tutam saç olan deri miğferler vardı. Bunların yanında, demir savaş baltaları vardı. Daha sonra aralarından biri hamle yaptı

ve ilerlemeye başladı. Geriye kalanlar da şarkılar söyleyerek onun arkasından gitmeye başladılar. Çeşitli Yunan birliklerini ve ağır silahlı taburları geçip düşmana doğru, en kolay elde edilebilecek yer gibi görünen kısma doğru ilerlediler. Bu yer, şehrin ya da Mossynoikosların en önemli ve en yüksek hisarını barındıran, oradaki halkın ana şehir dediği yerin, yani akropolisin önünde duruyordu.

Bu hisar çarpışmanın bel kemiğiydi ve orayı ele geçirenler, tüm Mossynoikosların efendisi olacaktı. Bu hisarı şu anda elinde bulunduranların onun mülkiyetiyle ilgili herhangi bir hakları yoktu. Aslında ortak kamu malı olan bu hisarı kendi çıkarları için ele geçirmişlerdi.

Bazı Yunanlar saldırıya geçen grubu takip etti. Bu eylemi generallerin emriyle değil, orayı talan ve yağma etme amacıyla gerçekleştirdiler. Onlar ilerlerken, düşman bir süreliğine sakin kaldı. Ama onlar hisara yaklaşınca, hücuma geçtiler ve yerlilerin ve onlarla birlikte giden Yunanların çoğunu öldürüp onları bozguna uğrattılar. Hatta bu kişileri, Yunanların arkadaşlarını kurtarmaya geldiklerini görene kadar kovaladılar. Daha sonra geri döndüler ve kaçıştılar. Geri dönerlerken de alandaki ölü adamların kafalarını kesip Yunanlara ve kendi düşmanlarına övünerek gösterdiler. Bu sırada dans ediyor ve ritmik bir şekilde şarkılar söylüyorlardı. Bu arada Yunanlar da ileriye atılan grubun sayılarının çokluğuna rağmen, cesaretlerini yitirip kaçtıklarını, diğer taraftan düşmanın da bu olaydan dolayı cesaretlendiğini düşündükçe üzülüyor ve sinirleniyorlardı. Üstelik böyle bir olay tüm sefer boyunca hiç başlarına gelmemişti. Bu yüzden Ksenophon, Yunanları topladı ve şu şekilde konuştu:

"Yiğit askerler, başımıza gelen bu olaydan kesinlikle cesaretiniz kırılmasın. Emin olun ki bu kötü olaydan hiç de aşağıda kalmayacak iyi bir sonuç doğacaktır. İlk olarak, artık bize rehberlik edecek olanların bizim savaşmamızı gerektiren bu insanlara karşı derin bir düşmanlık beslediğini kesin olarak biliyorsunuz. İkinci olarak da kendi içimizden bazıları, kurallarımızı hiçe sayıp bizimle başardıkları şey-

leri bu yerlilerle de başaracaklarını sanıp cezalarını buldular ve bu da bir ders oldu. Böylece bir dahaki sefere birliklerimizi terk etme eğilimi azalmış olacaktır. Diğer taraftan bize dost olan bu barbarlara bizim daha iyi olduğumuzu ve düşmanımız olan bu halka da disiplinsiz olanlarla savaşmanın ayrı, bizim gibi adamlarla savaşmanın ise ayrı bir şey olduğunu göstermek için hazır olmalısınız."

Bunun üzerine o gün oldukları gibi kaldılar. Ertesi gün kurban kestiler ve kurbanların faydalı olduğunu görünce kahvaltı yaptılar ve birlikleri kolonlar haline getirdiler. Barbarları da sol taraflarında, aynı düzende sıraladılar ve ilerlemeye başladılar. Gruplar arasında okçular yer alıyordu ve ağır piyadelerin ön tarafının çok az gerisinde duruyorlardı. Düşmanın kendilerine doğru koşan ve onları taş yağmuruna tutan aktif hafif piyade birliklerine karşı bir tedbir oluşturmaları gerekiyordu. Bunlar okçular ve hafif piyade askerleri tarafından kontrol altına alınıyordu ve istikrarlı bir şekilde, ordu, barbarların ve yanlarındaki Yunanların daha önceden geri çekildikleri noktaya doğru adım adım ilerliyordu. Düşman buradaki yerini almış, onları bekliyordu.

Olaylar bu şekilde gelişti. Bölgeye varınca, ilk olarak barbarlar, hafif piyade askerleriyle çarpıştı. Ağır piyadeler yaklaşana kadar savaşı sürdürdü ve o anda düşman geriye döndü ve kaçtı. Hafif piyade askerleri hemen onları takip etti ve düşmanı şehirlerine doğru kovaladı. Bu arada ağır silahlı birlikler de düzenlerini bozmadan onları takip etti. Onlar yukarıdaki ana kentin evlerine ulaşana kadar düşman hemen oracıkta bir araya gelip güçlü bir vücut olmuştu ve mızraklarını fırlatıp ya da neredeyse bir adamın kullanamayacağı kadar ağır olan uzun ve iri mızraklarını kavrayıp cesurca savaştı ve yakın mesafelerde hücumları ve saldırıları önlemek için elinden gelenin en iyisini yaptı.

Yunanlar, pes etmek yerine daha yoğun bir şekilde ilerlemeyi sürdürünce, barbarlar, bu yerden de kaçtılar ve hisarı toptan terk et-

tiler. Onların hisar üzerinde inşa edilmiş ağaç kulede ya da evde yaşayan kralları (bu kral orada yaşıyor ve halk, ortaklaşa olarak, ona orada hizmet ediyordu ve onu yakından koruyordu) ve ayrıca ilk ele geçirilen kaledeki insanlar dışarı çıkmayı reddettiler. Bunun üzerine, oldukları yerde, kuleleri, kendileri ve her şey küle çevrildi. Bu yerleri yağmalayan ve altüst eden Yunanlar, farklı evlerde hazineler ve küme küme yığılmış ekmekler keşfettiler. Mossynoikosların söylediğine göre bunlar, "geçmiş dönem hasatları" idi fakat yeni hasat ise sapından ayrı olarak başaklarıyla birlikte stok edilmişti. Bu hasadın çoğu kılçıksız buğdaydı. Yunus et dilimleri de başka bir keşifti, dar ağızlı kavanozlarda hepsi özenle salamura yapılmıştı ve tuzlanmıştı. Ayrıca bazı kaplarda Mossynoikosların aynı Yunanların zeytinyağını kullandıkları gibi kullandıkları yunus yağı vardı. Ayrıca evlerin üst katlarında kocaman kabuksuz ceviz[135] ambarları yer alıyordu. Bunlar onlar için ana besin kaynağıydı, kaynamış cevizler ve kızartılmış somunlar. Keşfedilen ürünler arasında şarap da yerini almıştı. Bu şarabın sek içildiğinde kuru meyvesinin kalitesinden dolayı keskin bir tadı vardı fakat suyla karıştırıldığında tatlı ve hoş kokulu bir içki halini alıyordu.

Yunanlar kahvaltılarını yaptılar ve kaleyi müttefikleri Mossynoikoslara teslim ettikten sonra yürüyüşlerine kaldıkları yerden devam ettiler. Yolları üzerindeki, düşmanlarıyla işbirliği yapan diğer kabilelere ait kalelere gelince, en kolay ele geçirilebilenler ya yerlileri tarafından terk edilmişlerdi ya da buralardaki halk gönüllü olarak onlara teslim olmuştu. Aşağıdaki betimleme bu kalelerin çoğuna atfedilecektir:

Şehirler birbirinden ortalama on mil uzaktaydı. Kimisi biraz daha yakın, kimisi biraz daha uzak fakat ülke o kadar yüksek ve o kadar derin çatlaklarla yarılmıştı ki bir şehirden diğerine bağırmak istediklerinde, çığlıkları diğer şehirden duyulabiliyordu. İlerlemeleri sırasında, kendilerine dost olan bir halkla karşılaştıklarında, bu halk onlara zengin sınıflara ait olan, olabildiğince beyazlaşana kadar

135 Fındık.

kaynatılan cevizlerle beslenmiş, etine dolgun, narin ve neredeyse boylarıyla enleri eşit olan, sırtları ve göğüsleri rengarenk ve çeşit çeşit çiçek desenleriyle dövmelenmiş tombul çocuklar göstererek Yunanları eğlendiriyorlardı. Yunan ordusundaki kadınların peşine düşüyor ve gün ışığında uluorta onlarla sevişmek istiyorlardı çünkü bu onların geleneğiydi. Kadın erkek tüm halk beyaz tenliydi.

Bu halkın tüm sefer boyunca gördükleri en barbar ve en garip insanlar oldukları ve Yunan geleneklerinden çok uzak oldukları konusunda hem fikirdiler. Diğer insanların yalnızken yapmayı tercih ettikleri şeylerin aynısını kalabalıkta yapıyorlardı ve buna karşın, yalnız olduklarında da diğer insanların toplum içinde davrandıkları gibi davranıyorlardı. Kendi kendilerine konuşuyor ve kendi kendilerine gülüyorlardı, hareketsiz kalıyor ve daha sonra nerede olurlarsa olsunlar, herhangi bir ritim ya da mantık olmadan, tek işleri dünyanın geri kalanına gösteri yapmakmış gibi aniden ayaklanıp dans ediyor, aptalca hareketler yapıyorlardı.

BEŞ

Bu ülke üzerinden, şanslarına dost ya da düşman hangi halk denk gelirse gelsin, Yunanlar toplamda sekiz gün ilerlediler ve Khalybler'in ülkesine ulaştılar. Bu halkın nüfusu azdı ve Mossynoikoslara bağlıydılar. Halkın büyük çoğunluğu geçimini madencilikten ve demircilikten sağlıyordu.

Oradan Tibarenoslar'ın[136] ülkesine geldiler. Tibarenoslar'ın ülkesi oldukça düz bir ülkeydi. Hisarları deniz kıyısında uzanıyordu ve yapı ya da inşa bakımından mı yoksa doğası gereği mi bilinmez, daha güçsüz bir hisardı. Generaller bu yerlere orduya biraz gelir sağlamak için saldırmak istediler ve Tibarenoslar'dan gelen dostluk hediyelerini kabul etmeyip onlara, kendileri toplantı yapana kadar beklemelerini emredip kurban kestiler. Birkaç başarısız girişimden sonra, kahinler tanrıların hiçbir şekilde savaşı desteklemeyecekleri yönündeki görüşlerini bildirdiler. Daha sonra dostluk hediyelerini kabul ettiler ve dost ülke olarak tanıdıkları bu bölge üzerinden ilerleyerek, iki gün içinde bir Yunan şehri ve her ne kadar Tibarenoslar'ın bölgesinde yer alsa da Sinop'un kolonisi olan Cotyora'ya[137] ulaştılar.

136 Aslen Asur oldukları tahmin edilmektedir ve Karadeniz'e büyük bir göç hareketiyle yerleştikleri düşünülen bir halktır.

137 Bugünkü Ordu.

Burada kırk beş gün kaldılar. Bu sürede ilk olarak, tanrılara kurbanlar sundular ve her bir Yunan grubu kendi kabilelerine göre, spor müsabakalarıyla birlikte dinî törenler düzenledi. Bu arada erzakları, bazen Paphlagonia'dan bazen de Ordu bölgesinden elde ediyorlardı çünkü Ordulular onlara ne erzak tedarikinde bulunuyor ne de hastalarını duvarlarından içeri alıyorlardı.

Bu arada Orduluların bölgesinin talan edildiğini öğrenen ve bundan endişe duyan Sinop'tan elçiler geldi. Ordulular Sinop'a bağlıydı ve kendilerine hürmette kusur etmiyorlardı. Böylece elçiler ordugaha geldiler ve bir konuşma yaptılar. Zeki bir konuşmacı olarak bilinen Hecatonymus konuşmacı rolünü üstlendi ve şöyle dedi:

"Yiğit askerler, Sinop şehri, siz Yunanlara barbarlarla giriştiğiniz mücadelede elde ettiğiniz zaferden dolayı saygımızı ve tebriklerimizi iletmek için ve ayrıca duyduğumuza göre tüm o acı ve mücadele dolu yolların üstesinden gelmenizden ve buraya güven içinde ulaştığınızdan duyduğumuz memnuniyeti ifade etmek için biz elçileri yolladı. Dostumuz olarak siz Yunanlardan zarar yerine dostluk ve kibarlık beklemekteyiz. Şimdiye kadar size zarar verecek hiçbir şey yapmadık. Ordulular bizim kolonimizdir. Bu ülkeyi barbarlardan alıp onlara biz verdik. Bu yüzden Giresun ve Trabzon halkıyla birlikte onlar da bize vergi ödemektedir. Bu yüzden Ordu halkı üzerine yaptığınız her olumsuz hamleyi Sinop şehri kendine yapılmış sayacaktır. Şu anda, onların şehrine zorla girmeye çalıştığınızı ve bazılarınızın evlere yerleştiğini, hatta Ordu bölgesinden ihtiyacınız olan her şeyi zorla aldığınızı duyduk. Bu yüzden yaptığınız bu davranışları protesto ediyoruz. Bu şekilde devam etmeyi düşünüyorsanız, bizi Corylas[138] ve Paphlagonialılarla ya da bulabildiğimiz başka bir halk veya kişilerle dost olmaya zorlamış olacaksınız."

Onlara cevap vermek için Ksenophon ayağa kalktı ve askerler adına konuştu:

138 Paphlagonia yöneticisi.

“Sinop yiğitleri, biz kendi adımıza, canımızı ve silahlarımızı koruyarak buraya kadar geldiğimiz için çok memnunuz. Aslında bir yandan düşmanı kendimizden uzak tutmaya çalışırken, bir yandan da onların mallarını ve hayvanlarını ele geçirmeye çalışmak imkansızdı. Şimdi ise, bizler Yunan şehirlerine ulaştığımıza göre, yiyecek ve içeceğimiz nasıl temin edecektik? Trabzon’da bize pazar kurdular ve biz de aldığımız şeylerin karşılığında uygun fiyatlarda ödeme yaptık. Bize gösterdikleri saygıya ve orduya verdikleri dostluk hediyelerine karşılık biz de onlara saygı gösterdik. Onlara dost olan diğer halkların bulunduğu bölgelere elimizi sürmedik. Onların yönlendirmesiyle, düşmanlarına karşı tüm gücümüzle savaşıp onlara büyük zararlar verdik. Hakkımızda ne düşündüklerini ve nasıl adamlar olduklarımızı onlara sorun. Aralarından bazıları burada yanımızdalar. Kendileri size cevap verebilirler. Trabzon şehri ve bu adamların dostları, yakınları, dostluğumuzun hatırına, onları bize kılavuzluk etmeleri için bizimle yolladı.”

Yunan ya da yabancı bir toprak olsun, nereye ulaşırsak ulaşalım, erzak almak için pazar bulamadığımızda, kendi başımızın çaresine bakmaya alışkınız. Bu küstahlıktan değil, gereklilikten doğan bir durumdur. Her ne kadar krala bağlı olmasalar da bağımsız oldukları kadar korkunç da olan Kürtler, Taochialılar ve Kaldeliler gibi kabileler vardı. Silahlarımızla bunların üstesinden gelmek zorundaydık. Erzak elde etme zorunluluğu bizi buna zorladı çünkü bize pazar kurmayı reddettiler. Hal böyleyken, Makronlar gibi diğer bazı halkları da barbar olmalarına rağmen kendimize dost bildik. Güçleri yettiğince bize en iyi pazarı sundular ve biz de onlardan ufacık bir şeyi bile zorla almadık. Gel gelelim, sizin halkınız olduğunu iddia ettiğiniz bu Ordulular, onlardan zorla aldığımız zerre kadar şeyin bile suçlusudurlar. Çünkü bize dostça yaklaşmayıp kapılarını yüzümüze kapattılar. Ne bizi kapılarından hoşgörüyle içeri aldılar, ne de dışarıda bize bir pazar kurdular. Kendilerini aklamak için ileri sürdükleri tek şey de sizin yöneticinizin bu emri vermesidir.”

Hecatonymus’a dönerek devam etti:

“Sizin zorla girdiğimize ve oraya yerleştiğimize dair öne sürdüğünüz iddialara gelince, evet, yaptığımız tam olarak budur. Onlardan yaralılarımızı ve hastalarımızı bir çatı altına almalarını rica ettik ve onlar kapılarını açmayı reddedince, biz de kalenin bizi içeriye davet ettiği bir noktadan içeri girdik. Uyguladığımız tek şiddet hastalarımızın masraflarını ödeyerek bir çatı altına girmeleri ve bizim kapılarda nöbetçi tutmamızdır. Nöbetçi tutmamızın nedeni de hastalarımızı ve yaralılarımızı sizin yöneticinizin merhametine bırakmayıp, istediğimiz zaman onları dışarı çıkarma gücünü kendi elimizde bulundurmaktır. Gördüğünüz gibi geriye kalanımız da düzenli bir şekilde dışarıda cennetin gölgesi altında konaklıyoruz ve iyiliğe karşı iyilik vermeye fakat kötülüğe karşı da kötülük püskürtmeye hazırız.”

Tekrardan sözcüye dönerek:

“Gerekirse bize saldırmak için Corylas ve Paphlagonialılar’la anlaşma yapacağınıza dair savurduğunuz tehdide gelince, kendi adımıza her ikinizle de savaşmaya hiçbir itirazımız yoktur. Gerekirse savaşırız. Daha önce birçok kez sizden daha kalabalık diğer düşman askerleriyle savaştık. Bunu yanında sizin söylediğiniz gibi gerekirse Paphlagonialılar’ı dostumuz yapabilir, çeşitli bilgilere göre sizin şehirlerinizi ve deniz kenarındaki diğer bazı yerleri oldukça arzuluyor, hatta istediği şeyi elde etmesi için ona yardım ederek dostluğumuzu daha da sağlamlaştırabiliriz.”

Bunun üzerine büyükelçi, ifade tarzından dolayı Hecatonymus’a kızgınlıklarını çok açık bir şekilde belli etti ve aralarından biri buraya kesinlikle savaş çıkarma niyetiyle gelmediklerini, aksine samimiyetlerini ifade etmek için orada olduklarını açıklamak için öne çıktı:

“Ve eğer Sinop’a gelirseniz,” diye devam etti konuşmacı, “sizi dostluk hediyeleriyle karşılayacağız. Bu arada bu yerin halkına da ellerinden geldiğince hediyeler vermelerini emredeceğiz çünkü söylediğiniz her sözün doğru olduğunu görebiliyoruz.”

Bunun üzerine Ordulular dostluk hediyeleri yolladılar ve Yunan generalleri de Sinop elçilerini ağırladılar. Aralarında bol ve dostane konuşmalar geçti. Genel konular üzerinde konuştular ve özellikle her iki taraf da yürüyüşün geriye kalan kısmıyla ilgili merak etikleri şeyleri sorabildiler.

ALTI

Gün bu şekilde sonlandı. Ertesi gün Sinopluların davet edilmesine ve yolculuğun geriye kalanıyla ilgili tavsiyeler alınmasına karar verildiğinde, generaller askerleri topladılar. Yaya olarak ilerlemeleri durumunda, Sinoplular, Paphlagonia'yı iyi bildiklerinden, kendilerine fayda sağlayabilirlerdi. Öte yandan, denizden ilerlemek zorunda kalırlarsa da yine bu insanların vereceği hizmet yüksek düzeyde olacaktı. Çünkü ordu için gerekli olan gemileri temin edecekler yine onlardı. Buna dayanarak, onların büyükelçilerini çağırdılar ve onlarla bir toplantı yaptılar. Yunan'ı Yunan'a bağlayan güçlü ve görünmez bağlara güvenerek kendilerine yaptıkları dostluk konuşmalarının, kibarlıklarıyla ve en iyi öğütleriyle açılışını yapmalarını istediler.

Hecatonymus ayağa kalktı ve Paphlagonialılarla anlaşma yapma olasılığı hakkında söylediklerinden dolayı hemen özür dilemek istedi:

"Sanki Yunanlarla savaşa girmeye meyilliymişiz gibi anlaşılan sözlerim, size tehdit savurma niyetiyle çıkmadı ağzımdan. Aksine her ne kadar barbarlarla dost olma gücünü elimizde bulundursak da biz Yunanları seçeceğiz demek istemiştim."

Daha sonra, kendilerine tavsiye vermesi istendiğinde dinî bir haykırmayla şöyle dedi:

"Eğer elimden gelen en iyi tavsiyeyi size sunarsam, Tanrı bol bol nimetler yağdırsın üzerime ama tersi olursa, kötülükler başıma gelsin! Bugüne kadar söylenegelmiş 'kutsal öğüt,' baylar, sanıyorum bugün dile getirilmelidir. Eğer size iyi öğüt verirsem, beni öven ve seven kişilerden mahrum olmayacağım fakat kötü öğüt verirsem, beddualarınız dilden dile dolaşacaktır."

Karşımıza çıkacak problemleri düşündüğümüzde, eğer denizden giderseniz biz daha fazla sorunla karşılaşacağız çünkü size gemi sağlamak zorundayız. Öte yandan karadan giderseniz savaşmak zorunda kalacaksınız fakat içimden geçeni söylememe izin verin. Paphlagonialılar'ın ülkesine ve onların güçlerine dair oldukça bilgiliyim. Ülke hem tepe hem de vadi özelliklerine sahip, yani, dümdüz ovalarla ve yüksek dağlarla kaplıdır. Dağlarla başlarsak, tam olarak giriş yapmanız gereken noktayı biliyorum. Orası, yolun her iki tarafı üzerinde de yükselen dağın dikleştiği noktaların bulunduğu bölgedir. Buraları çok az bir adamla işgal edin çünkü geçidi küçük bir sayıyla kolaylıkla ele geçirebileceklerdir. Burası bir ele geçirildi mi dünyadaki bütün düşmanlar gelse, geçit üzerinde hiçbirinin etkisi olamaz. Adamlarınızdan birini yanıma vermek isterseniz, bölgenin tamamını ve geçidi parmağımla gösterebilirim.

Dağ engeli için söyleyeceğim bu kadardır. Bildiğim bir diğer şey de bölgede geniş düzlüklerin ve kendilerini büyük kralın tüm süvari birliğinden daha üstün tutan barbar süvarilerin olduğudur. Daha geçen gün bu insanların kralın çağrısına cevap verip huzuruna çıkmayı reddetmeleri bunun en güzel kanıtıdır.

"Şimdi, farz edelim ki düşman sizi durdurmadan önce, siz bu dağ engelini gizlice ya da seferle ele geçirdiniz. Hatta farz edelim ki ovada sadece onların süvarilerine karşı değil ayrıca yüz yirmi binden fazla piyadelerine karşı da bir zafer kazandınız, o zaman kendi-

nizi sadece nehirlerle karşı karşıya bulacaksınız, bir dizi nehir. Bunlardan ilki, üç yüz adım genişliğindeki Thermedon'dur.[139] Özellikle önünüzde yer alan ve ayrıca başka bir grubun da arkanızdan sizi takip ettiği düşman kalabalığıyla birlikte onu geçmenin zor olduğu kanısındayım. Daha sonra üç yüz adım genişliğindeki İris nehri[140] karşınıza çıkacak ve üçüncü olarak da en az dört yüz metre genişliğinde olan ve muhtemelen gemi olmadan geçemeyeceğiniz Halys'i[141] göreceksiniz ve bu noktada size kim gemi sağlayacak? Yine aynı yol üzerinde, Kızılırmak'ı aşabilirseniz karşınıza çıkacak olan Parthenius[142] da geçilmezdir. Öte yandan ben, kendi adıma karadan ilerlediğinizi düşündüğümde, bunun zor olduğunu değil, kesinlikle imkansız olduğunu söylemek durumundayım fakat deniz üzerinden giderseniz, buradan Sinop'a kadar kıyı boyunca ilerleyebilir ve Sinop'tan da Heraclea'ya[143] aynı şekilde gidebilirsiniz. Ereğli'den devam ederken karadan da gitseniz, denizden de gitseniz hiçbir zorluk yaşamazsınız çünkü Ereğli'de çok sayıda gemi bulabileceksiniz."

Konuşmasını bitirdikten sonra onu dinleyenlerden bazıları ifadelerinde belli bir yanlılık hissettiklerini düşündüler. Resmî temsilcisi olduğu Corylas'la aralarındaki dostluktan dolayı bu şekilde konuştuğunu düşündüler. Kimisi de onun sürekli isteyen biri olduğunu ve bu 'kutsal öğüt'ten dolayı ödül almayı umduğunu tahmin ediyordu. Bir başka grup da kendilerinin karadan ilerlemelerini ve Sinoplulara zarar vermelerini engellemek için onun bu şekilde konuştuğundan şüpheleniyordu. Bu konuşmaların nedeni ne olursa olsun, Yunanlar yolculuklarına deniz üzerinden devam etmeye karar verdiler. Bundan sonra Ksenophon şöyle dedi:

"Sinoplular, ordu sizin verdiğiniz tavsiye yönünde ilerlemeye karar verdi. Şöyle bir durum var. Eğer tek bir adamımızı bile geride bırakmayacak yeterli sayıda gemi varsa, biz deniz üzerinden gidece-

139 Terme Çayı.
140 Yeşilırmak.
141 Kızılırmak.
142 Bartın Çayı.
143 Zonguldak, Ereğli.

ğiz. Fakat eğer bir kısmımız denizden giderken diğer yarımız da geride kalacaksa, gemilere ayak basmayız. Basitçe fark ettiğimiz gerçek şu ki güç bizim her şeyimizimdir. Gücümüz ve kuvvetimiz olduğu sürece, kendimizi koruyabilir ve erzak bulabiliriz ama bir kere düşmanın merhametine muhtaç kalırsak, o vakit köle olacağımız çok açıktır."

Bunu duyan büyükelçi onlardan bir elçi göndermelerini istedi ve Yunanlar da bu isteği yerine getirip Arkadialı Callimachus, Atinalı Ariston ve Achealı Samolas'ı gönderdiler.

Böylece bunlar yola çıktı fakat bu arada Ksenophon'un kafasında bir düşünce şekillenmeye başladı. Gözleri önünde büyük Yunan ağır silahlı askerler ordusu ve görkemli hafif piyade askerleri grubu, okçular ve süvarilerle birlikte sapancılar duruyordu. Uzun süreden beri bu yolculukta yer alan ve tüm gücünü kullanan ve böyle bir kuvveti bir araya getirmenin çok fazla paraya mâl olacağı Pontus'ta toplanan tüm askerlere baktı. Daha sonra bir fikir aklına geldi:

Yunanistan için yeni bir güç ve yeni bir bölge elde etmek ne yüce bir fırsat olurdu. Bir koloni kurarak -küçük ya da ortalama bir genişlikte olmayan bir şehir- dahası kendi sayılarını topladığında ve bununla beraber Pontus kıyılarında yer alan nüfusu da göz önünde tuttuğunda, muazzam bir şehir oluşturacağını düşündü. Bunu üzerine, Cyrus'un kahini Ambracialı Silanus'u çağırdı ve askerlerin hiçbirine tek kelime söylemeden kurban kesti.

Bu fikirlerin onları saracağı ve ordunun sürekli aynı noktada, o bölgede kalacağı korkusuyla Silanus, Ksenophon'un orduyu alıkoymayı ve kendisine bir isim ve güç kazanmak için bir şehir kurmayı planladığına dair askerler arasında bir söylenti yaydı. Mümkün olan tüm hızlarıyla Yunanistan'a ulaşmak istiyordu Silanus. Bunun, on günle ilgili gerçeği mutlu bir şekilde duyurması üzerine, kurban kesimi sırasında Cyrus tarafından kendisine verilmiş üç bin dariğin hâlâ yanında bulunması gibi basit bir nedeni vardı. Silanus'un hi-

kayesi oldukça yayıldı. Askerlerden bazısı o ülkede kalmanın muhteşem olacağını düşünüyordu ama çoğunluk bu fikre karşıydı. Bir sonraki olay da Dardanialı Timasion ile Boeotialı Thoraks'ın Ordu'ya gelen bazı Ereğlili ve Sinoplu tüccarlara kendilerini tanıtmaları ve onlara, eğer ordunun eve gittikleri yol boyunca ihtiyaç duyacakları kadar erzak almaları için gerekli parayı bulmazlarsa, bu büyük ordunun tamamının muhtemelen Pontus'a devamlı olarak yerleşeceğini söylemeleriydi.

"Ksenophon bu fikri aklına koymuş durumda" diye devam ettiler, "ve bize bu fikirden bahsetti. Gemiler gelene kadar beklemeliyiz ve daha sonra hemen orduya dönüp şunları söylemeliyiz: 'Askerler, içinde bulunduğumuz darboğazı görüyoruz. Dönüş yolumuzda gerekli olan erzakları sağlayamıyoruz ve yolculuğumuzun sonunda ülkemizdeki arkadaşlarımıza küçük de olsa bir hediye sunamayacağız. Eğer Karadeniz kıyısındaki yerleşimlerden ilginizi çekecek ve yaşayacağınız bir yer seçmek isterseniz, bunu yapmakta özgürsünüz. Eve gitmek isteyenler gitsin; burada kalmak isteyenler kalsın. Artık gemileriniz de olduğuna göre, seçtiğiniz herhangi bir noktaya ani hamlede bulunabilirsiniz.'"

Tüccarlar bu hikayeyle yola çıktılar ve karşılaştıkları her şehirde bunu anlattılar. Hatta yalnız değillerdi. Dardanialı Timasion, kendi hemşerilerinden biri olan Eurymachus'u Boeotialı Thoraks ile birlikte aynı hikayeyi tekrarlamaları için onlarla yolladı. Böylece bu hikaye Sinopluların ve Ereğlililerin kulağına ulaştığında, Timasion'a haberci yolladılar ve birliklerin bölgeden ayrılmasını sağlayacak işlemleri yürütmesi için verecekleri parayı kabul etmesini istediler. Timasion bunu duyduğunda çok memnun oldu ve askerler toplantı yaptığında şu sözleri dile getirme fırsatını buldu:

"Askerler, burada kalmayı aklınıza getirmeyin. Yunanistan'ı, sadece Yunanistan'ı düşünün ve onu önünüze hedef olarak koyun. Çünkü bazı insanların size tek kelime söylemeden bu konudan do-

layı kurban kestiğini duydum. Şimdi, bu suları bir kere geçtikten sonra, size ayın ilk gününden başlayarak bir kyzikenos[144] oranında aylık ödeme yapacağıma söz verebilirim. Sizi sürgün edildiğim Troad'a[145] götüreceğim ve benim kendi şehrim sizin hizmetinizde olacak. Bana kucak açacaklar. Ben de sizin kişisel rehberiniz olacağım ve sizi bol miktarda para kazanacağınız yerlere götüreceğim. Aeolid'in, Frigya'nın ve Troad'ın her köşesini, aslında Pharnabazus'un bütün eyaletlerini iyi bilirim çünkü hem orası benim doğduğum yerdir hem de Clearchus ve Dercylidas ile o bölgede birçok sefere katıldım."[146]

O konuşmasını bitirir bitirmez, Boetialı Thoraks ayağa kalktı. Bu kişi, Ksenophon'la ordunun generalliği kavgasını yapan bir adamdı. Söylediği şey de Karadeniz'in dışına bir çıktılar mı karşılarına güzel ve varlıklı bir ülke olan ve seçimlerine göre oraya yerleşip yerleşmemekte özgür oldukları Gelibolu yarımadasının çıkacağıydı. İsteyen orada kalabilecek, isteyen de kendi evine dönebilecekti. Öyleyse, Yunanistan'da bu kadar çok bölge varken, bir barbarın ülkesinde vakit harcamak ve yer ayarlamak ne kadar da gülünçtü.

"Ayrıca siz oraya varana kadar ben de Timasion gibi, ondan aşağıda kalmayacak miktarda size düzenli ödeme yapacağımı garanti ederim." diye ekledi. Bu ifadeleri, onların denize açılmalarını sağlamak için Sinoplu ve Ereğlili adamların Timasion'a verdiği sözleri bildiği için dile getirmişti.

Bu arada Ksenophon sessizliğini koruyordu. Daha sonra iki Achaealı Philesius ve Lycon ayağa kalktı ve Ksenophon'un insanları gizlice burada tutmaya çalışması ve bunun sonucunda elde edecekleri uğruna, orduya bu gizli planı açıklamadan ya da durum hakkında kimseye tek kelime etmeden kurban kesmesinin canavarca bir

144 Bir kyzikenos parası: Demosthenes zamanında, MÖ 335'te yirmi sekiz gümüş drahmi değerindeki Atina parasıdır darik gibi bu altın para da değer olarak gümüşe göre iniş çıkış gösteriyordu. Darikten daha fazla altın parçacıkları içerirdi.

145 Truva şehrini çevreleyen antik bir bölge.

146 MÖ 411'de Abidos'ta bir pers yöneticisiydi. MÖ 399'da Ön Asya'da Thimbron'un ayağını kaydırdı ve MÖ 369'da da kendisi Agesilaus tarafından yerinden edildi.

şey olduğunu söylediler. Konu buraya geldiğinde Ksenophon mecburen ayağa kalktı ve şu şekilde konuştu:

"Baylar, hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki her daim kurban kesmek benim âdetimdir. Sizin adınıza da olsa, kendi adıma da olsa her düşüncede, kelimede ve işte sizin ve benim için en iyisi olması için uğraşıyorum. Şimdiki durumda da tek amacım konuyu size açıp, harekete geçmenin mi yoksa bu projeyle ilgili kesinlikle hiçbir şey yapmamanın mı daha iyi olacağını öğrenmekti. Kahin Silanus, 'kurbanların kabul edildiğini, olumlu sonuç verdiğini' söyleyerek beni bu fikre inandırdı. Ayinlerde ve kurban kesme merasimlerimde sık sık bulunduğum ve yardım ettiğim için şüphesiz Silanus benim bu konuda tecrübesiz olmadığımı biliyordu. Ama Silanus, bir de kehanetlerde bana karşı bazı tuzak ya da fesatlık belirtileri olduğunu söyledi. Onun açısından baktığımızda, bu memnun edici bir bilgiydi. Çünkü şu anda bizzat Silanus'un da beni sizin gözünüzde karalamak için tuzaklar kurduğunu gördüm. Sizin fikrinize danışmadan, onayınızı almadan bu projeleri hayata geçirmeyi kafama koyduğuma dair hikayeleri uyduran ve yayan bizzat kendisi olduğundan, bana karşı tuzak kurmak istediği çok aşikardır. Kendi adıma, sizin zorluk içinde olduğunuzu görseydim, isteyenlerin denizden eve doğru gitmelerini, istemeyenlerin de burada kalmalarını ve daha sonra arkadaşlarına ve yakınlarına fayda sağlayacak kadar para cebine koyduktan sonra, istediği vakit yola çıkmalarını sağlama çabasıyla, sizin bir şehri nasıl ele geçirebileceğinizi tasarlardım. Bununla beraber, şimdi Ereğlililerin ve Sinopluların size denize açılmanız için gemiler yollayacağını ve birden fazla adamın size aylık ödeme yapma garantisi verdiğini gördüğüm için kabul ediyorum. Bu umutlarımıza ulaşmamızı sağlayacaktır. Aynı zamanda korunmamız için de aylık ödeme almak nadir bir fırsattır. Kendi adıma bu fikirden vazgeçtim ve bana gelip bu projeleri bir an önce hayata geçirmemi isteyenlere de tavsiyem bu fikirden vazgeçmeleridir. Bugün olduğu gibi bir arada kaldığınız sürece, saygı görecek ve erzak elde edebileceksiniz. Çünkü gücü elinizde tutarak sizden daha zayıf olanlara ait olan

malları ele geçirebilirsiniz. Öte yandan bir kez kırılma gösterdiniz mi elinizde bulundurduğunuz kuvvet parçalara ayrılacaktır ve ondan sonra ne hayati ihtiyaçlarınızı karşılayabilecek ne de karşılığını ödemeden, bedel vermeden o işten sıyrılabileceksiniz. Aslında benim önerim tam olarak sizinkine denk geliyor. Yunanistan'a ulaşmak için denize açılmalıyız ve eğer geride herhangi biri kalırsa ya da bütün ordu güven içinde olmadan herhangi biri orduyu terk ederken yakalanırsa, onu kötülük eden kişileri yargıladığımız gibi yargılayalım. Bu öneriyi onaylayan herkes ellerini kaldırsın."

Hepsi birden ellerini kaldırdı. Sadece Silanus bağırmaya başladı ve isteyenin ayrılmaya hakkı olduğu yönündeki fikrini kabul ettirmek için boşuna uğraştı. Askerler ona katlanmadılar ve eğer kaçmaya teşebbüs ederken yakalanırsa, az önce bahsedilen cezayı uygulayacaklarını söyleyerek onu tehdit ettiler. Ondan sonra, Ereğlililer ordunun denize açılmaya ve bölgeyi terk etmeye karar verdiklerini ve bunun bizzat Ksenophon tarafından oylamaya açıldığını öğrenince hemen gemileri yolladılar. Fakat Timasion ve Thoraks'a askerlere ödemeleri için söz verdikleri para konusunda sözlerinde durmadılar. Aslına bakılırsa, her ikisini de kandırdılar. Bu yüzden askerlere aylık ödeme sözü veren bu iki adamın kelimenin tam anlamıyla yüzleri kara çıktı ve askerlerin korkusu ve baskısı altında kaldılar. Daha sonra, bu adamları daha önceki eylemlerini bildirdikleri diğer generallere götürdüler, yani Cheirisophus'un yokluğu boyunca onun yerine görev yapan Asniaelı Neon dışındaki tüm generallere. Bir grup halinde Ksenophon'a geldiler ve görüşlerini değiştirdiklerini söylediler. Şimdi gemilere sahip olduklarına göre, Phasis nehrine doğru açılmanın ve şimdiki kralları Aeetes'in[147] torunu olan Phasislilerin bölgesini ele geçirmenin en iyi seçim olacağını düşünüyorlardı. Ksenophon'un cevabı kısa, sert ve özdü. Bu konu üzerinde orduya tek kelime bile söylemeyecekti.

"Fakat" diye ekledi, "isterseniz bir toplantı yapabilir ve görüşlerinizi bildirebilirsiniz."

147 Aeetes, antik dönemlerden bu yana Kolhis krallarının soylarının adıdır.

Bunun üzerine Dardanialı Timasion öne çıktı ve fikrini açıkladı. Şu anda bir toplantı yapmayıp, ilk olarak her birinin gidip kendi subayını ikna etmesinin en iyi karar olduğunu savundu. Böylece oradan ayrıldılar ve planlarını hayata geçirmeye koyuldular.

YEDİ

Az sonra askerler onları galeyana getirecek bir haber aldılar. Neon, Ksenophon'un diğer generalleri kendi fikrini kabul etmeleri için ikna ettiğini ve askerleri kandırmak için bir planı olduğunu, onları Phasis'e geri götüreceğini ortaya attı. Askerler bir hayli öfkeliydi. Toplantı yapıldı. Kötüye alamet eden küçük gruplar bir araya geldi ve üzerlerinde son zamanlarda Kolhisler'in habercilerine ve pazar görevlilerine yaptıkları şiddet dolu davranışları tekrarlayacaklarmış gibi korkutucu bir izlenim vardı. Bu şiddet davranışları sırasında denize atlayarak kendini kurtaramayanlar taşlanarak öldürülmüştü. Bunun üzerine ortada esen fırtınayı gören Ksenophon, gecikmeden askerleri toplantıya çağırmaya ve konu hakkında fikir yürütmeye karar verdi. Böylece onların kendi başlarına toplanmalarını da engellemiş olacaktı. Habercilere toplantıyı duyurmalarını emretti. Habercinin sesi duyulur duyulmaz, askerler büyük bir istekle toplanma alanına koştular. Daha sonra Ksenophon kendisine gelen generalleri suçlamadan şu konuşmayı yaptı:

"Duydum ki beni suçlamaya yönelik konuşmalar etrafta dolanıyormuş. Görünüşe göre sizi kandıracak ve Phasis'e geri götürecek olan benmişim. Kutsal olan her şey adına sizden beni dinlemenizi

istiyorum. Eğer herhangi bir şekilde benim suçlu olduğum kanıtlanırsa, yaptığım yanlışın cezasını çekene kadar bu yerden ayrılmama izin vermeyin. Fakat eğer beni karalayanlar suçlu bulunursa, onlara hak ettikleri gibi davranın. Baylar, sanıyorum güneşin nereden doğduğunu ve nereden battığını biliyorsunuz ve barbarların ülkesine gitmeyi amaçlayanların yönlerini güneşin doğduğu yöne çevirmeleri gerekirken, Yunanistan'a gidecek olanların yönlerini tam aksine, güneşin battığı yere doğru çevirmeleri gerekir. Şimdi herhangi birinin sizi kandırmaya çalışmasının zamanı mıdır? Hiç kimse sizi güneşin batıdan doğup doğudan battığına ya da daha farklı noktalardan doğup faklı noktalardan battığına inandırabilir mi? Ayrıca şüphesiz, sizler, denizcileri Pontus'tan Yunanistan'a götürenin kuzey rüzgarı Boreas olduğunu ve içeriye Phasis'e doğru götürenin de güney rüzgarı Notos[148] olduğunu biliyorsunuz. Hani derler ya;

Kuzey rüzgarı Boreas estiğinde

Çeviririz yönümüzü Yunanistan'a hep birlikte.

Sizi güney rüzgarı eserken gemilere bindirerek aptal yerine koymaya çalışacak kişi oldukça zeki biri olmalı. Sizi ancak hava durgunken gemilere bindirebilirim. Bunun kulağa hoş geldiğini düşünüyorsunuz. Diyelim ki sizi gemilere bindirdim ama ben kendi gemimde olacağım ve sizler de diğer en az yüz gemide yerlerinizi alacaksınız. Peki, böyle bir durumda sizi benimle birlikte istemediğiniz bir yolculuğa nasıl zorlayabilirim ya da hangi tatlı sözle sizi taşıyabilirim? Yine de şu ana kadar size hile yaptığımı ve sizi aptal yerine koyarak Phasis'e götürdüğümü hayal edeceğim. Sonunda karaya ayak basacağız ve geldiğiniz yerin Yunanistan olmadığı anlaşılacak. Bu durumda, bir tarafta bu hilenin mucidi tek bir adam, yani ben olacağım ve diğer tarafta da benim tarafımdan kandırılan on bin kadar elleri kılıçlı asker, yani siz olacaksınız. Bir adamın hem kendisi hem de sizin ile ilgili böyle bir plana girişerek, kendi sonunu bundan daha iyi nasıl hazırlayacağını bilmiyorum.

148 Boreas'ın kardeşi, Astraios ve Eos'un oğlu.

Hayır, bu hikayeler sizin bana duyduğunuz saygıyı kıskanan aptal adamların uydurmasıdır. En gereksiz kıskançlık! Onlardan herhangi birinin kendince önemli bulduğu bir şeyi konuşmasını engelledim mi? Seçimi sizin ve kendi adına kılıç savurmak ya da son olarak, sizin güvenliğinizi sağlamak için gözünü ve kulağını açık tutmak olan kime mani oldum? Nedir bu? Lider olarak görmek istediğiniz birinin önünde mi duruyorum, sorun bu mu? Eğer öyleyse bu kişi öne çıksın, görevi ona teslim ederim. Sizin iyiliğinizi yürekten istediğini kanıtladığı sürece generaliniz olabilir.

Kendi adıma bu konuda daha fazla konuşmanın bir manası yoktur diye düşünüyorum ama aranızda bir sahtekarlığın kurbanı olduğunu ya da bu gibi bir konuda diğerlerini kandırabileceğini düşünen bir varsa ağzını açsın ve nasıl olduğunu bize açıklasın. Vakit sizindir fakat konuyu kalbinizin süzgecinden geçirdikten sonra, önemli olduğunu düşündüğüm ve başımıza gelebilecek şeyleri size söylemeden buradan ayrılmayın. Eğer bahsedeceğim bu durum devam eder ve şimdiki gibi bir olayın meydana geleceğinin sinyalleri hissedilirse, kendimiz için bir toplantı yapmanın zamanı gelmiş demektir. Böylece tanrıların ve dost olsun düşman olsun insanoğlunun gözünde, en kötü ve en aşağılık adamlar olmadığımızı kanıtlamalıyız."

Kelimeler askerlerin merakını harekete geçirdi. Bu durumun ne olacağını merak ettiler ve ondan açıklamasını istediler. Bunun üzerine Ksenophon tekrar konuşmaya başladı:

"Tepelerdeki belli noktaları, Giresunlulara dost olan barbar sığınaklarını unutmayacaksınız. İnsanlar buralardan dışarı çıkıp bize büyük sığırları ve sahip oldukları diğer malları satıyorlardı ve yanlış hatırlamıyorsam, bazılarınız bu yerlerin en yakında olanına gitmiş ve pazardan alışverişini yapıp tekrar geri dönmüştü. Kaptan Clearetus, bu yerin küçük ve korunmasız bir alan olduğunu öğrendi. Çünkü oranın halkı bize dost olarak yaklaşmıştı ve korunma ihtiyacı duymamıştı. Bu yüzden Clearetus, gece karanlığında oraya saldırmış ve hiçbirimize tek kelime etmeden orayı yağmalamaya niyetlen-

miştir. Bunu yapmaktaki amacı, eğer bu yeri ele geçirirse, orduya bir daha dönmemek ve içinde sofra arkadaşlarının bulunduğu gemiye binip aynı zamanda ele geçirdiği her şeyi gemiye yükledikten sonra, hemen Karadeniz'den ayrılmakmış. Şimdi anladığıma göre, bunların hepsi gemilerdeki arkadaşlarıyla birlikte kararlaştırılmış ve ayarlanmış. Bunun üzerine ikna edebildiği herkesi kendi tarafına çekmiş ve bu küçük alana doğru yola çıkmış ama karanlık onu yolundan alıkoymuş. Bölgedeki adamlar korunaklı yerlere toplanmışlar ve yakın veya uzak mesafelerden onları taş yağmuruna tutmuşlar. Clearetus ve çok sayıda adamı öldürmüşler. Sadece birkaç tanesi kurtulup geri Giresun'a kaçmayı başarmış.

Bu olaylar denizden ilerlemelerine karar verdiğimiz grup henüz demir almadan, Giresun'da beklerken, bizim buraya yürüyerek gelmeye başladığımız gün meydana gelmiş. Ondan sonra, Giresunluların söylediğine göre, saldırı düzenlenen yerin sakinlerinden üç yaşlı adam Giresun'a gelmiş ve bizimle görüşmek istemişler. Bizi bulamayınca, Giresun halkına onlara saldırmanın doğru olduğunu düşünmemize şaşırdıklarını söylemişler. Bunun üzerine, Giresunlular onlara meydana gelen bu olayın ordunun genel rızasıyla olmadığını söyleyince, bu duruma sevinmiş ve hem bize olanları anlatmak hem de isteyenlerin ölülerini alıp gömebileceklerini söylemek için buraya doğru denize açılmaya karar vermişler.

Kaçmayı başaran bazı Yunanlar hâlâ Giresun'da duruyormuş. Barbarların gitmeye niyetlendikleri yönü anlamışlar ve onları taş yağmuruna tutarak engellemekle kalmayıp, civardaki insanları da aynı şeyleri yapmaları için kışkırtmışlar. Bu üç adam -bahsettiğim elçiler- taşlanarak öldürülmüşler. Bu olaydan sonra, Giresunlular bize geldi ve olanları anlattı. Bu bilgileri alan biz generaller, bu olanlara çok kızdık ve Giresunlular ile ölen Yunan askerlerimizin nasıl gömüleceğine dair bir toplantı yaptık. Ordugahın dışında bu özel toplantıyı gerçekleştirirken, aniden büyük bir velvele meydana geldiğini gördük. 'Kellelerini alın!' 'Saldırın!' 'Taşlayın!' çığlıklarını duyduk ve hemen ardından bir kısmı ellerinde taşlarla bir

kısmı da yerden taş toplayarak bize doğru koşan insan kalabalığını gördük. Giresunlular, şahit oldukları olayı gözönünde bulundurursak, doğal olarak geri çekildiler ve gemilerine bindiler. Doğruyu söylemek gerekirse, aramızdan bazıları da kendilerini pek cesur hissedemedi. Yapabildiğim tek şey onlara doğru gidip bu olanların ne anlama geldiğini sorgulamaktı. Bazılarının ellerinde taşlar olmasına rağmen, olan bitenle alakalı ufacık bir fikirleri bile yoktu. Fakat daha fazla bilgisi olan birisine dönünce, bu kişi bana pazar müfettişlerinin orduya zalimce davrandığını söyledi. Tam o anda birisi pazar müfettişi Zelarchus'un denize doğru kaçtığını gördü ve olanca gücüyle bağırdı. Bunun üzerine diğerleri de sanki yabandomuzu ya da bir geyik görmüşler gibi çığlıklar atarak koşmaya başladılar ve ona saldırdılar.

Bulundukları yöne doğru koşan kalabalığı gören Giresunlular, bunun, şüphesiz kendilerine yönelik bir saldırı olduğunu düşündüler ve var güçleriyle kaçıp kendilerini denize attılar. Bizim birkaç adamımız da onların yaptığını yaptı ve yüzme bilmeyen kim varsa boğuldu. Peki, şimdi bu Giresunlu adamlara ne oldu dersiniz? Hiçbir yanlış iş yapmamışlardı. Onlar sadece, tıpkı köpeklerin maruz kaldığı gibi bizi saran çılgınlıktan korktular.

Diyorum ki ilerleyen zamanlarda da durum böyle giderse, ordunun son halinin ne olabileceğini bir düşünseniz iyi olur. Bir bütün olarak, tek vücut olarak, istediğiniz zaman istediğiniz kişilere karşı savaş açma ya da barışa karar verme gücünü elinizde bulunduramayacaksınız. Aksine, isteyen herkes, gizlice, orduyu istediği gibi yönlendirme cüretine sahip olacak. Büyükelçiler size barış önermek ya da herhangi bir istekte bulunmak için geldiğinde, işgüzar insanlar onları öldürecek ve sizin onları ayağınıza getiren önerileri duymanıza engel olacaklardır. Bir sonraki adım, sizin hep birlikte başınıza general olarak seçtiğiniz adamların hiçbir hükmünün kalmaması yönünde olacak. Aksine, kendini general olarak seçen ve 'Saldırın! Saldırın!' formülünü kullanan herkes, hele bir de az önceki olayda olduğu gibi kendisine itaat eden yeteri sayıda insan bulursa, yargı-

lamadan, general olsun özel asker olsun, istediği herkesi öldürme yetkisini elinde bulunduracak. Bir de bu kendi kendini general ilan eden adamların sizler için ne yaptığını düşünün. Pazar müfettişi Zelarchus muhtemelen size bir yanlış yaptı. Eğer böyleyse, yaptıklarının karşılığını ödemeden denize açıldı ve kaçtı fakat suçsuz da olabilir. Bu durumda onu yargılanmadan, adaletsizce öldürülme korkusuyla ordudan göndermiş olduk. Büyükelçileri taşlayanlar, öyle zekice bir iş başardılar ki Yunanlar arasından sadece biz, Giresunlulara güçlü bir kuvvet olmadan güven içinde yaklaşamayacağız. Ayrıca, bizzat kendilerinin bizi davet edip, gömebileceğimizi söyledikleri cesetleri artık ateşkes bayrağı altında bile güven içinde alamayacağız. Her şeyden öte, artık kim ateşkes bayrağını taşımak ister ya da elinde onların habercilerinin kanıyla, onların karşısına haberci olarak çıkar ki? Yapabildiğimiz tek şey Giresunlulardan ölülerimizi gömmelerini istemekti.

Öte yandan, bu tür şeyleri onaylıyorsanız, bunu üzerine bir karar vermeliyiz. Zira bu tür şeyler ileride de başımıza gelecektir. Herhangi biri kendisine korunaklı bir mevki oluşturabilir ve etrafı kolaylıkla görebileceği, güçlü bir mevkie çadırını kurmak için elinden gelenin en iyisini yapabilir. Bununla beraber, bu tür şeyler size insancıl bir harekettense vahşi hayvanların yapabileceği bir iş gibi geliyorsa, bunları durdurmanın yollarını arayın. Aksi takdirde, Tanrı aşkına, cevaplamamız gereken bu din dışı işlerle tanrılara nasıl mutlu ve gururlu bir şekilde kurban keseriz? Birbirimizin boğazına bıçak dayayan bizler, düşmana nasıl savaş açarız? Kendi içimizdeki bu öfke dolu kanunsuzlukları gören hangi dost şehir bize kapılarını açar? Böyle önemsiz konularda yanlış davranışlarımız olduğunu kanıtlarken, kim bize pazar kurma cesaretini kendinde bulur? İnsanların ağzından çıkmasını beklediğimiz övgü kelimelerini ne zaman duyarız? Eğer bizim davranışımız buysa, bizi övmeye kim tenezzül eder ki? Bu tür işlerin hazırlıklarını yapanlara en kötü isimleri layık gören bizler değil miydik?"

Bu konuşmadan sonra ayağa kalktılar ve bu yanlış davranışları başlatan ve onları kışkırtan elebaşlarının cezalandırılmasını istediler ve gelecekte de bu tür kanunsuzlukların yasaklanması için bunun bir örnek teşkil edeceğini düşündüler. Bu tür kışkırtıcıların her biri yargılanmalıydı. Generallerin tüm suçluları adaletin önüne çıkarmaları gerekiyordu. Cyrus'un ölümünden bu yana suç işleyenlerin hepsi gündeme getirilip yargılanmalıydı. Son olarak, subayları hakimler ve jüri üyeleri olarak atadılar. Ksenophonu'un güçlü temsilciliği ve kahinlerin onaylamasıyla ordunun arındırılmasına karar verildi ve arındırma ayini yapıldı.

SEKİZ

Sonra generallerin de geçmişteki yönetimlerinden dolayı bir dizi sorgulamadan geçirilmelerine karar verildi. Sorgulama sürecinde, Philesius ve Ksanthicles, tüccarların kargolarını korumadaki yetersizliklerinden dolayı ortaya çıkan kayba karşılık yirmi mina miktarında ödeme yapma cezasına çarptırıldılar. Sophaenetus, ana subaylardan biri olarak seçildiği görevini tam olarak yerine getirememesinden dolayı, on mina para cezasına çarptırıldı. Ksenophon'a karşı da bir grup tarafından kendilerini dövdüğüne dair bir suçlama getirildi ve bu suçlamayı kişisel kibrin şiddetle birleşmesi ve ahlaksız bir davranış olarak ifade ettiler. Ksenophon ayağa kalktı ve ilk konuşmacının bahsettiği darbeleri nerede ve ne zaman aldığını söylemesini istedi. Adam, meydan okurcasına:

"Soğukla savaştığımız dönemdi. Soğuktan ölmek üzereydik ve büyük bir kar kalınlığı vardı." dedi.

Ardından Ksenophon şöyle dedi:

"Şerefim üzerine konuşuyorum. Böyle tarif ettiğin gibi bir havada, erzağımızın bittiği, şarabın kokusunu bile alamadığımız, çok sayıda askerin buna dayanamayıp öldüğü, üstelik düşmanın da hemen arkamızda olduğu bir zamanda, yaşadığımız acı çok şiddetliydi. Böyle bir mevsimde, senin söylediğin gibi kibir suçlusuysam,

angaryayı, yorgunluğu hissetmeyecek kadar ahlaksız ve kibirli oldukları söylenen eşeklerden daha kibirli ve ahlaksız bir hayvan olduğumu, kesinlikle ifade ederim. Ancak bir de seni dövmeme neyin neden olduğunu söylemeni isterim. Senden bir şey istedim ve sen de yapmayı reddedince seni dövmeye mi başladım? Senden bana ödemeni istediğim bir borç meselesi miydi ya da bir delikanlı veya başka biri için bir tartışma mı yaşadık? Çok mu içmiştim ve sana bir sarhoş gibi mi davrandım?"

Adam, bu soruların hepsini hayır diye cevaplayınca, Ksenophon sormaya devam etti:

"Ağır piyade askeri misin?"

"Hayır." dedi adam.

"Peki, bir hafif piyade askeri misin?"

"Hayır, bir hafif piyade askeri de değilim."

Özgür bir adam olmasına rağmen, sofra arkadaşları tarafından bir katır sürmekle görevlendirilmişti. En sonunda Ksenophon onu tanıdı ve sordu:

"Yoksa sen, oradaki hasta adamı eve taşıyan kişi misin?"

"Evet, benim," dedi, "senin zorlaman yüzünden bu işi yapmıştım ve sen sofra arkadaşlarımın teçhizatına büyük zarar vermiştin."

"Büyük zarar!" dedi Ksenophon ve devam etti:

"Hayır, ben teçhizatı dağıttım, bir kısmını birine bir kısmını da bir başkasına taşıması için verdim ve onları güven içinde bana getirmelerini istedim. Onları geri aldığımda, teçhizatın tamamını güven içinde sana yolladım. Sen de bunun karşılığında bana hasta adamla ilgili bir şey anlattın. Durumun neden ibaret olduğunu anlatmama izin verin." ardından mahkeme heyetine dönerek:

"Çünkü duymaya değer bir hikayedir." dedi ve anlatmaya başladı:

"Adamlarımızdan biri, daha fazla ilerleyemediği için terk edildi, geride bırakıldı. Bu zavallı adamın bizden biri olduğunu anladım ve hayatını kurtarmak için seni bu adamı taşımaya zorladım. Çünkü yanlış hatırlamıyorsam, düşman hemen arkamızdaydı."

Karşısındaki adam bunu doğruladı.

"Pekala..." dedi Ksenophon;

"Seni ön tarafa yolladıktan bir süre sonra, ilerleme sırasında tekrardan sana rastladım. Artçılarla oraya vardığımda, sen adamı gömme niyetiyle bir çukur kazıyordun. Sana yaklaştım ve seni övecek bir şeyler söyledim ama biz yaklaşınca zavallı adam bacaklarını kıpırdattı ve buna şahit olanlar 'Neden? Adam yaşıyor!' diye haykırdı. Senin cevabın da şöyle oldu: 'İster ölsün ister yaşasın, onu taşımayacağım.' Bunun üzerine seni dövdüm, evet! Haklısın. Seni dövdüm çünkü adamın yaşadığını biliyor gibiydin."

Diğeri şöyle dedi:

"Ama onu sana rapor ettiğimde zaten bir ölüden ne farkı vardı ki?"

"Hayır," dedi Ksenophon, "elbette ki hepimiz bir gün öleceğiz fakat yaşarken diri diri gömülmemiz de gerekmiyor."

Daha sonra ordudan genel bir ses duyuldu:

"Ksenophon, bu adama birkaç şaplak daha vursaydı, daha iyi olurdu."

Sırada dayak yediklerini iddia eden diğer adamlar vardı. Durumu açıklamaları için çağrıldılar fakat onlar öne çıkmayı reddedip hiçbir açıklama yapmayınca, Ksenophon durumu kendisi anlatmak için konuşmaya devam etti:

"Baylar, bazı adamları, disiplinsiz davrandıkları için dövdüğümü itiraf ediyorum. Bunlar şu anda güven içinde olmalarını bize borçlu olan adamlardır. Ordu, birlikler halinde ilerlerken ve önlerinde çıkan engellerle savaşıp, dövüşülmesi gereken noktalarda dövüşürken, onlar birlikleri terk etmeyi ve öne atılıp yağma yapmayı ve bi-

zim üzerimizden kendilerini zenginleştirmeyi tercih ettiler. Eğer bu, orduda genel bir davranış haline gelseydi, çoktan sonumuz gelmişti. Bu adamları ya da korkak, tembel ve ayağa kalkmayı reddedip çaresizce kendini düşmana teslim edenleri dövdüğümü inkar etmiyorum. Böylece onları ilerlemeye zorladım. Çünkü bir keresinde, soğuk bir kış gününde, ben de teçhizatını toplayan bir grubu beklerken uzun süre oturdum ve daha sonra tekrar ayağa kalkıp bacakları uzatmanın ne kadar zor olduğunu fark ettim. Bu kişisel deneyimden sonra, ne zaman birini tembel ve miskince oturur vaziyette gördüysem, onu hareketlendirip ayağa kaldırmaya çalıştım. En ufacık bir hareket ve adam gibi davranış bile sıcaklık ve esneklik oluşturdu. Öte yandan oturmanın ve hareketsiz kalmanın kanın donmasına ve ayak parmaklarının hissizleşmesine ve sizin de farkında olduğunuz gibi gerçekten çok sayıda adamın felaketine neden olduğu çok açıktı.

Bir üçüncü durumu daha hatırlıyorum. Sadece tembellikleri yüzünden geride kalıp dinlenmeye çalışan bazı başıboşların, siz öncü birliklerin ve biz artçı birliklerin ilerlemesine engel olduklarını hatırlıyorum. Eğer o kişi benden bir yumruk yediyse, bu onu düşman tarafından mızraklanmaktan korumuştur. Onlara karşı yanlış davrandığımdan dolayı, bugün benden intikam almak için buldukları bu fırsat, aslında şimdiye kadar hayatta kalmalarından kaynaklanmaktadır. Aksi takdirde eğer düşmanın eline düşmüş olsalardı, ne kadar büyük olursa olsun, hangi öfke için kimden intikam alacaklarını bir sorun. Savunmam basittir. Herhangi birini onun iyiliği için dövüp cezalandırdıysam, ebeveynlerin çocuklarına ya da öğretmenlerin öğrencilerine verdiği cezanın aynısını isterim. Doktorlar da bizim iyiliğimiz için vücudumuzu deşip kesmiyor mu? Yine de eğer siz gerçekten bu eylemlerin ahlaksız ve kibirli davranışların ve yargılamaların sonucu olduğunu düşünüyorsanız, şunu söylememe izin verin:

Tanrı'ya şükür, bugün öncesinden daha sağlam ve dinç olmama, öncesinden daha çetin koşullarda yer almama ve daha fazla şarap iç-

meme rağmen, hiç kimseye bir fiske bile vurmadığımı bilmenizi isterim. Zira artık görüyorum ki sizler durgun sulara ulaştınız. Fırtına çıktığında ve büyük bir dalga geminin içini vurduğunda, küçücük bir kafa sallaması bile gemideki gözcünün üst güvertedeki mürettebata ya da serdümenin geminin arkasındaki adamlara kızmasına neden olabiliyor. Çünkü böyle bir kriz anında, küçücük bir hata bile her şeyi mahvedebilir.

Şimdi durumu sizin kendi muhakemenize bırakıyorum ki tarafınızı çoktan belirtmiştiniz. Bu adamları dövmekte haklı olduğumu kanıtlamıştınız. Oylama yapmak yerine, ellerinizde kılıçlarınızla duruyordunuz ve istediğiniz an bu adamlara yardım etmek sizin elinizdeydi. Fakat doğruyu söylemek gerekirse, ne onlara yardım ettiniz ne de disiplinsiz davrananı dövmek için benim tarafıma geçtiniz. Diğer bir deyişle, bu kötü niyetli adamlara pasifliğinizden dolayı, aranızda ahlaksız işlerini yürütme fırsatını verdiniz. Eğer araştırmaya kalkarsanız, en korkak ve ahlaksız olanların şimdi zalimlikte ve öfkede başı çektiklerini göreceksiniz.

Tesalyalı boksör Boiscus vardır. Yorgunluktan dolayı kalkanını taşımaktan kaçmak için ne büyük savaş vermişti! Şimdi ise duyduğuma göre birçok Ordu vatandaşını soymuş, kıyafetlerini çalmış. Eğer aklınız varsa, bu adama köpeklere davranıldığının tersi gibi davranırsınız. Azgın bir köpek gündüz bağlanır, gece çözülür ama aklınız varsa onu gece bağlar, sadece gündüz çözersiniz.

Ancak şuna gerçekten şaşırıyorum: Birisine kötü davranıp, onun nefretini harekete geçirdiğim zamanları büyük bir hevesle hatırlıyor ve dile getiriyorsunuz. Diğer taraftan kiminizin üzerindeki kış ve fırtına koşullarının yükünü azalttığım ya da bir düşmanı geri püskürttüğüm ya da hastalık ve ihtiyaç durumlarında size fayda sağlamak için uğraştığım diğer zamanları tek bir kişi bile hatırlamıyor. Ya da aranızdan biri iyi bir iş yaptığında, bu işi yapanı övdüm ve elimden geldiği kadar bu ya da o cesur adamı şereflendirdim. Tüm bunlar hafızalarınızdan silinmiş durumda ve hiçbirini hatırlamıyorsunuz.

Ama kötü anılardansa iyi anılara değer vermek, kesinlikle daha saygın, daha kutsal, daha iyi ve daha kibar bir davranıştır."

Konuşmasına son verdi ve daha sonra toplantıdaki askerler birbiri ardına ayağa kalktılar ve iyi olarak hatırladıkları olayları anlatmaya başladılar. Böylece toplantı iyi bir şekilde sonuçlanmış oldu.

ALTINCI KİTAP

Hikayenin bu kısmında, Yunanların savaş gününe kadar, Cyrus ile birlikte savaşacakları ülkeye tırmanışları süresince ve hemen ardından Cyrus'un ölümü üzerine, Karadeniz'e ulaşana kadar yaşadıklarının ve ayrıca kendilerini Asya'daki Krizepolis'te Karadeniz'in girişinin (boğazın güneyi) dışında bulana kadar, Karadeniz Bölgesi'nden kaçmak için bazen karadan bazen denizden ilerleme çabalarının ve bu sırada hepsinin yaptığı eylemlerin ya da hareketlerin ayrıntılı bir tarihî anlatımı bulunacaktır.

BİR

Bundan sonra, bekleyiş sırasında, kısmen pazardan aldıkları, kısmen de Paphlagonia'ya yaptıkları baskınlardan elde ettikleri erzaklarla geçindiler. Paphlagonialılar da konaklama yerleri ordugahtan uzak olanlara geceleyin kötülük yapma ve etrafa dağılanları kaçırma konusunda büyük bir yeteneğe sahipti. Sonuç olarak bu iki grubun karşılıklı ilişkileri oldukça düşmancaydı. Derken Paphlagonia'nın o dönemdeki yöneticisi Corylas, Yunanlara yanlarında atlarla beraber güzel kıyafetler taşıyan elçiler gönderdi ve elçiler Corylas'ın meydana gelen zararlara, karşılıklı hoşgörüyle yaklaşma prensibiyle, Yunanlarla anlaşmaya varmak istediğini bildirdi. Generaller bu konu hakkında orduyla birlikte bir karar vereceklerini söylediler. Bu arada onları misafirperver bir şekilde ağırladılar ve ordudan ifadeleri net olan ve kayda değer askerleri de davet ettiler. Ele geçirdikleri öküzlerin ve diğer kurbanlık hayvanların bazılarını kestiler ve bunlarla güzel bir ziyafet çektiler. Sazdan yataklarına uzanarak bolca yemeye ve bölgede buldukları boynuzdan yapılmış kupalardan içkiler içmeye koyuldular.

İçkilerin bir kısmının tanrılar adına toprağa dökülme merasimi biter bitmez ve ilahiler söylenir söylenmez, ilk olarak kaval sesiyle birlikte, silahlarıyla dans eden bazı Trakyalılar ayağa kalktı. Büyük bir çeviklikle yükseklere doğru zıplıyorlar ve kılıçlarını sallıyorlardı.

Sonunda bir adam arkadaşına bir kılıç darbesi vurana kadar bu böyle devam etti. Adam öylesine yetenekli ve usta bir şekilde yere düştü ki herkes onun gerçekten yaralandığını düşündü ve Paphlagonialılar çığlıklar atmaya başladı. Daha sonra kılıç darbesi vuran adam, diğerinin silahlarını çaldı ve "Sitalkas"ı[149] söyleye söyleye uzaklaştı. Diğer Trakyalılar da ufacık bir çizik bile almamasına rağmen, ölü gibi uzanan adamı kapıp götürdüler.

Bundan sonra, kimi Aenianialılar ve Magnesialılar[150] ayağa kalktılar ve silahlarıyla birlikte dans ettiler. Bu dans Karpaia diye adlandırılıyordu. Şu şekilde dans ediyorlardı:

Bir adam silahlarını kenara koyuyor ve öküzle toprağı sürüyordu. Toprağı sürerken de toprağa tohum ekiyordu. Bir yandan da sanki bir şeylerden korkuyormuş gibi sık sık arkasına bakıyordu. O anda birden sığır hırsızı beliriyor ve adam uzakta bu hırsızın geldiğini görür görmez silahlarına koşuyor ve hırsızı karşılıyordu. Öküzlerin önünde, kaval sesinin ritmine uyarak dövüşüyorlardı. Sonunda, hırsız adamı bağlıyor ve öküzleri alıp gidiyordu ya da bazen öküzleri süren adam hırsızı öküzlerin arkasında elleri arkada bağlıyor ve sürmeye devam ediyordu.

Bundan sonra bir Misyalı, iki elinde hafif kalkanlarla geldi ve dans etti. Bazen iki saldırganla birden savaşıyormuş gibi davranarak, bazen de bir düşmanla dövüşüyormuş gibi kalkanlarını üst üste getirerek bir pandomim gösterisi yaptı. Daha sonra tekrar kalkanları elinde tutarak kendi etrafında döndü ve taklalar attı. Böylece güzel bir gösteri ortaya koydu. Son olarak da kalkanları birbirine vurarak, dizleri üzerine çökerek ve sonra yerinden zıplayarak Pers dansı yaptı. Tüm bu yaptıklarını flütün sesine uydurarak ritmik hareketlerle gerçekleştirdi. Ondan sonra Meantiniealılar[151] sahneye çıktı ve

149 Ulusal Trakya marşı. Ulusal bir kahraman olan Kral Sitalkas'tan esinlenilmiştir.

150 Aenianialılar, Sperchius'un (eski Phthia) yukarı vadilerinde yaşayan Tesalya bölgesindeki Aeolian insanlarıdır. Başkentleri Hypata idi. Bu adamlar, Tesalyalı Menon tarafından toplanan orduya aitti. Tesalya'nın doğusundaki dağlık bölgelerde yaşayan başka bir Aeolian kabilesi olan Magnesialılar da aynı ordudaydı.

151 Arkadia'da bir şehir.

ayrıca diğer bazı Arkadialılar da sahnede göründü. Kendilerini en güzel savaş kıyafet ve teçhizatlarıyla donatmışlardı. 'Savaşçı'nın yürüyüşü' tonunu çalan kaval sesiyle ahenkli bir havayla yürüdüler. Zafer şarkısının notaları duyuldu, tanrılara şükranlarını sunuyormuş gibi ilahiler eşliğinde vücutlarını hafifçe oynatarak dans ettiler. Paphlagonialılar tüm bu dansların silahlarla yapılmasını gerçekten garip bir durum olarak gördüler. Onların bu şaşkınlığını gören Misyalılar, dansçı bir kıza sahip olan Arkadialılardan birini, onu sahneye çıkarması için ikna ettiler. Ardından bu adam kıza en güzel kıyafetleri giydirdi ve ona hafif bir kalkan verdi. Kız kıvrak kıvrak Pyrrhic[152] dansını yaptı ve ardından kocaman bir alkış koptu. Paphlagonialılar, bu kadınların savaşta onların saflarında savaşıp savaşmadıklarını sordu. Bunu üzerine Yunanlar şöyle cevap verdi:

"Emin olun, büyük kralı ordugahın dışına süren bu kadınlardı."

Gece bu şekilde sona erdi.

Ertesi gün, generaller, elçileri ordunun karşısına çıkardılar ve askerler kendilerine önerilen teklifle ilgili bir karar öne sürdüler. Kendileri ve Paphlagonialılar arasında, birbirlerine zarar vermeyeceklerine dair karşılıklı anlaşma yapmaya karar verdiler. Bundan sonra elçiler kendi yollarına gitti ve Yunanlar da yeteri kadar geminin geldiğini düşündükleri anda gemilere binmeye başladılar ve bir gün bir gece keskin bir esinti eşliğinde, Paphlagonia'yı sol taraflarında bırakarak denizden ilerlediler.

Ertesi gün, Sinop'a vardıklarında, Sinop'un yanındaki Harmene limanında[153] demirlediler. Sinoplular Paphlagonia'da yaşamalarına rağmen, aslında Miletlerin kolonileridir. Bu halk, Yunanlara dostluklarının göstergesi olarak, üç bin ölçek arpa ve bin beş yüz şile şarap sundular. Bu bölgede, Cheirisophus, yanında savaşçı bir adamla orduya yeniden katıldı. Açıkçası askerler, Cheirisophus'un gelirken kendilerine bir şeyler getirmesini umuyorlardı fakat Cheirisophus

152 Dor (Girit ya da Sparta) kökenli olduğu düşünülen dans şekli.
153 Sinop'un dört ya da beş mil batısında yer alan bir liman kasabasıdır.

hayranlık belirten açıklamalar dışında hiçbir şey getirmemişti. Yüksek Amiral Anaksibius ve yanındakilerin onlara tebriklerini ilettiğini ve ayrıca Anaksibius'un ordu Karadeniz'in dışına çıkar çıkmaz kendilerine ödeme yapmaya söz verdiğini söyledi.

Ordu, Harmene'de beş gün kaldı ve artık Yunanistan'a çok yaklaşmışlar gibi görünüyordu. Bu yüzden de askerlerin kafasında yurtlarına eli boş dönmemek için ne yapmaları gerektiği sorusu eskisinden daha fazla yer etmişti. Sonuç olarak da başlarına tek bir general atamanın, bu görevi birkaç kişi arasında bölüştürmekten daha iyi olduğuna karar verdiler. Çünkü tek bir adam, birlikleri gece ve gündüz daha iyi idare ederdi. Eğer gizli kalması gereken bir durum olursa, mesele daha kolay bir şekilde karanlıkta bırakılabilirdi ya da bir sefer düzenlenmesi gerektiğinde, sonuca varma ve harekete geçme konusunda gecikme riski en aza inerdi. Bu durumda generaller arasındaki fikir alışverişine de gerek kalmamış olacaktı. Ayrıca daha önceki generaller her şeyi çoğunluğun kararına uyarak gerçekleştiriyordu. Bu da zaman kaybına neden oluyordu.

Akıllarında yer eden bu fikirlerle Ksenophon'a döndüler ve yüzbaşılar askerlerin görüşlerini ona ilettiler. Her biri, içten bir samimiyet göstererek görevi kabul etmesini istediler. Ksenophon, bu görevi üstlenmekten memnun olabilirdi. Çünkü böylece arkadaşlarının nazarında yüksek bir konuma ulaşacağına ve isminin şehre büyük harflerle yazılacağına inanıyordu. Hatta şans yüzüne gülebilir ve orduya yararlı lütuflar sunabilirdi.

Bu ve benzeri düşünceler sardı Ksenophon'u. Bu yüksek yetkiye sahip olmak için derin bir arzu duyuyordu. Fakat durumu tekrar gözden geçirince, gelecekte insanın başına ne geleceğinin belli olmadığı fikri aklını kurcalamaya başladı. Şimdiye kadar elde ettiği ünü kaybetme riski de vardı. Ciddi bir karmaşa içerisindeydi ve neye karar vereceğini bilemediği için durumu tanrılara danışmak daha iyiymiş gibi göründü. Buna dayanarak, sunağa iki kurban sundu ve Kral Zeus adına onları kurban etti. Çünkü Delphi'deki kehanette di-

ğer hiçbir tanrının değil, sadece Zeus'un adı geçmişti. Ordunun ortak idaresine katılmak için ilk harekete geçtiği sırada, gördüğü rüyanın da Zeus tarafından kendisine gönderildiğine inanıyordu. Ayrıca çok önceden başına gelen bir olayı da hatırladı. Efes'ten Cyrus'a katılmak için yola çıkarken bir kartal doğudan gelip, sağ kolunda tüneyip kalmıştı ve çığlık atmıştı. Ona eşlik eden kahin de bunun şan ve şerefe, bir o kadar da zahmete alamet eden muhteşem ve ulu bir kehanet olduğunu söylemişti. Çünkü kuşların zayıf ırkları kartallara sadece tünedikleri sırada saldırırlardı.

"Fakat" diye eklemişti kahin, "kartal avını tünerken değil, uçarken yakaladığı için bu, para kazanmaya ya da zenginliğe işaret etmez."

Böylece Ksenophon kurban kesti ve Tanrı Zeus, mümkün olduğunca açık bir şekilde ona işaret verdi. Verdiği işarete göre generalliği kabul etmeyecekti ve eğer seçilirse de bu görevi kabul etmemeliydi. İşte olaylar bu şekilde gelişti. Ordu bir araya geldiğinde, tek bir lider seçme önerisi herkes tarafından kabul edilmişti. Bu öneri ortaya atıldığında, Ksenophon'u aday gösterdiler ve oylama yapıldığında, askerlerin onu seçeceği kesinmiş gibi görününce ayağa kalktı ve şu şekilde konuştu:

"Baylar, ben bir ölümlüyüm ve sizin tarafınızdan onurlandırılmak beni çok mutlu etti. Size minnettarım ve çok teşekkür ediyorum. Tanrıların sizin başarılı olmanıza katkıda bulunma lütfunu bana bahşetmeleri için dua ediyorum. Yalnız bu durumu daha iyi düşündüğümde, aranızda sizin tarafınızdan tercih edilebilecek bir Lacedaemonlu varken, bence onun yerine beni seçmeniz size de bana da bir fayda sağlamaz. Çünkü bundan sonra kendilerine ihtiyaç duyduğunuzda, sırf bu yüzden onlardan yardım alamayacaksınız. Kendi adıma, bu görevi kabul etmemin tehlikeli bir durum olacağı kanısındayım. Bu Lacedaemonluların ülkemizi zorlayıp Lacedaemon'un üstünlüğünü bize kabul ettirene kadar savaşı sürdürdüklerini biliyoruz. Bunu düşmanlarına itiraf ettirene kadar da savaşı sürdürdüler ve şehrin kuşatmasını kaldırmadılar. Gözümün

önünde duran bu gerçeklere rağmen, onların kendilerine duydukları yüksek öz saygıyı etkisizleştirmeye çalışıyormuşum gibi görünürsem, acı verici bir şekilde bana dersimi vereceklerini biliyorum. Bile bile kendimi ateşe atmak istemiyorum. Diğer taraftan, tek bir generale sahip olma fikriyle daha az ayrımcılık olacağını düşünüyorsunuz. Şundan emin olun ki benim dışımda bir başkasını seçseniz dahi beni bölücü olarak görmeyeceksiniz. Ben liderine karşı bölücü hamlelere girişen kişinin kendi güvenliğine ve çıkarına zarar verdiğini düşünürüm. Yine de beni seçmeye karar verirseniz, başka insanların size ve bana karşı duydukları kızgınlığı görürsem hiç şaşırmam."

Ksenophon'un bu ifadelerinden sonra, görevi üstlenmesi yönünde ısrar ederek askerlerin birçoğu birbiri ardına ayağa kalktı. Onlardan biri, Stymphalialı Agasias, şöyle dedi:

"Bu gerçekten çok gülünçtür. Durum bu noktaya gelecekse, o zaman bir grup arkadaş akşam yemeğinde bir araya geldiğinde, masanın başköşesine oturması için bir Lacedaemonlu seçmezse, bu Lacedaemonlular buna da öfkelenir. Gerçekten durum bu noktaya gelirse, o zaman bizim yüzbaşı ya da yönetici olmaya ne hakkımız var ki? Biz sadece birer Arkadialı'yız."

Bu söz, toplantıdaki askerlerin alkışlarıyla karşılandı ve daha fazla konuşmaya ihtiyaç duyulduğunu gören Ksenophon, tekrar öne atıldı ve şöyle konuştu:

"Affedersiniz baylar! Durumu daha iyi açıklamama izin verin. Tüm tanrı ve tanrıçaların önünde size yemin ederim, sizin niyetinizi anlar anlamaz, bu liderliği bana emanet etmenin sizin için olumlu bir sonuç doğurup doğurmayacağını ve kendim için de bu görevi üstlenmenin mi yoksa reddetmenin mi daha doğru olacağını öğrenmek için tanrılara kurban kestim ve Zeus'a danıştım. Tanrılar bana öyle net bir işaret gönderdiler ki sıradan bir insan bile bu işareti anlayabilirdi ve böyle bir görevden kendimi uzak tutmam gerektiğini fark edebilirdi."

Bu şartlar altında, askerler Cheirisophus'u seçtiler. Seçildikten sonra Cheirisophus öne çıktı ve şöyle dedi:

"Baylar, şundan emin olun ki eğer bir başkasını seçmiş olsaydınız, ben kendi adıma, buna karşı çıkmazdım. Ksenophon'a gelince, onu seçmemekle kendisine iyilik ettiğinizi düşünüyorum çünkü daha şimdiden Deksippus, onu susturma çabalarıma rağmen, Ksenophon'u elinden geldiğince Anaksibius'a kötülemeye başladı. Anaksibius'a gidip Ksenophon'un, Clearchus'un ordusunun idaresini, bir Laconialı olarak kendisiyle yani Anaksibius ile değil, Dardanialı Timasion'la paylaşmayı yeğlediğine inandığını söyledi. Gelgelelim kararınız beni seçme yönünde olduğuna göre, gücüm yettiğince sizin için en iyisini yapmaya çalışacağım. O halde, yarın demir almak için hazırlığınızı yapın. Rüzgar ve hava bize yardım ederse, Ereğli'ye doğru yola çıkağız. Bu yüzden herkes o limana ulaşmak için çabalamalıdır. Geriye kalan meseleleri de oraya vardığımızda düşünürüz."

İKİ

Ertesi gün demir aldılar işe yarar bir esintiyle Harmene'den yola çıkıp kıyı boyunca iki günlük bir yol aldılar. Kıyı boyunca ilerlerken, efsaneye göre, Argo gemisinin[154] limanına geldiği Yason burnu ve daha sonra ilk olarak Terme çayı, daha sonra Yeşilırmak, daha sonra Kızılırmak ve onun yanında Bartın çayının denize döküldüğü ağız kısımlarını gördüler. Daha sonra kıyı boyunca ilerlerken bir Yunan şehri olan ve Mariandynia bölgesinde yer alan, Megarların kolonisi Ereğli'ye[155] ulaştılar. Böylece Herakles'in bekçi köpeği Kerberus'un peşinden yer altına indiği söylenen[156] ve hâlâ bu inişin izlerinin, dört metrelik derin bir yarığın bulunduğu, Acherusia burnuna ulaş-

154 Argo, Yunan mitolojisinde İason ile Argonotların, Altın Post'u ele geçirmek üzere İolkus kentinden yola çıktıkları geminin adıdır. Argo gemisi, Argus adında bir tersane işçisi tarafından yapıldı. Geminin koruyucusu tanrıçası Hera idi. Bu geminin Altın Post'un peşine düşen denizcilerine verilen isim olan Argonot da bu gemiden gelir.

155 Karadeniz Ereğlisi'nin tarihte bilinen en eski adı Mariandynia'dır. MÖ 560'ta, Megarların Mariandy'ler ülkesine yerleşip kenti bir Yunan kolonisi haline getirmelerinden sonra, kentin adı Heraklea Pontika olur. Ticari şehirlerin en güçlüsüydü. Bir Yunan yarı tanrısı olan Herakles'e ithafen kente bu ad verilmiştir. Pontus bölgesindeki Heraklea anlamındadır. Heraklea adlarının hepsi de zamanla Ereğli'ye dönüşmüştür. Eski Yunan yerleşimlerinden biriydi ve Kalchedon bir Megaro-Doric kolonisidir.

156 Efsanenin farklı bir versiyonuna göre, Herkül'ün on ikinci ve son görevi, Hades'in krallığını yaptığı Ölüler Diyarı'nın bekçi köpeği olan Kerberus'u Atina'ya getirmekti. Görevi aldıktan sonra, diğer tarafa geçmek için Eleusis'tan yardım ve bilgi alan Herakles, Tanareum bölgesinde Ölüler Diyarı'na geçiş yapabileceği girişi bulur. Athena ve Hermes'in yardımıyla girişten geçen ve Charon'u da yine Hermes'in yardımıyla geride bırakan Herakles, Kerberus'u ararken, Ölüler Diyarı'nda Hades tarafından zincirlenen Thesus'u sihirli kelepçelerinden güç de olsa kurtarır.

tılar. Burada Ereğlililer Yunanlara üç bin ölçek arpa, iki bin şişe şarap, yirmi sığır ve yüz adet koyunu dostluk hediyeleri olarak yolladılar. Bu düz ve geniş ülke boyunca yaklaşık iki yüz adım genişliğinde, Lycus[157] diye adlandırılan bir nehir akıyordu.

Askerler bir toplantı düzenlediler ve yolculuğun geri kalanıyla ilgili görüş alışverişinde bulundular. Pontus'tan denizden mi yoksa karadan mı çıkış yapmalarının uygun olacağını konuşmaya başladılar. O sırada, Achaealı Lycon ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Generallerin bize yeteri kadar erzak tedarik etmemelerine şaşırdım. Bu dostluk hediyeleri ordunun üç günlük ihtiyacını bile karşılayamayacaktır. Buna ek olarak, yolculuğumuza devam ederken erzak temin edebileceğimiz herhangi bir bölge de görmüyorum. Bu yüzden benim önerim Ereğlililerden üç bin kyzikenos talep etmektir."

Başka bir konuşmacı şöyle dedi:

"On binden aşağısı olmaz. Bu toplantıyı sona erdirmeden önce, hemen şehre elçiler gönderelim ve bu talebe verdikleri cevaba dayanarak konuyu tartışalım."

Bunun üzerine elçi olarak, başkomutan olduğu için ilk ve en önemli olarak Cheirisophus'u aday gösterdiler. Bir başka grup da ikinci olarak Ksenophon'un adını verdi.

Öte yandan hem Cheirisophus hem de Ksenophon buna şiddetle karşı çıktı. İkisi de aynı şekilde bir Yunan şehrini, bir dost şehri, kendi istekleriyle vermedikleri herhangi bir şeyi vermeye zorlayamayacaklarını dile getirdiler. Böylece, bu ikisi çekimser göründükleri için askerler Achaealı Lycon, Parrhasialı Callimachus ve Stymphalialı Agasias'ı yolladılar. Bu üçü gidip ordunun kararını onlara ilettiler. Söylendiğine göre, Lycon daha ileri gidip karara uymadıkları takdirde ortaya çıkacak sonuçlarla ilgili onları tehdit etmişti. Ereğlililer düşüneceklerini söylediler ve hemen ardından dışarıda

157 Gülüç Nehri.

bulunan mallarını ve tarla ve çiftliklerdeki sürülerini bir araya toplayıp dışarıdaki pazarı surların içine taşıdılar. Daha sonra kapılar kapandı ve duvarların üzerinden silahlar belirdi.

Bunun üzerine bu karmaşayı yaratanlar, sanki planı bozmuşlar gibi generalleri suçlamaya başladılar. Arkadialılar ve Achaealılar bir grup oluşturdular. Bunlara iki elebaşı Parrhasialı Callimachus ve Achaealı Lycon liderlik ediyordu. Öne sürdükleri nedenler şunlardı:

Sefere tek bir asker bile getirmemiş olan bir Atinalı ve bir Lacedaemonlu'nun Peloponezleri yönetmeleri çok rezilce bir şeydi. Kendileri zahmet çekerken diğerlerinin ganimetleri ceplerine atmaları resmen kepazelikti. Ayrıca ordunun bu günlere gelmesi onların sayesindeydi çünkü herkes kabul etmeli ki başarıyı elde edenler Arkadialılar ve Achaealılardı ve ordunun geriye kalanı hiçbir işe yaramıyordu (Aslına bakılırsa, şu ana kadar Arkadialılar ve Achaealılar sayı olarak ordunun en büyük kısmını oluşturuyorlardı). Öyleyse sağduyu ne önerir? Arkadialılar ve Achaealılar, neden ortak bir grup oluşturarak bağımsız bir şekilde kendilerine general seçip yürüyüşe devam etmesinler ve aynı zamanda kendilerini daha iyi bir konuma getirmek için uğraşmasınlar ki?

Bu öneri kabul edildi. Onların tarafına geçen tüm Arkadialı ve Achaealılar, Cheirisophus ve Ksenophon'u terk etti. Kendi birliklerini oluşturup başlarına on tane general seçtiler. Bu on generalin, çoğunluğun onayladığı kararları hayata geçirmesine karar verildi. Böylece, Cheirisophus'a verilen tek otorite yetkisi göreve başlayalı bir hafta bile olmadan bir anda, hemen oracıkta sona erdirilmiş oldu.

Bununla birlikte, Ksenophon yolculuğu kendisi ve Cheirisophus'un önderliğinde devam ettirme taraftarıydı. Çünkü bunun, her ordunun kendi iradesine göre ayrı ayrı ilerlemesinden daha güvenli olacağını düşünüyordu. Fakat Neon, onu ayrı hareket etme konusunda ikna etti.

"Herkes kendisi için..." dedi. Zira Cheirisophus'tan, Bizans'ta[158] vali olan Spartalı Cleander'in bazı savaş gemileriyle Kerpe limanına gelmekten bahsettiğini duymuştu. Neon'un kendi çıkarına hizmet eden önerisi, önlerine gelen bu güzel şansı başka hiç kimseyle paylaşmadan, bu savaş gemileriyle, sadece kendileri ve askerleri için eve giden bir yol açmaktı. Cheirisophus'a gelince, meydana gelen olaylardan dolayı hayal kırıklığına uğramış ve tüm ordudan soğumuştu. Dolayısıyla yardımcısı Neon'un istediğini yapmasına izin verdi. Öte taraftan Ksenophon, ordudan ayrılıp eve açılmaktan mutluluk duyabilirdi fakat ulu Heracles'e kurban kesip kendisine sadık kalan askerlerle birlikte yolculuğa devam etmenin mi yoksa ordudan ayrılmanın mı daha iyi ve kabul edilir olduğunu danışınca, Tanrı ilk yolu seçmesi için ona kurbanlarla işaret gönderdi.

Ordu bu şekilde üçe bölündü. Bunların ilki dört bin beş yüzden fazla askerden oluşan Arkadialılar ve Achaealılardı. İkinci olarak Cheirisophus ve bin dört yüz ağır piyade ve yedi yüz hafif piyade askerinden, diğer bir deyişle Clearchus'un Trakyalılarından oluşan adamları geliyordu. Üçüncü olarak da bin yedi yüz ağır piyade ve üç yüz hafif piyade askerinden oluşan Ksenophon'un birliği geliyordu, bunun yanında, sadece Ksenophon, yaklaşık kırk kişiden oluşan süvari birliğine sahipti.

Ereğlililerden gemi temin eden Arkadialılar, denize ilk açılanlar oldu. Bitinya[159] üzerine aniden baskın yaparak mümkün olduğunca çok sayıda ganimet ele geçirmeyi umuyorlardı. Bu amaçla, Trakya'nın neredeyse tam ortasında bir noktada yer alan Kerpe limanına ayak bastılar. Direk Ereğli'den yola çıkan Cheirisophus, bu ülke üzerinden yaya yolculuğa başladı fakat Trakya'ya girdikten sonra, sağlığı ve azalan gücü kendisini zorlayınca kıyı şeridinden ilerlemeyi

158 MÖ 667 yılında Megaralı Byzas tarafından kurulan şehir; bugünkü İstanbul.
159 Bitinya, bugünkü Kocaeli, Sakarya, Bolu, Kastamonu, Bilecik, Düzce, Yalova, Bursa ve Zonguldak illerinin bulunduğu coğrafyayı kapsayan alanın Antik Çağ'daki adıdır. Bölgeye adını veren Bitinyalıların kökleri bu bölgeye Trakya'dan göç eden Bittni adlı kavme dayanmaktadır.

tercih etti. Son olarak Ksenophon, gemiler buldu ve Trakya ile Ereğli sınırında, karaya çıkarak bölgenin iç kısmı boyunca ilerledi.

ÜÇ

Kerpe limanına gece karanlığında ayak basan Arkadialılar, denizden yaklaşık olarak altmış metre uzaklıkta yer alan en yakın köylere yöneldiler. Gün ağarır ağarmaz on generalin her biri, askerlerine bir köye saldırmaları için emir verdi ya da eğer köy genişse, birleşen iki generalin idaresi altında çiftli bir grup şeklinde ilerlediler. Ayrıca sonrasında hepsinin toplanması için ortak bir tepe belirlediler.

Böylece aniden köylere saldırdılar ve çok sayıda esir ele geçirip kalabalık bir küçük sığır topluluğunun etrafını çevirdiler.

Diğer taraftan kaçan Trakyalılar tekrar toplandılar. Hafif silahlı piyadeler oldukları için çoğu ağır piyadelerin ellerinden kurtulmayı başarmıştı. Şimdi ise bir araya gelir gelmez ilk olarak işini tamamlayıp geniş bir esir ve sığır kalabalığını sürerek, belirlenen yere çekilen Arkadialı General Smicres'in grubuna saldırdılar. Yunanlar bir süre hem ilerleyip hem de savaştılar. Lakin bir boğaz geçidinde, düşman, Smicres'i ve adamlarını öldürerek onları bozguna uğrattı. Hegesander'in komutası alındaki başka bir grubun kaderi de bir o kadar kötüydü. Aralarında Hegesader'in de bulunduğu sadece sekiz adam kaçabildi. Sonunda geriye kalan kaptanlar, kimisi acılarını gösteren izlerle kimisi de eli boş bir şekilde tepede buluştular.

Bu başarıyı elde eden Trakyalılar, sürekli bağırmayı ve gece boyunca birbirleriyle karşılıklı konuşmayı sürdürdüler. Yalnız günün ağarmasıyla, Yunanların ordugah kurduğu tepenin etrafında çok sayıda süvari ve hafif silahlı birlikler halinde tekrar yerlerini aldılar. Her geçen dakika onlara yeni katılanlarla kalabalık daha da büyüyordu. Daha sonra güven içinde, ağır piyadelere saldırmaya başladılar. Çünkü Yunanların tek bir okçusu, mızrakçısı ya da süvarisi bile yoktu. Düşman yaya olarak üzerlerine gidiyor ya da atlarla dörtnala koşturarak saldırıyor ve mızraklarını fırlatıyordu. Hücuma geçmek boşunaydı. Yunanlar üzerlerine gittiklerinde kolaylıkla geri çekilip kaçıyorlardı. Her noktadan saldırıyorlardı. Bu yüzden de ardı ardına adamlar yaralanıyordu. Diğer taraftan kendi adamlarından tek bir kişi bile zarar görmüyordu.

Sonuç olarak Yunanlar yerlerinden kıpırdayamıyordu ve Trakyalılar onları sularından bile mahrum bırakarak tüketmişti. Bu hayal kırıklığıyla, ateşkes için uğraşmaya başladılar ve sonunda çeşitli görüşmeler yapıldı. Karşılıklı şartlar kabul edildi fakat Trakyalılar, Yunanların isteğine karşılık olarak rehineleri vermek istemeyince, konu askıya alındı. Arkadialılar'ın başlarına gelenler bu şekildeydi.

Cheirisophus'a gelince, general yürüyüşünü kıyı şeridi boyunca sürdürdü ve bir sorun yaşamadan Kerpe limanına ulaştı. Ksenophon ülke içinden ilerledi ve onun önde giden süvarileri kendi yollarını tutmuş bazı yaşlı adamlara rastladı. Bu adamlar Ksenophon'a götürüldü ve o, herhangi bir yerde başka bir Yunan ordusuyla karşılaşıp karşılaşmadıklarını sorunca, adamlar meydana gelen tüm olayları anlattı ve şu anda Arkadialılar'ın bir tepede etrafları tüm Trakyalılarla çevrilmiş bir vaziyette sıkışıp kaldıklarını ekledi. Bunun üzerine Ksenophon, ihtiyaç duyulduğu takdirde kendilerine yol göstermeleri için adamları sıkı bir gözetim altına aldı. Daha sonra onların başlarına gözcüler dikip, askerleri bir araya topladı ve şöyle dedi:

"Cesur askerler! Bazı Arkadialılar öldü ve geriye kalanların ise bir tepede etrafı sarılmış durumda. Benim inancıma göre, eğer onlar yok olursa, aynı son bizim de kaderimiz olur. Çünkü karşımızda oldukça kalabalık ve cesaretlenmiş bir düşman var. Bizim de bir an önce onlarla başa çıkmamız gerek. Açıkçası yapacağımız en iyi iş onları kurtarmaya koşmaktır. Eğer onları canlı olarak bulursak, ayrışmalardan zarar görmektense, onların tarafında, onlarla birlikte düşmanın üzerine gitmeli ve tehlikeleri tek vücut olarak atlatmalıyız. Öyleyse yemek vaktine kadar fırsatları değerlendirip bir an önce ileri atılalım ve daha sonra ordugah kuralım. İlerlediğimiz sürede, Timasion süvarilerle birlikte önden gitsin ama bizi görüş alandan çıkarmasın ve gözümüzden hiçbir şeyin kaçmaması için ön tarafı yakından incelesin."

Aynı zamanda bazı çevik hafif silahlı birlik askerlerini de yan taraflara ve herhangi bir yerde her hangi bir şeyden şüphelenirlerse işaret vermeleri beklenen yüksek noktalara yolladı ve yolları üzerinde yanabilen ne varsa ateşe vermelerini emretti.

"Bize gelince, buradan hiçbir yere kaçamayız çünkü Ereğli'ye geri dönüş yolu oldukça uzun ve Krizepolis'e[160] gitmemiz için de bir o kadar yol almamız gerekir. Bunlara ek olarak düşman kapıda. En kısa yol, eğer canlıysa, Cheirisophus'u bulmayı umduğumuz Kerpe limanıdır. Oraya ulaştığımızda da Kerpe limanında, denize açılmak için gemi olmayacak ve diğer taraftan, burada kalmamız durumunda, erzağımız bize bir gün bile dayanmayacak. Farz edelim ki etrafı sarılmış Arkadialıları kendi kaderlerine terk ettik. Sadece Cheirisophus'un bölüğüyle mücadeleye devam etmek, bizim için olumsuz bir alternatif olacaktır. Eğer yapabilirsek, buradaki Yunanları kurtarmak ve birleşmiş bir kuvvet olarak ortak amaç doğrultusunda ilerlemek, bizim için daha iyi olacaktır. Öyleyse, kendimizi buna inandırarak yola çıkmalıyız. Çünkü bugün, bizi ya şerefli bir ölüm ya da çok sayıda Yunan'ın hayatını kurtararak soylu ve hayırlı bir işi başarma gururu beklemektedir. Belki de bizi buna yönlendi-

160 Bugünkü Üsküdar.

ren Tanrı'dır. Aşırı derecede akıllılarmış gibi övünen bu kibirlileri alaşağı etmemizi isteyip her işine onun adıyla başlayan bizlere, yüce bir şeref bahşetmek istiyordur. Size hatırlatacağım tek görev, emirleri hızla yerine getirmeyi aklınıza kazımanızdır."

Bu sözlerle onlara yol gösterdi. Çok fazla etrafa dağılmadan önde ilerleyen süvariler ayak bastıkları her yeri ateşe verdiler. Orduya paralel olarak yüksek bir yerde ilerleyen hafif piyade askerleri de yanıcı olarak gördükleri her şeyi tutuşturarak aynı işi yapıyorlardı. Aynı zamanda ana ordu da bu askerlerin gözden kaçırdığı noktalarda onların işini tamamlıyor, gördükleri her şeyi ateşe veriyorlardı. Böylece bütün ülke alevler içindeymiş gibi görünüyordu ve ordu da geniş bir kalabalıkmış gibi rahatlıkla ilerliyordu.

Saat geldiğinde, bir tepeye yöneldiler ve orada yerlerini alıp düşmanın ordugah ateşlerini gözetlediler. Düşman yaklaşık olarak seksen metre uzaklıktaydı. Yunanlar da mümkün olduğunca çok sayıda ordugah ateşi yaktılar fakat akşam yemeklerini yer yemez bütün ateşlerin söndürülmesi emri verildi. Böylece, gece boyunca değişimli olarak nöbetçiler dikip uyudular. Sabahın ilk ışıklarıyla tanrılara dualar ettiler ve savaş düzeni alarak ellerinden gelen en büyük hızla ilerlemeye başladılar. Yanlarına kılavuzları alıp önden ilerleyen Timasion ve süvariler, farkında bile olmadan kendilerini Yunanların kuşatıldığı tepenin üzerinde buldular. Ama ne dost ne de düşman hiçbir ordu göremediler. Sadece geride bırakılan birkaç koyun ve öküz ile açlıktan kıvranan yaşlı kadın ve adamlar vardı. Bu haberi Ksenophon ve ana orduya rapor ettiler. Öncelikle ne olduğuna dair büyük bir şaşkınlık yaşadılar fakat geç olmadan geride bırakılan halkı sorgulayarak neler olup bittiğini öğrendiler. Trakyalılar, güneş batar batmaz yola çıkıp gözden kaybolmuşlar; Yunanlar da yola çıkmadan önce sabaha kadar beklemişler ve oradan ayrılmışlardı. Ancak hangi yöne gittikleri konusunda kimse bir şey bilmiyordu.

Bunu duyan Ksenophon'un birlikleri ilk önce kahvaltı yaptı ve daha sonra teçhizatlarını toparlayarak yürümeye başladı. Daha

fazla vakit kaybetmeden diğerleriyle Kerpe limanında birleşmeyi arzuluyorlardı. Yürüyüşlerine devam ederken, Kerpe'ye giden yol üzerinde, Arkadialıların ve Achaealıların izlerine rastladılar ve sonunda, aynı noktaya varan iki bölük, birbirlerini gördüklerine çok sevindiler ve kardeşçe kucaklaştılar. Daha sonra Arkadialılar, Ksenophon'un subaylarını sorguladı. Neden ordugah ateşlerini söndürmüşlerdi?

Subaylar cevap verdi:

"İlk önce, sizin ordugah ateşleriniz gözden kaybolunca, geceleyin düşmana saldıracağınızı düşündük. Düşman da bundan korktu ve kaçtı. En azından bize öyle geldi. Çünkü tam o sırada kaçmaya başlamışlardı fakat uzunca bir süre geçip de siz gelmeyince, başımıza gelenleri öğrendiğinizi ve bundan korkarak denize doğru gittiğinizi düşündük. Bizi geride bırakmamanız gerektiğine karar verdik ve biz de buraya doğru yürümeye başladık."

DÖRT

O günü limanda, ordugah kurmadan dinlenerek geçirdiler. Kerpe limanı diye adlandırılan yer Asya Trakyası'nda yer alır. Bu isim Karadeniz'in ağzından başlayıp Karadeniz'e doğru yelken açınca, sağ tarafta kalan Ereğli'ye doğru giden tüm yolu kaplayan bölgeye verilmiştir. Bütün küreklerini kullanarak Bizans'tan Ereğli'ye giden bir savaş gemisi için bu uzun bir yolculuktur ve bu iki yer arasında, tek bir Yunan şehri ya da dost bir bölge yoktur. Sadece gemileri batan ya da başka bir şekilde ellerine düşen her Yunan'a karşı uyguladıkları kötü muamelelerle ünlenmiş Bitinya Trakyalılarına rastlanırdı.

Kerpe limanı, Bizans ve Ereğli arasındaki yolculuğu tam ortadan ikiye ayırarak, bu iki bölgenin tam oltasında yer alır. Denize doğru uzanan uzun, yüksek bir burundur. Kayalık bir uçurum olan denize uzanan bu kısım, yirmi kulaçtan az değildir. Karada bulunan kısmında yaklaşık dört yüz adım genişliğinde bir boğaz vardır. Boğazın içindeki alan, on bin kişiyi içine alabilecek bir kapasiteye sahiptir ve hemen uçurumun altında, batıya bakan sahiliyle bir liman vardır. Daha sonra, kale tarafından kumanda edilen denizin hemen kenarında akan verimli bir su kaynağı vardır. Yine burada çok sayıda ve çeşit çeşit ağaçlar yer alır. Bunların gemi yapmaya uygun olan en verimlileri deniz kıyısına kadar uzanır. Yükseklik ülke içlerine doğru

en az kırk metre kadar uzanır. Toprak taşsız ve iyi killi bir yapıya sahiptir. Oldukça uzak bir mesafede, deniz kıyısı yoğun bir şekilde her türden büyük ağaçlarla kaplıdır. Çok sayıda, yoğun nüfuslu köyleri olan civar bölge güzel ve geniştir. Bu topraklarda arpa, buğday ve her çeşit sebze, darı, susam, yeteri kadar incir, çeşitli şarapların üretildiği tatlı üzüm ve aslında zeytin dışında her şey yetişir. İşte bu ülke böyle özelliklere sahiptir.

Çadırlar deniz kıyısındaki sahile kuruldu. Bir arada olan askerler, kolaylıkla bir şehre dönüştürülebilecek bu yerde konaklamaya karşı çıktılar. Aslında onların bu bölgeye gelişi, şehri kurmak isteyenlerin zekice bir planı gibi görünüyordu. Duydukları hoşnutsuzluk olağandışı değildi. Çünkü askerlerin çoğu, evlerini geride bırakıp bu kadar uzun bir yolculuğa kıtlıktan ya da ihtiyaçtan dolayı çıkmamıştı. Cyrus'un erdemliliğinin yayılan ünü onları çekmişti. Kimisi beraberinde birilerini getirmiş, kimisi de parasını bu seferde harcamıştı. Bunların arasında, anne ve babalarından kaçan üçüncü bir grup daha yer alıyordu. Bir başka grup da para ve diğer kazançlarla dönmeyi umarak çocuklarını geride bırakmıştı. Kendilerine söylendiğine göre, Cyrus'un yanında yer alan başka insanlar büyük bir başarı kazanmıştı. Neden kendileri de böyle bir başarı elde etmesinler ki? Bu tariflerin insanları olarak yüreklerindeki tek özlem, bir an önce Yunanistan'a ulaşmaktı.

Ayrılan orduların buluştuğu günden sonra, Ksenophon askerî bir keşfe hazırlık olarak kurban kesti. Erzak aramak için harekete geçmeleri gerekiyordu. Bunun yanında ölüleri gömmeyi de planlıyordu. Kurbanlar olumlu sonuç verir vermez, herkes harekete geçti. Arkadialılar da onları takip etti. Üzerinden beş gün geçmiş ölülerin çoğunu düştükleri yerde gömdüler. Bedenlerini yerinden oynatıp taşımak imkansızdı. Yollara yığılıp kalmış bazı ölüleri de bir araya getirdiler ve yaptıkları işleri düşünerek onları ellerinden geldiğince gösterişli bir şekilde gömdüler. Bulamadıkları diğer ölüler için de büyük bir anıt mezar diktiler ve onu çelenklerle donattılar. Tüm bu

işleri bitirdikten sonra, ordugaha geri döndüler. Akşam yemeklerini yediler ve dinlenmeye çekildiler.

Ertesi gün, özellikle Kaptan Stymphalialı Agasias, Kaptan Elisli Hieronymus ve diğer üst düzey Arkadialılar tarafından bir araya getirilen askerlerin genel bir toplantısı vardı ve önlerindeki süreçte orduyu bölme fikrini her kim ortaya atarsa, ölüm cezasına çarptırılacağı konusunda bir sonuca ulaştılar. Ordunun, önceki generallerin yönetimi altında, eski pozisyonuna dönmesine karar verildi. Bu arada Cheirisophus, ateşini düşürmek için içtiği bir ilaçtan dolayı ölmüştü ve onun yerini Asineli Neon almıştı.

Bu kararlardan sonra, Ksenophon, ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Askerler, sanıyorum yolculuğun bundan sonraki kısmı yürüyerek aşılmalı. Aslına bakarsanız, bunun nedeni hiç gemimiz olmamasıdır. Ayrıca bir an önce harekete geçmeliyiz çünkü eğer durursak hayatımızı devam ettirecek erzak sıkıntısı yaşarız. O vakit biz kurban keseceğiz, sizler de şimdi savaşacakmış gibi kendinizi hazırlamalısınız. Olur da düşmanın ruhu yeniden can bulursa buna hazırlıklı olmalıyız."

Bunun üzerine, generaller, Arkadialı Kahin Areksion'un önünde kurban kesti çünkü Ambracialı Silanus, Ereğli'de bir gemi kaçırmış ve oradan uzaklaşmıştı. Bölgeden ayrılmak için kestikleri kurbanlar olumlu sonuç vermedi. Buna dayanarak o gün beklediler. Kimisi, Ksenophon'un, bölgede bir koloni oluşturmak istediği için kahini ikna ettiğini ve ondan, kurbanların bölgeden ayrılmak için olumsuz sonuç verdiğini dile getirmesini istediğini söyleyecek kadar cüretkardı. Bunun sonucunda Ksenophon, ertesi gün isteyenin kurban kesme merasimine katılabileceğini ya da eğer aralarında kahin varsa kurbanların vereceği sonuçları gözlemlemede yardımcı olmakla yükümü olduğunu söyledi. Daha sonra Ksenophon kurban kesti ve bu törene katılan çok sayıda insan vardı. Oradan ayrılma konusuyla ilgili kurban kesme merasimi üç kere tekrarlanmasına rağmen, sonuç sürekli olumsuz çıktı. Bu olay üzerine askerler büyük bir üzüntüye

gömüldü. Çünkü beraberlerinde getirdikleri erzak tükenmek üzereydi ve ortalıkta herhangi bir pazar da yoktu.

Bunun sonucunda başka bir toplantı düzenlendi ve Ksenophon tekrar konuştu:

"Sizin de gördüğünüz gibi kurbanlar yürüyüşe devam etmemiz için olumlu işaret vermiyorlar. Bu arada, erzağa ihtiyacınız olduğunu da bizzat görebiliyorum. Buna dayanarak, tanrılara danıştığımız bu konuyu, belirli bir noktayla sınırlandırarak kurban kesmemiz gerektiğini düşünüyorum."

Başka biri ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Kurbanların olumsuz sonuç vermesi oldukça doğaldır. Dün buraya kazara gelen bir gemideki adamdan öğrendiğime göre, Bizans yöneticisi Cleander, bir gemi ve içindeki savaşçı askerlerle buraya gelmeye niyetlenmiş."

Bunun üzerine herkes orada kalmayı uygun buldu fakat bu arada erzak bulmaları gerekiyordu. Bu amaçla Ksenophon, tekrardan, üç kere kurban kesti ve kurbanlar olumsuz sonuç vermeye devam etti. Artık durum öyle bir noktaya ulaşmıştı ki adamlar Ksenophon'un çadırına gelip hiç erzakları kalmadığını söylediler. Ksenophon'un tek cevabı kurbanlar olumlu sonuç verene kadar onları hiçbir yere yollamayacağı oldu.

Böylece, ertesi gün, yine kurban kesti ve güçlü bir genel telaşın hakim olduğu neredeyse bütün ordu, kurbanların etrafında toplandı. Bu sefer de kurban edecek yeteri kadar hayvan kalmamıştı. Böylece generaller, orduyu harekete geçirmek yerine bir araya topladılar. Bunu bir görev olarak gören Ksenophon, şöyle konuştu:

"Düşmanın tek kuvvet halinde toplanmış olması ve bu yüzden onlarla savaşmak zorunda kalacağımız oldukça muhtemeldir. Eğer yüklerimizi korunaklı bir yere bırakırsak (yukarıyı işaret ederek) ve savaşa hazır bir şekilde yola çıkarsak, kurbanlar bizi destekleyebilir. Bizlere olumlu işaretler verebilirler."

Bu öneriyi duyan askerler bağrışmaya başladılar:

“O bölgeye gitmeye hiç gerek yok! Bir an önce kurban kesmek daha iyi olacaktır.”

Artık kesecek koyun kalmamıştı. Bu yüzden bir arabaya koyulmuş öküzleri satın aldılar. Ksenophon, Arkadialı Cleanor’dan bu sefer bir değişiklik olur diye kurban kesme merasimini kendi adına gözlemlemesini istedi fakat bu şekilde bile hiçbir gelişme olmadı.

Artık Cheirisophus’un yerine Neon general olmuştu ve adamların erzak sıkıntısından oldukça acı çektiklerini görünce, onlara yardım etmek istedi. Böylece, civarda erzak bulabilecekleri köylerin yerlerini bildiklerini söyleyen bazı Ereğlili ve diğer adamları yanına aldı ve haberciler aracılığıyla şöyle dedi:

“Harekete geçip erzak elde etmek isteyen olursa, bilin ki Neon onların lideri olacaktır.”

Böylece, toplamda iki bin adam, mızraklarla, şarap torbalarıyla, tulumlarla ve diğer kaplarla harekete geçti. Köylere ulaşıp yağmalama amacıyla etrafa dağıldıklarında, Pharnabazus’un süvarileri üzerlerine çullanan ilk grup oldu. Bitinyalılara yardım etmek ve eğer mümkünse onlarla birleşip Yunanların Frigya’ya girmelerini engellemek için gelmişlerdi. Bu birlikler beş yüzden fazla adam öldürdü ve geriye kalanlar da can havliyle tepelere doğru kaçtı.

Bu yıkımın haberi kaçanlardan biri tarafından ordugaha duyuruldu ve o gün kurbanların olumlu sonuç vermediğini gören Ksenophon, kurban edilecek başka hayvan olmadığı için araba çeken öküzlerden birini aldı ve onu tanrılara sundu. Daha sonra o ve otuz yaşın altındaki bütün adamlar arkadaşlarını kurtarmak için yola koyuldular. Neon’un grubundan geriye kalanları topladılar ve ordugaha geri döndüler. Güneş batmak üzereydi ve Yunanlar derin bir hayal kırıklığı içinde akşam yemeklerini hazırlıyorlardı ki aniden, çalıların arasından bağırışlarla bir grup Bitinyalı ileri karakol birliklerine saldırdı. Bazı askerleri öldürdüler ve diğerlerini de ordugaha

kadar kovaladılar. Çığlık ve bağrışmaların ortasında, Yunanlar silahlarına koştular fakat geceleyin takip etmek ya da ordugahı yerinden kıpırdatmak güvenli değildi. Çünkü bölge yoğun bir şekilde çalılarla kaplıydı. Yapabildikleri tek şey nöbetçileri güçlendirmek, yani daha fazla nöbetçi dikmek ve gece boyunca silahları bırakmadan etrafı gözetlemekti.

BEŞ

Geceyi bu şekilde geçirdiler. Günün ağarmasıyla birlikte generaller, doğal hisar görevi gören korunaklı bölgeye doğru ilerlediler ve diğerleri de silahlarını ve yüklerini toparlayıp onları takip etti. Kahvaltı saati gelmeden önce, bölgeyi, sadece bir tarafından girişi olan bir hendek kazıp çitlerle ayırdılar ve etrafına, sadece üç kapı bırakarak, kazıklar çaktılar. Bu sırada, Ereğli'den arpa unu, kurbanlık hayvanlar ve şarap getiren bir gemi yanaştı.

Ksenophon, erkenden kalktı ve her zamanki gibi sefere başlamadan önce kurban kesti. Daha ilk kurbanla birlikte olumlu işaretler almaya başladı. Kurban merasimi sona ererken, Kahin Parrhasialı Areksion'un gözüne hayra alamet olan bir kartal ilişti ve Ksenophon'dan harekete geçmesini istedi. Böylece hendeği aştılar ve silahları bıraktılar. Daha sonra habercilerle, askerlere kahvaltı yapmaları ve silahlar altında bir sefere başlamaları gerektiği duyuruldu. Eşya kalabalığı ve yakalanan esirler ordugahta bırakılmalıydı. Bunun üzerine birlikler yola çıktı. Sadece Neon kaldı çünkü bu generali ve adamlarını ordugahta kalanları korumaları için geride bırakmak en iyi karar gibi görünmüştü. Subaylar ve yüzbaşılar onları ordugahta bırakınca, diğerleri yürüyüşe başlarken kendileri ordugahta kaldıkları için çok utandılar ve sadece kırk yaşın üzerindekileri geride bırakarak onlar da peşlerinden gittiler.

Diğerleri yürüyüşe başlarken, bunlar ordugahta kaldı. Daha iki mil bile gitmeden ölü bedenlere rastladılar. Grubun arka kısmını, gördükleri ilk cesetleri dahi görecek şekilde hizalayınca, mezarlar kazmaya ve baştan sona ulaşabildikleri tüm bedenleri gömdüler. İlk grubu gömdükten sonra, ilerlediler ve yine grubun arkasını gömülmeyen ilk bedenlere denk getirerek aynı şekilde onları da gömdüler. Son olarak, ölülerin üst üste yığıldığı köylerden çıkan yola ulaştıklarında, ölü bedenleri topladılar ve ortak bir mezara gömdüler.

Ordu birlikleri köylere yöneldiğinde, neredeyse öğlen olmuştu. Bu köylere girmeden hatları boyunca gözle görülen her şeye el koyarak erzak elde etmeye koyuldular. Aniden belli tepelerde yerlerini almış, hazır kıta bekleyen, büyük bir süvari ve piyade grubundan oluşan düşmanı önlerinde gördüler. Spithridates ve Rhathines, arkalarından, kuvvetleriyle birlikte Pharnabazus tarafından gönderilmişti. Düşman, Yunanları görünce yerlerinde bekledi. Aralarındaki uzaklık yaklaşık olarak iki mildi. Daha sonra Kahin Arexion kurban kesti ve kesilen ilk kurban olumlu işaretler verdi. Bunun üzerine Ksenophon, diğer generallere döndü:

"Baylar, bence ana saldırı birliğini desteklemek için bunların arkasına bir ya da daha fazla takviye birliği yerleştirelim. Böylece ihtiyaç duyulduğunda ana birliğe yardıma koşacak hazırda birliklerimiz olur. Ayrıca, savaş karışıklığı içinde, düşman kendini bozulmamış güçlü birliklere saldırırken bulabilir. Bu da bizim yararımıza olur."

Bu görüşler herkes tarafından onaylandı. Ksenophon şöyle devam etti:

"Öyleyse, siz önden doğruca düşmana ilerleyin. Bu arada hiçbir şey yapmadan beklemeyelim çünkü hem biz düşmanı gördük hem onlar bizi gördü. Ben arkadaki birlikleri konuştuğumuz gibi ayarlayacağım ve sizi takip edeceğim."

Bundan sonra yavaşça ilerlediler ve Ksenophon, artçı birlikleri, her biri iki yüz adamdan oluşan üç bölüğü geriye çekerek, sağdaki ilk bölüğü, ana orduyu yüz adım geriden takip etmekle görevlen-

dirdi. Bu bölüğün başında Achaealı Samolas duruyordu. Arkadialı Pyrrhias'ın komutası altındaki ikinci bölüğün görevi orduyu ortadan takip etmekti. Son bölük de Atinalı Phrasias'ın komutası altında sol tarafa yollandı. Onlar ilerlerken, öncü birlik geniş ve zor bir boğaza geldi ve durdu. Bu engelin geçilmesi gerekip gerekmediğini bilmiyorlardı. Generallerin ve subayların ön tarafa gelmeleri için arkaya haber yolladılar. Yürüyüşü neyin durdurduğunu merak eden ve ardından birlikler boyunca yayılan çağrıyı duyan Ksenophon, olanca hızıyla atını öne doğru sürdü. Bir araya gelir gelmez, en yaşlı general olarak Sophaenetus, bu tür bir boğazın aşılmasının gerekip gerekmediğine dair bir sorunun görüşülmesine bile değmediğini söyleyerek fikrini belirtti. Ksenophon sabredemeyip lafa karıştı ve şöyle dedi:

"Baylar, bildiğiniz gibi, şimdiye kadar sizi sakınmanız gereken bir tehlikeyle karşı karşıya getirme alışkanlığım olmadı. Amaçladığınız şey, kahramanlık yapıp ün kazanmak değildir. Aksine güven içinde eve dönmektir fakat şimdiki duruma göre, bu noktadan savaşmadan geri çekilmek imkansızdır. Eğer biz düşmana doğru ilerlemezsek, sırtımızı döner dönmez düşman bizi takip edecek ve bize saldıracaktır. O halde bir düşünün, silahlarımız önde, düşmana doğru gidip onları karşılamak mı daha iyi, yoksa silahlarımız geride onların bize arkadan saldırmalarını izlemek mi daha iyidir? En azından şunu biliyorsunuz ki düşmanın karşısında geri çekilmek, şerefli bir davranış değildir. Tam tersine, hücum bir korkakta bile cesaret uyandırır. Kendi adıma, adamlarımın iki katıyla geri çekilmektense, bu sayının yarısı kadar bir grupla da olsa hücuma geçmeyi tercih ederim. Bu adamlara gelince, eğer onlara saldırırsak, eminim sizler de onların karşımızda durabileceğini düşünmüyorsunuz. Fakat eğer geri çekilirsek, onların peşimizden gelmek için cesaretleneceklerini hepimiz çok iyi biliyoruz. Savaşa başlamak üzereyken, böyle zorlu bir yeri aşıp geride kesinlikle kaçırılmayacak bir fırsat olur. En azından, ben düşmana, her şeyin onların geri çekilmesini sağlayacak kadar kolay ve aşılabilir görünmesini tercih

ederdim. Fakat kendi açımızdan bakınca, bize zafer dışında başka şansımızın olmadığını öğreten bu bölgeden ders çıkarabiliriz. Birinin çıkıp bu boğazın daha önce başarıyla aştığımız diğer boğazlardan daha berbat ve zorlu olduğunu söylemesi beni çok şaşırtır. Düşman süvarilerini alt etmeyi başaramasaydık, o düzlükler bile bizim için nasıl da aşılamaz olurdu! Çoktan geçtiğimiz şu dağlar, hele hemen arkamızdan bizi takip eden hafif piyade askerleriyle kolayca aşılır mıydı? Hayır, denize güven içinde ulaştığımızda, ne bizi taşıyacak gemiye ne de dururken hayatımızı devam ettirecek mısıra sahip olmadığımız vakit, Pontus bizim için bir çeşit zorlu bir boğaz haline dönüşecektir. Oraya varır varmaz erzak arama derdine düşeceğiz. Bugün güzel bir kahvaltıdan sonra onlarla savaşmak, yarın boş bir mideye sahip olmaktan kesinlikle daha iyidir. Baylar, öneri bize fayda getirecektir, kehanetler olumlu yönde, kurbanların işaretleri her zamankinden daha güven verici. ir an önce düşmana saldıralım! Artık bu adamlar bizi gördüklerine göre, onların rahatlıkla yemeklerini yemelerine ya da istedikleri her yerde ordugah kurmalarına hiçbir şekilde izin vermemeliyiz."

Bundan sonra subaylar ondan öncülük etmesini istediler. Hiç kimse itiraz etmedi ve Ksenophon orduya öncülük etti. Her adamın bulunduğu yerden boğazı geçmesini emretti. Bu yolla, birliklerin, karşı tarafa darboğazın üzerindeki köprüden geçerken harcanan zamandan daha çabuk geçeceğini düşünüyordu. Karşıya geçtikten sonra askerlere seslendi ve şöyle dedi:

"Baylar, tanrıların yardımıyla daha önceden neler başardığınızı hatırlayın. Düşmanla göğüs göğse savaşıp kazandığınız zaferleri ve düşmandan kaçanları bekleyen kaderi düşünün. Yunanistan'ın çok yakınında olduğumuzu unutmayın. Kılavuzumuz Heracles'in adımlarını takip edin ve birbirinize isimlerinizle seslenerek kendinizi ve çevrenizdekileri yüreklendirin. Bugün soyluca ve cesurca söylenen bir söz ya da yapılan bir işin izlerinin ve hatıralarının, sevdiklerimizin kalbinde yer etmesi gerçekten ne güzel bir şeydir."

Bu sözleri Ksenophon ordunun önünden geçerken sarf ediyordu ve aynı zamanda birlikleri savaş düzenine getiriyordu. Hafif piyade askerlerini ana ordunun her iki kanadına yerleştirerek düşmana doğru yürüdüler. Hat boyunca boru sesine kadar mızrakların sağ omuz üstünde tutulması emri yayıldı. Daha sonra harekete geçmek için mızraklar indirilmeli, ordu yavaşça ilerlemeli ve düşmanı kovalarken bile hiç kimse adımlarını sıklaştırıp koşmamalıydı. Son olarak, parola ağızdan ağza dolaştı:

"Kurtarıcı Zeus! Kılavuzumuz Heracles!"

Düşman bulunduğu yerin elverişliliğine ve korunaklılığına duyduğu güvenle onların yaklaşmasını bekledi. Ama Yunanlar yaklaştıkça, hafif piyadeler yüksek bağrışmalarla, emir beklemeden düşman üzerine hücum etti. Düşman da büyük bir istekle, saldırıya karşılık vermek için öne atıldı. Bitinyalıların hem süvarileri hem de diğer askerleri hücuma geçti ve hafif piyade askerlerini karşılarına aldı fakat düşmana yanıt olarak hızla ilerleyip harekete geçen ağır piyadeler onları karşıladı. Aynı zamanda boru sesi duyuldu ve dudaklardan savaş marşı yükseldi. Bundan sonra gürültülü bir bağrışıma koptu ve aynı anda mızraklar inmeye başladı. Bu noktada düşman, daha fazla karşılarında duramadı ve kaçtı. Timasion, süvarileriyle birlikte düşmanı yakından takip etti ve sayıca düşmandan az olduklarını düşünürsek, yine de iyi iş başarıp çoğunu öldürdü. Yunan süvarinin karşı hattında yer alan düşmanın sol kanadı hızla dağıldı fakat yakından takip edilmeyen sağ kanat, bir tepenin üzerinde toplandı ve Yunanlar onların sabit bir şekilde durduğunu görünce, hemen onların üzerine yürümenin en kolay ve en tehlikesiz yol olduğunu düşündü. Savaş marşını söyleyerek düşman üzerine yürüdüler ama karşı taraf onların gelmesini beklemedi. Bunun üzerine hafif piyade askerleri düşmanın sağ kanadı dağılana kadar onları kovalamayı sürdürdü. Düşman süvarileri sayıca fazla ve tehlikeli olduğu için Yunanlar az da olsa kayıp yaşadılar.

Yunanlar, Pharnabazus'un süvarilerinin hâlâ bir arada olduğunu ve Bitinyalı atlılarının da onlara katılacakmış gibi bir araya toplandığını ve bir tepeden aşağıda olanları gözlediklerini görünce, yorgun olmalarına rağmen, yapabildiklerinin en iyisiyle, düşman dinlenip tekrar cesaretini toplamadan, üzerlerine saldırmaya karar verdiler. Böylece, sıkı bir hat oluşturdular ve ilerlediler. Bunun üzerine düşman süvarileri döndü ve tepeden aşağıya doğru, sanki süvariler tarafından kovalanıyormuş gibi hızla kaçmaya başladı. Aslında onlar, çıkışının Yunanlar tarafından bilinmediği bir boğaza sığınmaya çalışıyorlardı. Bunun üzerine Yunanlar, hemen geri döndüler ve kovalamaktan vazgeçtiler çünkü artık çok geçti. İlk karşılaştıkları yere dönerek bir anıt diktiler ve gün batımıyla birlikte denize geri döndüler. Buradan ordugaha yaklaşık olarak yedi millik bir mesafe vardı.

ALTI

Bundan sonra düşman kendi işleriyle meşgul oldu ve eşyalarını ve mallarını mümkün olduğunca uzağa taşıdı. Bu arada Yunanlar da hâlâ Cleander'in bir an önce orada olması geren savaş ve taşıma gemileriyle gelmesini bekliyorlardı. Her gün, yük hayvanlarıyla ve esirlerle yola çıktılar ve korkusuzca, buğday, arpa, sebze, darı ve incir getirdiler. Çünkü bölgede zeytin hariç her çeşit güzel besin yetişiyordu. Ordu ordugahta dinlendiğinde, askerlerin yağmaya gitmesi serbestti ve yağma yapanlar malları ellerinde tutabiliyorlardı. Fakat bütün ordu yağmaya gittiğinde, herhangi biri gruptan ayrılıp bir şey ele geçirirse, o kamu malı olarak kabul ediliyordu. Çok geçmeden orduda her çeşit maldan bolca bulunmaya başladı. Çünkü dört bir yandaki Yunan şehirlerinden mallar geliyordu ve pazarlar kurulmuştu. Kıyıdan geçen ve bir şehir kurulduğunu ve burada bir limanın olduğunu duyan denizciler, kıyıya yanaşmaktan memnunluk duyuyorlardı. Civarda yaşayan düşman kabileler bile Ksenophon'a heyetler göndermeye başladılar. Anladıklarına göre, bu yeri şehir haline getiren Ksenophon'du ve hangi şartlarda onun dostluğunu kazanabileceklerini öğrenmekten memnun olacaklardı. Ksenophon da bu ziyaretçileri askerlerin karşısına çıkarıyordu.

Bu arada Cleander, iki savaş gemisiyle çıkageldi fakat tek bir taşıma gemisi bile yoktu. O karaya vardığı anda, ordu araziyi keşfe

çıkmıştı. Ayrı bir grup da tepelere doğru yağmaya gitmişti ve çok sayıda küçükbaş hayvan ele geçirmişlerdi. Ele geçirdikleri bu hayvanları, kamuya mâl etmek zorunda oldukları için bu insanlar durumu Deksippus'a (bu elli kürekli gemiyle Trabzon'dan kaçan adamdı) anlattılar ve ondan kendileri için ele geçirdikleri koyunları korumasını istediler.

"Bir kısmını kendin için al," dediler "ve gerisini bize geri ver."

Böylece, daha fazla gecikmeden, sürekli olarak ele geçirdiklerinin kamu malı olacağını tekrarlayan etrafındaki askerleri dağıttı. Daha sonra Cleander'in yanına gitti. Burada hırsızlığa teşebbüs olduğunu söyledi. Cleander, faili kendisine getirmesini emretti. Deksippus, birini yakaladı ve tam onu Sparta yöneticisine götürüyordu ki o anda Agasias'la karşılaştı. Agasias kendi grubunun üyesi olan bu adamı kurtardı ve geriye kalan askerler, Deksippus'a hain diye bağırarak onu taşladı. Durum oldukça kötü görünüyordu, öyle ki savaş gemisindeki mürettebatın bazısı korkuya kapılıp denize doğru kaçtı. Geriye kalanlarla birlikte Cleander de kaçmaya başladı. Ksenophon ve diğer generaller, Clender'i, bu olayların hiçbir şey ifade etmediği ve bu olayın kaynağının ordu tarafından alınan bir karardan ibaret olduğu yönünde rahatlatmaya çalışarak, adamları geri getirmeye çalıştı. Buna rağmen, Deksippus tarafından kışkırtılan ve kişisel olarak da yaşananlara öfkelenen Cleander, onların halk düşmanları olduklarını söyledi ve denize açılıp, bütün şehirlerin onları kabul etmesini yasaklayacağını söyleyerek Yunanları tehdit etti. Zaten o sırada bütün Yunan dünyası Lacedaemonluların idaresi altındaydı.

Böylece, durum gittikçe çirkin bir görünüm kazandı ve Yunanlar Cleander'den kararını tekrar gözden geçirmesini istediler ve onu ikna etmeye çalıştılar. O da taşlamayı başlatanı ve onu kurtaran adamı kendisine teslim etmedikleri sürece, sözüne sadık kalacağını ve hiçbir şeyin onu durduramayacağını söyledi. Cleander'in istediği iki adamdan biri olan Agasias, başından beri Ksenophon'un dostuydu ve Deksippus'un onu suçlamasının nedeni de buydu. Bu şaş-

kınlıkla generaller bütün askerleri bir araya getirip bir toplantı yaptılar ve bazı konuşmacılar, Cleander'i hafife alıp onu hain olmakla suçladılar. Ksenophon durumu daha fazla ciddiye alıyordu ve bu yüzden ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Askerler, bu işi hafife alma taraftarı olduğumu söyleyemem. Eğer Cleander'in gitmesine izin verirsek, şu anda bize duyduğu öfkeyle savurduğu tehditleri yerine getirip bizim için olumsuz durumlar yaratabilir. Yakınlarda Yunan şehirleri var fakat şu anda Lacedaemonlular, Yunanistan'ın efendisidir ve onlar şehirlerde istedikleri şeyi yapabilirler. Öyleyse bu Lacedaemonlular, ilk iş olarak Bizans'ın kapılarını kapatır ve daha sonra Lacedaemonlular'a itaatsizlik eden bir grup kanunsuz eşkıyalar olduğumuz için bizi kabul etmemeleri için şehir şehir yöneticilere emirler yollarsa, dahası bu haber amiralleri Anaksibius'un kulağına kadar giderse, burada kalmak da denize açılmak da bizim için oldukça zor olacaktır. Lacedaemonluların şu anda hem karanın hem de denizin efendisi olduklarını unutmayın. Tek bir adam uğruna ya da iki adam uğruna geriye kalan hepimizin Yunanistan'dan dışlanması adil değildir. Aksine bizden her ne isterlerse istesinler, onlara itaat etmeliyiz. Bize hayat veren şehirler de onlara itaat etmiyor mu? Bence, şimdi Deksippus, Cleander'e Agasias'ın böyle bir şeyi benim emrim olmadan yapmayacağını söylüyordur. Eğer Agasias benim bu olaya neden olduğumu söylerse, sizi ve Agasias'ı tüm bu karmaşadan kurtarıp temize çıkarırım. Eğer bu taşlama olayına ya da herhangi bir türden şiddete neden olan bensem, kendimi kınıyorum, yani diyorum ki ben en kötü cezaları hak ediyorum ve cezamı çekeceğim. Ayrıca şunu söylemek isterim, eğer başka biri suçlanırsa, o kişinin de yargılanmak için Cleander'e gitmesi gerekir. Yalnız bu sayede, siz bu suçlamadan kurtulmuş olursunuz. Durum böyle devam ederse, bütün Yunanistan'da övgü ve şeref kazanmayı bekleyen bizlerin, dünyanın geriye kalan bütün halklardan aşağıda kabul edilmeye mahkum edilmesi ve ismiyle övündüğümüz Yunan şehirlerinden yasaklanması ne acı olur."

Ondan sonra Agasias kalktı ve şöyle dedi:

“Baylar, size tanrılar ve tanrıçalar adına yemin ederim, ne Ksenophon ne de aranızdan başka biri, benden bu adamı kurtarmamı istemedi. Kendi birliğimden dürüst bir adamın, hepinizin de çok iyi bildiği gibi size ihanet eden Deksippus tarafından götürüldüğünü gördüm. Buna dayanamazdım, adamı kurtardım, gerçeği kabul ediyorum. Beni siz teslim etmeyin. Ksenophon’un önerdiği gibi Cleander’e beni yargılaması ve doğru düşündüğü kararı vermesi için kendim teslim olacağım. Böyle bir durum için Lacedaemonlulara düşman olmayın, aksine Tanrı her birinizin güven içinde arzuladığı yere kavuşmasına yardım etsin. Sadece sizden aranızdan birkaç kişi seçip, benimle Cleander’e yollamanızı istiyorum. Çünkü gözden kaçırdığım bir şey olması durumunda sözleriyle ve hareketleriyle eksik kısımları tamamlayabilirler.”

Bunun üzerine ordu, kendisiyle götürmek istediği kişileri kendisinin seçmesini istedi ve o da çabucak generalleri seçti. Bundan sonra Agasias, generaller ve Agasias tarafından kurtarılan adam hep birlikte Cleander’e doğru yola çıktılar. Cleander’in yanına gittiklerinde, generaller şöyle konuştu:

“Cleander, ordu bizi sana yolladı ve senden şunu istiyor: ‘Eğer hepimizi suçluyorsan, cezayı hepimize vermelisin ve en doğru bulduğun kararını uygulamalısın fakat eğer bir ya da iki ya da daha fazla kişiyi suçluyorsan, bu insanlar yargılanmak için sana teslim olacaktır.’ Buna dayanarak, eğer biz generalleri suçluyorsan, işte karşında duruyoruz. Ya da burada olmayan birini mi suçluyorsun? Bize kim olduğunu söyle. Bizim otoritemize saygılı olduklarından, buraya gelmeyecek hiçbir askerimiz yoktur.”

Bu noktada Agasias öne çıktı ve şöyle dedi:

“Cleander, adamı senin elinden, aslında adamı götürmeye çalışırken Deksippus’un elinden kurtaran ve Deksippus’u taşlama emrini veren bendim. Savunmam, bu adamın dürüst bir insan olduğunu bilmemdir. Deksippus’a gelince, o, ordu tarafından, elli kürekli bir gemiyi komuta etmek için seçilmişti. Bu gemiyi, evimize güven

içinde gitmek için gemi toplama amacında olduğumuzu açıklayıp Trabzonlulardan rica etmiştik. Bu aynı Deksippus birlikte çok sayıda tehlikeler atlattığı silah arkadaşlarına ihanet etti ve sıvışmaya çalışan köleler gibi saklanarak ordudan kaçtı. Bunun yanında bu adam yüzünden, biz, Trabzonluların firkateynini çalmış gibi göründük ve onların gözünde aşağılık adamlar olarak görünüyoruz. Bize gelince, bu adam, elinden geldiğince bize zarar verdi. Hepimiz gibi o da yaya olarak nehirleri aşmamızın ve Yunanistan'a güven içinde ulaşmamızın imkansız olduğunu duymuştu. İşte avını elinden aldığım adam böyle biridir. Adamımı götürmeye çalışan sen olsaydın ya da senin temsilcilerinden biri olsaydı ya da bizden kaçmak üzere olan biri olsaydı, emin ol ki çok daha farklı davranırdım. Seni temin ederim, eğer şu anda beni öldürürsen, iyi ve dürüst bir adamı bir korkak ve hain uğruna kurban etmiş olacaksın."

Cleander, bu ifadeleri dinleyince, eğer Deksippus bunları yaptıysa, onu tabii ki de kutlamayacağını söyledi. Generallere dönerek şöyle devam etti:

"Fakat Deksippus ne kadar büyük bir hain olursa olsun, şiddet görmemeliydi. Sizin de istediğiniz gibi adil bir yargılamaya tabi tutulmalı ve böylece hak ettiği cezayı almalıydı. Bu yüzden şimdi size söyleyeceğim tek şey şudur: Arkadaşınızı burada bırakın ve gidin. Emir verdiğimde, mahkeme için burada olun. Bu mahkum, adamı kurtardığını kabul ettiği için orduyu ya da herhangi birini daha fazla suçlayacak bir nedenim yoktur."

Bunun üzerine kurtarılan adam şöyle dedi:

"Kendi adıma söylemek isterim ki Cleander, bir ihtimal, benim kötü bir iş yaptığımdan dolayı alıkonulduğumu düşünüyorsan, bu tamamen yanlıştır. Deksippus'u ne dövdüm ne de taş attım. Ben sadece koyunların kamu malı olduğunu söyledim çünkü ordunun ortak kararına göre, bütün ordu ne zaman erzak aramaya giderse, birileri ya da bir grup tarafından özel olarak elde edilen her şey kamu

malı sayılırdı. Söylediğim tek şey buydu ve bunun üzerine o adam beni yakaladı ve sürüklemeye başladı. Verilen karara aykırı olarak, erzaklardan kendine biraz pay alıp geriye kalanı da bu korsanlara saklamak için bizim ağzımızı kapatmak istedi."

Ona cevap olarak Cleander şöyle dedi:

"Çok güzel, çok hevesliysen, sen de burada kalabilirsin ve böylece senin durumunu da göz önünde bulunduracağız."

Daha sonra Cleander ve grubu kahvaltı yapmaya gitti. Bu sırada Ksenophon boş durmadı ve orduyu bir toplantıya çağırdı. Onlara esir alınan adamlar adına arabuluculuk etmeleri için elçiler göndermelerini tavsiye etti. Buna dayanarak bazı general ve subayların, Spartalı Dracontius ve gitmesi en uygun olan kişilerle birlikte yollanmasına karar verildi. Onlara verilen görev, Cleander'den her ne pahasına olursa olsun bu iki adamı geri vermesini istemekti. Böylece Ksenophon geldi ve ona şu şekilde seslendi:

"Cleander, adamlarımız senin elinde. Ordu bizi sana yolladı ve birliklerinin iki üyesi olan bu adamlar ve genel olarak kendileri hakkında, yapmayı dilediğin şeyi uygulama şansı da tanıdı fakat şimdi sana yalvarıyor ve bu iki adamı geri vermeni ve onları öldürmemeni istiyorlar. Geçmişte bu adamların orduya çok fazla yararları dokundu. Bu iyiliği onlara yap ve karşılığında ordu, eğer onların başına geçmek istersen ve yüce tanrılar da bunu onaylarsa, ne kadar disiplinli olduklarını, generallerine itaat etmeye ve tanrıların yardımıyla, düşmanlarına korkusuzca göğüs germeye ne kadar meyilli olduklarını sana göstereceğine söz veriyor. Ayrıca senden bir diğer ricaları da onlara katılıp başlarına geçmen ve test etmendir. 'Hem bizi hem de Deksippus'u test et,' diyorlar, 'Her birimizin nasıl insanlar olduğunu gör ve sonrasında her birine hak ettiği görevi ver.'"

Cleander bu sözleri duyduktan sonra onlara cevap verdi:

"Pekala, İkiz Tanrılar[161] adına size çabucak cevabımı bildireceğim. Burada sizin iki adamınızı geri vereceğim ve ben de söylediğiniz gibi size katılacağım ve daha sonra, tanrılar izin verirse, başınıza geçip sizi Yunanistan'a götüreceğim. Sizin bu söyledikleriniz, daha önce bazı insanlardan hakkınızda duyduğum hikayelerden; orduyu Lacedaemonlularla işbirliği yapmaktan geri çekmek istediğinize dair yayılan hikayelerden çok farklıdır."

Bu konuşmadan sonra heyet ona teşekkür etti ve iki adamı yanına alarak geri döndü. Daha sonra Cleander yolculuğa başlamak için kurban kesti ve Ksenophon'la ilişkilerini sıkılaştırdı. Bu iki sağlam bir ittifak oluşturdu. Bu Spartalı, askerlerin, emirleri nasıl disiplinli bir şekilde yerine getirdiklerini görünce, onların lideri olmak için daha da heyecanlandı. Bununla beraber, üç gün boyunca tekrar tekrar kurban kesmesine rağmen, sürekli olarak kurbanlar olumsuz işaretler verdi. Bu yüzden, generalleri çağırdı ve onlara şunları söyledi:

"Kurbanlar beni desteklemiyor, sizi eve götürmeme izin vermiyorlar ama buna üzülmeyin. Çünkü görünüşe göre, adamlarınızı sağsalim eve ulaştırma görevi size verilmiş. Öyleyse bir an evvel yola çıkın. Bize gelince, siz oraya ne zaman varırsanız varın, sizi elimizden geldiğince en iyi şekilde karşılayacağız."

Daha sonra askerler, kamu malı olan sürüyü ona hediye olarak vermeye karar verdiler. Cleander, bu hediyeyi kabul etti fakat tekrardan onlara geri verdi. Böylelikle Cleander denize açıldı. Askerler de topladıkları mısırları ve ele geçirilen diğer malları böldüler ve Bitinyalıların bölgesi üzerinden eve doğru yolculuklarına başladılar.

161 Castor ve Polluks. Bu ikiz tanrıların annesi Leda'dır fakat Castor, Sparta Kralı Tyndareus'un ölümlü oğluyken, Pollux ise kuğu kılığına girerek Leda'yı kandırıp tecavüz eden Zeus'un ölümsüz oğludur. Doğumlarıyla ilgili çeşitli hikayeler olmasıyla birlikte bu ikisinin ikiz kız kardeşleri Truvalı Helen ve Clytemnestra ile birlikte bir yumurtadan doğdukları söylenir. Zeus tarafından takımyıldızına dönüştürülmüşlerdir. İkizler takımyıldızı geceleyin gökyüzündeki en parlak yıldızlar oldukları için Kastor ve Polluks gemicilerin dostu olarak düşünülür. İkiz tanrılar, Lacedaemonluların dinsel ve siyasal yaşamında önemli bir yere sahiptir.

İlk başlarda kendilerini ana yolla sınırladılar fakat erzak bulamayıp dost bir ülkeye ellerinde hiçbir ganimet olmadan ulaşacaklarını anlayınca, keskin bir dönüş yapmaya ve aksi istikamette bir gün bir gece yürümeye karar verdiler. Bu sayede çok sayıda esir ve küçükbaş hayvan ele geçirdiler. Altıncı gün, Kalchedonia'daki Krizepolis'e ulaştılar. Burada yedi gün kaldılar ve ganimetlerini satış yoluyla elden çıkardılar.

YEDİNCİ KİTAP

BİR

Bu noktada, ordunun, kendi şehrine bir sefer düzenleyebileceğinden korkan Pharnabazus, o sırada Bizans'ta bulunan Spartalı Yüksek Amiral Anksibius'a haberci yolladı ve her konuda isteklerini yerine getireceğini garanti ederek, ondan orduyu Asya'nın dışına taşımasını istedi. Bunun üzerine Anaksibius, generalleri ve subayları Bizans'a çağırmak için elçi gönderdi ve eğer boğazı geçerlerse, askerlerin hizmetleri karşılığında ödemesiz bırakılmayacağı sözünü verdi. Subaylar konuyu düşüneceklerini ve bir cevap yollayacaklarını söylediler.

Ksenophon ordudan ayrılmak üzere olduğunu ve tek derdinin bir an önce eve dönmek olduğunu söyleyerek onları bireysel olarak bilgilendirdi. Anaksibius acele etmemesi için ona baskı yaptı:

"Diğerleriyle karşıya geç," dedi "ve ondan sonra orduyu terk etme konusunu düşünecek yeteri kadar vaktin olacaktır."

Ksenophon da onun söylediği gibi yapacağına söz verdi.

Şimdi de Trakyalı Seuthes, Medosades'i yolladı ve Ksenophon'dan orduyu karşıya geçirmek için ordu üzerindeki etkisini kullanmasını istedi. Habercisine:

"Ksenophon'a bu konuda benim için elinden gelenin en iyisini yaparsa, bundan pişman olmayacağını söyle." dedi.

Ksenophon cevapladı:

"Ordu herhalükarda karşıya geçecek. Bu yüzden Seuthes'in bana ya da bir başkasına bir şeyler yapma zorunluluğu yoktur. Fakat karşıya geçilir geçilmez, şahsen ben ordudan ayrılacağım. Bu yüzden, Seuthes orduda kalacak olanlara ve ordu üzerinde söz sahibi olan kişilere başvursun."

Bundan sonra bütün birlikler Bizans'a geçti fakat Anaksibius ödeme yapmak yerine, tek istediği ordunun sayısını belirlemek ve aynı zamanda onları bir an önce yurtlarına göndermekti. Bu yüzden, bir duyuru yapıp askerlerin silahlarını ve yüklerini alıp gitmeleri gerektiğini söyledi. Askerler bu durumdan memnun kalmadılar çünkü yürüyüş sırasında erzak alabilecek paraları yoktu. Yine de uyuşuk uyuşuk eşyalarını topladılar. Bu arada, yönetici Cleander ile yakın ilişkiler kuran Ksenophon, denize açılmak üzereyken, dostuna son bir ziyarette bulunmak için geldi ve ona hoşça kal dedi. Cleander buna karşı çıktı:

"Bu şekilde gitme," dedi, "aksi takdirde sen suçlanacaksın. Çünkü daha şimdiden bazı insanlar, ordunun şehrin dışına çıkmakta oldukça yavaş olmasından seni sorumlu tutuyorlar."

Ksenophon cevapladı:

"Hayır, bunun sorumlusu ben değilim. Bundan sorumlu olanlar, erzağa ihtiyacı olan askerlerdir, bu yüzden gitmeye pek istekli değiller."

Cleander:

"Yine de ben sana onlarla gitmeye niyetliymiş gibi dışarı çıkmanı öneririm ve hepiniz şehrin dışına ulaşınca, ordudan ayrılmak için yeteri kadar zamanın olacaktır."

Ksenophon:

“Peki, öyleyse.” dedi. “Gidelim ve bunu Anaksibius’la birlikte ayarlayalım.”

Birlikte gittiler ve durumu amirale bildirdiler. Anaksibius, daha önce söylediğini yapmaları ve yüklerini, eşyalarını toparlayıp en kısa yoldan dışarı çıkmaları konusunda ısrar etti. Daha önceki ifadesine ek olarak şunları söyledi:

“Teftişe ve sayıma karşı gelen herkes sonuçlardan sorumlu tutulacaktır.”

Bu bir gözdağıydı. Böylece ilk olarak generaller ve daha sonra ordunun geri kalanı dışarı çıktı. Artık birkaç kişi dışında ordunun tamamı dışarıdaydı. Bu bir çeşit temizlikti ve Eteonicus kapıların yanında, ordu tamamen dışarı çıkar çıkmaz onları kapatmaya ve sürgüyü çekmeye hazır vaziyette bekledi.

Daha sonra Anaksibius, generalleri ve kaptanları çağırdı ve onlara seslendi:

“Erzakları Trakya köylerinden elde etseniz iyi olur. Orada bol miktarda arpa, buğday ve gerekli olan diğer yiyecekleri bulacaksınız. Onları aldıktan sonra, Gelibolu yarımadasına gidin. Orada Cyniscus sizi kendi hizmetine alacak.”

Askerlerden bazıları söylenenlere kulak misafiri oldu ya da muhtemelen subaylardan biri bu konuşmayı orduya iletti ve haberler orduda yayıldı. Bu sırada, generallerin tek uğraşı Seuthes hakkında bilgi edinmeye çalışmaktı:

Acaba, o dost muydu yoksa düşman mı? Bunun yanında, acaba Kutsal dağ[162] üzerinden mi yoksa etrafından dolanıp Trakya’nın ortasından mı ilerlemelilerdi?

Onlar bu konuları tartışırken, askerler surlardan içeri tekrar girmek için silahlarını kaptı ve olanca hızlarıyla kapılara hücum etti.

162 Adı geçen dağ, Bisanthe’den (Rodos) Gelibolu Yarımadası’nın yakasına kadar Propontis’e (Marmara Denizi) paralel uzanır.

Ağır piyadelerin koşarak geldiğini gören Eteonicus ve adamları derhal kapıları kapattı ve sürgüyü çekti. Daha sonra askerler kapılara vurmaya başladılar ve onları bu şekilde dışarı sürüp düşmanların önüne atmanın haksızlık olduğunu söylediler.

"Eğer kendi isteğinizle kapıları açmazsanız onları kıracağız." dediler.

Bu sırada bir grup, denize doğru koştu ve dalgakıranın yanında uzanan duvar üzerinden şehre girdi. Şehri hiç terk etmeyip hâlâ içeride olan birkaç adamdan oluşan üçüncü bir grup da kapıda olanları görünce baltalarla blokları kırıp kapıları açtı. Böylece dışarıdakiler içeriye akın etti.

Olanları gören Ksenophon ordu yağmaya başlar da şehirde, kendisinde ve askerlerde tamiri mümkün olmayan hasarlara neden olur korkusuyla harekete geçti, kalabalığın içine dalarak, onlarla birlikte kapılardan içeriye aktı. Bizanslılar, askerlerin zorla içeriye akın ettiğini görür görmez meydanı boşalttılar ve kaçtılar. Kimisi gemilere, kimisi evlere akın etti. Bu sırada içeride olanlar da dışarıya akın ettiler ve bir ihtimal güvende olmak umuduyla, savaş gemilerine doğru koştular. Herkes şehrin ele geçirildiğini düşünüyordu ve bundan şüphe duyan tek bir insan bile yoktu. Şehirdeki herkes çökmüştü. Eteonicus hızla hisara kaçtı. Anaksibius, denize doğru koştu ve balıkçı teknesine binerek akropolise doğru açıldı. Akropoliste bulunanlar, bu adamları kontrol altına almaya yetmeyecek gibi göründüğü için Anaksibius, hemen Kalchedon'dan garnizon birliklerini istetti.

Ksenophon'u gören askerler kendilerini onun üzerine attılar ve şunları haykırdılar:

"Ksenophon şu an adamlığını kanıtlama zamanıdır. Bir şehrin var, savaş gemilerin var, paran var, adamların var. Bugün, sadece istersen, bize bir iyilik yapabilirsin ve biz de seni büyük bir adam yaparız."

Ksenophon cevap verdi:

"Söylediklerinizi sevdim ve bunları yapacağım fakat gönlünüzü bu işe koyduysanız, bir an önce birlikleri oluşturup yerlerinizi alın."

Bunları, askerleri sakinleştirmek için söyledi ve her birine bu emri ulaştırırken emri tekrarladı:

"Yerlerinizi alın, rahatlayın."

Askerler kendiliğinden birlikleri oluşturdular ve kısa sürede yerlerini aldılar. Ağır piyadeler sekiz gruba ayrıldı. Bu sırada hafif piyadeler de her iki kanadı oluşturmak için harekete geçti. Trakya Meydanı olarak adlandırılan alan düz olduğu ve bina içermediği için manevra yapmaya uygun bir alandı. Silahlar üst üste yığıldıktan ve adamların öfkesi yatıştıktan sonra, Ksenophon, askerleri genel bir toplantıya çağırdı ve şu konuşmayı yaptı:

"Askerler, öfkenize ya da kandırılıp canavarca bir muameleye maruz kaldığınızı düşünmenize şaşırmıyorum. Ama öfkemizin kölesi olursak ve dolayısıyla böyle bir aldatmacadan dolayı hıncımızı buradaki Lacedaemonlulardan çıkarırsak ve masum bir şehri yağmalarsak, sonuçların neler olacağını bir düşünün. Lacedaemonluların ve müttefiklerinin düşmanı olarak ilan edileceğiz ve bildiğiniz türden bir savaş olacağını tahmin etmek için çok da uzağa gitmemize gerek yoktur. Son zamanlarda meydana gelen olayları unutmadığınızı biliyorum. Biz Atinalılar, kimisi tersanede, kimisi de denizde olmak üzere, üç yüz savaş gemisinden az olmayan bir donanmayla Lacedaemonlulara ve müttefiklerine karşı bir savaş yaptık. Şehirde sakladığımız geniş bir hazineye sahiptik ve ülkemizden ve yabancı kaynaklardan elde ettiğimiz bin talentten az olmayan yıllık gelirimiz vardı. Bütün adalar, bizim imparatorluğumuzun hükmü altındaydı ve hem Asya'da hem de Avrupa'da çok sayıda şehre sahiptik. Diğerleriyle birlikte şu an içinde bulunduğumuz Bizans da bize aitti fakat hepinizin de çok iyi bildiği gibi, en sonunda buradan kovulduk.

O halde hepimizin bildiği bu şey, bizim kaderimiz olacak. Şu anda Lacedaemonlular sadece eski müttefiklerinin değil, aynı zamanda Atinalıların ve o dönemlerde Atinalıların dostu olanların da

desteğini almaktadır. Tissaphernes ve kıyı şeridindeki diğer bütün Asyalılar, bizim düşmanımızdır. O yüksek coğrafyada, imparatorluğunu elinden almaya ve mümkünse kendisini öldürmeye gittiğimiz en büyük düşmanımızdan, kralın kendisinden bahsetmiyorum bile. O zaman sorarım size, tüm bu birleşmiş kuvvetler karşısında, kurtulacağımızı hayal edebilen bir akılsız var mı? Tanrılar aşkına, çılgınlık yapmayalım!. Kendi şehirlerimizle yapacağımız bir savaşta, hayatlarımızı bile bile düşmanın önüne sermeyelim. Ayrıca kendi arkadaşlarımızın, yakınlarımızın ve akrabalarımızın hepsi, bu şehirlerden birinde değilse, diğerinde yaşıyor. Tek bir barbar şehrini bile fethedip elimizde tutmadıktan sonra, buraya gelip, adaletsizce davranarak karşımıza çıkan ilk Yunan şehrini harabeye çevirirsek, bütün şehirler biz karşı yürüyecektir. Kendi adıma, bu tür şeyleri başımıza getirdiğinizi göreceğime, yerin on bin kat altına gireyim diye dua ediyorum! Benim size önerim, Yunanlar olarak, hak ettiğiniz şeyleri, Yunanistan'ın başında duranlara itaat yoluyla almaya çalışın. Eğer bu haklarınızı geri alamazsanız bile neden şimdiki günahlarımıza daha fazla günah ekleyip Yunanistan'a ulaşma şansımızı elimizden kaçıralım ki? Şimdi, size elçilerimizi Anaksibius'a yollamayı ve ona şehre şiddet yaymak içi değil, sadece onun ve halkının bize iyilik edip etmeyeceğini görmek için girdiğimizi söylemeyi öneririm. Eğer böyleyse, bize iyilikleri dokunacaksa, sorun yok demektir fakat bunun tam tersi olursa, en azından ona, şehrin kapılarını, enayilerin ve aptalların yüzüne kapatmadığını göstermiş oluruz. Biz disiplinin anlamını biliyoruz; sırtımızı döner ve gideriz."

Bu öneri kabul edildi ve Elisli bir asker olan Hieronymus ile birlikte diğer iki adamı; Arkadialı Eurylochus ve Achaealı Philesius'u mesajı iletmeleri için Anaksibius'a yolladılar. Böylece onlar yola çıktı. Askerler hâlâ toplantıda otururlarken, Tebli Coeratadas çıkageldi. Bu adam sürgünde olmayan fakat general olma arzusuyla, herhangi bir şehrin ya da halkın, onun vereceği hizmete ihtiyacı olup olmadığını görmek için ülkeyi karış karış gezmeyi ken-

disine iş edinmiş bir Tebli'ydi. Böylece ilk olarak kendini tanıttı ve ordunun başına geçmek ve onları Trakya'nın Delta[163] denilen bölgesine götürmek için hazır olduğunu söylemek istedi. Orada kendilerini bolluklar ülkesinde bulacaklarını, öte yandan oraya ulaşana kadar askerlere bol miktarda et ve yeteri kadar içecek tedarik edeceğini söyledi. Onlar bu hikayeyi dinlerken, Anaksibius'un cevabı geldi. Cevap şöyleydi:

"Bahsettikleri disiplin, pişman olacakları bir şey değildi fakat aslına bakılırsa Yunanların bu davranışını merkez otoriteye rapor edecekti. Kendisi de otoriteye görüş bildirecek ve onlar için elinden gelenin en iyisini yapacaktı."

Bunun üzerine askerler, Coeratadas'ı başlarına general olarak kabul ettiler ve surların dışına çıktılar. Ordunun yeni generali birliklere, ertesi gün ordu için yiyecek ve içeceklerle birlikte kurbanlık hayvanlar ve bir kahinle geleceğine söz verdi. Öte yandan Anaksibius, ordu dışarı çıkar çıkmaz kapıları kapattı ve:

"İçeride yakalanan her asker, kazığa çakılacak ve hemen satılacak!.." diye bir duyuru yaptı.

Ertesi gün, Coeratadas, kurbanlar ve kahin ile geri geldi. Arpa unu taşıyan yirmi kişilik bir taşıyıcı grubu da hemen arkasından geliyordu. Bu adamları da şarap taşıyan başka bir yirmi kişi, bir adamın en fazla taşıyabileceği kadar sarımsağı yüklenmiş bir başka adam ve benzer şekilde sırtına yüklediği soğanlarla bir başka adam izliyordu. Tüm bu yiyecekleri dağıtmak için yere indirtti ve kurban kesmeye başladı.

Bu sırada, Ksenophon, Bizans'tan eve doğru gideceği yolculuğa başlama düşüncesiyle Cleander'e elçi yollayıp, surlardan içeri girmesi için durumu ayarlamasını istedi. Cleander geldi ve şunları söyledi:

163 Sözü geçen bölgenin yeri tam olarak bilinmemektedir. Muhtemelen Bizans ve Salmydessus arasında bir yerde ya da Declus'ta ya da Karadeniz, Boğaz ve Propontis'in (Marmara Denizi) arasında Trakya'nın küçük bir bölümünde yer almaktadır.

“Geldim fakat istediğin şeyi zar zor ayarlayabildim. Anaksibius, askerler şehrin dışında surlara bu kadar yakınken, dahası, Bizanslılar birbirlerine karşı bu kadar husumet beslerken, senin içeride olmanın uygun olmadığı konusunda oldukça ısrar etti. Yine de eğer şehri kendisiyle birlikte deniz üzerinden gerçekten terk etmek istiyorsan, seni içeriye çağırmaya karar verdi.”

Bunun üzerine Ksenophon, askerlerle vedalaştı ve Cleander ile birlikte surlardan içeri girdi.

Coeratadas’a gelince, ilk gün kurbanlardan olumlu işaret alamadı ve askerlere de hiçbir şekilde erzak dağıtmadı. İkinci gün kurbanlar sunağın yanında hazır edilmişti ve Coeratadas da başına taktığı tacı ile kurban kesme merasimine hazırdı. O sırada Dardanialı Timasion, Asineli Neon ve Orchomenuslu Cleanor ile birlikte çıkageldi ve Coeratadas’ın kurban kesmesine engel oldu. Timasion’a göre, askerlere erzak vermediği sürece, generalliğinin bittiğini anlamalıydı. Böylece Coeratadas, erzakların dağıtılması emrini verdi fakat her bir adam için sadece bir günlük erzağı olduğunu görünce, kurbanlıklarını topladı ve geri çekildi. Generalliğine gelince, o konuda söyleyecek hiçbir şeyi yoktu.

İKİ

Artık ordunun başında bu beş kişi kalmıştı: Asineli Neon, Achaealı Phryniscus, Achaealı Philesius, Achaealı Ksanthicles ve Dardanialı Timasion. Bunlar orduyu Bizans'ın yanındaki bazı Trakya köylerine yönelttiler ve orada ordugah kurdular. Şimdi ise generaller anlaşmazlığa düşmüştü. Cleanor ve Phryniscus, birine at diğerine de eş olarak bir kadın verip, onların hislerini etkileyen Seuthes'e katılmak için ilerlemek istedi. Neon buna itiraz etti ve Gelibolu yarımadasına gitmek istedi:

"Lacedaemonlular'ın kanatları altında olduğumuzda, öne çıkacağım ve bütün orduyu yöneteceğim." diye düşünüyordu.

Timasion'un amacı ise yurdunda huzur içinde yaşamak ve sürgünü bitirmek umuduyla, tekrar Asya'ya geri dönmekti. Askerler de Timasion'un görüşlerini destekledi fakat zaman geçtikçe, adamların birçoğu, farklı yerlerde silahlarını sattılar ve bir şekilde denize açıldılar. Bir kısmı ise aslında silahlarını orada burada sattılar ve şehirler içinde eriyip gittiler. Bir adam bu olanlara oldukça seviniyordu. Bu, ordunun dağılmasını kendisi için bir lütuf olarak gören Anaksibius'tu.

“Pharnabazus’u bundan daha fazla sevindiremem.” diye düşünüyordu.

Anaksibius, Bizans’tan yola çıkmış, yolculuğuna devam ederken, Cyzicus’a ulaştığında, Bizans’ta Cleander’i yenmesi beklenen yeni yönetici Aristarchus’a rastladı. Haberlere göre yeni Amiral Polus, eğer gerçekten varmadıysa bile çok yakında Çanakkale boğazına ulaşacaktı ve Anaksibius’u rahatlatacaktı. Bunun üzerine Anaksibius, Aristarchus’a bundan emin olması ve hâlâ Bizans’ta dolaşan tüm Cyrus askerlerini ele geçirip satmasını emretti. Çünkü Cleander tek bir adam bile satmamıştı, tam aksine, onlara acıdığı için hasta ve yaralılara sahiplenmeyi, onlara yardım etmeyi ve evlere alınmaları için ısrar etmeyi kendine iş edinmişti. Aristarchus, tamamen farklıydı ve Bizans’a varır varmaz dört yüzden fazla askeri satmıştı. Bu arada kıyıdan yolculuğuna devam eden Anaksibius, Parium’a[164] ulaştı. Anlaşma şartlarına göre, Pharnabazus’a adam yolladı. Fakat Aristarchus’un Bizans’ın yeni yöneticisi olduğunu ve Anaksibius’un amirallik görevini sona erdirdiğini öğrenen Pharnabazus, ona aldırış etmedi ve Cyrus’un ordusuyla ilgili son zamanlarda Anaksibius ile yaptığı anlaşmanın aynısını Aristarchus’la yaptı.

Bunun üzerine Anaksibius, Ksenophon’u çağırdı ve ondan bütün imkanlarını kullanarak olanca hızıyla yola çıkıp orduya ulaşmasını ve askerleri bir arada tutmasını istedi. Dağılan askerleri ve birlikleri bir araya getirip, Perinthus’a yönlendirmesi ve böylece orduyu zaman kaybetmeden Asya’ya geçirmesi gerekiyordu. Böylece Ksenophon’un hizmetine otuz kürekli bir savaş gemisi verdi. Ayrıca bir otorite mektubu ve kendisine eşlik etmesi için bir subayı da yanına verdi. Bu subay Perinthuslulara, Ksenophon orduya doğru giderken, zaman kaybetmeden atlarıyla birlikte ona eşlik edeceklerine dair emri ulaştıracaktı. Böylece Ksenophon, denize açıldı ve nihayet orduya ulaştı. Askerler onu sevinçle karşıladı ve onun liderliğiyle Trakya’dan Asya’ya geçmekten çok memnun olacaklarını söylediler.

164 Bugünkü Çanakkale civarında yer alan bir Yunan şehridir.

Ksenophon'un oraya geldiğini duyan Seuthes, Medosades'i deniz üzerinden, onu karşılaması için tekrar yolladı ve ondan orduyu kendisine getirmesini istedi. İkna edici olabileceğini düşündüğü tüm sözleri vermeye hazırdı fakat Ksenophon, bu isteklerin hiçbirini yapmayacağını söyledi ve Medosades bu cevapla ayrıldı. Yunanlar da Perinthus'a doğru yol aldı. Buraya varınca, Neon yaklaşık sekiz yüz kişiden oluşan kendi birliğiyle geri çekildi ve onlardan ayrı ordugah kurdu. Ordunun geri kalanı ise Perinthus'un surları altında bir yerde konakladı.

Bundan sonra, Ksenophon, karşıya geçerken zaman kaybetmeme adına gemi bulmak için harekete geçti. Bu arada Pharnabazus tarafından kışkırtılan Bizans yöneticisi Aristarchus, bir çift savaş gemisiyle çıkageldi. Durumdan iki kere emin olmak için ilk olarak gemicilerin birlikleri karşıya geçirmelerini yasakladı ve ardından ordugahı ziyaret ederek Asya'ya geçişlerinin yasak olduğunu bildirdi. Ksenophon, kendisini bu amacı gerçekleştirmek için buraya yollayan Anaksibius'un emirlerine göre hareket ettiğini söyledi. Buna karşılık Aristarchus şöyle cevap verdi:

"Aslına bakarsan, Anaksibius artık amiral değildir ve ben de bu bölgenin yöneticisiyim. Eğer sizden birini denizde görürsem, geminizi batırırım."

Bu sözlerle Perinthus surlarından içeri girdi.

Ertesi gün, ordunun general ve subaylarına elçi gönderdi. Birisi Ksenophon'a gelip eğer içeriye ayak basarsa, yakalanacağını ve başına kötü şeyler geleceğini ya da büyük ihtimalle Pharnabazus'a gönderileceğini söylediğinde, ordu çoktan şehrin duvarlarına ulaşmıştı. Bunu duyması üzerine, Ksenophon, grubun geriye kalanını ileriye yolladı ve kendisi için tanrılara sunmak istediği bir kurbanı olduğunu söyledi. Bu yolla geri dönmeyi ve kurban keserek tanrıların, orduyu Seuthes'e götürmeye çalışmasına izin verip vermediklerini danışmayı planlıyordu. Önlerinde savaş gemileriyle, yollarını tıkamak isteyen bu adam varken Asya'ya geçme fikrinin çok tehli-

keli olduğu gayet netti. Öte yandan Gelibolu yarımadasında, her şeye ihtiyacı olan bir orduyla sıkışıp kalma fikrini de sevmedi. Üstelik burada, bölgenin yöneticisinin boyunduruğu altında olmalarının yanında, bir de yaşamaları için gerekli olan her şeyden yoksun kalacaklardı.

Ksenophon, bu şekilde düşünürken, generaller ve subaylar, Aristarchus'tan aldıkları bir mesajla geri geldiler. Aristrachus, şimdilik geri çekilebileceklerini fakat öğleden sonra onları bekleyeceğini söylüyordu. Ksenophon'un kafasındaki şüpheler şimdi netlik kazanmıştı. Bu arada Ksenophon, kurbanların, projesine olumlu işaretler verdiğini gördü. Kişisel olarak kendisi ve bütün olarak ordu, güven içinde Seuthes'e doğru ilerleyebilirdi. Buna dayanarak, Atinalı Kaptan Polycrates'i ve Neon dışında, her durumda kendisine güveneceği generallerin her birini yanına aldı ve geceleyin Seuthes'in yüz yirmi metre uzaklıktaki ordusuna ulaşmak için yola çıktı. Ordu yaklaştıkça, terk edilmiş bazı ordugah ateşlerine rastladılar ve ilk izlenim olarak Seuthes'in yerini değiştirdiğini düşündüler.

O anda, karşı bir ses (birbirine işaret veren Seuthes'in adamlarının sesleri) duyunca, durumu anlamış oldu. Seuthes ordugah ateşlerini gece nöbetçilerinin arkasında yakmak yerine, önünde yakmıştı. Bu sayede karanlıkta kalan gece nöbetçileri görünmeyecekti ve askerlerin sayıları ve yerleri bilinmeyecekti. Öte yandan şimdiye kadar görünmeyip dışarıdan yanaşan herhangi bir grup, ateşin alevleri sayesinde apaçık görünebilecekti. Durumu anlayan Ksenophon, grup elemanlarından biri olan tercümanını ileri yolladı ve ondan Seuthes'e Ksenophon'un geldiğini ve kendisiyle görüşmek istediğini söylemesini emretti. Tercüman askerlere yanaşıp Ksenophon'un emrini tekrarlayınca, askerler, oradaki ordunun içinde Atinalı bir adam olup olmadığını sordular. Tercüman:

"Evet, aynı Atinalı'dan bahsediyoruz." der demez, askerler yerlerinden fırladılar ve dörtnala geldiler. Kısa bir süre içinde, iki yüz kadar hafif piyade askeri geldi ve Ksenophon'u ve yanındakileri

kaptığı gibi Seuthes'e götürdü. Seuthes, oldukça iyi korunan bir kuledeydi ve kulenin etrafında gem vurulmuş ve dizginlenmiş olarak hazır bekleyen atlar duruyordu. Oldukça korktuğu için atlarının yemlerini gündüz veriyordu ve gece boyunca da onları bu şekilde dizginlenmiş ve gem vurulmuş şekilde tutarak sürekli etrafı gözetleyip uyanık kalıyordu. Yapılan açıklamalara göre, bir zamanlar, Seuthes'in atalarından biri olan Teres,[165] büyük bir orduyla bu ülkedeydi. Bölgenin yerlileri tarafından büyük zarara uğratılmış, ordudaki askerlerinin çoğunu bu yerlilerin saldırılarıyla kaybetmişti ve ayrıca yük arabaları da yağmalanmıştı. Bu ülkenin yerlilerine Thynialılar[166] deniyordu. Bu halk, özellikle geceleri savaşabilme bakımından, savaşçı halkların en yeteneklileri olarak ünlenmişlerdi.

Ordu yaklaştığında, Seuthes, Ksenophon'un içeri girmesini ve beraberinde istediği iki adamını getirmesini istedi. Onlar içeri girer girmez ilk olarak birbirlerini sıcakça selamladılar ve daha sonra, Trakya geleneğine göre, şarap kupalarından, birbirleri şerefine şarap içtiler. Seuthes'in yanında, her durumda, her yerde onu temsil eden, onun asıl elçisi rolünü üstlenen Medosades duruyordu. Sözü ilk olarak Ksenophon aldı ve şöyle konuştu:

"Seuthes, elçin Medosades'i bana iki kere yolladın. İlk olarak onu Kalchedon'a yolladın ve benden orduyu Asya'ya geçirmek için onları ikna etmemi istedin. Bunun karşılığında bana çok sayıda iyilik yapacağına dair söz verdin, en azından Medosades öyle dedi."

Konuşmasına devam etmeden önce Medosades'e döndü ve şöyle dedi:

"Öyle değil mi Medosades?"

Medosades de bunu onayladı ve Ksenophon devam etti:

"Yine, ikinci durumda da Medosades, ben orduya katılmak için Parium'dan geçerken geldi ve eğer orduyu sana getirirsem, çeşitli

165 Odrysia Krallığı'nın kurucusu.
166 Trakya'da bir halk.

konularda bana bir arkadaş ve bir kardeş gibi davranacağına dair söz verdi. Özellikle sahip olduğun ve yönettiğin bazı kıyı bölgeleriyle ilgili olarak, buraları bana hediye etmeyi düşündüğünü söyledi."

Bu noktada, tekrar Medosades'e döndü ve sordu:

"Söylediğin şeyler tam olarak bunlar mıydı?"

Medosades, bir kez daha tüm sözleri onayladı. Ksenophon:

"Haydi, öyleyse, sana ne cevap verdiğimi söyle. İlk olarak Kalchedon'da verdiğim cevaptan başla."

Medosades:

"Ordunun, herhalükarda, Bizans'a geçeceğini ve böyle olduğu sürece, sana ya da bir başkasına hiçbir şey ödemek zorunda olmadığımı söyledin. Ayrıca kendinle ilgili de karşıya geçtikten sonra orduyu terk etmeyi düşündüğünü ekledin ve dediğin gibi de oldu."

Ksenophon:

"İyi! Bir sonraki ziyaretinde, Selybria'da[167] yanıma geldiğinde ne söyledim?"

Medosades:

"Önerimin imkansız olduğunu ve Asya'ya geçmek için Perinthus'a gideceğinizi söyledin."

Ksenophon:

"Tüm bunların yerine, şu anda, ben buradayım ve arkadaşlarımdan biri olan Phryniscus ve oradaki kaptan Polycrates ve dışarıda (Laconialı Neon dışında) diğer generalleri temsil etmeleri için adamların en güvenilir olanları duruyor. Güvenlik önlemlerini arttırmak isterseniz, onları da buraya çağırabilirsiniz. Polycrates gidip dışarıdakilerin silahlarını bırakmalarını istediğimi söyler misin? Sen de onlarla içeri girerken hançerini dışarıda bırakabilirsin."

167 Bugünkü Silivri.

Seuthes bunları duyunca, araya girdi:

“Ben bir Atinalı’ya karşı asla güvensizlik beslemem çünkü onlarla akraba[168] olduğumuzu biliyorum ve çok yakın arkadaşlar olacağımıza inanıyorum.”

Bundan sonra, adamlar içeri girer girmez, Ksenophon, ilk olarak Seuthes’e orduyla ne yapmaya niyetlendiğini sordu ve o da şu şekilde cevap verdi:

“Benim babam Maesades’ti. Egemenliği, Melanditalara, Thynialılara ve Tranipsalara kadar yayılmıştı. Daha sonra Odrysialıların durumu kötü bir döneme girdi ve babam ülkeden sürüldü. Ardından, babam hastalıktan öldü ve ben de şimdiki Kral Medocus’un sarayında yetim olarak büyüdüm. Fakat büyüyüp olgunlaştıkça, gözlerimi bir başkasının eline dikerek, ondan yardım bekleyerek yaşamaya tahammül edemedim. Bu yüzden bir gün yanına oturdum ve kendisinden bana verebileceği kadar adam vermesini istedim. Böylece bizi topraklarımızdan buralara atanlardan intikam alabilecektim ve sahibinin eline bakan bir köpek gibi bir başkasına bağımlı olarak yaşamaya son verecektim. İsteğime karşılık olarak, bana günün ışımasıyla göreceğiniz adamları ve atları verdi. Bu günlerde, benim kendi ata topraklarımı yağmalayarak yaşıyorum fakat eğer bana katılırsanız, sanıyorum, tanrıların da yardımıyla, imparatorluğumu kolaylıkla geri alabilirim. Sizden istediğim budur.”

Ksenophon şöyle dedi:

“Öyleyse, sana katılmamız durumunda, bize ne verebileceksin? Askerlere, subaylara ve generallere? Söyle ki buradaki şahitler cevabını askerlere iletsin.”

Seuthes de askerlere aylık bir kyzikenos, kaptanlara bunun iki katını ve generallere de dört katını ve ayrıca istedikleri kadar top-

168 Gelenek, Trakyalıların ve Atinalıların, önceki prenslerden bir olan Tereus’un (ya da Teres) Pandion’un kızı Procne ile evliliği vasıtasıyla birbirlerine bağlandıklarını söyler. Tarih konusu olarak, MÖ 431’de Atinalılar, Odrysialıların kralı Sitalces (imparatorluğun ilk kurucusu Teres’in oğlu) ile ittifak oluşturdular ve oğlu Sadocus’u Atinalı bir vatandaş yaptılar.

rak, biraz koşum hayvanı ve deniz kenarında korunaklı bir yer vereceğine söz verdi. Bunun üzerine Ksenophon şöyle dedi:

"Farz edelim ki tüm çabalarımıza rağmen başaramadık ve Lacedaemonlular cephesinden bir tehdit ortaya çıktı. Aramızdan yanına sığınmak isteyen herhangi birini ülkene alır mısın?"

Seuthes, cevap verdi:

"Sadece ülkeme almakla kalmayıp sizleri kardeşlerim gibi göreceğim, soframı paylaşacağım ve ele geçireceğimiz tüm zenginliğe ortak edeceğim ve sana Ksenophon, kızımı sana vereceğim ve senin de bir kızın varsa, onu Trakya geleneklerine göre satın alacağım ve deniz kıyısındaki topraklarımın en iyisi olan Bisanthe'yi[169] oraya yerleşmen için sana vereceğim."

169 Bisanthe, Trakya'daki Rhaedestus (şimdiki Rodosto) adıyla Samos tarafından kurulan İyonik kolonilerden biridir. Kutsal dağa girişi kontrol etmek için iyi korunan ve güçlendirilen bir yerdir. Bugünkü Barbaros, Tekirdağ.

ÜÇ

Bu önerileri dinledikten sonra, birbirlerine sadık olacaklarına dair yeminler ettiler ve böylece heyet oradan ayrıldı. Gün ağarmadan önce ordugaha ulaştılar ve her biri, kendilerini oraya yollayanlara rapor verdi. Şafakla birlikte, Aristarchus, tekrardan generalleri ve subayları çağırdı fakat onlar Aristatchus'a gitmeyip, orduyu bir toplantıya çağırmaya karar verdiler. Yirmi metre uzakta duran Neon'un adamları dışında bütün askerler toplandılar. Ordu bir araya geldiğinde, Ksenophon ayağa kalktı ve şu duyuruyu yaptı:

"Arkadaşalar, Aristarchus kendi savaş gemileriyle bizim istediğimiz yere gitmemizi engellemektedir. Bir gemiye ayak basmamız bile güvenli değil. Bizi bir yerden engelleyip, başka bir yere sürüklüyor. 'Gelibolu yarımadasına Kutsal Dağ üzerinden bir geçidi zorlayarak gidin.' diyor. Eğer bunu yaparsak ve oraya ulaşmayı başarırsak, bizim için sakladığı şeyler var. Artık Bizans'ta yaptığı gibi, sizi satmayacağına, sizi bir daha kandırmayacağına, hepinize ödeme yapacağına söz veriyor. Bir daha, şimdi olduğu gibi erzak eksikliğinden dolayı sıkıntı yaşamanıza izin vermeyecek. Bunlar onun önerileridir. Öte yandan Seuthes, eğer ona giderseniz, size iyi davranacağını söylüyor. Şu anda düşünmeniz gereken tek şey, konuyu düşünmektir. Burada kalıp konuyu tartışmalı mıyız, yoksa erzak bulabileceğimiz bir yere gidene kadar durumu askıya mı almalıyız diye bir ka-

rara varalım. Benim fikrimi sorarsanız, bence, burada herhangi bir şey satın almak için paramız olmadığına ve ihtiyacımız olan şeyleri parasız alacağımız yerler bulamadığımıza göre, neden kolaylıkla erzak bulacağımız şu köylere gitmiyoruz? Orada, temel ihtiyaçlarınız karşılandıktan sonra, bu adamların sizden ne istediğini dinleyebilir ve kulağa hoş gelen hangisiyse onu seçebilirsiniz. Bu fikre katılanlar ellerini kaldırsın."

Bütün askerler ellerini kaldırdılar.

"Öyleyse hazırlanın ve eşyalarınızı toplayıp emir verildiğinde liderinizi takip edin." dedi.

Daha sonra Ksenophon, orduya önderlik etti ve askerler de onun peşinden gitti. Tabii ki Neon ve Aristarchus'un diğer yardımcıları, onları bu fikirden vazgeçirmeye çalıştılar fakat askerler onların söylediklerine hiç kulak asmadı. Üç milden daha fazla ilerlememişlerdi ki Seuthes ile karşılaştılar ve Ksenophon onu görünce, kendisinden yanına gelmesini istedi. Ona, askerlerin ilgisini çekeceğini düşündüğü şeyleri, mümkün olduğunca çok tanığın önünde söylemek istiyordu. Seuthes, yaklaşır yaklaşmaz, Ksenophon şöyle dedi:

"Biz birliklerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için yeterli erzak bulacağımız yere gidiyoruz. Biz oradayken, seni ve Lacedaemonlu'nun elçilerini dinleyip aranızdan bize en iyi görüneni seçeceğiz. Şimdi bizi bol miktarda erzak bulabileceğimiz bir yere götürürsen, misafirperverliğinden dolayı kendimizi sana borçlu hissedeceğiz."

Bunun üzerine Seuthes, cevap verdi:

"Erzak bulma konusunda, birbirine yakın ve her çeşit yiyecekle dolu çok sayıda köy biliyorum. Güzel bir kahvaltı yapmanız için sadece sizi biraz daha acıktıracak kadar uzaktalar."

"Öyleyse bizi oraya götür." dedi Ksenophon.

Öğleden sonra köylere ulaştıklarında, askerler bir araya geldi ve Seuthes şu konuşmayı yaptı:

“Baylar, benim sizden isteğim, bu toprakları almama yardım etmenizdir. Ben de karşılığında, her birinize bir kyzikenos ve subay ve generallere de geleneksel oranda ödeme yapacağıma söz veriyorum. Bunun yanında, üstün başarı gösterenleri ve özel hizmet sunanları da mükafatlandıracağım. Şimdi olduğu gibi ülkeden istediğiniz kadar yiyecek ve içecek alacaksınız fakat ele geçirilen her şey benim olacak. Böylece onları dağıtarak size ödeme yapabileceğim. Düşman istediği kadar kaçsın, saklanacağı yerlere sürünmeye çalışsın, onu takip edebileceğiz ve onun izlerini süreceğiz. Eğer direnirse, sizin yardımınızla, onu önümüzde diz çöktürmeye çalışacağız.”

Ksenophon sordu:

“Ordunun, denizden ne kadar uzağa kadar arkandan gelmesini bekliyorsun?

Seuthes:

“Yedi günlük bir yolculuktan daha uzak olan hiçbir yer olmayacak, hatta bazı yerler bundan daha yakın olacak.”

Bundan sonra, konuşmak isteyen herkese söz hakkı verildi ve birçok kişi konuştu. Hepsi aynı fikri savunuyordu:

“Seuthes’in söyledikleri mantıklıydı. Kış ayıydı ve şu anda ne kadar çok isterse istesin, bir adam için eve doğru denize açılmak imkansızdı. Öte yandan, satın alabildikleri şeylerle yetinecekleri dost bir ülke boyunca uzun yolculuğa çıkmaya da aynı şekilde güçleri yetmiyordu. Eğer düşman bir ülkede vakit geçirmeleri ve yaşamlarını sürdürmeleri gerekiyorsa, bunu yalnız başlarına yapmaktansa, Seuthes ile yapmak daha güvenliydi. Tüm bu güzel şeylerin yanında bir de ödeme alacakları fikri Tanrı’nın bir lütfu gibiydi.”

Karar verme aşmasını tamamlamak için Ksenophon şöyle dedi:

“Duruma karşı çıkan biri varsa, görüşlerini bildirsin, eğer yoksa subay konuyu oylamaya sunsun.”

Hiç kimse karşı çıkmadı. Konuyu oylamaya sundular ve karar verildi. Zaman kaybetmeden, Ksenophon, Seuthes’e bölgeyi ele geçirmesine yardım edeceklerini söyledi.

Bundan sonra, birlikler kendi bölüklerinde toplandı fakat Seuthes, generalleri ve subayları sahip olduğu civar köylerden birinde akşam yemeğine davet etti. Tam kapıda oldukları ve akşam yemeğine adım atacakları sırada, Maronealı[170] Heracleides diye biriyle karşılaştılar. Bu adam, özellikle Seuthes’e hediye verebileceğini düşündüğü kişilere kendini tanıtarak her misafirin yanına gitti. İlk olarak, orada Odrysialıların kralı Medocus ile dostluk ilişkileri ayarlamak için bulunan ve krala ve karısına getirdikleri hediyeleri taşıyan Paroslulara kendini tanıttı. Heracleides, onlara bir hatırlatma yaptı:

“Medocus, şu anda denizden iç kesime doğru on iki günlük bir yolculuk kadar uzakta. Yalnız şu an bu orduyu elinde bulunduran Seuthes ise kıyı kesimin hakimi durumundadır. Komşunuz olarak size iyilik ya da kötülük yapacak kişi odur. Eğer aklınız varsa, sizden ne isterse onu verirsiniz. Onları, buradan uzakta yaşayan Medocus’a vermek yerine Seuthes’e verirseniz sizin için daha iyi olur.”

Böylece onları ikna etmeye çalıştı. Daha sonra, söylendiğine göre, kadehler ve gösterişli halıları olan Dardanialı Timasion’un yanına gitti. Ona şöyle dedi:

“Birileri Seuthes tarafından yemeğe davet edildiğinde, misafirlerin kendine hediye vermesi âdettendir. Eğer o, bu bölgede büyük bir hükümdar olursa, seni evine yollayabilir ya da buralarda zengin bir adam yapabilir.”

Yanaştığı her adama söylediği şeyler bu şekildeydi. Şimdi de Ksenophon’un yanına geldi ve şöyle dedi:

170 Trakya’da bir Yunan kolonisidir. Teos tarafından Kurulan Abdera Asyatik-İyon kolonileri arasındandır ve şarabıyla ünlü olan Maronea, Chios tarafından yaklaşık olarak MÖ 540 yılında kurulmuştur.

"Sen, önemsiz bir şehrin vatandaşı değilsin ve Seuthes'e göre de senin ismin büyük önem taşıyor. Belki bu ülkede, tıpkı diğer yurttaşlarının da yaptığı gibi bir iki kale ve biraz da toprak elde etmeyi umuyorsun. O zaman, Seuthes'i en görkemli şekilde onurlandırmak senin için doğru olur. Bu tavsiyeyi tamamıyla saf bir arkadaşlık duygusuyla sana verdiğimden emin ol çünkü ona ne kadar büyük hediye verirsen, karşılığında o kadar büyük iyilik göreceğini biliyorum."

Bunu duyan Ksenophon, can sıkıcı bir ikilemde kaldı. Zira Parium'dan karşıya geçtiğinde, yanına bir erkek çocuğu ve yolculuk ederken ki masraflarını karşılayacak kadar paranın dışında hiçbir almamıştı.

Orada bulunan en güçlü Trakyalılardan oluşan birlik, Yunan generalleri ve kaptanlarıyla ve orada bulunan çeşitli şehirlerden gelmiş elçilerle birlikte içeri girdikten sonra, daire şeklinde oturdular ve akşam yemeği servis edildi. Üç ayaklı masalar getirildi ve misafirlerin önüne konuldu. Bu masaların üzerleri üst üste yığılmış et parçalarıyla doluydu ve şişlere geçirilmiş et parçaları arasında kocaman mayalı ekmekler vardı. Masalar, âdetlere uygun olarak, misafirlerin yanına aralıklarla yerleştirildi. Bu bir gelenekti ve Seuthes bu geleneği hayata geçirdi. Yanında duran ekmekleri aldı ve onları küçük küçük parçalara ayırdı. Daha sonra, bu parçaları rastgele, aklına estiği adama doğru fırlattı. Etleri de aynı şekilde, kendisine çok az bir parça kalacak şekilde misafirlerine fırlattı. Daha sonra, yanına masa konulan diğer herkes de Seuthes'in yaptığının aynısını yaptı.

O sırada, yemeye oldukça düşkün Arystas isimli bir Arkadialı parçaları fırlatmaktan bıktı ve üç parça büyük ekmek dilimini iki eliyle kaparak, birkaç parça et dilimini dizleri üzerine koyup yemeğini yemeye başladı. Daha sonra şarap taşıyıcıları etrafta dolanmaya başladı ve herkes kendi payına düşeni alıyordu. Saki Arystas'ın yanına gelip kupayı ona uzatınca, Arystas kafasını kaldırdı ve Ksenophon'un yemeğini bitirdiğini görünce:

“İçkiyi ona ver. Önü boş kalmış. Benim şu anda yapacak daha iyi bir işim var. Henüz yemeğimi bitirmedim.” dedi.

Onun bir şeyler söylediğini duyan Seuthes, sakiye orada ne konuşulduğunu sordu. Yunanca konuşmayı bilen saki durumu açıkladı. Bunun üzerine bir kahkaha koptu.

İçkiler içilmeye devam ederken, bir Trakyalı, beyaz atıyla içeri girdi. Eline içki dolu bir boynuz kupa aldı ve şunları söyledi:

“Seuthes! Sağlığına içiyorum. Bu atı sana hediye etmeme lütfen izin ver. Onun sırtına binip peşine düştüğün herkesi yakalayacaksın ya da savaştan geri çekilirken, düşmandan korkmayacaksın.”

Arkasından, içeriye bir erkek çocuğu getiren biri girdi ve:

“Seuthes! Sağlığına içiyorum’” diyerek onu onurlandıran bir tarzda çocuğu hediye etti.

Üçüncü bir kişi girip karısı için hediyeler sundu. Dardanialı Timasion da Seuthes’in şerefine içip ona gümüş bir kase ve on mina değerinde bir halı hediye etti. Bir Atinalı olan Gnesippus, ayağa kalktı ve şöyle dedi:

“Varlıklı olanların, kralı onurlandırıp ona hediye vermeleri fakat varlıklı olmayanlara da kralın hediye vermesi eski ve bir o kadar da güzel bir gelenektir. Böylece, efendim, bir gün benim de seni onurlandıracak ve sana verecek hediyelerim olabilir.”

Bu arada Ksenophon, ne yapacağına dair beynini zorluyordu. Aslında çok mutluydu çünkü onur konuğu olarak Seuthes’in yanında oturuyordu fakat şu anda hediye konusunda ne yapacağı sorusu aklını kurcalayıp duruyordu. O sırada Heracleides, sakiden Ksenophon’a şarap kupası vermesini istedi. Şarap muhtemelen onu etkilemişti ve çakırkeyif olmanın verdiği cesaretle ayağa kalktı ve kupayı eline alıp konuşmaya başladı:

“Ben de Seuthes, kendimi ve bu değerli silah arkadaşlarımı, güvenilir dostların olarak sana hediye ediyorum, üstelik tek bir kişi bile bu konuda isteksiz değildir. Hatta senin dostların olmak için benden daha istekliler. İşte hepsi burada ve karşılığında senden hiçbir şey istemiyorlar. Hatta senin adına uğraşıp didinmeye hazırlar. Savaşın zorluklarına ve tehlikelerine gönüllü olarak göğüs germek onlar için büyük bir zevk olacaktır. Tanrılar izin verirse, onlarla birlikte geniş topraklar kazanacaksın. Bir zamanlar babanın kaybettiği toprakları geri almakla kalmayıp, kendin için yeni topraklar da kazanacaksın. Üstelik sadece toprak değil, çok sayıda at, bir sürü erkek ve yanında çok güzel kadınlar elde edeceksin. Onları, yağma yaparak ya da çalarak ele geçirmene gerek kalmadan, buradaki dostların onları kendi yöntemleriyle onları ele geçirecek ve sana sunacaklardır. Onları hediye olarak ayaklarının önüne sereceklerdir.”

Seuthes ayağa kalktı, Ksenophon’la birlikte içkisini içip bitirdi ve kalan son damlaları karşılıklı olarak birbirlerinin üzerine serptiler.[171]

Bu noktada, işaret vermede kullandıkları gibi borazanlar üfleyen ve işlenmemiş öküz dersinden yapılmış borazanları çalıp çift oktavlı harp müziği gibi oluşturdukları melodi ve ritimlerle müzisyenler içeri girdi. Seuthes ayağa kalkıp bir savaş şarkısı söylüyormuş gibi haykırdı. Daha sonra yerinden fırladı ve kendisini bir oktan koruyormuş gibi çevik bir hareketle zıpladı. Ardından, içeriye bir grup cambaz ve soytarı girdi.

Güneş batmaya başladığında, Yunanlar yerlerinden kalktı. Gece nöbetçilerinin yerini ve bir parola belirlemenin zamanının geldiğini söylediler. Ayrıca Seuthes’ten geceleyin hiçbir Trakyalı’nın Yunan ordugahına gitmemesi için emir vermesini istediler.

“Çünkü senin Trakyalı düşmanların ile bizim Trakyalı dostlarımız arasında bazı karışıklıklar yaşanabilir.” dediler.

171 Bir çeşit Trakya geleneğidir.

Yunanlar giderken, Seuthes de onlara eşlik etmek için oradakilerin en ayık olanıymış gibi ayağa kalktı. Dışarı çıktıklarında, generalleri ayrı olarak çağırdı ve şöyle dedi:

"Baylar, düşmanlarımızın yaptığımız ittifaktan henüz haberleri yok. Bu yüzden, onlar yakalanmamak için önlem almadan ve saldırı püskürtmeye hazırlanmadan önce, üzerlerine saldırırsak, iyi miktarda esir ve ganimet elde edebiliriz."

Generallerin hepsi bu görüşleri destekledi ve ondan öncülük etmesini istedi. Bunun üzerine Seuthes yanıt verdi:

"Hazırlanın ve bekleyin. Doğru vakit gelir gelmez, yanınızda olacağım. Hafif piyade askerlerini ve sizi toplayıp, tanrıların da yardımıyla yola çıkacağım."

"Fakat bir noktayı gözden kaçırma..." dedi Ksenophon. "Eğer gece ilerlememiz gerekirse, Yunan yöntemi daha iyi olmaz mı? Gündüz ilerlerken, geçmemiz gereken ülkenin arazi yapısına en uygun görünen kısım, yani ağır ya da hafif piyadeler ya da süvariler, orduya öncülük eder. Ancak geceleyin, bizim kuralımız, en yavaş birliğin önden gitmesidir. Böylece parçalara ayrılmaktan kaçınmış oluruz, birliklerin arası daha az açılır. Ayrıca bir asker için farkında olmadan yanındaki kişiden uzaklaşması da çok kolay olmaz. Çünkü ordunun dağılmış parçaları birbirlerini kolaylıkla kaybedebilir ve birbirlerinden haberleri olmamalarından dolayı birbirine zarar verebilir."

Buna cevap olarak Seuthes şunları söyledi:

"Mantıklı konuşuyorsun Ksenophon. Senin yöntemini benimseyeceğim. Ülkenin en eski kılavuzlarından seçilmiş adamlarımı yanınıza vereceğim ve ben de sizi süvarilerle birlikte arkadan takip edeceğim. Eğer ihtiyaç olursa, öne gelmek çok fazla vaktimi almayacak."

Daha sonra, akrabalığın hatırına, "Athenaia"yı[172] parola olarak belirlediler. Böylece geri döndüler ve dinlenmeye çekildiler.

---

172 "Bizim Atina Kadınımız."

Seuthes, göğüs zırhlarıyla donanmış süvari birlikleri ve silahlı hafif piyadeleriyle geldiğinde, gece yarısı olmuştu. Söz verdiği kılavuzları onlara teslim eder etmez, süvariler arkadan gelirken, ortada hafif birlikler tarafından takip edilen ağır piyadeler ordunun başına geçti. Gün ağarınca, Seuthes, öne doğru atını sürdü. Yunanların yöntemini övdü ve memnuniyetini dile getirdi çünkü geceleyin bir avuç adamla ilerlerken bile, kendisi de sık sık süvarileriyle birlikte piyadelerinden ayrılıyordu.

"Fakat şimdi," dedi, "gün ağardığında, ne mutlu ki kendimizi olması gerektiği gibi bir arada bulduk. Burada beni bekleyin ve dinlenin. Etrafa bir göz gezdireceğim ve tekrar geri geleceğim."

Böyle söyleyerek tepenin üzerindeki bir yola saptı ve atını sürdü. Derin bir kar tabakasının olduğu bir yere varır varmaz, ileriye ya da tam aksi yöne doğru giden insana ait ayak izleri olup olmadığını kontrol etti. Yolun daha önceden kullanılmamış olduğundan emin olduktan sonra, geri geldi ve bir açıklama yaptı:

"Baylar, tanrıların yardımıyla her şey yolunda gidecek. Düşman nereden geldiğini anlamadan üzerlerine saldıracağız. Ben süvarilerle önden gideceğim. Böylece eğer gözümüze herhangi biri çarparsa, bizden kaçamayacak ve düşmanı uyaramayacak. Siz de bizim arkamızdan gelin ve eğer çok fazla geride kalırsanız, atların izlerini takip edin. Dağların öbür tarafına ulaştık mı kendimizi büyük ve bereketli köylerde bulacağız."

Gün ortasında dağın zirvesine çoktan ulaşmıştı ve aşağıdaki köylere baktı. Atını geri sürdü ve ağır piyadelerin yanına gelip şunları söyledi:

"Süvarileri ve hafif piyade askerlerini köylere saldırmaları için hemen aşağıdaki düzlüğe yollayacağım. Siz de mümkün olan en büyük hızla onları takip edin, böylece direnişle karşılaşırsak bize yardıma koşabilirsiniz."

Bunu duyan Ksenophon, atından indi ve Seuthes:

“Tam da hıza ihtiyacımız olduğu bu anda neden atından iniyorsun?” diye sordu.

Ksenophon cevapladı:

“Sadece bana ihtiyacın olmadığından eminim. Eğer ben onları, önlerinde yaya olarak yönlendirirsem, ağır piyade askerleri daha hızlı ve daha istekli bir şekilde koşacaktır.”

Bunun üzerine, Seuthes, oradan uzaklaştı ve yanına kırk kadar Yunan süvari bölüğünü alan Timasion da onunla birlikte gitti. Daha sonra Ksenophon bir emir verdi:

Farklı birliklerdeki otuz yaşın altındaki çevik ve genç adamlar öne çıkmalıydı ve yanına gelmeliydi. Bu kişileri yanına aldı yola koyuldu. Cleanor da diğer Yunanlara öncülük etti. Köylere ulaştıklarında, yaklaşık otuz kadar süvariyle Seuthes yanlarına geldi ve şöyle dedi:

“İşte, Ksenophon, tam da senin söylediğin gibi oldu! Adamlar yakalandı fakat şimdi buraya bir bak. Süvarilerim yalnız başlarına akına gittiler. Düşmanı kovalarken oraya buraya dağıldılar. Ben de düşmanın bir yerlerde toplanıp onlara bir kötülük etmesinden endişeleniyorum. Bir kısmımız köylerde kalmalı çünkü bu köyler insan kaynıyor.”

“Öyleyse,” dedi Ksenophon, “ben, yanımdaki adamlarla tepeyi ele geçireceğim ve sen de Cleanor’dan kendi hattını köylerin yanındaki düzlük boyunca uzatmasını iste.”

Onlar böyle yapınca, köle pazarları için bin kadar esir, iki bin sığır ve on bin küçükbaş hayvan kapana kıstırılmış oldu. Daha sonra düzenlerini oluşturup orada konakladılar.

DÖRT

Ertesi gün, Seuthes köyleri yaktı. Geriye kalan düşmanlar üzerinde korku etkisi yaratma düşüncesiyle ve eğer itaat etmeyi reddederlerse, onları da bekleyen sonu göstermek için tek bir ev bile bırakmayıp tekrar geri gitti. Ganimetlere gelince, askerler için gelecekteki ödeme kaynağı oluşturma düşüncesiyle Heracliedes'i onları satması için Perinthus'a yolladı. Kendisi de Yunanlarla birlikte, düzlükleri terk edip yükseklere doğru kaçan yerli halk Thynialıların ovadaki ülkesinde ordugah kurdu.

Derin bir kar vardı ve soğuk o kadar yoğundu ki akşam yemeği için getirilen su ve şişelerdeki şarap donmuştu ve Yunanların birçoğunun burunları ve kulakları buz kesmişti. Şimdi Trakyalıların neden başlarına ve kulaklarına tilki derisi başlıklar giydiklerini anlıyorlardı. Yine aynı şekilde, neden sadece göğüslerine kadar uzanan tunikler yerine, bel ve kalçalarını da örten tunikler giydiklerini ve at sırtındayken, sıradan bir sürücünün pelerini yerine neden ayaklarına kadar uzanan uzun omuz atkılarına sarındıklarını artık biliyorlardı.

Seuthes, esirlerin bazılarını tepelere yolladı ve oradaki halka, eğer aşağıya, evlerine gelip sakince yaşayarak kendisine itaat etmezlerse, köylerini, mısırlarını yakacağını ve onları açlıktan ölmeye terk

edeceğini söyledi. Bunun üzerine kadınlar, çocuklar ve yaşlılar aşağıya geldi. Gençler, tepelerin eteklerindeki köylerde konaklamayı tercih ettiler. Bunu fark eden Seuthes, Ksenophon'dan ağır piyadelerin en gençlerini almasını ve oraya düzenleyeceği seferde kendisine katılmasını istedi.

Geceleyin ayaklandılar ve günün ağarmasıyla birlikte köylere ulaştılar fakat orada yer alanların çoğu, tepeler çok yakın olduğu için çoktan kaçmıştı. Seuthes ele geçirdiği insanları da hiç düşünmeden, acımasızca mızraklattı.

Olynthialı Episthenes isimli bir adam vardı. Bu adam genç erkek hayranıydı ve hafif bir kalkan taşıyan, henüz gençliğinin baharında yakışıklı bir oğlanın öldürülmek üzere olduğunu görünce Ksenophon'un yanına koştu ve bu yakışıklı genci kurtarması için ona yalvardı. Ksenophon da Seuthes'in yanına gitti ve bu genç adamı öldürmemesini istedi. Ona Episthenes'in durumunu açıkladı. Onun bir zamanlar nasıl bir birlik oluşturduğunu, birlikte yer almak için gereken tek şeyin kişisel güzellik olduğunu ve bu yakışıklı genç adamlarla, kendi alanında, ondan daha cesur bir adam olmadığını anlattı. Seuthes bir soru sordu:

"Onun yerine ölmek ister misin, Episthenes?"

Bunun üzerine o da boynunu uzattı ve şöyle dedi:

"Eğer bu genç adam senden bunu isterse ve kurtarıcısına şükran duyacaksa, vur başımı."

Seuthes, gence döndü ve sordu:

"Senin yerine onun başını vurayım mı?"

Çocuk başını hayır anlamında salladı ve ona ne kendisini ne de bu adamı öldürmemesi için yalvardı. Bunun üzerine Episthenes, çocuğu yakaladı ve Seuthes'e:

"Bu genç adam için Seuthes, benimle savaşmanın gerekecek. Onu asla bırakmayacağım ve sana teslim etmeyeceğim." dedi.

Seuthes de gülerek:

"Ne yaparsan yap." dedi ve gitti.

Dağlardaki adamların yiyecekten mahrum kalmaları için bu köylerde konaklamaları gerektiğine karar verdi. Ksenophon, topladığı birlikleriyle tepelerin eteklerindeki en yüksek köyde ordugah kurarken, Seuthes de yavaş yavaş aşağı inerek ovada yerini aldı. Diğer Yunanlar da dağlı Trakyalılar diye adlandırılan adamların hemen yanında konakladılar.

Bundan sonra, aradan çok fazla gün geçmeden dağlardaki Trakyalılar aşağı inip Seuthes ile ateşkes ve rehineler konusunda görüşme talep ettiler. Aynı anda Ksenophon da geldi ve Seuthes'i düşmanın çok yakınlarında olduğuna ve tehlikeli bölgelerde ordugah kurduklarına dair bilgilendirdi.

"Açıkta bir bölgede, güçlü bir noktada ordugah kurmak, kapalı bir noktada, bu evlerde yani yıkımın eşiğinde durmaktan daha iyi olacaktır." diye ekledi.

Seuthes, cesur olmasını istedi ve "Oraya bak!" deyip rehinelerden bazılarını gösterdi. Dağlılardan oluşan gruplar da aşağı geldiler ve kendileri için bir ateşkes ayarlamaya yardım etmesi için Ksenophon'a yalvardılar. Onlara cesaretlerini toplamalarını emrederek bunu yapmayı kabul etti ve eğer Seuthes'e itaat ederlerse hiçbir kötülükle karşılaşmayacakları konusunda onlara garanti verdi. Bununla beraber, anlaşıldığına göre, tüm bu görüşme çabalarının nedeni sadece orada olan biteni yakından inceleme şansı bulmaktı. O gün bunlar yaşandı ve akşamında Thynialılar tepedeki mekanlarından aşağı indi ve bir saldırı düzenledi. Her evin sahibi kendi evine yapılan saldırıda onlara kılavuzluk etti. Aksi takdirde, karanlıkta, hayvan sürüleri için etrafı büyük kazıklarla çevrili evleri bulmak güçlerini azaltacaktı. Onlar herhangi bir evin kapısına ulaşır ulaşmaz, kimisi mızraklarını savurarak, kimisi de söylendiğine göre, el-

lerindeki sopaları sallayarak saldırıyı başlatıyorlardı. Başka bir grup da ortalığı ateşe vermekle meşguldü ve sürekli Ksenophon'u ismiyle çağırarak:

"Dışarı çık Ksenophon ve bir adam gibi öl! Aksi takdirde seni içeride canlı canlı kızartacağız."

Alevler artık çatıya kadar yükselmişti ve Ksenophon ve yanındakiler içerideydi. Üzerlerinde zırhları ve ellerinde büyük kalkanları, kılıçları ve başlarında miğferleri vardı. Daha sonra on sekiz yaşlarında bir genç olan Macistuslu[173] Silanus borazanla işaret verdi ve aniden diğer evlerde bulunanlar da dahil olmak üzere, hepsi birden kılıçlarıyla dışarı fırladı. Trakyalılar geleneklerine göre kalkanlarını arkalarında sallayarak kaçmaya başladılar. Kazıklar üzerinden atlarken, bazıları kalkanları kazıklara takıldığı için yakalandı. Kimisi de çıkış yolunu bulamadı ve böylece öldürüldü. Yunanlar onları köyün dışına çıkana kadar kovaladı.

Bir grup Thynialı geri döndü ve alevler içinde yanan bir eve doğru hızla koşarken, karanlıktan alevlerin yarattığı aydınlığa doğru mızraklarını fırlattılar ve iki kaptanı, Euodealı Hieronymus ve Locrisli Theogenes'i yaraladılar. Öldürülen hiç kimse olmadı, sadece bazı adamların kıyafetleri ve yükleri alevler arasında yanıp gitti. O anda Seuthes, öndeki yedi süvariyle ve Trakyalı borazancısıyla oradakileri kurtarmaya geldi. Bölgede bir şeylerin olduğunu görünce, askerlerini kurtarmak için harekete geçti ve bu arada borazancısı sesi düşman üzerinde korku yaratan borazanı öttürdü. Yanlarına vardığında, elini kaldırıp onları selamladı ve;

"Hepinizi ölü olarak bulacağımı düşünmüştüm..." dedi.

Bundan sonra, Ksenophon, rehineleri kendisine teslim etmesini ve eğer isterse tepelere düzenleyeceği seferde kendisine katılmasını, istemezse de yalnız gitmesine izin vermesini istedi. Bunun üzerine, ertesi gün, Seuthes, rehineleri ona teslim etti. Bu adamlar,

173 Triphlia'da Scillus yakınlarında bir kasaba.

kendi ifadelerine göre, çok yaşlılardı ama dağlıların en ileri gelenleriydi. Seuthes bunu yapmakla kalmadı ve kendisi de arkasındaki kuvvetleriyle, Ksenophon'a katıldı. Hatta şimdi, gücünü üç katına çıkarmıştı çünkü ilerleyişini duyan Odrysialıların birçoğu orduya katılmak için aşağı inmişti. Birlikler halinde büyük bir ağır piyade, hafif piyade ve süvari grubunu dağlarda gören Thynialılar da aşağı geldi ve anlaşma yapması için Seuthes'e yalvardı. Talep ettiği her şeyi yapmaya hazır olduklarını söylediler ve sadakat yeminleri etmelerine izin vermesini istediler. Böylece Seuthes, Ksenophon'u çağırdı ve onların önerilerini açıkladı. Buna ek olarak eğer Ksenophon gece saldırılarından dolayı onları cezalandırmak isterse, onlarla hiçbir anlaşma yapmayacağını da söyledi. Ksenophon cevap verdi:

"Kendi adıma, eğer özgür adamlar olmak yerine köle edilirlerse, cezalarının zaten yeteri kadar büyük olacağını düşünüyorum. Yine de sonraki süreçte kötülük yapmaya en meyilli olanları rehine olarak tutmanı ve yaşlıları evlerine gitmeleri için salıvermeni öneririm."

Böylece, ülkenin bu topraklarındaki halk Seuthes'e bağlılığını ilan etti.

BEŞ

Bizans'ın üzerinden Trakya yönünde karşıya geçerken, Delta adlı bölgeye ulaştılar. Buraya ulaştıklarında, artık Maesades'in topraklarının dışına çıkmışlardı fakat Odrysialı Teres'in ülkesinde bulunuyorlardı. Burada Heracleides, onları ganimetlerden elde ettiği gelirle karşıladı. Seuthes üç çift katırı aldı (sadece üç tane vardı, diğer gruplar öküzlerden oluşuyordu). Daha sonra Ksenophon'u çağırıp onları almasını ve diğerlerini de general ve subaylar arasında paylaştırmasını istedi. Bunun üzerine Ksenophon, kendi payını başka zaman almaya razı olduğunu söyledi ve ekledi:

"Bunları buradaki arkadaşlarıma ve benimle birlikte hizmet veren generallere ve subaylara hediye et."

Böylece katır çiftlerinden birini Dardanialı Timasion, birini Orchomenialı Cleanor ve birini de Achaealı Phryniscus aldı. Öküz grupları subaylar arasında paylaştırıldı. Daha sonra Seuthes ödemeleri dağıtmaya başladı fakat çoktan bir ayı geçmesine rağmen sadece yirmi günlük ödeme yapabildi. Heracleides, malların satışından elde ettiğinin tamamının bu kadar olduğunu söyledi. Bunun üzerine Ksenophon, biraz coşkulu bir şekilde şunları söyledi:

"Heracleides, yemin ederim ki Seuthes,'in ilgi ve ihtiyaçlarına olması gerektiği kadar dikkat ettiğini düşünmüyorum. Eğer dikkat

etseydin, yapılacak ödemenin tamamını geri getirmek için elinden geleni yapardın. Bunun için borç alman gerekse bile bunu yapardın ya da başka şekilde, kendi kıyafetlerini satarak parayı tamamlardın."

Söyledikleri sözler, Seuthes'in arkadaşlığından mahrum bırakılmaktan korkan Heracleides'i kızdırdı ve o günden sonra Seuthes'e Ksenophon'u kötülemek için elinden geleni yaptı. Öte yandan askerler, suçu tabii ki Ksenophon'da buldular. Diğer taraftan Seuthes de sürekli olarak askerler için ödeme yapılmasını istediği için Ksenophon'a kızgındı. Bu ana kadar sürekli olarak, tekrar deniz kıyısına ulaştıklarında neler yapacağından bahsetmişti. Ksenophon'a Bisanthe, Ganos ve Neontichos'u teslim etme niyetindeydi ama bu saatten sonra bunların hiçbirinden bir daha bahsetmedi. Heracleides'in karalayıcı dili de ona, kalelerle korunan kasabaları, arkasında böyle bir kuvveti olan adama teslim etmenin güvenli olmadığını fısıldıyordu.

Sonuç olarak Ksenophon, Seuthes ile daha fazla ilerleyip ilerlememe konusunda düşünmeye başladı. Heracleides de bazı generalleri Seuthes'in huzuruna çıkarıyor ve onlardan kendilerinin de orduyu Ksenophon kadar iyi yöneteceklerini söylemeleri için ısrar ediyordu. Ayrıca onlara, bir ya da iki gün içerisinde iki aylık tam ödeme alacaklarına dair söz verdi ve tekrardan onlardan orduyu Seuthes ile ilerletmelerini istedi. Buna karşılık olarak Timasion, Ksenophon olmadan hiçbir orduyla ilerlemeyeceğini, hatta kendisine beş aylık ödemeyi önceden yapsalar bile böyle bir şeyi kabul etmeyeceğini söyledi. Timasion'un bu söylediklerini Phryniscus ve Cleanor da tekrarladı ve bu üçünün görüşleri aynı yöndeydi.

Bu sırada Seuthes de Heacleides'e, Ksenophon'u da diğer generallerle birlikte davet etmediği için ona söylenmeye başladı. Ardından Ksenophon'u tek başına davet ettiler. Heracleides'in düzenbazlığını ve amacının diğer generalleri yerine geçirmek olduğunu anlayan Ksenophon, daveti kabul etti. Aynı zamanda diğer tüm general ve subayları da beraberinde götürdü. Onların ortak rızası

alındıktan sonra, orduyu yönetmeye devam ettiler. Pontus'u sağ taraflarına alarak darı yiyen Trakyalılar diye adlandırılan halkın bölgesinden geçtiler ve Salmydessus'a ulaştılar. Burası Karadeniz'e geçen çoğu ticaret gemilerinin karaya saplandığı ve battığı bir noktadır. Çünkü burası balçık tabakasının deniz içlerine kadar ulaştığı bir noktadır. Bu bölgede yaşayan Trakyalılar, buraya sınır belirleyicisi olarak taşlar dizmişlerdi ve herkes kendi sınırları içindeki gemileri yağmalıyordu. Önceleri, bu sınır taşlarını dizmeden önce, söylendiğine göre gemi yıkıntılarını yağmalamaya gelenler birbirine düşüyor ve birbirlerini öldürüyorlardı. Burası yataklar, içleri yazılmış kitaplarla dolu kutular ve denizcilerin ahşap sandıklarında taşıdıkları çeşitli eşyalardan oluşan zengin bir hazine gibiydi. Bu bölgeyi inceleyip alabileceklerini aldıktan sonra döndüler ve tekrar geri gittiler.

Artık Seuthes'in ordusu, Yunan ordusundan daha büyük olmuştu. Bir taraftan Odrysialılar akın akın aşağıya inip kendisine katılırken, öte taraftan kendisine bağlılıklarını ilan eden bazı kabileler onun ordusuna katılıyordu. Selybria üzerinde, denizden yaklaşık olarak üç mil içerideki düz bir ülkede konakladılar. Ödemelere gelince, henüz tek kuruş bile ortada görünmüyordu ve askerler zalimce Ksenophon'dan uzaklaşmıştı. Hal böyleyken, Seuthes de artık kendisine dostça davranmıyordu. Ksenophon ne zaman onunla yüz yüze görüşmek istese ya dinlenmesi gerekiyor ya da bir işi çıkıyordu.

ALTI

Yaklaşık olarak iki ay geçmişti ve bu sıralarda bir heyet çıkageldi. Lacedaemonlu Charminus ve Polynicus, Thibron'un yanından gelen iki elçiydi. Bunlar, Lacedaemonluların Tissaphernes'e karşı bir sefer düzenlemeye karar verdiklerini ve savaşa katılmak için denize açılan Thibron'un bu orduya ihtiyacı olduğunu söylemek için yollanmışlardı. Her bir askerin aylık bir darik, subayların bunun iki katı ve generallerin de dört katı ödeme alacağını garanti ediyordu. Lacedaemonlu elçiler oraya gelir gelmez, Yunan ordusunu istemek için geldiklerini öğrenen Heracleides, Seuthes'e gitti ve şöyle dedi:

"Başımıza gelebilecek en güzel şey bu işte. Lacedaemonlular bu birlikleri istiyor ve senin de onlarla işin bittiğine göre, eğer birlikleri onlara teslim edersen, hem Lacedaemonlulara iyilik yapmış olacaksın hem de onlara ödeme yapma sorunundan kurtulmuş olacaksın. Ülke hemen ve sonsuza kadar onlardan kurtulmuş olacak."

Bunu duyan Seuthes, Heracleides'e elçileri yanına getirmesini emretti. Onlar gelmelerinin sebebinin Yunan birliklerini istemek olduğunu söyler söylemez, Seuthes, orduyu onlara zevkle teslim edeceğini ve tek arzusunun Lacedaemon'la dost ve müttefik olmak olduğunu ifade etti. Böylece misafirperverliğini göstermek için onları akşam yemeğine davet etti ve şaşaalı bir şekilde ağırladı. Yalnız ne

diğer herhangi bir generali ne de Ksenophon'u davet etmedi. Yemek sırasında Lacedaemonlular, Ksenophon'un nasıl bir adam olduğunu sordular ve Seuthes cevap verdi:

"Çoğu açıdan kötü bir adam değil fakat askerlerle çok sıkı bir ilişkisi vardır, başına işler açmasının nedeni de budur."

Lacedaemonlular sordu:

"Orduda popüler lider rolünü mü oynuyor?

Heracleides, cevapladı:

"Kesinlikle."

"Öyleyse," dediler, "orduyu almamıza karşı çıkacak, öyle değil mi?"

Heracleides:

"Emin olun, karşı çıkacak fakat bütün orduyu bir toplantıya çağırmalı ve ödeme sözü vermelisiniz. Böylece ordu ona pek aldırış etmeyecektir ve sizin peşinizden gelecektir." dedi.

Bunun üzerine Lacedaemonlular:

"Öyleyse onları nasıl bir araya getirebiliriz?" diye sordular.

Heracleides de şöyle cevap verdi:

"Yarın erkenden onları size getireceğiz. Bu askerlerin sizi görür görmez coşkuyla karşılayacaklarını ve toplanacaklarını biliyorum."

Böylece gün sona erdi.

Ertesi gün, Seuthes ve Heracleides, iki Laconialı elçiyi ordunun karşısına çıkardı ve birlikler toplandı. Elçiler şu şekilde bir açıklama yaptı:

"Lacedaemonlular size birçok kötülük yapan Tissaphernes'le savaşmaya karar verdiler. Bu yüzden sizler bizimle savaşa katılarak düşmanınızı cezalandırma şansı elde edeceksiniz. Üstelik her birinize aylık bir darik, subaylara bunun iki katı ve generallere de dört katı ödeme yapılacaktır."

Askerler onları can kulağıyla dinledi ve ardından Arkadialılardan biri Ksenophon'u suçlamak için yerinden fırladı. Seuthes de olan biteni görmek için oradaydı. Onları duyacağı bir mesafede, çevirmeniyle birlikte duruyordu fakat Yunanca söylenenlerini çoğunu kendisi de anlayabiliyordu. Bu noktada Arkadialı konuşmaya başladı:

"Lacedaemonlular, Ksenophon bizi ikna edip buralara kadar getirmeseydi, çoktan sizin tarafınıza geçmiştik. Bizler, bu karakış boyunca gece gündüz demeden sefer düzenledik, o da bunun meyvelerini topladı. Seuthes, gizlice onu zenginleştirdi fakat bizim hak ettiğimiz ödemeleri yapmadı. Bu yüzden, burada karşınızda dikilip konuşurken, size söyleyeceğim tek şey şudur; bu adamın bizi bu kadar uzaklara getirmesinin cezası olarak taşlanarak öldürüldüğünü görürsem, bütün ödemelerimi almış gibi hissedeceğim ve çektiğimiz acıları unutacağım."

Konuşmacıyı aynı tonda bir başkası ve daha sonra bir diğeri takip etti ve ondan sonra Ksenophon şu konuşmayı yaptı:

"Ummadığın taş baş yarar diye eski bir söz vardır. Bugün burada, ben, sizin için elimden gelen en büyük çabayı gösterdiğimi düşünürken, sizin tarafınızdan suçlandığımı görüyorum. Sizin yanınıza geri döndüğüm zaman, aslında evime gitmek için kendi yolumu tutmamış mıydım? Tanrı şahidimdir, siz şanslı bir yolda olduğunuz için değil, kötü durumda olduğunuzu duyduğum için geri geldim ve yapabilirsem, herhangi bir şekilde size yardım etmek istedim. Geri geldim ve Seuthes bana haberci üstüne haberci yollayıp sizi onunla gelmeye ikna etmem için bana söz üstüne söz verdi. Buna rağmen, sizi ikna etmek için uğraşmadığıma bizzat kendiniz şahitsiniz. Kendi ellerimle bu işi yapmak yerine, sizi en az zaman kaybıyla, Asya'ya geçebileceğinizi düşündüğüm noktaya yönlendirdim. Bunun sizin için en iyi şey olduğuna inanıyordum ve sizin de bunu istediğinizi biliyordum.

Aristarchus, savaş gemileriyle gelip geçişimizi engelleyince, sizi bir araya toplayıp hakkımızda en iyi olan kararı vermek için görüş alışverişinde bulunmak istedim. Attığım bu adımdan dolayı kimsenin benimle münakaşa edeceğini sanmıyorum. Her iki tarafı da yani önce Gelibolu yarımadasına doğru yürümenizi emreden Aristarchus'u, daha sonra kendisiyle bir sefere çıkmanızı isteyen Seuthes'i dinledikten sonra, hepiniz Seuthes ile gitme yönünde oy kullandınız. Gitmeye istekli olduğunuz yere sizi götürmekle neyi yanlış yaptım? Eğer Seuthes yalanlar söylemeye ve bizi ödeme konusunda kandırmaya başladığından beri gerçekten onu destekleseydim, haklı olarak suçu bende bulabilir ve benden nefret edebilirdiniz. Başta ona herkesten daha yakın bir dost iken, şimdi herkesten çok kızgın olup ona ters düşen ve Seuthes'i reddedip sizi seçen ben, nasıl olur da onunla aramızda geçen tartışmalar yüzünden sizin tarafınızdan suçlu bulunurum? Belki de Seuthes'ten aslında sizin olan şeyleri aldığımı ve sizi kandırdığımı söyleyeceksiniz. Seuthes'in bana hiçbir şey ödemediği gayet açık değil midir? Eğer bana küçük bir hediye verseydi, bunu size yapacağı daha büyük bir ödemeden kaçmak için yapacaktı. Onun bana ödeme yaptığını gerçekten düşünüyorsanız, hakkınız olan parayı ondan alarak, aramızdaki bu anlaşmayı hemen sonlandırabilirsiniz. Bu durumda Seuthes ondan aldıklarımı geri isteyecektir çünkü bu hediyeleri verirken benden istediği şeyleri yerine getiremediysem, onları geri istemeye hakkı olacaktır. Aslında, ben sizin olan şeylere el koymaktan çok uzağım ve tüm tanrı ve tanrıçalar huzurunda yemin ederim ki Seuthes'in bana özel olarak vaat ettiği şeyleri bile almadım. Kendisi de burada ve bizi dinliyor ve yalan yere yemin edip etmediğimi çok iyi biliyor. Ayrıca diğer generallerin hatta subayların bile aldıkları şeyleri almadığıma yemin ederim, bu sizi daha fazla şaşırtacaktır. Bu nasıl olur? Neden yeteneklerimi daha iyi şeyler için kullanmadım? Baylar, ben, zamanında bu adama fakirlikten kurtulması için ne kadar yardım edersem, onun güçlü günlerinde, o kadar arkadaşlığını kazanmış olurum diye düşündüm. Gel gör ki bu adamın karakterinin sırrını ancak yıldızı parladığında çözebildim.

Biri çıkıp 'Aptal yerine konulmaktan utanmıyor musun?' diyebilir. Evet, eğer beni kandıran apaçık bir düşman olsaydı, utanmam gerekirdi. ama bence, arkadaş arkadaşı kandırdığında, bu hilenin kurbanındansa, hileyi yapana daha derin bir leke sürülür. Biz bir insanın arkadaşına karşı alması gereken bütün önlemleri aldık. Bize söz verdiği ödemeyi yapmaması için eline hiçbir bahane vermedik. İşleri en iyi şekilde yaptık. Yapmamızı beklediği şeylerden korkmadık ve bu işleri ihmal etmedik.

Belki bu adamın yanlış yapmaması ve istediği zaman bizi kandırmaması için zamanında önlem almam gerektiğini söyleyeceksiniz. Bu iddiaya cevap vermek için sizden şimdiye kadar bahsettiğim bana karşı beslediğiniz tüm hislerinizin ya da olağandışı nankörlüğünüzün dışında, onun karşısında söylemeyeceğim bazı şeyleri dinlemenizi istiyorum. Sizi zor durumdan kurtarıp Seuthes'e getirdiğimde, içinde bulunduğunuz durumu hatırlamaya çalışın. Perinthus'ta, siz şehre her yaklaşmaya çalıştığınızda, Aristarchus'un kapıları yüzünüze kapattığını ve gece karanlığı altında nasıl açıkta konakladığınızı hatırlamıyor musunuz? Kış ortasıydı ve pazar kaynaklarından mahrum bırakılmıştınız. Satışa sunulan sınırlı sayıda ürün vardı ve onları satın alacak gücünüz yok denecek kadar azdı. Karşıya geçişinizi engellemeye hazır, limanda demirlenmiş savaş gemileri olduğu için Trakya'da kalmak zorundaydınız. Peki, orada kalmak ne anlama geliyordu? Düşman bir ülkede, sayısız süvari ve hafif piyadelerle karşı karşıya olmak anlamına geliyordu. Peki, bizde ne vardı? Birlikte bir bütün halinde köylere saldırabildiğimiz ve çoğunlukla bir miktar yiyecek ele geçirebildiğimiz bir ağır piyade kuvvetimiz vardı. Sahip olduğumuz böyle bir kuvvetle düşmanı kovalamak ya da esir veya sığır ele geçirmek söz konusu değildi. Çünkü ben size tekrar katıldığım sırada, sizin eski süvari ve hafif piyade bölüğünüz ortadan kaybolmuştu. İşte böyle berbat bir haldeydiniz!

Farz edelim ki herhangi bir ödeme talep etmeden ihtiyacınız olan süvari ve hafif piyadeye sahip olan Seuthes'le sizin adınıza anlaşma yaptım, o zaman da sizin için çok iyi bir iş başardığımı dü-

şünmeyecek miydiniz? Sanıyorum, onunla birleşmenizle birlikte Trakyalılar hızla kaçmaya başlayınca, köylerde bu kadar çok mısır ambarı bulabildiniz ve çok sayıda esir ve sığırı paylaştınız. Neden?.. Onun süvari birliği bize katıldığından beri, bölgede tek bir düşman askeri bile görmedik. Halbuki o tarihe kadar düşman, süvarileri ve hafif piyade askeriyle sürekli peşimizden geliyor ve küçük gruplar halinde bölgeye dağılmamızı ve bol miktarda erzak elde etmemizi etkili bir biçimde engelliyordu. Şimdi size bu güvenliği sağlayan kişi, bununla birlikte size ödeme yapmada başarısız olduysa, bu kötü bir şanssızlık değil midir? Aslında benim buradan sağ çıkmamam gerektiğini düşünmeniz oldukça insanlık dışıdır.

Bugün, bu ülkeye sırtınızı ne koşulda döndüğünüzü sormama izin verin. Kışı burada bolluk içinde geçirmediniz mi? Seuthes'ten aldığınız her şey yanınıza kâr kalan kazanç niteliğindeydi. Siz bolluk içinde günlerinizi geçirirken, mallarını ele geçirdiğiniz düşmanınız erzak eksikliğinden dolayı bedel ödemek zorunda kaldı. Üstelik aranızdan hiç kimse ölmedi ya da kaybolmadı. Aynı şekilde Asyalı barbarlara karşı herhangi bir üstünlük elde ettiyseniz veya zafer kazandıysanız, bunların hepsini adam kaybetmeden güven içinde yaptınız. Tüm bunlara ek olarak, bugün burada da kendiniz için ikinci bir zafer kazandınız. Avrupalı Trakyalılara karşı bir sefer düzenlediniz ve onları yendiniz. Öyleyse size söyleyeceğim şey; bugün bana kızıp tartışacağınıza, elde ettiğiniz lütuflar için tanrılara şükretmeniz gerektiğidir.

Şu ana kadar söylediklerimde kendimi sizin durumunuzla sınırladım. Şimdi de yalvarırım, kendi durumumu analiz ederken, beni dinleyin ve adil olun. Sizden ayrılmaya ve eve doğru yola çıkmaya ilk karar verdiğimde, iki katı neşe dolmuştum. Sizin ağzınızdan dökülen övgüler almıştım ve sayenizde, diğer Yunanların gözünde de iyi bir yer edinmiştim. Lacedaemonlular bana güvendi. Öyle olmasaydı, beni tekrar size geri yollamazlardı. Oysa şimdi, Lacedaemonlular önünde sizin tarafınızdan karalanarak ve sizin de yardımınızla, kendim ve eğer bir gün olursa çocuklarım için kendisine

sığınıp fayda göreceğimi düşündüğüm Seuthes tarafından yine sizin yüzünüzden nefret edilerek buradan ayrılıyorum. Sizin yüzünüzden, üzerime çok fazla nefret çektim. Uğrunda elimden geldiğince yapabileceğim en iyi şeyleri düşünmekten hâlâ vazgeçmediğim sizler, güç konusunda benden çok üstün olan insanların nefret duygularını üzerime yoğunlaştırdınız. Neden? Ben elinizde tuttuğunuz bir köle ya da bir kaçak değilim. Söylediğiniz şeyleri yaparsanız, bilin ki sizin için çok kere gece nöbet tutan, sizinle birlikte birçok eziyet çeken ve hayatını çok kere riske atan, ulu tanrıların yardımıyla sizlerle birlikte barbarlar üzerine savaşa çıkıp çok sayıda anıt diken ve son olarak, sizi kendinize karşı korumak için vücudundaki her hücreyi harekete geçiren bir adamı öldürmüş olacaksınız.

Bugün karadan ya da denizden, istediğiniz yere gitmekte özgürsünüz. Hiç kimse sizi engelleyemez. Bu büyük özgürlüğe sahip olan, uzun süreden beri gitmek istediğiniz yere Yunanistan'a doğru yola çıkmaya can atan, askerî güçlerin en büyüğü olan bu Lacedaemonlular'ın yanlarında görmek istediği ve karşılığında ödeme sözü verilen siz Yunan askerleri, şimdi bu anın bir an önce beni öldürme vakti olduğunu düşünüyorsunuz. Zorluk çektiğimiz günlerde, her şey çok daha farklıydı.

Ey siz en iyi hafızaya sahip olan adamlar! O günlerde beni 'baba' diye çağırıyordunuz ve beni her zaman 'velinimetimiz' diye hatırlayacağınıza söz vermiştiniz. Bununla beraber, bugün sizin için gelen bu adamların bu kadar kaba olmadıklarını biliyorum. Yanılmıyorsam, bana bu şekilde davranarak onların gözünde değerinizi yükseltemediniz."

Bu sözlerle konuşmasını bitirdi ve ardından Lacedaemonlu Charminus ayağa kalktı ve şöyle konuştu:

"Baylar, İkiz Tanrılar adına, bu adama kızmakla yanlış yapıyorsunuz. Ben kendim onun adına tanıklık edebilirim. Ben ve Polynicus, Seuthes'e onun nasıl bir adam olduğunu sorduğumuzda, Seuthes de onun hiçbir kötü yönünün olmadığını, sadece askerle çok

sıkı bir ilişkisi olduğunu söyledi. Üstelik onların yakından dostu olduğunu, hatta bu yüzden başına çok iş geldiğini ve biz Lacedaemonlularla ya da Seuthes'in kendisiyle arası bozulsa bile onların tarafını tuttuğunu söyledi."

Bunun üzerine Lusialı Eurylochus ayağa kalktı ve bu iki Lacedaemonlu'ya dönerek şöyle dedi:

"Evet, baylar! Şu anda benim tek düşündüğüm şey, Seuthes'ten bizim için yapması gereken ödemeleri almadığınız sürece, liderimiz olamayacağınızdır. O bunu sevse de sevmese de bütün ödemelerimizi yapmasını sağlayın ve bunu yapmadan bizi alıp götürmeyin."

Ksenophon tarafından öne sürülen Atinalı Polycrates de şunları söyledi:

"Eğer gözlerim beni yanıltmıyorsa, beyler, orada bizim binbir zahmetle kazandığımız malları alıp onları satan ve satıştan elde ettiği parayı ne Seuthes'e ne de bize vermeyip bir hırsız gibi kendine saklayan Heracleides'in dikildiğini görüyorum. Eğer aklımız varsa, onu cezalandırırız çünkü o bir Trakyalı değil, bir Yunan'dır ve Yunanlara kötülük yapmıştır."

Heracleides bu sözleri duyunca, büyük bir dehşete kapıldı. Seuthes'in yanına geldi ve şöyle dedi:

"Eğer aklımız varsa, buradan uzaklaşır, bu adamların bize ulaşamayacağı yerlere gideriz."

Böylece atlarına bindiler ve kendi ordugahlarına doğru dörtnala gittiler. Hemen ardından Seuthes, özel tercümanı Abrozelmes'i Ksenophon'a yolladı ve ondan bin ağır piyade birliğiyle orada kalmasını istedi. Buna ek olarak deniz kıyısındaki yerleri ve söz verdiği diğer şeyleri kendisine hemen teslim edeceğini söyledi. Daha sonra, büyük bir sır olarak, Polynicrus'tan, eğer Lacedaemonluların büyük pençesine düşerse, Thibron'un onu öldürmeye kararlı olduğunu duyduğunu söyledi. Aynı zamanda Ksenophon'a, farklı bölgelerden, mektuplarla ya da habercilerle, iftiraya uğradığını söy-

leyen ve kendisini koruması için onu uyaran benzer mesajlar gelmeye devam etti. Bunları duyunca, Ksenophon iki kurban aldı ve Kral Zeus'a kurban etti. Seuthes'le, kendisine önerilen şartlarla kalmasının mı yoksa ordu ile birlikte oradan ayrılmasının mı daha iyi ve mutluluk verici olacağını öğrenmek istiyordu. Cevap oradan ayrılması yönündeydi.

YEDİ

Bundan sonra Seuthes ordugahını uzak bir bölgeye taşıdı ve Yunanlar da denize doğru gidecekleri yolda, kendilerine yetecek kadar erzağı bulabilecekleri köyleri seçerek bu köylerde konakladı. Bu köyler, Seuthes tarafından Medosades'e verilmişti. Buna dayanarak, köylerdeki mallarının Yunanlar tarafından alıkonulduğunu gören Medosades, oldukça sinirlendi ve yanına yukarı bölgeden inenler arasından Odrysialı güçlü bir adamı ve yaklaşık otuz kadar atlıyı alarak geldi ve Ksenophon'a Yunan ordugahından çıkıp öne gelmesi için meydan okudu. Yanına bazı subayları ve güvenebileceği diğer kişileri alan Ksenophon öne, onların yanına geldi. Daha sonra Medosades, Ksenophon'a hitap ederek şunları söyledi:

"Köylerimizi yağmalamakla yanlış yapıyorsun. Ben Seuthes adına ve yukarıdaki ülkenin kralı Medocus'un yanından gelen yanımdaki bu adam da kralı adına, sizi bu topraklardan çıkmanız için adilce uyarıyoruz. Eğer topraklardan çıkmayı reddederseniz, onu size teslim etme gibi bir düşüncemizin olmadığını, öte yandan ülkemize zarar verirseniz, size düşmanımızmışsınız gibi saldıracağımızı bilmenizi isteriz."

Onların söylediklerini duyan Ksenophon, şu şekilde yanıt verdi:

"Sizin tarafınızdan bize hitap etmek için kullanılan bu dile cevap vermek oldukça zordur fakat yanındaki genç adamın hatırına bunu deneyeceğim. Böylece en azından bizim doğamızın sizinkinden ne kadar farklı olduğunu görmüş olur. Sizin dostunuz olmadan önce bu ülkede istediğimiz gibi hareket ediyorduk. İstediğimiz zaman yağmalıyor ya da yakıyorduk ve sen Medosades, ne zaman yanımıza elçi olarak geldiysen düşman korkusu yaşamadan bizimle konakladın. Toplu bir kabile olarak bu ülkeye yaklaşamıyordunuz. Diğer taraftan, kendinizi bu ülkenin içinde bulduğunuzda, sanki sizden daha üstün bir halkın bölgesindeymişsiniz gibi atlarınıza gem vurarak ve dizginleyerek konaklıyordunuz. Daha sonra bizimle dost oldunuz ve bizim sayemizde tanrıların da yardımıyla kendi gücümüzle aldığımız ve size verdiğimiz bu ülkeyi ele geçirdiniz ve bugün bizi buradan atmak istiyorsunuz. Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi, hiçbir düşman kuvvetinin gücü bizi buradan atmaya yetmedi. Size yaptığımız iyiliklerin karşılığında, kişisel olarak senden, bazı hediyeler vererek yolcuğumuzu kolaylaştırman ve hızlandırman beklenirdi. Sen bunları yapmazken, elinden gelse, açıkta konaklamamamıza bile engel olacaksın. Bu sözler, ne tanrıların önünde, ne de şu an seni bolluk içinde yaşayan bir adam olarak gören şu Odrysialı'nın önünde, sende hiçbir utanma duygusu yaratmıyor. Oysaki bizimle dost olana kadar senin de söylediğin gibi, hayatını hırsızlık ve yağma yaparak sürdürüyordun. Bu arada neden benimle konuşuyorsun ki? Artık orduyu ben yönetmiyorum. Generallerimiz, Lacedaemonlulardır. Hani siz parlak zekalı adamlar, orduyu size getirdiğimde onların gözünden düştüysem, şimdi orduyu onlara teslim ederek tekrar gözlerine girmeyeyim diye, beni katılmaya davet bile etmediğiniz toplantıda, orduyu onların eline vermiştiniz."

Odrysialı bu ifadeleri duyduktan sonra şöyle dedi:

"Kendi adıma, Medosades, duyduklarımdan duyduğum utançla yerin dibine girdim. Bu gerçeği daha önceden bilseydim, buraya seninle asla gelmezdim. Bu yüzden de hemen geri dönüyorum. Eğer

kendisine fayda sağlayan bu adamları buradan atsaydım, Kral Medocus beni kesinlikle alkışlamazdı."

Bu sözleri söyleyip atına bindi ve oradan uzaklaştı. Onunla birlikte, dört ya da beş kişi hariç diğer atlıların hepsi de geri döndü fakat hâlâ ülkenin yağmalanmasından endişe duyan Medosades, Ksenophon'un iki Lacedaemonlu'yu çağırması için ısrar etti. Yanına en uygun adamlarını alan Ksenophon, Charminus ve Polynicus'un yanına geldi ve onlara Medosades tarafından çağrıldıklarını söyledi. Muhtemelen onlar da kendisi gibi ülkeyi terk etmeleri için uyarılacaklardı.

"Eğer öyleyse," diye ekledi, "ordunun olan ödemeyi tahsil edebileceksiniz. Onlara, ordunun, Seuthes istese de istemese de kendisinden ödemelerini almak için sizden yardım istediğini ve ödemelerini alır almaz sizinle gelmekten zevk duyacaklarını söyleyebilirsiniz. Ayrıca bu isteğin size uygun göründüğünü ve sizin de buna dayanarak askerler haklarını alana kadar, onları terk etmeyeceğinize söz verdiğinizi söyleyebilirsiniz."

Lacedaemonlular bu öneriyi kabul etti. Bu sözlerin üzerine onları etkileyebilecekleri başka yorumlar da ekleyeceklerdi. Artık ordudan uygun olan temsilcilerle birlikte yola çıktılar.

Oraya varmalarıyla birlikte Charminus konuşmaya başladı:

"Medosades bize söyleyecek bir şeyin varsa söyle, eğer yoksa bizim sana söyleyeceklerimiz var."

Medosades, uysal bir şekilde cevap verdi:

"Ben ve aynı şekilde Seuthes şunları söylüyoruz: bize dost olanların, sizin tarafınızdan kötü muamele görmemeleri gerektiğini isteme hakkına sahip olduğumuzu düşünüyoruz. Onlara ne kötülük yaparsanız, aslında bize yapmış olursunuz çünkü onlar bizim bir parçamızdır."

"Güzel!" diye yanıtladı Lacedaemonlular ve devam ettiler:

"Biz de sizin için söz konusu insanları ve toprakları kazanan bu askerler ödemelerini alır almaz buradan gitmeyi planlıyoruz. Eğer alamazlarsa, daha fazla gecikmeden onlara yardım etmek ve ettikleri yeminleri bozup kendilerine yanlış yapanları cezalandırmaları için geleceğiz. Adaleti sağlamak için buraya geldiğimizde, eğer bu işin içinde sizler de varsanız, ilk olarak sizinle başlayacağız."

Ksenophon ekledi:

"Medosades bu konuyu ülkelerinde bulunduğumuz (dostumuz dediğiniz) bu insanların halletmesini, ülkeyi sizin mi yoksa bizim mi terk etmemiz gerektiğine dair oylama yapmalarını ister misin?"

Medosades, bu öneriyi reddederek başını salladı fakat iki Laconialı'nın ödemelerle ilgili Seuthes'e gitmelerini istedi. Ayrıca:

"Eminim, Seuthes size kulak verecektir." diye de ekledi.

Ya da eğer gidemezlerse, o zaman kendisine gücü yettiğince yardım edeceğini söyleyerek, Ksenophon'u kendisiyle yollamaları için onlara yalvardı ve son olarak da köyleri yakmamalarını istedi. Bunun üzerine Ksenophon'u ve beraberinde işe yarar görevlileri yolladılar. Oraya vardıklarında, Ksenophon, Seuthes'e şu şekilde seslendi:

"Seuthes, buraya hiçbir şey istemek için gelmedim, aksine eğer yapabilirsem, askerlere söz verdiğin şeyi, onlar adına ısrarla senden istediğim için bana kızmakta haksızlık ettiğini göstermek için geldim. Benim inancıma göre, askerlerin onu senden zorla almasındansa, senin kendi isteğinle teslim etmen senin için daha iyi olacaktır. Her şeyden önce seni bu yüce mevkie çıkaran tanrılardan sonra, bu askerlerdir. Onlar seni bu kadar geniş toprakların ve bu kadar çok insanın kralı haline getirdiler. Sen de bunu gayet farkındasın. Bu kadar büyük bir mevkide olan bir adamın, insanların aklında şüphe uyandırmaktan, hatta kendisine faydası dokunan bu insanlardan, onlar tarafından takdir görmeden ayrılmaktan kaçınması gerektiğini düşünüyorum. Altı bin adamın senin hakkında iyi şeyler söylemesi önemli bir şeydir ama bunların hepsinden en önemlisi,

kendini sözlerine güvenilmez bir insan pozisyonuna koymaman gerektiğidir. Çünkü kendisine güvenilmeyen bir insanın ağzından dökülen sözlerin boşuna sarf edilen, etkisiz ve saygı görmez sözler olduğunu fakat doğru konuştuğu düşünülen insanların durumunun ise tam tersi olduğunu gördüm. Bir başkasının zor kullanarak başardığı şeyi bu kişi sözleriyle başarabilir. Kendini bilmez birini kendine getirmek istese bir başkasının ceza vererek yaptığı işi, bu kişinin sözleriyle yapacağına inanıyorum. Ya da yapılan anlaşmalarda, bu tür insanların verdikleri sözler, bir başkasının verdiği hediyelerle aynı değeri taşır.

Kendi durumunu hatırlamaya çalış, sana vereceğimiz desteği satın almak için bize ne kadar para ödediğini hatırla. Tek kuruş bile ödemediğini sen de çok iyi biliyorsun. Sefer düzenlerken, bu kadar adamı sana yardım etmek ve böylece seni şu anda senden istediklerinden otuz kat daha değerli olan bir imparatorluğun sahibi olmanı sağlamak için harekete geçiren şey, sadece sözlerinin samimiyetine duyulan inançtı. Bugün burada, her şeyden öte, sana bu krallığı kazandıran güven duygusu, bu kadar önemsiz bir miktar için satılmış oldu. Bugün kazandıklarına verdiğin büyük önemi sana hatırlatmama izin ver. Bugün başardıklarını başarmak için o gün, sahip olduklarının beş katını bile feda etmeye hazır olduğundan eminim. Bana göre, bugün kazandıklarını kaybetmek onları hiç kazanmamış olmaktan daha ciddi bir kayıptır. Çünkü zenginken fakir olmak, zenginliği hiç tatmamış olmaktan daha zordur. Bir kralken sıradan bir insanın seviyesine düşmek, tacı hiç giymemiş olmaktan daha acı vericidir.

Şimdiki halkının seni sevdikleri için değil, tamamen zorbalıkla sana bağlı olmaya ikna olduklarını ve yarın buldukları ilk fırsatta, tekrar özgür olmak için uğraşacaklarını unutmamalısın. Ayrıca onların korku duygusuna devamlılık kazandırmayı ve sana karşı itaatkar olmalarını sağlamayı ve buna süreklilik kazandırmayı nasıl garanti ediyorsun? Söyleyeceğin tek bir kelimenin, askerlerin şimdi seninle kalmalarına ya da istediğin an sana destek olmak için geri

gelmelerine yettiğini görürlerse, bu senin için olumlu bir durum olmaz mı? Ayrıca bizden seni öven hikayeler duyanlar, senin isteklerine uymaya gönüllü olmayacaklar mı? Ya da şu an yaşanan bu güvensizlik olayından dolayı, ikinci bir kez, hiçbir askerin sana yardıma gelmemesine neden olarak halkı tam aksi görüşe varmaya mı sürükleyeceksin? Üstelik bizim birliklerimiz, bu kişilere senin birliklerinden daha yakın durumdadır. Aslında onların sana bağlanmalarının nedeni sayıca bizden az olmaları değil tam anlamıyla bir lidere sahip olmamalarıdır. O halde şimdi onların, senin tarafından kandırıldığımızı düşündüğümüz biz Yunanlar arasından bazılarını kendilerine koruyucu olarak seçmeleri tehlikesi de var. Ya da bizden daha iyi olan Lacedaemonlular var. Farz edelim ki askerlerimiz, onlara borçlu olduğun ödemenin Lacedaemonlular tarafından senden alınmasını istediler ve onların hizmetine ihtiyaçları olan Lacedaemonlular da bu isteği kabul ettiler, bunun üzerine onlar da Lacedaemonlular'a daha büyük bir hevesle hizmet etmeye başladı, bunun senin için daha büyük bir tehlike doğuracağına eminim. En azından şimdi, ayaklarına kapanan Trakyalıların da sana yardım etmektense, saldırma konusunda daha istekli olacakları oldukça açıktır. Çünkü senin hakimiyetin, onlar için kölelik anlamına gelirken, yenilgin onlar için özgürlük anlamına geliyor.

Bu ülke şu anda sana ait ve bu vakitten itibaren, sana ait olan bu bölgelerin refahı için çalışman gerekecek. Bu toprakların kıtlıklar görmesine engel olmak için onları nasıl koruyacaksın? Sence bu topraklar, askerler arkalarında barış ortamı bırakarak, istediklerini alır ve giderlerse mi korunur, yoksa burada kalıp düşman bir ülkeyi işgal ederlerse mi? Eğer kalırlarsa, daha büyük bir ordunun yardımıyla yeni bir sefer düzenlemeye ve onları buradan atmaya çalışacaksın. Ayrıca bu yeni birlikler için de erzak tedarik etmek zorunda kalacaksın. Sence hangi durum senin cebini kurutacak? Şimdiki borcunu ödemek mi yoksa bu borcun yanında, daha fazla birliğe ve daha iyi kaliteye ihtiyaç duymak mı?

Heracleides, daha önceden de bana kanıtlamaya çalıştığı gibi, bu miktarın aşırı olduğunu düşünüyor. Fakat senin için bugün bu parayı elde etmek ve askerlere ödemek, yarın hep birlikte yanına geldiğimizde ödeyeceğin on katı miktardan daha kolay olacaktır. Üstelik azlık ya da çokluk arasındaki sınır rakamlara değil, ödeme yapanın ve bu ödemeyi alanın kapasitesine bağlıdır. Hem senin şimdiki yıllık gelirin daha önceki zamanlarda elinde bulundurduğun malların tamamından daha fazladır.

Yani Seuthes, benim bu ifadelerim bir arkadaşın arkadaşa verdiği öğütlerin ve öngörülerinin açıklamasıdır. Tüm bunları hem tanrıların sana bağışladıkları iyi şeylere layık olduğunu göstermen, hem de benim ordudaki ünümün harap olmaması umuduyla sana açıkladım. Çünkü bugün herhangi bir düşmana zarar vermek istesem, bunu bu orduyla yapamayacağımdan emin ol. Aynı şekilde, sana yardım etmek istesem, bu işi yapmaya da gücüm yetmez. İşte ordunun bana karşı tavrı bu yönde. Ve hâlâ seni tanrıların huzurunda, senden askerler adına hiçbir şey almadığıma tanıklık etmeye çağırıyorum. Bugüne kadar, kişisel kazanç elde etmek için senden onların olan hiçbir şeyi talep etmedim. Hatta bana söz verdiğin şeyleri bile senden istemedim. Ve sana yemin ediyorum, bana vermen gereken parayı ve malları vermeyi teklif etseydin bile, askerler de kendi paylarına düşeni almadıkları sürece, onları asla kabul etmezdim. Nasıl kabul edebilirim ki? Onlar tarafından bu kadar saygı gören ben, askerlerin bu yıkıcı durumunu göz ardı edip kendi çıkarımı düşünseydim, ne utanç verici bir duruma düşmüş olurdum. Tabii Heracleides'e göre bu aptalca bir konuşmadır çünkü ona göre, her ne yolla olursa olsun, para elde etmeye çalışmak tek büyük amaç olmalıdır. Seuthes, benim prensibim bu değil. Ben bir adama ya da hepsinden öte bir prense verilecek en güzel ve en parlak mücevherin kendisine verilen değer, adalet ve cömertlik lütfu olduğunu düşünüyorum. Bu erdemleri taşıyan kişi çevresini saran dost sayısı ve bu sayıya eklenmek isteyen diğer kişiler bakımından zengindir. Bu kişi mutluyken, çevresinde neşesine neşe katacak dostlarla çevrilidir. Diğer taraftan,

şanssızlık yaşadığı durumlarda da kendisine yardım edecek arkadaş eksikliğini hiçbir zaman hissetmez.

Bununla birlikte, sana yürekten dost olduğumu yaptığım işlerden anlamadıysan, sözlerim bugün bu gerçeği ortaya koyacak kadar güçlü değilse, seni en azından askerlerin söylediklerini dinlemeye davet ediyorum. Buradaydın ve beni suçlamak için konuşanların söylediklerini duydun. Lacedaemonlular'a, hakkımda şikayetler edip beni suçladılar ve suçlama nedenleri ise sana Lacedaemonlular'dan daha büyük önem vermem ve onların çıkarlarını korumaktansa seninkini korumak için uğraşmamdı. Senden hediyeler aldığımı öne sürdüler. Bu suçlamaları sana karşı kötü düşünceler beslediğimi düşündükleri için mi yaptıklarını sanıyorsun? Aksine sana karşı beslediğim iyi niyeti fark ettikleri için değil midir bu suçlamaların nedeni? Bence, herkes bir insanın hediyeler aldığı kişiye karşı iyi düşünceler beslemesi gerektiğine inanır. Peki, senin davranışın böyle miydi? Sana herhangi bir şekilde olumlu yanıt vermeden ya da ufacık bir hizmet bile etmeden önce, beni gözlerinle, sesinle ve konukseverliğinle çok kibar bir şekilde karşıladın ve ardından gelecek hediye ve bir sürü güzel şeylerin sözünü vermekten de geri durmadın. Fakat amacına ulaştıktan ve büyük bir adam olduktan sonra, orada durup kendi askerlerim tarafından aşağılanmamı izleyebiliyorsun! Üstelik seni bu kadar büyük bir mevkie getiren kişi de benim. Zamanın, sana doğru olanı yapmayı öğreteceğine tüm kalbimle inanıyorum ve hatta zamanın sana vereceği derse gerek kalmadan sana yardım etmek için buralarda durup uğraşanların, seni suçlayan kişilere dönüştüklerini görecek ve buna dayanamayacaksın. Sadece senden, onlara olan borçlarını ödeyince, askerlerle aramı düzeltmek için en büyük çabanı göstermeni istiyorum. En azından beni ilk bulduğun zamanki konumuma getir; senden tek istediğim budur."

Bu sözleri duyan Seuthes, çok daha önceden yapılması gereken ödemelerin hâlâ askerlere verilmemesinden sorumlu olan kişiye la-

netler yağdırdı ve genel olarak herkes bu kişinin Heracleides olduğunu düşünüyordu.

"Kendi adıma, hakkınız olan şeyleri sizlerden çalmak gibi bir niyetim asla olmadı. Size yeniden ödeme yapacağım." dedi Seuthes ve ardından Ksenophon söz aldı:

"Ödeme yapmayı düşündüğüne göre, senden sadece bunu benim aracılığımla yapmanı ve senin yüzünden orduda kaybettiğim itibarımı kazanmama yardımcı olmanı istiyorum. Çünkü şu anki pozisyonum, sana destek olmaya geldiğimiz günkü pozisyonumun çok fazla gerisinde."

Seuthes cevapladı:

"Şimdiye kadar benim yüzümden kendi askerlerinin gözünde yitirdiğin saygınlığı geri alacaksın ve sadece bin adet ağır piyadeyi yanında tutarak benimle kalırsan bahsettiğim korunaklı yerleri ve söz verdiğim her şeyi sana vereceğim."

Bunu üzerine, Ksenophon, cevap verdi:

"Bu şartlar altında onları kabul edemem, sadece bizi özgür bırak."

Bunun üzerine, Seuthes:

"Fakat senin için buradan gitmektense benimle kalmanın daha güvenli olduğunu biliyorum." dedi.

Daha sonra, Ksenophon tekrar:

"Hassasiyetin için teşekkür ederim ama kalamam. Buradan gidip, başka yerlerde onur kazanabilir, saygı görebilirim ve emin ol bu senin de işine yarayacaktır." dedi.

Bunun üzerine, Seuthes konuştu:

"Gümüş olarak çok az param var fakat az da olsa sana bir talent vereceğim. Ayrıca, altı yüz baş sığır, dört bin koyun ve yüz yirmi kadar da köle verebilirim. Bunları ve beraberinde size kötülük yapan rehineleri alın ve gidin."

Ksenophon, güldü ve şöyle dedi:

"Farz edelim ki bunların hepsi ödemeyi karşılamadı, o zaman bendeki talentin kime ait olduğunu söyleyeceğim? Bu benim için biraz tehlikeli, öyle değil mi? Sanırım geri döndüğümde, kendimi taşlardan korusam iyi olacak. Tehditleri sen de duydun değil mi?"

Ksenophon, o gece orada kaldı fakat ertesi gün Seuthes onlara söz verdiği şeyleri teslim etti ve sürüleri götürebilmeleri için yanlarında bir çobanı da yolladı. Başlarda askerler, Ksenophon'un Seuthes'in yanına yerleşmek ve kendisine söz verilen şeyleri almak için gittiğini düşünüyorlardı ama karşılarında onu görünce çok sevindiler ve onu karşılamaya koştular. Charminus ve Polynicus'u gören Ksenophon şöyle dedi:

"Sizin girişimleriniz sayesinde, bu mallar orduya kazandırıldı. Benim görevim bunları sizin gözetiminize teslim etmektir. Onları bölüştürün ve askerlere dağıtın."

Buna dayanarak, malları aldılar ve resmî ganimet dağıtıcılarını görevlendirdiler. Sonunda büyük suçlamalara da maruz kaldılar. Ksenophon tüm bunlardan uzak duruyordu. Aslında eve dönmek için hazırlık yapıyordu ve bunu kimseden saklamıyordu çünkü henüz Atina'dan sürgün oylaması[174] gerçekleşmemişti ama ordugahtaki yakın dostları otoriteler yanına geldi ve orduyu amaçladıkları varış yerine ulaşana kadar yönetip Thibron'a teslim edene kadar yanlarından gitmemesini istediler.

174 Ksenophon'un Atina'dan sürgün edildiği tarih kesin olarak bilinmemektedir. Bu sözlerden çıkarılacak anlama göre, sürgün oylaması bu olaylardan daha sonraki bir tarihte gerçekleşti. En azından MÖ 394'te, Coronea Savaşı'ndan belli bir süre önce, yaklaşık beş buçuk yıl önce gerçekleşmişti.

SEKİZ

Bu noktadan Lampsacus'a[175] doğru yelken açtılar ve burada Ksenophon, Lycium'daki[176] "rüyalar"ı[177] çizen Cleagoras'ın oğlu Phliasialı Kahin Eucleides ile karşılaştı. Eucleides, Ksenophon'u sağsalim döndüğü için kutladı ve ne kadar altın elde ettiğini sordu. Bunun üzerine, Ksenophon, şöyle cevap verdi:

"Yemin ederim ki atımı ve kişisel eşyalarımı satmadığım sürece eve ulaşmaya yetecek kadar bile param yok."

Eucleides, buna inanmadı. Bu arada Lapsekililer, Ksenophon'a dostluk hediyeleri yollayınca, o da Apollon'a kurban kesti. Ksenophon, Eucleides'in de orada bulunmasını istiyordu ve kurban belirtilerini gören Eucleides şöyle dedi:

"Şimdi sahip olduğun parayla ilgili söylediklerine inanıyorum fakat bir gün eline para geçse bile önünde mutlaka bir engelin olacak. Hiçbir şey olmasa bile sen kendine bir engel olacaksın."

---

175 Bugünkü Lapseki. O dönemde stratejik bir öneme sahip olan bir Yunan şehridir.
176 Aristoteles'in Atina'da kurduğu ünlü okuldur.
177 Kimisi bunun "duvar çizimleri" ya da "freskler" olduğunu düşünmüştür. Kimisi ise bunun bir çizime değil, bir yazıya işaret ettiğini söyler.

Ksenophon da bu işaretlerin gücünü kabul etti. Daha sonra Eucleides:

"Meilichios[178] Zeus senin önünde bir engeldir. Bundan eminim." dedi ve ses tonunu değiştirerek:

"Kendi yurdunda senin için kurban kesip tümünü yakarak Tanrı'ya sunduğum gibi, sen de bu Tanrı'ya kurban kestin mi?" diye sordu.

Ksenophon da ülkesinin dışında olduğundan beri bu Tanrı'ya kurban kesmediğini söyledi. Buna dayanarak Eucleides ona eski geleneksel yolla, yani kurbanı kesip tümünü yakarak Tanrı'ya kurban sunmasını tavsiye etti. Bu sayede kaderinin iyileşeceğinden emindi. Ertesi gün Ksenophon, Ophrynium'a vardı ve ailesinin geleneğine göre domuzlar kurban etti ve onları yaktı. Elde ettiği işaretler olumlu yöndeydi. Aynı gün, ordu için hediyeler yüklenmiş Bion ve Nausicleides geldi. Bu iki adam Ksenophon tarafından çok iyi ağırlandı ve onun Lapseki'de elli darike sattığı atını yeniden satın alacak kadar da kibarlardı. Çünkü Ksenophon'un atını ihtiyaçtan dolayı sattığından şüphelenmişlerdi, üstelik atına çok düşkün olduğunu da duymuşlardı. Bu yüzden de hayvanı tekrar satın alıp ona verdiler ve parasını almayı da reddettiler.

Bu bölgeden yola çıkıp Troad boyunca ilerlediler ve İda dağını[179] aşıp Antandrus'a[180] ulaştılar ve daha sonra Misya kıyısı boyunca ilerleyip Thebe ovasına[181] vardılar. Oradan yollarına Atarneus yakınlarındaki Adramytium ve Certonus üzerinden devam edip Caicus ovasına[182] girdiler ve böylece Misya'daki Pergamus'a[183] ulaşmış oldular.

178 Zeus Meilichios ya da esirgeyen koruyan Zeus. Zeus'un sıfatlarından biridir. Atina'daki Diasia Festivali ya da Zeus Festivali aynı görüş altında bu tanrının şerefine yapılırdı.
179 Kaz Dağları.
180 Edremit Körfezi'nin kuzeyinde, Kaz Dağlarının güneyinde yer alan bir şehir.
181 Edremit Ovası.
182 Bakırçay Ovası.
183 Bugünkü Bergama.

Ksenophon, burada Eretrialı[184] Gongylus'un karısı, Gorgion ve Gongylus'un annesi Hellas'ın evinde çok iyi bir şekilde ağırlandı. Bu kadından önemli bir Pers olan Asidates'in ovada olduğunu öğrendi.

"Eğer otuz adam alıp oraya gece gidersen, sakladığı bütün parasıyla birlikte onu, karısını ve çocuklarını esir olarak ele geçirebilirsin." dedi ve onlara adamın hazinesine giden yolu göstermeleri için kendi kuzenini ve kendisine büyük değer verdiği Daphnagoras'ı da yanlarında yolladı.

Daha sonra, bu iki yardımcıyla birlikte Ksenophon kurban kesti ve kendisine katılan Elisli Kahin Basias, kurbanların olabileceği kadar olumlu olduğunu ve bu büyük adamın kolay bir av olacağını söyledi. Buna dayanarak, Ksenophon, akşam yemeğinden sonra en yakın dostları ve kendisine sadık olan subayları da yanına alarak yola çıktı. Çünkü onlara bir iyilik yapmak istiyordu. Altı yüz kadar adamdan oluşan başka bir grup da onlara katılmak için geldi ama subaylar onları savuşturdu. Malları kolaylıkla ele geçireceklerini düşündükleri için ayaklarına serilen bu nimetleri başkalarıyla paylaşma gibi bir düşünceleri yoktu.

Gece yarısına doğru oraya vardılar. Kulenin çevresine doluşan köleler, mallarla ve sığırlarla birlikte parmakları üzerinde kaçtılar. Askerlerin tek çabası Asidates'i ve sahip olduklarını ele geçirmekti. Böylece kaleye saldırdılar fakat hücumla kaleyi ele geçiremeyince, kalenin altını kazmak için uğraştılar. Çünkü kale, yüksek ve oldukça güçlüydü ve mazgallarla desteklenmiş olan bu kale, geniş bir savaşçı asker grubu tarafından korunuyordu Duvar sekiz tuğla kalınlığındaydı ve bu yüzden de geçit günün ağarmasıyla birlikte açılabildi. Açılan delikten giren ilk ışıkla, içerideki koruyuculardan biri büyük bir öküz çevirme şişiyle deliğin en yakınındaki adamın bacağını yırttı ve diğer adamlar da o kadar yoğun bir şekilde oklarını fırlattılar ki geçide yanaşmak tehlikeli bir hal aldı.

184 Eğriboz Adası'nın batı kıyısında yer alan bir şehirdir. Eretrialılar, MÖ 499-498 yılları arasında, Atinalıların Perslere karşı ayaklanmasını destekledi. Buna karşılık olarak MÖ 490'da Pers Komutan Datis ve ordusu şehri yakıp yıktı. Şehir kısa sürede tekrar inşa edildi.

Başlarında İtabelius'un bulunduğu bir destek grubu bağırış ve çağırışlarla, ateşler yakarak çıkageldi. Ayrıca Comania'dan bir grup Asurlu ağır piyade ve kralın paralı askerlik görevini de üstlenen seksen Hyrcanialı süvari[185] de onlara katıldı. Yaklaşık sekiz yüz kişiden oluşan başka bir hafif piyade bölüğünün yanında, Parthenium'dan, Apollonia'dan ve civar bölgelerden çok sayıda hafif piyade askeri ve süvari de onların yanında yerlerini aldı.

Artık nasıl geri çekileceklerini düşünme vakti gelmişti. Böylece ele geçirilebilecek bütün sığır ve koyunları yakalayıp kölelerle birlikte onları, oluşturdukları karenin içine aldılar ve onları sürmeye başladılar. Bunu yapmalarının nedeni malları ve ganimetleri umursamaları değildi. Aksine eğer onları geride bırakıp giderlerse, bu geri çekilme askerlerin ve düşmanın gözünde hızlı bir kaçışa dönüşebilirdi. Bu da birliklerin cesaretini kırarken, düşmana daha da büyük bir cesaret verebilirdi. Bu duruma engel olmak için böyle bir önlem almış oldular. Bu nedenle, şimdilik ganimetler için savaşmayı planlıyorlarmış gibi geri çekildiler. Gongylus, Yunanların sayıca ne kadar az olduklarını, öte yandan onlara saldıran tarafın ise ne kadar büyük olduğunu anlar anlamaz annesine rağmen, kendi özel kuvvetiyle birlikte mücadelede yer almak için öne atıldı. Damaratus'un soyundan gelen Procles de Halisarna[186] ve Teuthrania'dan onlara yardım getirdi. Bu arada Ksenophon ve adamları ok ve sapan yağmurundan korunmak için kalkanlarını siper etmek için daire şeklinde ilerlemelerine rağmen, bu yayılım ateşi altında büyük zorluk çekiyorlardı ve bu şekilde Carcasus nehrini zar zor geçebildiler. Adamlarının neredeyse yarısı yaralanmıştı. Başından beri düşmana karşı ara vermeden mücadele eden Stymphalialı Kaptan Agasias burada ilk yarasını aldı. Ve böylece yaklaşık iki yüz esir ve kurban etmeye yetecek kadar koyunla buradan sağ çıktılar.

185 Hyrcania süvarileri Ksenophon'un başka bir eseri olan "Cyropaedeia"da önemli bir yere sahiptir. Onlar Cyrus'un yaptığı ilk savaştan sonra kendisine teslim edilen Asur ordusunun üyeleridir. Ülkeleri Hazar Denizi yakınlarında verimli bir bölgedir.

186 İzmir-Bergama yolu üzerinde yer alan Kalanga Tepesi yakınlarında bir şehir.

Ertesi gün, Ksenophon kurban kesti ve Lidya içlerine kadar ilerleme niyetiyle gece karanlığı altında bütün orduyu harekete geçirdi. Böylece düşmanın yaklaştıklarından haberi olmayacağını ve gevşeyeceğini düşünüyordu. Fakat Ksenophon'un başka bir hücum niyetiyle tekrar kurban kestiğini ve bütün orduyla kendisine yaklaştığını duyan Asidates kalesini terk etti ve Parthenium şehrinde yer alan bazı köylerde açıkta konaklamaya başladı. Burada Ksenophon'un birliği onunla karşı karşıya geldi ve onu, karısı, çocukları, atları ve sahip olduğu tüm mallarla esir aldı. Böylece daha önceki kurbanların gösterdiği kehanetler gerçekleşmiş oldu. Bu olaydan sonra tekrar Bergama'ya döndüler ve burada Ksenophon yürekten duyduğu inançla Tanrı'ya şükranlarını sundu çünkü Laconialılar, subaylar, diğer generaller ve askerler, kendisine atların sığır sürülerinin ve diğer malların en iyilerini vermek için birleşmişlerdi.

Böylece, Ksenophon, artık bir başkasına iyilik edebilecek, yardımı dokunabilecek bir pozisyona ulaşmıştı.

Bu arada Thibron gelip orduyu teslim aldı ve onları diğer Yunan kuvvetleriyle birleştirip Tissaphernes ve Pharnabazus'a[187] karşı savaşmaya başladı.

187 "Bu bizim sefer boyunca kralın ülkesinden geçtiğimiz çeşitli bölgelerin yöneticilerinin listesidir: Lidya yöneticisi Artimas, Frigya yöneticisi Artacamas; Mithridates, Likaonya ve Kapadokya; Syennesis, Kilikya; Dernes, Phoenicia ve Arabistan; Belesys, Suriye ve Asur; Rhoparas, Babil; Arbacus, Media; Tiribazus, Phasia ve Hesperites. Daha sonra bazı bağımsız kabileler: Karduklar ya da Kürtler, Khalybler, Kaldelier, Makronlar, Kolhisliler, Mossynoikoslar, Koitoslar ve Tibarenoslar. Daha sonra Paphlagonia yöneticisi Corylas; Pharnabazus, Bitinyalılar; Seuthes, Avrupa Trakyalıları. Bütün yolculuk, yukarıya çıkış ve aşağıya iniş, iki yüz on beş günden (bin yüz elli beş fersahtan, otuz dört bin altı yüz elli milden) oluşmaktaydı. Zamana vurulduğunda, yukarıya çıkış ve aşağıya iniş birlikte bir yıl üç ay sürmüştü."